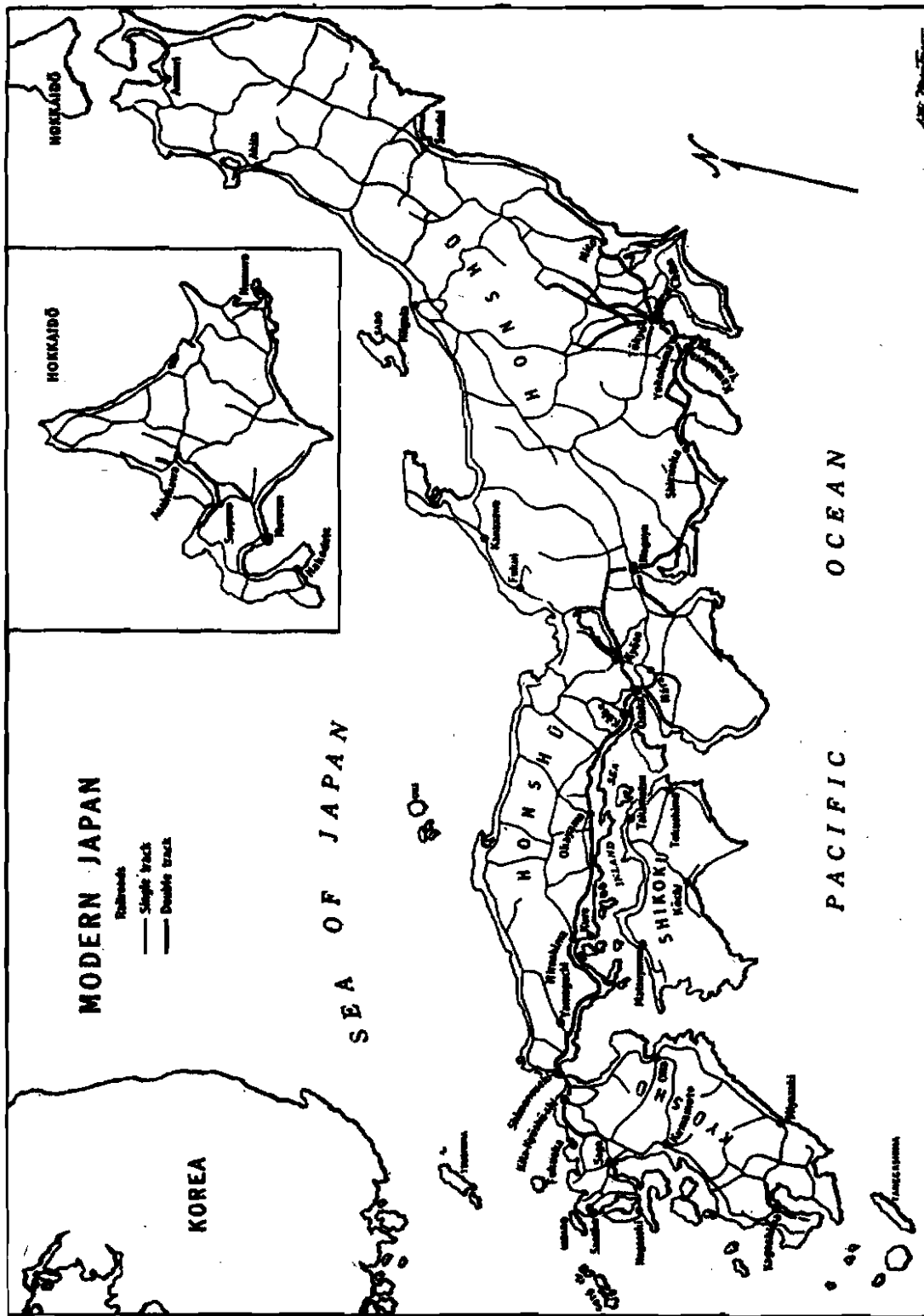

**หลังสงคราม
และญี่ปุ่นร่วมสมัย
ค.ศ. 1952-2000**

ญี่ปุ่นสมัยใหม่

บทที่ 14

การเปลี่ยนแปลงรูปเศรษฐกิจและสังคม

ระหว่าง ค.ศ. 1950 – ค.ศ. 1970 เศรษฐกิจญี่ปุ่นขยายใหญ่นำอัตราโดยเริ่มตั้งแต่สมัยสงครามเกาหลี นักประวัติศาสตร์เรียกว่า “ยุคสมัยความเจริญเติบโตในอัตราเร็วสูง” (“era of high speed growth”) จากซากพินาศย่อยยับและความยากไร้ลำเค็ญ ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ เกิดขึ้นอย่างไร ? นี่คือการมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ (Economic miracle) เกิดขึ้นได้โดยเหตุที่มีการแปรรูปอำนาจพิเศษของตลาด แต่การมหัศจรรย์ด้วยฝีมือการนำทางของรัฐญี่ปุ่น ประสิทธิภาพของความเจริญเติบโตระดับสูงก็ลงทุนสูงด้วย การงานหนักหนา ทำงานนานหลายชั่วโมงและมีวินัยเหล็ก ผลตอบแทนที่กระจายออกไปทั่วยุทธศาสตร์ร่วมกันระหว่างนครกับชนบท ระหว่างหญิงกับชาย และระหว่างถูกจ้างทั่วไปกับโรงงานเล็ก ๆ ความเสียหายคามสภาพแวดล้อมนับว่ามหาศาล บทนี้จะเสนอเรื่องการต่อสู้ทางการเมืองด้วยเรื่องดังกล่าวและเรื่องความขัดแย้งกันเป็นตรงกันข้าม (Contradiction) ของความเจริญเติบโต

สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แต่ระหว่างปลายทศวรรษที่ 1950 ถึงทศวรรษที่ 1960 สังคมมีรูปแบบแตกต่างมากจากสังคมสมัยสงคราม วิถีชีวิตแบบ “ชนชั้นกลางใหม่” (“new middle class”) เริ่มปรากฏมีความหมายสำคัญ ชนชั้นกลางมีภาพลักษณ์มาตรฐานของชีวิตที่มีแบบธรรมดา มีผู้คนมากมายขึ้นกว่าเดิมที่ได้มีประสบการณ์ร่วมกัน เป็นประสบการณ์ของชนชั้นกลาง หรือสังคม “สายหลัก” (“mainstream” society) อย่างไรก็ตาม การแบ่งชนชั้นก็ยังมิอยู่ มีการปรับปรุงปรับร่าง แต่มิได้ถูกลบล้างไป

ผู้นำในระบบราชการและพรรคการเมืองได้ทำงานร่วมกับผู้บริหารกิจการธุรกิจในการแสวงหาหนทางที่จะจัดการกับแนวโน้มดังกล่าวให้ไปสู่แบบอย่างมาตรฐานของชีวิต สังคมชนชั้นกลาง ความหลากหลายของโครงการทั้งหลายสนับสนุนชีวิตครอบครัวและชีวิตในบ้าน โรงเรียนและสถานที่ทำงาน ประวัติศาสตร์สังคมก็เหมือนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจครั้งที่ถูกสร้างเป็นรูปเป็นร่างขึ้นตามโครงการทั้งหลายของรัฐเพื่อให้มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของพลเมืองธรรมดา

เศรษฐกิจมหัศจรรย์

ระหว่าง ค.ศ. 1950-1973 ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติญี่ปุ่น (Gross national product, GNP, มูลค่าทั้งสิ้นของสินค้าและบริการที่ผลิตในแต่ละปี) ได้ขยายออกไปในอัตราโดยเฉลี่ยปีละมากกว่าร้อยละ 10 ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก (สาธารณรัฐประชาชนจีนเจริญเติบโตด้วยอัตราความเร็วใกล้เคียงตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980) ยกเว้นใน ค.ศ. 1954 มีถดถอยเล็กน้อยโดยเหตุสงครามเกาหลียุติ ใน ค.ศ. 1950 ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติทั้งหมดเพียง 11,000 ล้านดอลลาร์ ใน ค.ศ. 1955 ได้เพิ่มเป็นมากกว่าสองเท่าประมาณ 25,000 ล้านดอลลาร์ เมื่อถึง ค.ศ. 1973 ได้เพิ่มขึ้น 13 เท่า เป็น 320,000 ล้านดอลลาร์ ใน ค.ศ. 1955 เศรษฐกิจญี่ปุ่นอยู่ในอัตราร้อยละ 7 ของเศรษฐกิจอเมริกา อยู่ในอันดับรองจากเศรษฐกิจประเทศใหญ่ ๆ ของยุโรป ใน ค.ศ. 1973 ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติญี่ปุ่นได้ระดับขึ้นไปเป็นเกือบ 1/3 ของสหรัฐอเมริกา เศรษฐกิจญี่ปุ่นใหญ่ที่สุดเป็นที่สามของโลก รองจากสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต

การลงทุนขนาดใหญ่ในเทคโนโลยีใหม่และโรงงานก็นับว่าโคตรเด่น การก่อตั้งทุนมวลรวม (Gross capital formation) เป็นเครื่องวัดมาตรฐานสำหรับการลงทุนนั้น ระหว่าง ค.ศ. 1955-1973 อัตราการก่อตั้งทุนโดยเฉลี่ยปีละมากกว่าร้อยละ 22 อัตรานี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก

ในขณะที่ความเจริญเติบโตเช่นนั้นไม่เคยมีมาก่อน ความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างมีความเป็นมาในประวัติศาสตร์ ในสมัยหลังสงคราม มีผู้ผลิตเหล็กและเหล็กกล้า ผู้ต่อเรือ ผลิตรถยนต์ และเครื่องไฟฟ้า อุตสาหกรรมหนักเหมือนกันเหล่านี้ส่วนใหญ่และบริษัทเหมือนกันส่วนใหญ่เคยเป็นผู้นำในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการทหารในทศวรรษที่ 1930 มาก่อน บัดนี้อุตสาหกรรมเหล่านี้พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถพัฒนาให้เกิดความสุขสมบูรณ์ได้ในยามสงบ ดีเท่ากับในยามรบ อุตสาหกรรมหนักมีการผลิตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 45 ใน ค.ศ. 1955 ไปสู่ร้อยละ 62 ใน ค.ศ. 1970 อุตสาหกรรมเบา อาทิ สิ่งทอ มีความสำคัญลดลงมาก

ตั้งแต่ ค.ศ. 1962 แมกกาซีนอังกฤษ *Economists* ได้รายงานสิ่งทีเรียกว่า “ความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ” ของญี่ปุ่นในสมัยหลังสงคราม ศัพท์นี้แพร่หลายมาก บรรดานักประวัติศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ได้สร้างเรื่องราวความเจริญเติบโตที่น่าประหลาดนั้นและพยายามอธิบายอย่างสมเหตุสมผล

มีคำอธิบายประการหนึ่งถึงความมหัศจรรย์ว่ามาจากสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ เศรษฐกิจเติบโตในประเทศอื่นเช่นกัน ผู้สังเกตการณ์ก็ใช้คำ “ความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ” สำหรับเยอรมนีด้วย ระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 เศรษฐกิจโลกเจริญเติบโตรวดเร็ว ผิดปกติในอัตราโดยเฉลี่ยปีละร้อยละ 5 สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำในการเจรจาให้มีระบบเปิดการค้ามากขึ้น เช่น บรรดาสนธิสัญญา อาทิ ความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) ใน ค.ศ. 1947 ปริมาณการค้าระหว่างประเทศทั้งหมดเพิ่มเป็นมากกว่า 3 เท่าใน 20 ปี ยิ่งกว่านั้น พลังงานถูกที่นำเชื่อถือคือ น้ำมันจากตะวันออกกลางและที่อื่นได้หล่อเลี้ยงให้อุตสาหกรรมขยายใหญ่โดยมีต้นทุนต่ำ ในที่สุด ในเศรษฐกิจโลกที่เปิดกว้างกว่าเดิมนี้ ความตกลงทั้งหลายที่สามารถเจรจาตกลงได้ ย่อมเปิดช่องทางอย่างผิดปกติให้ธุรกิจญี่ปุ่นเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่ ตั้งแต่วิทยุทรานซิสเตอร์ (Transistors) ไปจนถึงเตาหลอมโลหะทำด้วยเหล็กกล้า เทคโนโลยีใหม่ย่อมทำให้การผลิตเพิ่มขึ้นรวดเร็วและคงที่

เศรษฐกิจทุนนิยมโลกได้รับอานิสงส์จากโซคลากระหว่างประเทศเหมือนกัน เหตุใดเศรษฐกิจญี่ปุ่นเจริญด้วยความเร็วพิเศษ ? มีเหตุปัจจัยระหว่างประเทศบางประการที่ทำให้ญี่ปุ่นได้เปรียบกว่าประเทศอื่น การยังมีพลังอำนาจทางทหารสหรัฐอเมริกาปรากฏและข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการทหารช่วยให้ญี่ปุ่นไม่ต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการทหาร สงครามเกาหลีกระตุ้นการส่งออกในระยะเวลาสำคัญ อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราทำให้คุณประโยชน์แก่การส่งออกมากตั้งแต่ ค.ศ. 1949 จนตลอดต้นทศวรรษที่ 1970

การอธิบายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องพิจารณาเหตุปัจจัยภายในญี่ปุ่นด้วย ปัจจัยหนึ่งคือ การประกอบกิจการ ผู้จัดการรุ่นใหม่ห้าวหาญมาก บริหารจัดการบริษัทที่ตั้งมั่นและตั้งบริษัทใหม่ ผลสำเร็จมาจากเหตุหนึ่งคือ สมเด็จพระจักรพรรดิ บรดาผู้จัดการรุ่นเก่าถูกบีบบังคับให้เกษียณอายุก่อนกำหนด พวกรุ่นใหม่หาญกล้าดิ้นรนท้าทายคำเตือนของข้าราชการโดยลงทุนในค้าใหม่และใช้เทคโนโลยีใหม่ แม้จะต้องเผชิญคู่แข่งระดับโลกผู้มีประสบการณ์

รัฐบาลได้แนะนำผู้ผลิตภาพยนตร์ให้ควบรวมกิจการ (Merge) กันเพื่อความเป็นปึกแผ่นและสามารถแข่งขันกับ Big Three ของคิโตรอยด์ได้ บริษัทโตโยตา นิสสัน (Nissan) อิซูซุ (Isuzu) โตโย โคเกียว (Tōyō Kōgyō) หรือมาสดา (Mazda) และมิซูบิชิ ล้วนตัดสินใจที่จะผลิตเต็มที่ ยิ่งกว่านั้น บริษัทรถจักรยานยนต์ที่ฮอนดา โซอิชิโร (Honda Sōichirō) ตั้งขึ้นก็มุ่ง

มันเข้าสู่ตลาดภายใน ค.ศ. 1963 โดยคือสิ่งที่ท้าทายคำเตือนของรัฐบาล แล้วประสบความสำเร็จ
อย่างยิ่งในระยะยาว นิชิยามา ยาทาโร (Nishiyama Yatarō) ผู้บริหารอุตสาหกรรมหนักคา
วากิ (Kawasaki Heavy Industries) อย่างหาญกล้าได้ผันเปลี่ยนหน่วยโลหะของบริษัทให้เป็น
หน่วยผลิตเหล็กและเหล็กกล้าใน ค.ศ. 1950 เขาได้เสนอการลงทุนใหญ่ในการตั้งโรงงาน
เหล็กและเหล็กกล้าโดยใช้เทคโนโลยีใหม่ เมื่อข้าราชการไมอินยอมเปิดช่องทางสู่ทุนภายใน
ประเทศ เขาก็แสวงหาทุนภายนอกจากธนาคารโลก (World Bank) ครั้นถึงปี 1961 บริษัท
เหล็กกล้าคาวากิเป็นผู้ผลิตใหญ่ที่สุดอันดับสี่ของประเทศ และในปี ค.ศ. 1953 โมริคา อากิ
โอะ (Morita Akio) และอิบุคา มาซารุ (Ibuka Masaru) ได้ต่อสู้โรมรันกับข้าราชการหลายเดือน
จนได้รับอนุญาตให้ซื้อใบอนุญาตผลิตทรานซิสเตอร์ ในทศวรรษที่ 1950 โซนี่ (Sony) เริ่มต้น
ด้วยวิทยุแล้วได้ทะยานขึ้นเป็นผู้นำโลกในด้านคุณภาพและนวัตกรรมในการผลิตสินค้าเครื่อง
ไฟฟ้า

โดยทั่วไปแล้ว บริษัทเอกชนขยายตัวเร็วมากอย่างไม่เกรงกลัว พวกเขาได้กู้ยืมเงิน
มหาศาลจากธนาคารและผูกพันมีหนี้สินขนาดใหญ่ ธนาคารเอกชนและสถาบันของรัฐ อาทิ
ธนาคารพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrial Development Bank) ได้ใช้เงินออมของบุคคลทั่วไป
ให้ยืมเป็นทุนแก่นักธุรกิจใหญ่น้อย อัตราส่วนของหนี้ต่อหุ้นทุน (Equity, หรือราคาสุทธิของ
ทรัพย์สินหักหนี้แล้ว) สำหรับบริษัทในระยะเวลาที่เศรษฐกิจเจริญเติบโต อยู่ที่ 75 : 25 แยกต่าง
มาจากเศรษฐกิจก่อนสมัยสงครามที่มีอัตราส่วนระดับหนี้อยู่ที่ร้อยละ 40 ผลผลิตท้ายสุด
และรายได้ (ภาวะเงินเฟ้อเกือบทุนให้รายได้เพิ่ม) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บริษัทจำกัดสามารถ
ชำระหนี้เงินกู้ได้โดยปราศจากความเดือดร้อนมากนัก

คุณภาพสูงของทุนที่เป็นมนุษย์เป็นเหตุปัจจัยสำคัญภายในประเทศที่สนับสนุน
เศรษฐกิจ สมัยสหรัฐอเมริกาใช้ครองญี่ปุ่น มีการปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะมีการศึกษาภาค
บังคับขยายไปถึงระดับมัธยมศึกษาต้น (Middle school) หนุ่มสาวเข้าทำงานโดยมีการศึกษาคิ
ขึ้น ผู้รับจ้างทุกวัยใส่ใจด้วยความคาดหวังภาวะปกติจะกลับคืนมาอีกและมีโอกาสที่จะมีงานทำ
แทนที่จะต้องทำงานเพื่อทหาร มีสัดส่วนผู้ใช้แรงงานเข้าร่วมสหภาพแรงงาน ในปลายทศ
วรรษที่ 1940 และต้นทศวรรษที่ 1950 เข้าร่วมมากกว่าอัตราร้อยละ 50 ผู้ใช้แรงงานผู้รวมตัว
จัดตั้งมักมีการกระทำและตั้งข้อเรียกร้องอย่างเข้มแข็ง แต่พวกเขาก็กระตือรือร้นทรงพลังและ
ผูกมัดตนเองไว้กับงาน เต็มใจที่จะทำงานหลายชั่วโมงและมีความเชี่ยวชาญฝีมือใหม่ เมื่อมี

การใช้เทคโนโลยีใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตก็เพิ่มขึ้นอย่างแท้จริง ผู้ใช้แรงงานผลิตสินค้าเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 88 ในทศวรรษตั้งแต่ ค.ศ. 1955 ถึง ค.ศ. 1964

นอกจากจะเป็นผู้ผลิตผู้ทำงานหนักแล้ว ชาวญี่ปุ่นยังแสดงบทบาท เป็นทั้งผู้ออมทรัพย์และผู้ใช้จ่ายเงินทอง ชาวญี่ปุ่นออมทรัพย์สูงมากผิดปกติ บ้านเรือนทั่วไปออมทรัพย์ได้ โดยเฉลี่ยต่ำกว่าอัตราร้อยละ 10 ของรายได้ในต้นทศวรรษที่ 1950 แต่เมื่อเศรษฐกิจเจริญเติบโต อัตราการออมขึ้นสูงอย่างสม่ำเสมอ ใน ค.ศ. 1960 อัตราออมสูงถึงร้อยละ 15 และร้อยละ 20 ใน ค.ศ. 1970 ครอบครัวยังคงออมทรัพย์เกินร้อยละ 20 ของรายได้นับแต่นั้นมา เงินทุนเหล่านั้นเป็นเงินฝากออมทรัพย์เกินร้อยละ 20 ของรายได้นับแต่นั้นมา เงินทุนเหล่านั้นเป็นเงินฝากออมทรัพย์ในธนาคารพาณิชย์หรือในระบบฝากทางไปรษณีย์ของรัฐ (Postal savings system) เป็นทุนพร้อมสำหรับการลงทุนอุตสาหกรรม

แต่แม้จะออมทรัพย์ พลเมืองก็ยังใช้จ่ายอย่างมีความสุขในการซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภคจากเงินเดือนที่เพิ่มขึ้น ตลาดส่งออกก็มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ รายได้เป็นคอลดถาวรจากการส่งออกมีค่ามากต่อการนำไปลงทุนซื้อหาเทคโนโลยีต่างชาติ แต่ระหว่างทศวรรษที่ 1950 ถึงต้นทศวรรษที่ 1970 สินค้าส่งออกมีปริมาณเพียงอัตราร้อยละ 11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ในระยะเวลาดังกล่าวนั้น เศรษฐกิจทุนนิยมของยุโรปตะวันตกมีการส่งออกโดยเฉลี่ยอัตราร้อยละ 21 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ความต้องการสินค้าและบริการภายในประเทศ รวมทั้งตลาดค้าปลีกสินค้าอุปโภคบริโภค จึงเป็นเครื่องจักรกลสำคัญของความเจริญเติบโต ผู้บริโภค ก็เหมือนบรรดาผู้ผลิต ยังคงมีแนวโน้มเชิงของทศวรรษที่ 1920 และ 1930 ซึ่งมีสงครามมาแทรก บรรดาถูกค้าแห่กันไปร้านค้าเพื่อซื้อสินค้าครัวเรือนและสินค้าสำหรับชามว่าง ได้แก่ เครื่องซักผ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียงและโทรทัศน์ ส่วนเป็นสินค้าราคาแพงมาก ใน ค.ศ. 1957 โทรทัศน์มีราคา 85,000 เยน เท่ากับ $2\frac{1}{2}$ ของรายได้ประจำเดือนของครอบครัวธรรมดาในเมือง อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงปี 1963 ครัวเรือนกว่า 4 ใน 5 มีโทรทัศน์ โดยรวมแล้ว การบริโภคต่อหัวได้เพิ่มขึ้นปีละร้อยละ 7.5 ระหว่าง ค.ศ. 1955-1973

บทบาทรัฐเป็นเรื่องได้เถียงได้แย้งมากที่สุดในการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภายหลังสงคราม รัฐบาลมิได้ดำเนินการแบบ “เศรษฐกิจจีน” (“command economy”) ตามแบบโซเวียตหรือจีน รัฐบาลเป็นผู้ริเริ่ม บางครั้งก็ริเริ่มสวนทางกับคำเตือนของรัฐด้วยซ้ำไป แต่

ถึงกระนั้น เรื่องราวเศรษฐกิจญี่ปุ่นหลังสงครามก็มีได้เป็นเรื่องสั้น ๆ เรื่องความมหัศจรรย์ของคลาเคสรี รัฐจัดการเหมือนเดิมอย่างขยาขว้างขวาง หลักปฏิบัตินี้ สรุปรวมความหมายว่านโยบายอุตสาหกรรม (Industrial policy) หลักปฏิบัตินี้ได้ทำให้เกิดความแตกต่างขึ้น

ในสมัยอิคครองญี่ปุ่น สแคปได้สนับสนุนรัฐบาลญี่ปุ่นให้มีอำนาจสำคัญเหนือช่องทางเข้าถึงทรัพยากรสำคัญ เช่น อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศและใบอนุญาตซื้อเทคโนโลยี รัฐบาลได้ใช้อำนาจนั้นเป็นเครื่องค้ำจุนเพื่อสนับสนุนธุรกิจบางธุรกิจที่มีความเสี่ยงสูง (Business ventures) และไม่ส่งเสริมบางธุรกิจอื่น ๆ ทันทีภายหลังสงคราม อำนาจหน้าที่ทางการเมืองมีบทบาทสำคัญ เมื่อกาลเวลาผ่านไป รัฐใช้อำนาจแทรกแซง (Intervention) โดยวิธีอื่นที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีบทบัญญัติในกฎหมาย เป็นการ “ชี้นำแนวทางด้านการบริหาร” (“administrative guidance”) องค์การชี้นำทางที่สำคัญที่สุดคือ กระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry, MITI) ซึ่งเป็นกระทรวงสืบต่อจากกระทรวงพาณิชย์ของก่อนสงคราม (เป็นกระทรวงสรรพากรในสมัยสงคราม) องค์การชี้นำทางนี้ใน ค.ศ. 1945 เรียกว่า กระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม แล้วต่อมาใน ค.ศ. 1949 ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม สำนักอื่น ๆ ของรัฐบาลที่มีบทบาทสำคัญคือ กระทรวงการคลัง กระทรวงขนส่งคมนาคม กระทรวงโยธาธิการ (Construction) กระทรวงไปรษณีย์และโทรคมนาคม (Postal and Telecommunications) และทบวงการวางแผนเศรษฐกิจ (Economic Planning Agency)

รัฐบาลตั้งคนเป็นผู้สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจเอง เป็นการสร้างบรรดาทศแห่งความเชื่อมั่น ใน ค.ศ. 1948 ทบวงการวางแผนเศรษฐกิจได้ออกประกาศ “แผน 5 ปี” (“five-year plan”) เป็นชุด ๆ ส่งสัญญาณสู่เอกชนนักลงทุนว่า รัฐบาลสนใจความสำเร็จของอุตสาหกรรมที่แน่นอนและยืนหยัดพร้อมที่จะเป็นผู้ให้กู้ยืมเงินทุนอำนวยความสะดวกให้เข้าถึงอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เข้าถึงวัตถุดิบ หรือให้ได้รับใบอนุญาตซื้อเทคโนโลยี และเป็นผู้ช่วยเหลือปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น รัฐบาลตั้งคนเป็นเสาหลักคำจูนหมุนเนื่องธุรกิจเดิมที่จนราวต่างชาติอิจฉาและอุเกลน ใน ค.ศ. 1962 ชาร์ลส์ เดอโกล (Charles De Gaulle) ประธานาธิบดีฝรั่งเศสเรียกนายกรัฐมนตรีอิกเคดา ฮายาโกะ (Ikeda Hayato) ถิ่นถึงว่า “เซตต์แมนทรานซิสเตอร์คนนั้น” (“that transistor salesman”)

บรรดาสำนักของรัฐได้ปกป้องและคุ้มครองอุตสาหกรรมทั้งหลายที่ล้วนยัง “เพิ่งออกนอก คลอคทศวรรษที่ 1960 มีการใช้มาตรการเก่า ๆ คือ ภาษีศุลกากร เป็นเครื่องมือจำกัดการตั้งเข้า สิ้นค้าและบริการ ยิ่งกว่านั้น บริษัทญี่ปุ่นจำเป็นต้องเอาเงินเยน (Yen) ไปแลกเปลี่ยนเป็น ดอลลาร์เพื่อสั่งเข้าสินค้าและบริการ ต้องขออนุญาตรัฐบาลซื้อดอลลาร์ รัฐบาลสามารถใช้ อำนาจนี้จัดขบวนการตั้งเข้าสินค้าและบริการและปกป้องกิจการญี่ปุ่นมิให้เผชิญคู่แข่งต่างชาติ ในตลาดภายในประเทศ รัฐยังคุ้มครองบริษัทญี่ปุ่นด้วยการให้ผลประโยชน์ (Benefits) สารพัดรูปแบบ หน่วยงานรัฐที่ให้กู้ยืมเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่อุตสาหกรรมหลักที่เป็นเป้าหมาย บรรดา ข้าราชการจัดหาใบอนุญาตซื้อเทคโนโลยีและยกเว้นภาษีชั่วคราวแก่อุตสาหกรรมภาคที่ถูก กำหนดให้เจริญเติบโต แต่การริบร้อนลงทุนในกิจการเหล่านั้นมักทำให้มีขีดความสามารถถดถอย ในกรณีเช่นนั้น กระบวนการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรมอาจเป็นนายหน้า เจริญให้กลุ่มบริษัทธุรกิจเดียวกัน (Cartels) มี “การร่วมมือกดดันให้ลดค่าลง” (“depression cartels”) เป็นข้อตกลงธุรกิจที่กำหนดให้กิจการหลักขนาดใหญ่ทั้งหลายร่วมมือประสานกัน ลดปริมาณผลผลิตเพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่รอด ถือว่าเป็นการผูกขาดการค้าแบบหนึ่ง

ผลประโยชน์ของการปฏิบัติเช่นนั้นมิได้มีตนเป็นหลักฐานและไม่จำเป็นต้องถูก จำกัดอยู่ที่คนวงในผู้เป็นอภิสิทธิ์ชน ในทศวรรษที่ 1950 มีตัวอย่างอาทิ กระบวนการค้า ระหว่างประเทศได้กดดันบรรดาผู้ผลิตเหล็กและเหล็กกล้าให้แบ่งปันส่วนผลกำไรและผล ประโยชน์ของใบอนุญาตสำหรับเทคโนโลยีสำคัญยิ่ง (Cutting-edge technology) ของเตาหลอม ออกซิเจนพื้นฐาน (Basic oxygen furnace) ตลาดเสรีเป็นทางเลือกให้บรรดาผู้ผลิตชาวญี่ปุ่น แต่ละคนที่สนใจซื้อใบอนุญาตแตกต่างหากจากนักประดิษฐ์ชาวออสเตรเลียได้ โดยวิธีการนี้ บรรดาผู้ผลิตก็ได้รับเทคโนโลยีสำคัญด้วยต้นทุนน้อยนิด ไม่เหมือนต้นทุนที่ชาวอเมริกาผู้ผลิต เหล็กกล้าแบกรับ บรรดาผู้ผลิตชาวญี่ปุ่นสามารถก้าวรุดหน้าออกไปแข่งขันในระดับโลกโดย การสร้างถึงอำนาจความสะกดรุ่นใหม่สำหรับการผลิต

การที่รัฐใช้อำนาจเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจนี้ ถือว่าเป็นกลไกทางการ ถูกเรียกว่า การ ชี้นำทางการบริหาร (Administrative guidance) ถือเป็นเสาหลักของเศรษฐกิจการเมือง (Political economy) คลอคสมัยสงคราม ชักจูงให้มีสัมพันธภาพและหลักปฏิบัติทั้งหลายซึ่ง ได้ถูกจัดขึ้นทันทีทันควันเป็นครั้งแรกในโครงการทั้งหลายระหว่าง ค.ศ. 1920-1940 เพื่อทำ ให้การผลิตทางอุตสาหกรรมถูกต้องตามหลักเหตุผลโดยการสนับสนุนหรือบังคับกลุ่มบริษัท

ธุรกิจเดียวกัน (Cartels) ในอุตสาหกรรมใหญ่ บรรดาข้าราชการในภายหลังสงครามได้พัฒนาหลักปฏิบัติเหล่านั้นต่อไปในการจัดการกับลัทธิทุนนิยมอย่างเป็นระบบ (Managed capitalism) แต่ใช้รูปแบบบังคับน้อยลงในการหว่านล้อมจูงใจ พวกเขาปล่อยให้ตลาดมีช่องทางมากขึ้น ในการให้รางวัลแก่ผู้ให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ก้าวหน้ามากขึ้น

แบบอย่างของประชามครอบครัว โรงเรียนและการทำงานในระหว่างสงคราม

ความคิดหลักของระบบสมัยสงครามสามารถพรรณนาลักษณะการจัดการทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ถูกจัดการทันทีที่หันคว้นตั้งแต่เศรษฐกิจตกต่ำไปตลอดสมัยสงครามจนถึงสมัยหลังสงคราม การจัดการดังกล่าวที่สำคัญได้แก่ นโยบายอุตสาหกรรมและการจัดตั้งการรวมกันทางธุรกิจใหม่ (Business combines) การจัดการความสัมพันธ์ของแรงงาน การเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้หญิงในพลกำลังแรงงาน หรือการปฏิรูปที่ดินเพาะปลูก ตลอดสมัยสงครามยังมีแบบอย่างสังคม (Social patterns) ภายหลังสงคราม โครงสร้างสังคมและเนื้อหาของชีวิตประชาชนยังคล้ายกับโครงสร้างและเนื้อหาของชีวิตตลอดสมัยสงคราม เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 จนถึงทศวรรษที่ 1950 สังคมมีลักษณะแตกต่างกันที่สำคัญคือ ความหลากหลายและการแบ่งแยกกันในประชามและชีวิตครอบครัว ในโรงเรียนและในสถานที่ทำงาน

ความขัดแย้งขาดแคลนในระหว่างสงคราม การทิ้งระเบิดและการอพยพออกไป ได้ทำให้สังคมเมืองย่อยยับในต้นทศวรรษที่ 1940 ชีวิตในนครกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกทีก็กรีกโครม ก่อนเศรษฐกิจฟื้นตัวซ้ำไป มีผู้คนอพยพเข้าเมืองอีกครั้งหนึ่ง ระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 ทุกปีประชากรประมาณ 1 ล้านคนทิ้งไร่นาเข้าเมือง มีผู้คนอยู่ตามชานเมือง มีรถไฟเข้าออกจากเมืองสู่ที่พักอาศัย นครโคเคียวและโอซากาเป็นแม่เหล็กใหญ่สำหรับผู้ที่มาหาชีวิตทันสมัย ประชากรในเมืองเพิ่มขึ้นจากอัตราร้อยละ 38 ใน ค.ศ. 1950 เป็นร้อยละ 75 ใน ค.ศ. 1975

การอพยพเข้าเมืองมิได้ทำให้ชนบทว่างเปล่า ภายหลังสงคราม ทหารหลายล้านคนกลับบ้านเกิด คู่ครอบครัว หรือตั้งถิ่นฐานใหม่ ในระยะนั้น ญี่ปุ่นเหมือนแห่งหนอื่นที่มีอัตราเกิดเพิ่มขึ้นมาก (Baby boom) ระหว่าง ค.ศ. 1947-1949 มีเด็กเกิดใหม่ปีละเกือบ 2.7 ล้านคน ระหว่าง ค.ศ. 1945-1955 ประชากรเพิ่มขึ้น 18.6 ล้านคน ประชากรในชนบทจึงยังคงสูงอยู่ ขณะที่ผู้คนหลายล้านคนเข้านครทั้งหลาย เมื่อสิ้นสุดสงคราม ชาวญี่ปุ่นประมาณอัตราร้อยละ 50 หรือ 36 ล้านคน ประกอบอาชีพเพาะปลูก ใน ค.ศ. 1955 ปริมาณนี้ยังคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้

สัดส่วนประชากรในชนบทลดลง สังคมที่มีความเคลื่อนไหวไปมาอย่างทรงพลังทั้งในเมือง และชนบทย่อมถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะแตกต่างของชีวิตญี่ปุ่นสมัยสงคราม

โลกสังคมในระหว่างสงครามมีความโดดเด่นเพราะมีความหลากหลายโดยเหตุที่ประชาชนเริ่มมีการศึกษาและประกอบอาชีพ แม้ในสมัยยึดครองที่มีการปฏิรูป ระบบโรงเรียนในทศวรรษที่ 1950 ก็ยังมีการลำดับชั้น 3 ระดับแตกต่างกัน คือ การจบการศึกษาระดับมัธยมต้น การจบการศึกษามัธยมปลาย และการจบการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ระหว่างปลายทศวรรษที่ 1940 - ทศวรรษที่ 1950 มีเยาวชนเรียนระดับมัธยมปลายเพิ่มมากขึ้น แต่แม้ใน ค.ศ. 1955 ประมาณครึ่งหนึ่งของเยาวชนไม่เล่าเรียนต่อเมื่อจบมัธยมต้น มีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมปลายประมาณอัตราร้อยละ 15 ที่ศึกษาค่อมหาวิทยาลัย

การลำดับชั้นโดยใช้การศึกษาเป็นเกณฑ์ มีรากฐานมาจากก่อนสงครามและระหว่างสงคราม การลำดับชั้นนี้เกี่ยวข้องกับสถานที่ทำงานของทศวรรษที่ 1950 ผู้จบการศึกษามัธยมต้นทั้งหญิงชายทำงานแต่งกายถือปากน้ำเงินโดยมีอนาคตที่ไม่แน่ชัดนัก เด็กชายที่จบมัธยมปลาย ทำงานเป็นแรงงานฝีมือหรือเป็นเสมียน โดยหวังความก้าวหน้าในหน้าที่การงานพอสมควร เด็กสาวจบการศึกษามัธยมปลาย สามารถทำงานเป็นเลขานุการិณีของบริษัทที่มีเกียรติภูมิ บัณฑิตชายทำงานเป็นผู้จัดการหรือเป็นข้าราชการ แต่บัณฑิตหญิงเผชิญอุปสรรคที่จะเข้าทำงานแบบนั้น มีบ้างที่เป็นครูตามโรงเรียนมัธยมปลาย นี่คือการปกครองระบอบเหมือนในโลกทุนนิยมอุตสาหกรรมของคั่นสมัยหลังสงคราม เพศและคุณวุฒิการศึกษาเป็นเครื่องนำทางผู้คนเข้าสู่งาน โดยมีระดับความรับผิดชอบและเงินตอบแทนแตกต่างกัน

โลกของการทำงานก็เหมือนโลกของการทำงานก่อนสงคราม ตรงที่มีความหลากหลายมากเป็นพิเศษ ส่วนน้อยคิดตามการศึกษาของคนโดยทำงานนอกบ้านในโรงงานหรือในเมือง ในวงราชการหรือในบริษัทใหญ่น้อย ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ในนครและในชนบทยังคงทำงานในไร่นาของครอบครัวหรือโรงงานขนาดเล็กของครอบครัว ในทศวรรษที่ 1950 แรงงานของประเทศเกินกว่าครึ่งประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวทำงานในไร่นาหรือทำการประมง หรือทำการค้าขายปลีกของครอบครัว หรือทำการค้าขายส่ง หรือเปิดร้านผลิตสินค้าเอง สามิอาจนับได้ว่าเป็นเจ้าของธุรกิจ ภรรยาตามไร่นาหรือตามตลาดผัก หรือตามร้านค้าผอมก็ทำงานเคียงข้างสามี โดยมีฐานะเป็น “แรงงานครอบครัว” (“family labor”) นักสถิติของรัฐบาลมิได้จัดแบ่งผู้หญิงเหล่านั้นเป็น “ลูกจ้าง” (“employees”) โดยปกติแล้ว ผู้หญิงในฐานะที่

เป็นสมาชิกครอบครัว ร่วมมีตัวแบ่งในรายได้ทั้งหมดแต่มีได้รับค่าจ้าง ระหว่างทศวรรษที่ 1930-1950 ผู้หญิงทำงานในครอบครัวมากกว่า 2/3 ของผู้หญิงทั้งหมด ผู้หญิงเหล่านี้และครอบครัวคือแกนกลางของ “ชนชั้นกลางเก่า” (“old middle class”) ของสมัยก่อนสงคราม และในสมัยสงคราม อาทิ เป็น ผู้ดูแลร้าน ค้าขายเล็กน้อยและผลิตสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ พวกผู้หญิงเหล่านี้ยังคงมีปรากฏในบ้านใกล้เรือนเคียงกับเมืองและนครในสมัยหลังสงคราม

ครอบครัวมีหลายประเภทหลากหลายมาก ถือเป็นส่วนหนึ่งของแบบอย่างสังคมในสมัยสงครามด้วย ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear families) มีประมาณอัตราร้อยละ 54 ของครอบครัวทั้งหมดในทศวรรษที่ 1920 ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย (Extended families) มีสมาชิก 3 ชั่วอายุอยู่ภายใต้ชายคาเดียวกัน สังคมในสมัยสงครามมักมีลักษณะโดดเด่นคือ ชีวิตครอบครัวมีสองรูปแบบอยู่ร่วมกัน

สภาพการณ์ทางวัตถุของชีวิตประจำวันในทศวรรษที่ 1950 ก็มีคุณสมบัติที่เป็นส่วนของโลกเก่าในสมัยสงคราม มากกว่าจะมีคุณสมบัติที่เป็นส่วนของโลกใหม่หลังสงคราม รูปภาพของทศวรรษที่ 1950 คล้ายกับรูปภาพของทศวรรษที่ 1930 มากกว่าจะเหมือนรูปภาพของทศวรรษที่ 1970 ผู้คนในชนบทต่างก็โมโนและสวมรองเท้าและเป็นประจำ บ้านเรือนยังมุ่งหลังคาจาก ทางเดินยังไม่ได้ปูลาด ที่นาใช้วัวลากไถ การทำงานในไร่มาใช้เครื่องจักรกลน้อย การงานบนไร่หายากลำบากตรากตรำ ทั้งรอยแผลเป็นไว้อย่างแท้จริง มีนวัตกรรมของผู้บริโภคแพร่หลายในบรรณานุกรมและในชนบท แต่สินค้าอุปโภคบริโภคเหล่านี้จนถึงทศวรรษที่ 1950 มิได้แตกต่างโดยพื้นฐานจากสินค้าอุปโภคบริโภคของทศวรรษที่ 1920 และ 1930 อาทิ เครื่องไฟฟ้าให้แสงสว่าง วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียงและโทรทัศน์

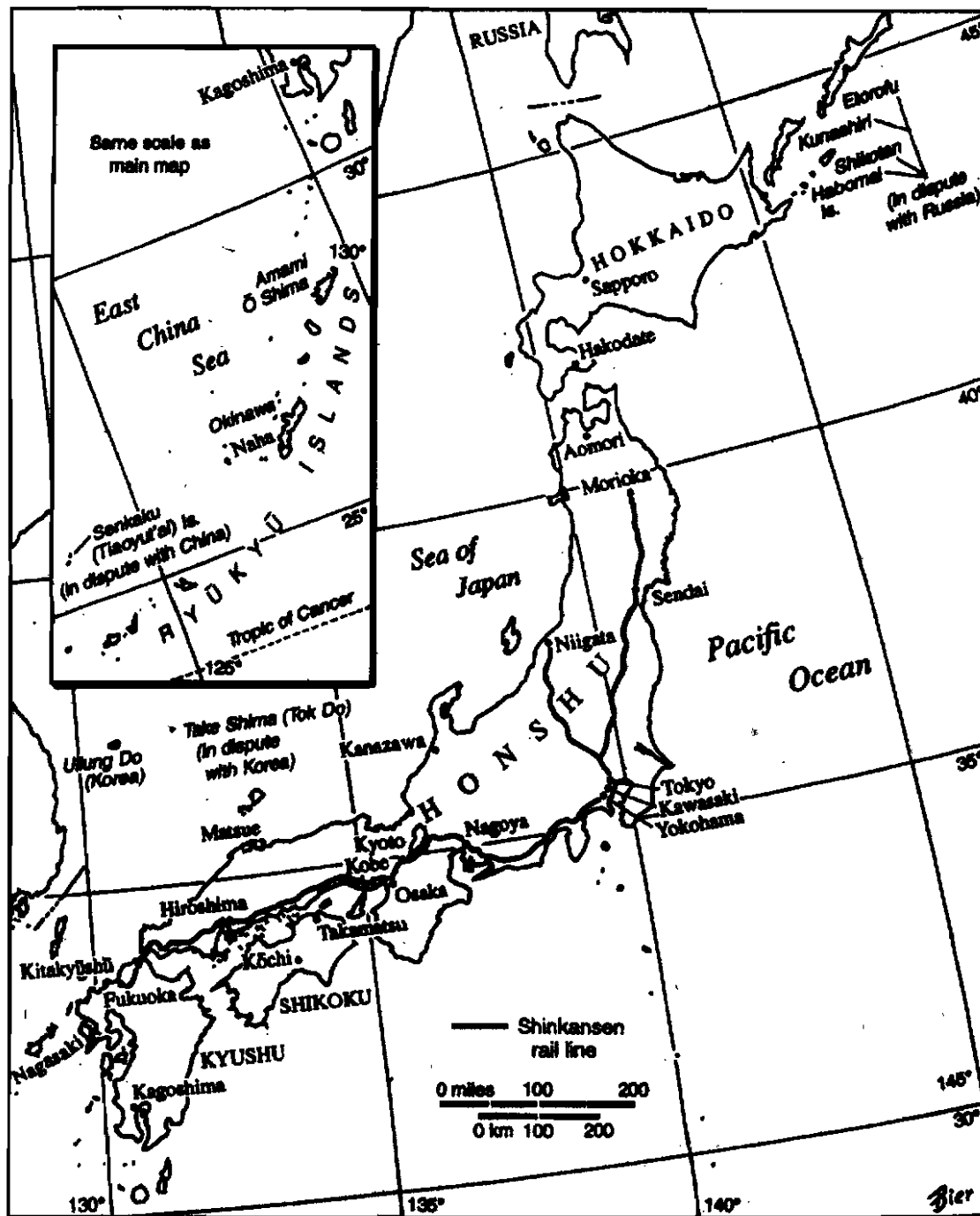
งานประจำของชีวิตประจำวันก็ยืนยงอยู่ชั่วเวลาปีตั้งแต่วันคืนก่อนสมัยสงครามจนตลอดทศวรรษที่ 1950 โดยงานประจำผสมผสานแบบสากล (Cosmopolitan) เข้ากับแบบท้องถิ่น มีการสำรวจ “สมาชิกในครอบครัวผู้ทำงาน” (“laboring household”) ในภูมิภาคของโคเกียใน ค.ศ. 1950 ผลสำรวจแสดงว่า โดยปกติ ผู้หญิงใช้เวลากว่า 2 ชั่วโมงทุกวันเพื่อตัดเย็บเสื้อผ้า มีบ้างบางคนใช้เครื่องจักรเย็บผ้า นี่เป็นส่วนหนึ่งของโลกการค้าแห่งแพะชั้นซึ่งเฟื่องฟูมากตามห้างสรรพสินค้าตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 แต่การตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยมือหรือเครื่องจักรมักเป็นการซ่อมแซมเสื้อผ้า เป็นการใช้เวลาทำเองในบ้านโดยต้องมีฝีมือประณีต เสื้อสำเร็จรูปทันสมัยอยู่ร่วมกันได้กับเสื้อที่ตัดเย็บเองตามบ้านเพื่อใส่เอง มิได้ตัดเย็บเสื้อเพื่อขาย

ในวิถีทางอื่นก็เช่นกัน โลกท้องถิ่นที่มีบ้านเป็นพื้นฐาน กิจกรรมที่มีส่วนเป็นการค้า อยู่ร่วมกันกับโลกแห่งสถาบันขนาดใหญ่ มีการบริหารเหมือนราชการและแสวงหาผลกำไร กิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมยามว่างตลอดทศวรรษที่ 1950 ก็เหมือนสมัยก่อน สงคราม ยังคงผูกพันอยู่กับประชาคม เช่น เทศกาลงานรื่นเริงที่เทวาลัยชินโดหรือวัดของ ศาสนาพุทธ หรือการเยือนหมู่บ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านที่เป็นบ้านเกิดของบรรพชน ชีวิต บุคคลและชีวิตครอบครัวมีจังหวะชีวิตสำคัญคือ การเกิด การแต่งงานและการตาย ที่มีการจัด งานอย่างดี ประชาชนส่วนใหญ่จนถึงปลายทศวรรษที่ 1950 เกิดในบ้าน มิได้เกิดในโรงพยาบาล มีหมอดำเฒ่ามาทำคลอดให้ที่บ้าน ไม่มีหมอมารับเย็บเย็บทำคลอดให้ คนส่วนใหญ่ ตายที่บ้าน งานศพและงานแต่งงาน โดยปกติแล้ว ย่อมจัดขึ้นในบ้าน ในชนบท หรือที่วัดและ เทวาลัย มากกว่าจะจัดกันโดยมีการบริการแล้วเรียกเก็บค่าบริการ

ประสบการณ์ร่วมกันและวิถีชีวิตที่มีมาตรฐานในสมัยหลังสงคราม

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างลึกซึ้งได้เกิดขึ้นหลายทศวรรษแล้ว ท่ามกลาง ความเจริญเติบโตรวดเร็ว ความเจริญทางเศรษฐกิจได้เกิดขึ้นพร้อมกับเหตุการณ์ในสมัย สงครามและเหตุการณ์หลังสงคราม ตั้งแต่เหตุการณ์การทิ้งระเบิดและการปฏิรูปที่ดินและ แรงงานโดยสแตลิป ไปจนถึงเหตุการณ์ภาวะเงินเฟ้อที่ได้ทำลายความมั่งคั่งของชนชั้นนำก่อน สมัยสงคราม ท่ามกลางเหตุการณ์เหล่านั้น มีแนวโน้มสู่การสร้างวิถีชีวิตให้มีมาตรฐานเพราะ เศรษฐกิจเจริญเติบโต ช่องว่างระหว่างชีวิตชนบทกับชีวิตเมืองหดแคบเข้า ผู้คนส่วนใหญ่เติบโตมาในครอบครัวเดียวมากกว่าครอบครัวขยาย ช่องว่างระหว่างการศึกษาาระดับสูงกับการ ศึกษาพื้นฐานลดลง ขอบเขตของการลำดับชั้นภายในที่ทำงานก็ลดลงด้วย ยังมีการแบ่งชนชั้น มิเชื่อว่าจะไม่มีในระหว่าง ค.ศ. 1950-1980 แนวคงของผู้คนผู้ร่วมประสบการณ์ในญี่ปุ่นได้ ขยายออกไป สังคมแบบใหม่เกิดแล้วหลังสงคราม

ประสบการณ์ร่วมกันแพร่หลายรวดเร็วมากขึ้นจากการที่วิถีทัศน์มีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ผู้คนไปมาหาสู่กันอย่างง่ายดายและรวดเร็ว ใน ค.ศ. 1646 มีถนนลาดปู เรียบร้อยเพียง 900,000 กิโลเมตร ถือว่าเป็นอัตราร้อยละ 1 ของถนนทั้งหมดในญี่ปุ่น ครั้นปี 1970 ร้อยละ 15 ของถนนมีทางเท้า และมีทางด่วนที่เก็บค่าผ่านทางยาว 640 กิโลเมตร ใน ค.ศ. 1980 ถนนมีทางเท้าเพิ่ม 3 เท่า เท่ากับร้อยละ 46 ของถนนทั้งหมด รถไฟเร็ว “bullet” (“Bullet train”) เริ่มเปิดให้บริการระหว่างนครโอซากากับโตเกียวใน ค.ศ. 1964 ระยะทาง

เส้นทางรถไฟ “bullet train” (Shinkansen)

และเวลาลงจาก 8 ชั่วโมงเหลือ 3 ชั่วโมง ชาวญี่ปุ่นเรียกรถไฟประเภทนี้ว่า “ทางรถไฟสายใหม่” (“new trunk-line, shinkansen) แคร่รถไฟเป็นสิ่งประดิษฐกรรมคาแปรรูปความรู้สึกนึกคิดเรื่องระยะทางระหว่างบรรดาศูนย์กลางของเมือง (Urban centers) ใหญ่ที่สุดกับการถือว่ารถไฟเป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จทางเทคโนโลยี เป็นแนวหน้าของความเจริญก้าวหน้าของโลก

เมื่อทิวทัศน์เปลี่ยนไถ่จากการไถ่ด้วยเครื่องไถ่อย่างรวดเร็ว ชนบทก็เริ่มหดตัวด้วย ชาวนาผู้ทำงานเต็มเวลาลดปริมาณลงอย่างสม่ำเสมอ จาก 2.1 ล้านคนใน ค.ศ. 1955 ลดลงมากกว่าครึ่งหนึ่งเหลือ 830,000 คนใน ค.ศ. 1970 สักส่วนของแรงงานในไร่นาลดลงต่ำกว่าอัตราร้อยละ 20 ใน ค.ศ. 1970 แต่ในเวลาเดียวกัน การทำไร่นาไม่เต็มวันเป็นที่นิยมแพร่หลายมาก กระบวนการใช้เครื่องจักรในการเพาะปลูกและการถือครองที่ดินขนาดเล็กทำให้เป็นไปได้ที่จะมีการจ้างงานไม่เต็มวัน มีรูปแบบใหม่ของการจ้างงานในชนบทด้วย การคมนาคมทันสมัยทำให้ผู้คนทำงานไกลบ้านได้ ถนนดีขึ้น มีการใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์กันทั่วไป ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่อยู่กับเหี้ยมเฝ้ากับเรือนอุแลบุตรหลาน ปลูกผักหรือปลูกข้าว บุตรหลานที่เป็นผู้ใหญ่ช่วยเหลือการทำงานในบ้านในวันสุดสัปดาห์ หมู่บ้านคล้ายชุมชนเมืองตามชานเมืองชานนครคือ ในวันทำงาน ทั้งหมู่บ้านและชุมชนเมืองไม่มีผู้ใหญ่อยู่บ้าน ในทศวรรษที่ 1970 การเปลี่ยนแปลงรูปของชนบทได้ลดช่องว่างในถิ่นอาศัยระหว่างผู้คนในชนบทและในเมืองกับผู้คนในชานเมือง ในกรณีสุดขีด การโยกย้ายของประชากรเข้าสู่ศูนย์นครทำให้หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านผีสิง นี่คือรูปแบบใหม่ของหมู่บ้านที่ยังมีเหลือรอดให้เห็น

มีกระบวนการหนึ่ง ณ หัวใจของกระบวนการสร้างประสบการณ์ทางสังคมให้มีมาตรฐาน ในกระบวนการนั้น บรรดาสถาบันราชการและสถาบันการค้าขนาดใหญ่และต้องชีวิตผู้คนในระดับที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน การศึกษาของโรงเรียนประถมและมัธยมของเทศบาลและกองทัพได้กำหนดนิยามประสบการณ์ทันสมัยทางสังคมตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 แต่สถาบันอื่นได้ขยายตัวในสมัยหลังสงคราม โรงพยาบาลกลายเป็นสถานที่ตากแดดสำหรับการคลอดบุตรและการตาย กล่าวคือ ใน ค.ศ. 1955 อัตราร้อยละ 82 ของเด็กเกิดที่บ้าน ใน ค.ศ. 1975 สักส่วนคือ ร้อยละ 1.2 เท่านั้น งานแต่งงานก็จัดกันอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย จัดกันอย่างเชียวชาญยิ่งตามโรงแรมหลายพันแห่งและสถานที่วิวาห์ (Wedding Halls) ทั่วประเทศ งานศพและงานครบรอบในวาระต่าง ๆ ของศาสนาพุทธก็จัดกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะเป็นการ

ประกอบการ เมื่อมีการท่องเที่ยวโคจรรถไฟบูเล่ต์ รถยนต์และเครื่องบินเจ็ท สำหรับชนชั้นกลาง มีการท่องเที่ยวบริการเหมาที่มีมาตรฐานมากทั้งการท่องเที่ยวภายในและภายนอกประเทศ เป็นที่นิยมมาก ใน ค.ศ. 1960 มีผู้คนเพียง 120,000 คนท่องเที่ยวดินแดนไกลโพ้นทะเล ครั้นปี 1970 คนท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นเกือบ 1 ล้านคน ใน ค.ศ. 1980 พลเมืองญี่ปุ่นเกือบ 4 ล้านคนออกไปท่องเที่ยวต่างประเทศ

มีสถานที่สองประเภทสำหรับกระบวนการสร้างมาตรฐานประสบการณ์ทางสังคม คือ โรงเรียนและสถานที่ทำงาน การศึกษาเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงตั้งแต่สิ้นทศวรรษที่ 1950 จนถึงทศวรรษที่ 1960 โรงเรียนมัธยมรับเด็กเข้าเรียนเพิ่มมาก จากประมาณอัตราร้อยละ 50 ใน ค.ศ. 1955 ขึ้นไปถึงร้อยละ 82 ของศักยภาพที่จะรับใน ค.ศ. 1970 และร้อยละ 94 ใน ค.ศ. 1980 สัดส่วนขนาดใหญ่ของนักเรียนเข้าเรียนในวิทยาลัย 2 หรือ 4 ปีด้วย เมื่อถึงปี 1975 นักเรียนประมาณร้อยละ 35 จบการศึกษาโรงเรียนมัธยมแล้วเข้าเรียนในวิทยาลัยทุกปี เป็นอัตราสูงกว่าบรรดาสังคมยุโรปส่วนใหญ่และเป็นอัตราใกล้เคียงกับอัตราของสหรัฐอเมริกา มีเพียงส่วนน้อยมากที่มีได้เรียนจนจบหลักสูตรโรงเรียนมัธยม การลำดับชั้นการศึกษาได้ถูกอัดแล้วจาก 3 ลำดับชั้น เหลือเพียง 2 ชั้น

บรรดามหาวิทยาลัยเอกชนเป็นมหาวิทยาลัยทรงเกียรติภูมิที่สุดที่จะส่งบัณฑิตไปสู่ตำแหน่งฐานะผู้นำกลุ่มเล็ก (Elite) ในสังคม แต่ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการศึกษามวลชนระดับอุดมศึกษาได้กำหนดแยกสมัยนี้ออกจากระยะเวลาสมัยสงครามและอีกหลายสิบปีต่อมา กล่าวคือ มีทางเข้าถึง (การเข้าเรียน) อย่างเท่าเทียมกัน ในทศวรรษที่ 1960 เด็กนักเรียนจากครอบครัวจนที่สุดเข้าเรียนอย่างได้สัดส่วนกันกับปริมาณเด็กนักเรียนในประชากรทั้งหมด นี่คือการเสมอภาคที่น่าพิศวงและมีได้เกิดจากการกระทำอันอันรับรอง แต่เป็นผลมาจากระดับสูงและคุณภาพที่มีมาตรฐานของการสอนในโรงเรียนมัธยมทั่วประเทศ การเสมอภาคยังสะท้อนข้อเท็จจริงว่า การสอบโดยยึดถือคุณสมบัติความสามารถได้ปฏิเสธผู้ปกครองผู้มั่งคั่งมิให้มีโอกาส “ซื้อ” การเข้าเรียนมหาวิทยาลัยด้วยการให้บริจาคนแก่มหาวิทยาลัย ปัจจัยเพิ่มอีกประการหนึ่งคือ ความพินาศย่อยยับจากสงครามและภาวะเงินเฟ้อในระยะแรกของหลังสงคราม ได้กักกร่อนบ่อนเซาะฐานะของชนชั้นผู้นำกลุ่มเก่า และได้กระจายโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

บรรดาโรงเรียนที่นิยมความเสมอภาค (Egalitarian schools) กลายเป็นเครื่องจักรกลคัดเลือกสำหรับชนชั้นกลาง ผลก็คือ ประสิทธิภาพโค้งงอที่เรียกว่า “สอบนรก” (“examination hell”) การที่จะเข้าเรียนโรงเรียนมัธยมที่มีชื่อเสียงและเข้ามหาวิทยาลัยที่ดีที่สุด ต้องถือว่า การสอบคัดเลือกสำคัญที่สุด นักศึกษาใช้ระยะเวลายาวนานและเป็นปี ๆ กวดวิชา ถ้าสอบตก ก็จะพยายามใหม่ เขาชวนเหล่านี้อยู่ตลอดเวลาไปมาระหว่างโรงเรียนมัธยมกับมหาวิทยาลัย เรียกกันว่า โรนิน (ronin) เป็นคำโบราณมากแปลว่า “ซามูไรไม่มีเจ้า” (“masterless samurai”) โรงเรียนที่มีหลักสูตรเน้นการสอบเข้าทำให้ครูบาอาจารย์ไม่พอใจมาก เพราะต้องการที่จะเน้นย้ำการเรียนรู้แบบอื่น ๆ โรงเรียนประเภทนี้ถูกออกแบบมาเพื่อคัดเลือกเยาวชนและสร้างวินัยให้แก่เยาวชน ประสิทธิภาพกว้างขวางจากการกวดวิชาซ้ำแล้วซ้ำอีกได้เตรียมเด็กหนุ่มสาวให้เป็นผู้ใหญ่พร้อมสำหรับการทำงานประจำที่แข่งขันกันมากเป็นที่ต้องการมาก

สถานที่ทำงานของผู้ปุ่นมีลักษณะใหม่ที่มีมาตรฐาน แรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานที่มีครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้ว พวกเขาทำงานนอกบ้าน สัดส่วนแรงงานทำงานในครอบครัว ลดลงจาก 2/3 ของแรงงานทั้งหมดในปลายทศวรรษที่ 1950 ไปสู่ต่ำกว่า 1/2 เมื่อสิ้นทศวรรษที่ 1960 ความเปลี่ยนแปลงนี้กระทบผู้หญิงเท่า ๆ กับผู้ชาย ระหว่าง ค.ศ. 1960-1970 สัดส่วนของผู้หญิงทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 42 ไปถึงร้อยละ 53

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการที่สองในสถานที่ทำงาน เกิดขึ้นขนานกันไปกับความเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน การลำดับชั้นถูกอัดแน่นและมีตบิรคนิยมความเสมอภาคมากขึ้นแพร่หลาย เกือบทุกคนเรียนมัธยมต่อไประหว่าง ค.ศ. 1960-1980 ประกาศนียบัตรมัธยมก็ถูกนิยามว่าเป็นพื้น (Floor) มากกว่าเป็นจุดกลาง ๆ ที่มีอภิสิทธิ์ที่จะเข้าเรียน ผลประการแรกคือ แรงงานที่มีการศึกษาและมีวินัยดีกว่า อีกประการหนึ่งคือ ช่องว่างเล็กลงมากระหว่างผู้ทำงานใส่เสื้อปกขาวกับผู้ใส่เสื้อปกน้ำเงิน โดยเฉพาะแรงงาน เมื่อผู้จัดการก่อนสงครามผู้มีวุฒิบัตรปริญญาตรีและช่างเทคนิคผู้มีประกาศนียบัตรมัธยมกำกับดูแลแรงงานผู้ผลิตผู้มีประกาศนียบัตรมัธยมต้น ความแตกต่างมหาศาลเห็นได้ชัดในด้านประสิทธิภาพและความคาดหวัง ครั้นถึงทศวรรษที่ 1970 เมื่อผู้รับจ้างทั้งหมดเข้าโรงเรียนไปแล้วผ่านอายุ 18 ปี และการศึกษาระดับอุดมศึกษาเองเป็นสื่อให้เห็นความรู้ใหม่น้อยและความเชี่ยวชาญน้อย ช่องว่างระหว่างความชำนาญของผู้จบมัธยมกับบัณฑิตทำงานใส่เสื้อปกขาวก็ยิ่งแคบกว่านั้น

ในระเบียบแบบแผนใหม่ของสมัยเจริญเติบโตมาก มีการสร้างมาตรฐานให้แก่ ประสิทธิภาพของชีวิตครอบครัว สัดส่วนของครอบครัวเดี่ยวสูงขึ้นตลอดทศวรรษที่ 1960 จนถึงระดับต่ำกว่า 2/3 ของครอบครัวทั้งหมดใน ค.ศ. 1975 ในเวลาเดียวกัน ครอบครัวคนโต โดยเฉพาะหนุ่มสาวโตทำงานและอยู่อาศัยในหอพักของบริษัทหรือห้องชุด ก็มีปริมาณเพิ่ม มากขึ้น จากร้อยละ 3 ใน ค.ศ. 1955 เพิ่มขึ้นร้อยละ 14 ใน ค.ศ. 1975 ครอบครัวขยายลด ปริมาณลงจาก 1/3 เป็น 1/5 คำว่า "ขยาย" ("extended") มีความหมายกำกวม บิดามารดาผู้มี อายุสูงวัยส่วนใหญ่อยู่อาศัยอยู่ตามลำพังที่มีที่หักพอดินหรือขับรถไปมาหาสู่กับบุตรหลานได้ อาจจะเรียกว่า ครอบครัวเดี่ยวขยาย ("extended nuclear families") การนิยมมีบ้านอยู่คนเดียว และการที่ครอบครัวขยายลดปริมาณลง ทำให้ครอบครัวที่มีคนสองรุ่น (รุ่นบิดามารดาและรุ่น ลูก) มีความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม นี่คือภาวะปกติของชีวิตครอบครัว

ครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย "ชนชั้นกลางใหม่" ("new middle class") คำคุณศัพท์ "ใหม่" นี้ให้เห็นความแตกต่างเป็นตรงกันข้ามกับชนชั้นกลางเก่าของครอบครัวชาวนาโ.: ชนบทและพ่อค้าและผู้ผลิตรายเล็กในนครทั้งหลาย ชนชั้นกลางใหม่อาศัยอยู่ตามชานเมือง ของนครโตเกียว โยโกฮามา นาโกยา (Nagoya) โอซากาและนครอื่น ๆ ในระหว่างทศวรรษที่ 1960-1980 อาคารชุด (Apartments) ขนาดใหญ่เป็นแห่ง ๆ (Blocks) ที่เรียกว่า ดันจิ (Danchi) มีปรากฏทั่วไปตามท้องทุ่งท้องนาและสวนผัก การเคหะแห่งชาติได้สร้างบ้านกว่า 1 ล้าน หน่วย (Units) เอกชนผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ได้สร้างบ้านเดี่ยวทั่วทุกสารทิศนอกนครเพื่อ ถูกค้าคือ พลเมืองชนชั้นกลางผู้ประสบความสำเร็จมากกว่า

สถาปัตยกรรมใหม่มีนวัตกรรมของสมัยก่อนสงครามเพื่อส่งเสริม "พื้นที่อยู่อาศัย" ("living space") ที่ "ทันสมัย" ห้องนอนแยกออกจากห้องรับประทานอาหาร/ห้องครัว นิยม ตั้งโต๊ะเก้าอี้มากกว่านั่งพื้น บุตรหลานมีห้องนอนส่วนตัว ในสมัยเจริญเติบโต ในครอบครัว เดี่ยว โดยปกติแล้ว สามีเดินทางโดยรถไฟไปทำงาน ภรรยาไม่ทำงานไม่เดินเวลา หุ่นเวลา ให้อภัยการเลี้ยงดูเด็กซึ่งก็มีมากกว่า 2 คนน้อยมาก

เมื่อมีคนร่ำรวยบ้านแบบใหม่นี้ แต่ก็ร่ำรวยด้วยวิถีทางใหม่ด้วย ในแวดวงชนชั้นสูง และชนชั้นกลางของต้นศตวรรษที่ 20 การแต่งงานถูกจัดการโดยมีแม่สื่อ (Marriage arrangement) มิได้มาจากความรักเป็นพื้นฐาน ในทศวรรษที่ 1950 การแต่งงานแบบจัดการก็ ยังมีปรากฏเป็นปกติในหมู่ชนชั้นกลางใหม่ผู้ใ้ถือถือปกขาวทำงานกินเงินเดือน บิดามารดา

ญาติพี่น้องมิตรสหายคือผู้แนะนำหนุ่มสาวให้รู้จักกัน หรือมีแม่สื่อแม่ชักจัดการให้หนุ่มสาวดูตัวกันเอง (Omiai) หลายครั้งก่อนตัดสินใจแต่งงาน แต่ธรรมเนียมนัดเที่ยว (Custom of dating) เป็นที่นิยมแพร่หลายในแวดวงหนุ่มสาวผู้มีการศึกษาและทำงาน คำ deeto (date) ก็เป็นคำมาจากภาษาอังกฤษ อุดมคติแห่งการแต่งงานด้วยความรัก ("love marriage") ก็เป็นที่นิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไปและอย่างสม่ำเสมอ งานแต่งงานหรูหราคือค่านิยมของโอกาสสร้างสรรค์ครอบครัวมาตรฐานในสมัยหลังสงคราม

ในเวลาเดียวกัน โลกแห่งการงานและครอบครัวยังแยกจากกันสำหรับชนชั้นกลางหญิงชายโดยมาก ผู้ชายผูกพันกับบริษัท โดยเฉพาะผู้ทำงานใส่เสื้อปกขาว จำเป็นต้องส่งเงินค้ำประกันและสมาคมกับเพื่อนร่วมงานหรือลูกค้า มักมีสาวบริการร่วมด้วย การที่มีสาวบริการผสมเครื่องค้ำเป็นถึงแปลกใหม่ ผสมผสานกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมร้านกาแฟของทศวรรษที่ 1920 และผสมผสานกับโลกของชนชั้นนำกลุ่มเล็กที่มีสาวผู้มีการศึกษาอบรมคือคอกบ่าวเรอเปรอปรนที่เรียกว่า เกอิชา (Geisha) สาวบริการมีลักษณะผสมผสานทั้งแบบเก่ากับแบบใหม่ สาวบริการเป็นผู้ให้ความบันเทิงเรีงรมย์แต่มิได้เป็นโสเภณี แม้จะมีบางครั้งที่มีสาวบริการอาจมีความสัมพันธ์เป็นส่วนตัวกับลูกค้า การบริการด้วยสาวสวยคอยผสมเครื่องค้ำนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากในทศวรรษที่ 1960 เจ้าของบาร์ส่วนใหญ่เป็นหญิงมีอายุที่เคยเป็นสาวบริการมาก่อน กิจการสาวบริการทำให้เกิดรายได้หลายพันล้านดอลลาร์สำหรับเจ้าของบาร์หลายพันคนและผู้รับจ้าง

ความแตกต่าง : คงทนชั่วกาลนานและการปรับเปลี่ยนให้ตั้งตรง

การเพิ่มขึ้นอย่างแท้จริงในแวดวงของประสบการณ์ร่วมในสังคมหลังสงครามนั้นนับว่าสำคัญ อีกทั้งควรเข้าใจด้วยว่า ความแตกต่างอย่างสำคัญยิ่งในสังคมยังคงมีอยู่ ในขณะที่ความแตกต่างด้านอื่นปรากฏในรูปแบบใหม่ ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางเก่ากับชนชั้นกลางใหม่ ระหว่างผู้เข้าเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษากับผู้เข้าเรียนโรงเรียนอาชีวศึกษา ระหว่างหญิงกับชาย และระหว่างชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่กับชนกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อย "อื่น ๆ" คือ ชาวเกาหลี บูราคูมิน (Burakumin, ชาวหมู่บ้าน) ชาวพื้นเมืองไอนุ (Ainu) ทางเหนือและชาวโอกินาวาทางใต้

การแบ่งแยกที่ยืนยงคือ การแบ่งแยกระหว่างชีวิตของชนชั้นกลางใหม่กับชีวิตของชนชั้นกลางเก่าในเมืองและนคร ดังเช่นที่ชีวิตหมู่บ้านถูกแปรเปลี่ยนรูปแต่มิได้ถูกทำลายใน

สมัยเจริญเติบโต ประชากรขนาดใหญ่ที่ทำงานเองของครอบครัวในเมืองก็มีได้หายไป ชนชั้นกลางก็ยังมียากมายในขณะที่ชนชั้นกลางใหม่เพิ่มมากขึ้น ผู้ค้าปลีกและพ่อค้าในท้องถิ่นต่อสู้ที่จะมีเงินมีใช้มีสินค้าอุปโภคบริโภคเต็มบ้านเหมือนครอบครัวของผู้คนทำงานมีเงินเดือน บุตรหลานของพวกเขามีการศึกษาพื้นฐานเหมือนกันและมีโอกาสเหมือนกันที่จะเข้าเรียนโรงเรียนมัธยมที่เป็นที่ยอมรับ เครือข่ายท้องถิ่นที่เข้มแข็งของบรรดาเจ้าของร้านค้าและบรรดาผู้ผลิตขนาดเล็กเป็นเสมือนกาวสังคมสำหรับบ้านใกล้เคียงในเมือง ร้านค้าและแหล่งผลิตทำให้บ้านใกล้เคียงปลอดภัย เป็นทั้งที่อยู่อาศัย เป็นที่จับจ่ายซื้อหาสินค้าและทำให้ชีวิตนครมีชีวิตชีวากระปรี้กระเปร่า แต่แม้วิถีชีวิตจะมาบรรจบพบกันไปสู่แบบอย่าง (Pattern) ของชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางเก่าเผชิญความคาดหวังทางเศรษฐกิจที่แน่นอนน้อยกว่าผู้รับจ้างของบริษัทขนาดใหญ่ ธุรกิจขนาดเล็กล้นจมนมาก ในหลายทศวรรษแห่งความเจริญเติบโต ทุกปี ธุรกิจขนาดเล็กประมาณอัตราร้อยละ 3-5 ล้มเหลว

ในด้านการศึกษา ความแตกต่างที่สำคัญปรากฏออกมาในรูปแบบใหม่ เมื่อการศึกษาระดับมัธยมเกือบจะกลายเป็นการศึกษาทั่วไปเป็นสากลแล้ว ช่องว่างระหว่าง (Between) บรรดาผู้มีการศึกษาพื้นฐานกับผู้มีการศึกษาระดับมัธยมลดลงมาก แต่ก็มีการแบ่งแยกใหม่ปรากฏในมวลหมู่ (Among) โรงเรียนมัธยมและในมวลหมู่วิทยาลัย การตอบคัดเลือกผู้เข้าเรียนโรงเรียนมัธยมและวิทยาลัยโดยใช้คุณความรู้เป็นเกณฑ์ และคุณภาพของการศึกษาสาธารณะ (Public education การศึกษาของเทศบาล) ระดับประถมและมัธยมต้น ได้ทำให้เกิดการแข่งขันมากขึ้นต่อไปอีก เพื่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่ความเสมอภาคกันของโอกาสปรากฏพร้อมกับความไม่เสมอภาคของผล (Result) แห่งความเสมอภาคของโอกาส ทั้งส่วนตัวบุคคลและส่วนรวม โรงเรียนมัธยมของเทศบาลในบรรดานครพัฒนาจนสมกับการมีชื่อเสียงเป็นโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงสูงมาก เมื่อเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาได้แล้ว ก็ต้องถูกฝึกฝนอบรมอีก 3 ปี เพื่อเตรียมสอบเข้ามหาวิทยาลัยชั้นนำที่มีชื่อเสียง โรงเรียนมัธยมอื่นก็พัฒนาให้มีชื่อเสียงทัดเทียมกัน เป็นโรงเรียนธรรมดาๆ “ไหลล้น” (“overflow”) สำหรับผู้ซึ่งผ่านการพิชิตจนแล้วว่ามีแรงจูงใจน้อยกว่า หรือไม่สามารตอบเข้าได้

การปรับแนวตั้งตรงของการแบ่งแยกได้ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตที่พัฒนารวดเร็วมาก มีความโดดเด่นมาก เมื่อระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลง อำนาจของสหภาพแรงงานมี

มากขึ้น มีนโยบายใหม่ที่จะบริหารจัดการมาก บริษัทขนาดใหญ่ปฏิบัติต่อผู้รับจ้างปกเกล้าเงินและปกเกล้าชาวอย่างเสมอภาคมากกว่าเดิม แต่ก็ยังมีความไม่เสมอภาคอื่นยังคงอยู่ระหว่างในแวดวงผู้ไรศคิ (ประมาณ 1/4 ถึง 1/3 ของผู้ทำงานทั้งหมด) กับประชากรผู้ทำงานที่เหลือ ค่าจ้างของผู้คนทำงานในสถานที่ทำงานขนาดเล็กกว่าและขนาดกลาง ๆ ในทศวรรษที่ 1960 เท่ากับประมาณอัตราร้อยละ 50-60 ของการจ่ายที่ให้แก่ผู้ทำงานที่บริษัทขนาดใหญ่ ความมั่นคงของงานน้อยกว่าด้วย

ความแตกต่างทางสังคมที่อาจจะสำคัญที่สุดในสมัยหลังสงครามหลายสิบปี คือความแตกต่างในแวดวงความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (Gender relation) ในสมัยเจริญรุ่งเรือง ตัวอย่างเช่น ในสถานที่ทำงาน การแบ่งแยกระหว่างแรงงานหญิงกับแรงงานชายได้เปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยจนน่าประหลาด ในการผลิตสินค้าในสมัยก่อนสงคราม แรงงานอุตสาหกรรมหนักส่วนใหญ่เป็นชาย ในขณะที่แรงงานหญิงประมาณ 1/3 เป็นแรงงานในอุตสาหกรรมถึงทอ ในต้นทศวรรษที่ 1950 แรงงานหญิงในอุตสาหกรรมประมาณอัตราร้อยละ 55 ยังคงทำงานในโรงงานถึงทอ ณ จุดนี้ อุตสาหกรรมอุปกรณ์เครื่องไฟฟ้าเริ่มเจริญเติบโตในอัตราพิเศษยิ่ง อุตสาหกรรมไฟฟ้าจ้างเด็กสาวหลายพันคน ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1950 เข้าสู่ทศวรรษที่ 1960 ผู้หญิงผลิตวิทยุทรานซิสเตอร์และเครื่องโทรทัศน์ โดยผลิตชิ้นส่วนเฉพาะแล้วส่งต่อเป็นแถว ๆ ไปให้ผู้อื่น (Assembly line) นี่คือนิยามลักษณะระหว่างประเทศของการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นกำลังทะยานขึ้นเป็นเศรษฐกิจมหัศจรรย์ สัดส่วนของแรงงานหญิงในอุตสาหกรรมถึงทอได้ตกลงจากกว่าครึ่งหนึ่งใน ค.ศ. 1955 ลดลงเหลืออัตราร้อยละ 18 ใน ค.ศ. 1965 แต่ผู้ใช้แรงงานทำเครื่องไฟฟ้าก็มีคุณลักษณะเหมือนผู้ใช้แรงงานถึงทอในอดีต กล่าวคือ สาววัยรุ่นผู้จบการศึกษามัธยมต้นภาคบังคับทำงานและอาศัยในบ้านพักของบริษัทและได้รับผลประโยชน์จากนโยบายบริหารจัดการแบบที่ ๆ นื่อง ๆ วิธีการทำงานผลิตชิ้นส่วนเฉพาะแล้วส่งต่อเป็นแถวเป็นแนว เช่น ผลิตเครื่องโทรทัศน์นั้น มิได้แตกต่างมากจากวิธีการผลิตถึงทอ

ในสำนักงานที่ขยายออกไปของบริษัทการค้า มีการจ้างแรงงานหญิงให้เป็น “ดอกไม้ประจำสำนักงาน” (“office flowers”) เพื่อทำให้ที่ทำงานสว่างไสวมีสีสันสำหรับชายผู้ร่วมงาน แรงงานหญิงถูกอบรมให้ประพฤติตนร่าเริงในการทำงาน เป็นเสมือนที่มีโอกาสก้าวหน้า น้อยมาก เมื่อพวกเขาแต่งงาน นายจ้างก็ย่อมหวังให้พวกเขาถอนออกจางาน มีบางคนทำทาสการเลือกปฏิบัติแบบนี้ โดยการรวมกลุ่มต่อรองและที่สำคัญก็คือ โดยการฟ้องร้องเป็นคดี

ความ มีตัวอย่างใน ค.ศ. 1966 มีการฟ้องบริษัทปูนซีเมนต์ซูมิโตโม (Sumitomo Cement) ศาลตัดสินให้รักษาสถิติของผู้หญิงในการทำงานหลังแต่งงาน แต่นายจ้างมากมายยังคงจัดสถานที่ทำงานแบ่งเพศหญิงชาย และปรับปรุงนโยบายรับคนเข้าทำงานก่อนที่จะมีกฎหมาย บังคับ พวกเขาเริ่มหลีกเลี่ยงที่จะจ้างแรงงานหญิง เช่น บัณฑิตหญิงจบการศึกษา 4 ปี โดยจ้าง บัณฑิตสองปีจบ โดยประสบการณ์แล้ว เป็นพวกที่น่าจะลาออกเมื่อแต่งงาน แม้บริษัทจะไม่ ได้กำหนดไว้

ความประเพณีทรงศีลทรงธรรมก็แสดงให้เห็นชีวิตชาวญี่ปุ่นสมัยหลังสงครามแตกต่างกัน บรรดาผู้ถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลังการแข่งขันเพื่อความสำเร็จและเพื่อเงินทองไหลมาเทมา ย่อมหันไปหาศาสนาใหม่เพื่อหวังพึ่งทางจิตวิญญาณและการสนับสนุนทางสังคม ศาสนามากมายเกิดใหม่ปรากฏในศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษต่อมา มีศาสนาอีกมากเกิดหลังสงคราม บางศาสนาเป็นศาสนาเล็ก ไม่นานนักก็กลับหายไป ในสายตาของผู้สังเกตการณ์ ศาสนาประเภทนี้ดูผิดประหลาดมาก ศาสนาเสนอความเชื่อถือว่าสามารถรักษาผู้ศรัทธาได้ โดยใช้อำนาจวิเศษที่สถิตอยู่ในกายของศาสดา เป็นต้น

มีศาสนาดังกล่าวไม่กี่ศาสนาที่มีผู้ศรัทธานับถือหลายล้านคน ศาสนาใหญ่ที่สุดคือ โซกา กักไก (Sōka Gakkai) แปลว่า สมาคมสร้างคุณค่านิยม(Value Creation Society) ในปลายทศวรรษที่ 1930 ศาสนานี้แยกมาจากศาสนาพุทธสำนักนิกายนิชิเรน (Nishiren sect) เจริญเติบโตในทศวรรษที่ 1950 อ้างว่า มีผู้นับถือ 7 ล้านคนในปลายทศวรรษที่ 1960 ศาสนาใหม่ศาสนาอื่นที่มีผู้นับถือศาสนาละหลายล้านคนในสมัยหลังสงคราม ได้แก่ ริโซ โคเซ ไค (Risshō Kōsei kai) แยกมาจากสำนักนิกายนิชิเรนและเทนริเกียว (Tenrikyō) ศาสนาใหม่ ไม่เหมือนศาสนาเก่าที่ดั้งเดิมมีวัดวาอารามคือ ศาสนาพุทธและศาสนาชินโต ศาสนาเก่ามีผู้คน ศรัทธาเหนียวแน่น ศาสนาใหม่สร้างความผูกพันแบบใหม่ที่ผู้เข้าร่วมต้องมีกิจกรรมเข้มแข็ง ทั้งพิธีสวดมนต์และทั้งการสนับสนุนศาสนาด้วยปัจจัยเงินทอง ศาสนาใหม่เสนอทั้งเครื่อง ปลอดภัยประโตมใจในชาตินี้และความรอด (Salvation) ในชาติหน้า ศาสนาโซกา กักไกโคด เค้นด้านการเปลี่ยนศาสนาอย่างรุนแรง พิธีกรรมประกอบด้วยการสวดมนต์วันละ 30 นาที หน้าแท่นบูชาพระพุทธรูปโดยสัญญาว่าสามารถแก้ปัญหาจับพันทันที ไม่ว่าจะเป็นปัญหา ปากท้องหรือปัญหาอารมณ์ ศาสนาใหม่หวานล่อมุงใจผู้ศรัทธาว่า ศาสนาเหมือนบัตรเครดิต เชื้อ (Credit card) แทนที่จะ “ซื้อเดี๋ยวนี้ จ่ายทีหลัง” (“buy now, pay later”) ต้อง “สวดมนต์

เดี๋ยวนี้ เชื่อศรัทธาทีหลัง” (“pray now, believe later”) กล่าวคือ ผู้ศรัทธาสามารถที่จะสวดมนตร์ด้วยจิตวิญญาณที่สงสัยไว้ก่อน แล้วค่อย ๆ เชื่อถือ เมื่อเห็นถึงดี ๆ เกิดขึ้นทำยศุคศาสนาใหม่นี้เป็นเครือข่ายเข้มแข็งมากของผู้ศรัทธา ช่วยผู้ศรัทธาให้มีงานทำและช่วยให้มีมิตรสหาย บทสวดมนตร์จึงให้คำตอบและศาสนาก็เติบโตใหญ่

ชนกลุ่มน้อยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มหนึ่งที่ทำให้สังคมหลังสงครามยังคงมีความแตกแยกกัน เมื่อปลายสงคราม ชาวเกาหลีประมาณ 2 ล้านคนอพยพไปญี่ปุ่นหรือถูกบีบบังคับให้อพยพ ส่วนใหญ่เดินทางกลับบ้านเกิด เหลือประมาณ 540,000 คนยังคงอยู่ในญี่ปุ่น เมื่อสิ้นสุดสมัยยึดครอง ฐานะตามกฎหมายของกลุ่มนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเป็นคนในบังคับ (Subjects) ของจักรวรรดิ เป็นชาวต่างดาว (Aliens) กลุ่มนี้รักษาความเป็นประชาคมของตนและเครือข่ายโรงเรียนของตนไว้อย่างเข้มแข็ง แต่กลุ่มนี้ยากจนและเผชิญการถูกเลือกปฏิบัติประเภทเลือกที่รักมักที่ชัง มีน้อยมากที่จะมีฐานะร่ำรวยไปตามสังคมญี่ปุ่นที่มั่งคั่งขึ้น พวกเขาไม่ทางเลือกน้อย ต้องทำงานหนักโดยมีค่าจ้างต่ำ เช่น เป็นแรงงานรายวันตามสถานที่ที่มีการก่อสร้าง

ชนกลุ่มน้อยกลุ่มที่สองคือ บุรากูมิน (Burakumin, แปลว่า ชาวหมู่บ้าน, village person) ผู้มีสถานภาพเป็นกลุ่มที่สังคมทั่วไปไม่คบหาด้วย (Outcast) แม้สมัยเมจิจะพยายามยกเลิกสถานภาพเช่นนั้น แต่การเลือกปฏิบัติต่อกชนกลุ่มนี้ก็ยังมีอยู่ ระหว่างทศวรรษที่ 1950 – ที่ 1960 โดยปกติแล้ว นายจ้างของสถานที่ทำงานที่ทรงเกียรติภูมิจะตรวจสอบทะเบียนตามโนคร้วของผู้มาสมัครงานเพื่อกันกรองคัดออกคนที่มาจากกลุ่มบุรากูมิน การตรวจสอบเป็นไปได้ง่ายมากเพราะสามารถตรวจสอบจากภูมิลำเนา พวกบุรากูมินมีภูมิลำเนาของตนเองโดยเฉพาะ และสมัยเมจิมีระบบตามโนคร้ว สันนิบาตปลดปล่อยพวกบุรากูมิน (Buraku Liberation League) ได้ใช้พลังการเมืองกดดันอย่างหนักมิให้เลือกปฏิบัติด้วยวิธีการตรวจสอบโนคร้วเช่นนั้น ในปลายทศวรรษที่ 1960 รัฐบาลตอบสนองโดยการออกกฎหมายปฏิรูปหลายฉบับ กำหนดให้จำกัดมิให้บุคคลภายนอกมีช่องทางเข้าถึงทะเบียนตามโนคร้วส่วนบุคคล แต่หน่วยงานเอกชนมากมายหลายแห่งยังคงสนองตอบความคึกความเชื่อถือและพฤติกรรมที่ยังเลือกที่รักมักที่ชัง ด้วยการรวบรวมบัญชีที่อยู่ของกลุ่มบุรากูมิน หน่วยงานเอกชนเหล่านั้นได้ขายบัญชีให้แก่บริษัทเอกชน รัฐบาลประณามวิธีการนี้มาก แต่ก็ไม่ได้ถือว่าผิดกฎหมาย ในปลายทศวรรษที่ 1970 มีบัญชีรายชื่อมากถึง 8 จุดหมุนเวียนอยู่

การจัดการเสถียรภาพของสังคมและความเปลี่ยนแปลง

ระบบราชการญี่ปุ่นและพรรคการเมืองผู้ปกครองมักเรียงหน้ากระดานทำงานกับคณะผู้นำธุรกิจ ระบบราชการและพรรคมีความวิตกกังวลใครที่จะลดความตึงเครียดทางสังคมและจัดการกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีโครงการมากมายและการรณรงค์หลายครั้งที่จะจัดการกับสังคมขนานกันไปกับการจัดการกับเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น รัฐบาลสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่ (Ghetto) ให้พวกบูรณูมิน รัฐบาลมีนโยบายการเคหะที่จะให้ชนชั้นกลางจ่านองบ้านคันทุนต่ำได้ รัฐบาลยังจัดตั้งบริษัทของรัฐให้สร้างเมืองใหม่ให้มีอาคารสูงเทียมฟ้า (High-rise "new towns") ในต้นทศวรรษที่ 1970 บริษัทการเคหะแห่งชาติได้ก่อสร้างบ้านเกือบ 2 ล้านหน่วย มีทั้งอาคารชุด (Apartments) และบ้านเดี่ยว พลเมืองชนชั้นกลางได้สมัครขอซื้ออย่างมากและต้องจับสลากซื้อโดยผ่านลอตเตอรี่ บางครั้งก็มีส่วนลด 100 : 1 สำหรับ ที่อยู่ที่มีค่าเช่าต่ำและได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ

มีความพยายามเร่งรัดมากที่จะสนับสนุนให้ประชาชนออมทรัพย์มากขึ้น กระทรวงการคลังได้รณรงค์การออมในทศวรรษที่ 1950 มีการร่วมมือกับองค์กรสตรีทั้งหลายและมุ่งหว่านล้อมแม่บ้านเป็นสำคัญ เพราะเป็นผู้ดูแลการเงินในบ้านอยู่แล้ว เมื่อถึงทศวรรษที่ 1960 ครอบครัวออมทรัพย์โดยเฉลี่ยประมาณอัตราร้อยละ 15 ของรายได้ นี่คืออัตราสูงสุดในโลก และสูงกว่าอัตราการออมก่อนสงคราม ธนาคารสามารถลงทุนจากเงินออมทรัพย์เหล่านั้น ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต ต้นเหตุของอัตราการออมสูงเป็นสาเหตุที่กลับซับซ้อน เหตุหนึ่งคือการออมเพื่อวัยชรา ซึ่งมีการออมด้วยเหตุนี้สูงมาก แต่การหว่านล้อมชักจูงมีอยู่ทั่วไป เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีอัตราการออมสูงเช่นนั้น

นโยบายสังคมมีจุดมุ่งหมายเน้นการศึกษาด้วย คณะกรรมการที่ปรึกษาของนักธุรกิจในต้นทศวรรษที่ 1960 ได้ร่วมกับข้าราชการกระทรวงศึกษาในการเรียกร้องให้โรงเรียนของรัฐและเทศบาลเน้นการสอนเป็นหลัก เพื่อฝึกอบรมให้มีแรงงานใหม่ มีความเชี่ยวชาญพื้นฐาน พวกเขาต้องการคนทำงานทุกประเภทที่สามารถดัดแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับการผลิตและเทคโนโลยีของสำนักงานที่กำลังเปลี่ยนแปลง พวกเขาต้องการเน้นการศึกษาเพื่อจัดการการลำดับชั้นของวุฒิบัตรการศึกษา ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาไปสู่ระดับอุดมศึกษา เพื่อจัดวางหนุ่มสาวเข้าสู่ระดับและบทบาทในสถานที่ทำงาน ส่วนใหญ่นักธุรกิจก็ได้ตั้งใจ เมื่อถึงการขยายใหญ่ บริษัทรับคนเข้าทำงานในระยะยาวจากโรงเรียนอย่างมีระบบระเบียบมากกว่า

เค็ม แมกกาซีนเริ่มตีพิมพ์รายชื่อละเอียดยี่สิบเก้าฉบับที่กำหนดยกระดับทั้งโรงเรียนและบริษัท เป็นการจัดอันดับตามความยากง่ายของการเข้าและตามความนิยมของประชาชนต่อโรงเรียนและบริษัท สื่อมวลชนจึงสร้างมาตรฐานให้แก่ภาพลักษณ์ที่เป็นที่นิยมว่า อะไรคือภาพลักษณ์มาตรฐานของกระแสหลักและเส้นทางแห่งความสำเร็จตลอดชีวิต

สถาบันแห่งรัฐที่มีอำนาจมากและโลกธุรกิจได้กระทำการอย่างเข้มแข็งด้วยความสนใจที่จะกำหนดนิยามและจัดการกับบทบาทที่ “ถูกต้องเหมาะสม” (“proper”) ของเพศ (Gender) กระทรวงศึกษาและบรรดาผู้นำของญี่ปุ่นซึ่งเป็นรัฐบริษัท (Corporate Japan) ได้ร่วมกันออกแบบหลักสูตรเพื่อเสริมพลังให้แก่วิทยาลัยที่คัดสรรมาตรฐานและชีวิตการทำงานที่มีมาตรฐาน ในโรงเรียนมัธยมต้นและโรงเรียนมัธยมปลาย สาวน้อยเผชิญปัญหาเพศ (Gender) ในคหเศรษฐศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ เด็กผู้ชายไม่เผชิญปัญหาเช่นนี้ เด็กสาวต้องเรียนความชำนาญของการเป็นภรรยาที่ดีและมารดาที่ดี ในอุดมศึกษาในสมัยเจริญเติบโต นักศึกษาปี 1 และปี 2 ประมาณอัตราร้อยละ 90 เป็นนักศึกษาหญิง มักจะมีวิชาเอกที่เหมาะสมกับกุลสตรี เช่น คหเศรษฐศาสตร์ การศึกษา หรือวรรณคดี 3/4 ของนักศึกษาปี 4 เป็นชาย มักมีวิชาเอกคือ วิศวกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์

บางนโยบายถือเรื่องการแบ่งแยกเพศ (Gender divisions) ในสถานที่ทำงานและที่บ้าน เป็นนโยบายที่มีรูปแบบของรัฐเป็นผู้กำหนดแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ระบบสวัสดิการสังคม (Social Security System) ที่ขยายใหญ่เริ่มมีปรากฏแล้วระหว่าง ค.ศ. 1950-1980 ระบบนี้ส่งเสริมการแบ่งแยกแรงงานตามเพศ เป็นแรงงานของครอบครัวคือ “มาตรฐาน” เพราะโครงสร้างผลประโยชน์ของครอบครัวถือว่า สามีคือผู้ทำมาหากินเลี้ยงดูครอบครัว รายได้ของคู่สมรส (คือภรรยา) ที่ต่ำกว่า 10,000 เยนต่อปีไม่ถูกเก็บภาษีเลย แต่รายได้สูงกว่านั้นต้องถูกเก็บภาษีสูงกว่าอัตราของสามี นี่คือการไม่สนับสนุนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วให้ทำงานเต็มเวลา

บางโครงการของรัฐและของหมู่คณะสนับสนุนผู้หญิงให้กำหนดนิยามบทบาทเบื้องต้นของผู้หญิง เป็นบทบาทของการทำงานที่บ้านมากกว่าที่โรงงาน มีการเริ่มต้นในปลายทศวรรษที่ 1940 กระทรวงทำงานกับบรรดาองค์การของสตรีโคจิริเริ่มการต่าง ๆ ร่วมกันอย่างห่าง ๆ ซึ่งได้พัฒนาไปสู่การเป็นความเคลื่อนไหวชีวิตใหม่ (New Life Movement) ความเคลื่อนไหวได้เริ่มต้นขึ้นในหมู่บ้านภายหลังสงครามโลก มีจุดมุ่งหมายที่จะ “ปรับปรุงชีวิตประจำวัน” เป้าหมายคือ ผู้หญิงในเมืองในทศวรรษที่ 1920 และขยายไปสู่หมู่บ้านเมื่อถึงทศ

วรรษที่ 1930 การมุ่งสนใจกับการออกแบบห้องครัวและการจัดขยะถึงมูลฝอยให้ออกสู่สาธารณะ ได้ทำให้มีผู้วิจารณ์ล้อเลียนว่า ความเคลื่อนไหวมีแต่เพียงผู้หญิงกวัดแกว่งไล่แมลง มีการรณรงค์ด้วยการบรรยาย แจกใบปลิวและกลุ่มศึกษาหลายพันคนให้ส่งเสริมการสุขอนามัย (ป้องกันอาหารจากแมลงและจัดขยะถึงมูลฝอย) การออกแบบครัวให้มีแสงสว่างมากขึ้น และการทำบัญชีในบ้าน โดยวิธีนี้เองที่ข้าราชการกระทรวงเกษตร สวัสดิการและการศึกษาได้ทำงานร่วมกับองค์กรสตรีระดับท้องถิ่นตามชนบทเพื่อผลักดันให้มีการจัดการบ้านเรือนให้ทันสมัยอย่างรู้แจ้งเห็นจริง ในขั้นต้น ใน ค.ศ. 1955 สำนักนายกรัฐมนตรีให้เงินอุดหนุนสมาคมแห่งหนึ่งให้ประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ ของความเคลื่อนไหวชีวิตใหม่ สหกรณ์ที่สำคัญหลายสหกรณ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย ระหว่างทศวรรษที่ 1950-1960 บริษัทใหญ่ชั้นนำห้าสิบกว่าบริษัทที่มีผู้ทำงานมากกว่า 1 ล้านคน ได้จัดตั้งกลุ่มชีวิตใหม่ (New Life Groups) สำหรับบรรยายของผู้ทำงานโดยมีความคิดทำนองดังนี้

“ชีวิตในบ้านคือบาโรมิเตอร์สำหรับชีวิตวันต่อไป [ในการทำงาน]
โดยหลักการแล้ว แม่บ้านดูแลชีวิตในครัวเรือนและเราสามารถกล่าวได้ว่า
ถ้ามีผักผ่อนและสร้างพลังขึ้นภายใต้ความริเริ่มของแม่บ้าน ดังนั้น
เราหวังที่จะยกแม่บ้านผู้มีบทบาทนี้และสถาปนาพื้นฐานเพื่อให้บ้านสด
ใตเรีงรืน ถึงคมสคใตและเหนือกว่านั้น เพื่อให้ที่ทำงานสดใตเรีงรืน”

โครงการชีวิตใหม่เห็นความสำคัญของการควบคุมกำเนิดเพื่อมิให้ประชากรดันประเทศจนกลืนกินผลประโยชน์โลกผลของเศรษฐกิจภายหลังสงครามโลก มีมาตรการป้องกัน อาทิ การออกกฎหมายอนุญาตให้ทำแท้งได้ใน ค.ศ. 1948 ในปลายทศวรรษที่ 1950 ซึ่งเป็นระยะสูงสุดมีการทำแท้งปีละ 1 ล้านกว่าคน ท่ามกลางเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าผิดศีลธรรม บ้าง เป็นการเถียงต่อสุขภาพสตรีโดยไม่จำเป็นบ้าง จึงมีการส่งเสริมให้ใช้เครื่องมือควบคุมกำเนิด (Condom) โดยมีการแจกจ่ายให้แก่ผู้หญิงในกลุ่มชีวิตใหม่มากกว่าผู้ชาย แม้รัฐและธุรกิจขนาดใหญ่สนับสนุนความเคลื่อนไหวชีวิตใหม่ ความเคลื่อนไหวได้ให้พลังอำนาจแก่ผู้เข้าร่วมในหลายวิถีทาง อาทิ การให้ความรู้ที่ปฏิบัติได้และทำให้ผู้เข้าร่วมมีปากมีเสียงในครอบครัว ผู้หญิงผู้เข้าร่วมความเคลื่อนไหวของพลเมืองในเวลาดังกล่าว สนใจสาเหตุการตั้งครรภ์ตั้งแต่สาเหตุสภาพแวดล้อมไปจนถึงสาเหตุการแพร่กระจายของนิวเคลียร์ เป็นการถ่มรศกกิจกรรมพลเรือนในกลุ่มชีวิตใหม่

ภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของเสถียรภาพและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ระหว่าง ค.ศ. 1920-1940 สังคมมีความตึงเครียดมากระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้เช่า ไร่ บัณฑิตกับผู้ใช้แรงงานผู้ยากไร้และระหว่างนครกับชนบท ความตึงเครียดนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการผสมผสานกันผันแปรไปโดยพลัดดันญี่ปุ่นไปสู่สงครามที่นำมาซึ่งความหายนะ ในยุคที่มีความเจริญสูงยิ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การแบ่งแยกในสังคมเป็นเก่าและใหม่ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่ได้แบ่งแยกเด่นชัดนัก นโยบายของรัฐบาลได้จัดการกับความแตกต่างที่ดำเนินอยู่อย่างคิดใคร่ครวญแล้ว ภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างทรงพลังของญี่ปุ่นคือ การเป็นดินแดนแห่งประชาชนที่รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อญี่ปุ่น ประชาชนทุกคนสามารถร่วมทุกข์ร่วมสุขกันไปกับชีวิตชนชั้นกลางที่ทันสมัย มั่นคงและอิสระเหลือหลาย ภาพลักษณ์นั้นข่มทำให้เห็นนโยบายของรัฐบาลไม่เข้มแข็งจริงจังเท่าที่ควร

สื่อมวลชนแสดงบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์สังคมของภายหลังสงครามโลก โดยการเผยแพร่ความรู้ต่อนักคิดเรื่องการร่วมประสบการณ์กันในมวลหมู่ประชาชน บทบาทนี้ถือว่าไม่ใหม่ มีอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์และอุตสาหกรรมพิมพ์หนังสือตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 มีภาพยนตร์ข่าว ภาพยนตร์และวิทยุตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 ส่วนทำให้ประชาชนมีความรู้ตึกเป็นเจ้าเข้าเจ้าของประชาคมแห่งชาติ สื่อมวลชนที่รัฐควบคุมในทศวรรษที่ 1930 และระหว่างสงครามและสมัยสหรัฐอเมริกายึดครอง ได้กำหนดค่านิยมพันธกิจแห่งชาติ (National mission) ว่าด้วยการระดมเพื่อสงครามและการน้อมรับประชาธิปไตย แม้รูปแบบของสื่อมวลชนกลับกลายเป็นหลากหลายในยุคที่มีความเจริญสูงยิ่ง ภาพลักษณ์ “ประชาชนญี่ปุ่น” (“the Japanese people”) ได้แพร่หายไปโดยสื่อมวลชนจนกลายเป็นมาตรฐานไป

อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์เจริญเติบโต โดยเริ่มต้นด้วยการมีเพียงการออกหนังสือแมกกาซีนไม่กี่ฉบับ เมื่อต้นสงครามโลก ประเภทของข่าวและความบันเทิงรายสัปดาห์เจริญเติบโตอย่างพุ่งพรวดในหลายทศวรรษหลังสงครามโลก สิ่งพิมพ์ใหม่มีผู้อ่านเป็นเป้าหมายโดยเฉพาะ เช่น สตรีวัยรุ่น หนุ่มสาว แม่บ้านและชายผู้ใหญ่ เมื่อถึง ค.ศ. 1960 การจำหน่ายมีโดยเฉลี่ยสัปดาห์ละ 11.5 ล้านฉบับ ยิ่งกว่านั้น หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์ทั้งหมดวันละ 24 ล้านฉบับในปีนั้น ผู้พิมพ์หนังสือได้พิมพ์หนังสือเรื่องใหม่ประมาณ 24,000 เรื่องและขายได้ 125 ล้านฉบับ โดยมาตรการดังกล่าว ผู้อ่านญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประชาชาติโลกที่หัวโหดตัวหนังสือมากที่สุด

สุดในโลก มีที่มากกว่าญี่ปุ่นเล็กน้อยเมื่อเทียบกับ อังกฤษ เยอรมนี สหภาพโซเวียตและ
สหรัฐอเมริกา

ในสมัยเดียวกันนั้น มีการถ่ายทอดโทรทัศน์และมีความนิยมเป็นเจ้าของเครื่องโทร
ทัศน์ สมาคมการถ่ายทอดโทรทัศน์ญี่ปุ่น (Nippon Hōsō Hyōkai, NHK หรือ Japan Broadcast
Association) มีระเบียบแบบแผนและเครือข่ายเริ่มถ่ายทอดในคืนปี 1953 มีคู่แข่งปรากฏใน
ปลายปีนั้น เมื่อถึงทศวรรษที่ 1960 โทรทัศน์เป็นสิ่งที่ปรากฏตามบ้านญี่ปุ่น มีการสำรวจความ
เห็น ได้ความโดยสรุปแล้วว่า โดยเฉลี่ยแล้ว มีผู้ชมโทรทัศน์วันละ 2.5 ชั่วโมง

ในสภาพแวดล้อมของการมีสื่อมวลชน ภาพลักษณ์มาตรฐานของชีวิตชนชั้นกลาง
ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว การถ่ายทอดเหตุการณ์พิเศษโดยเฉพาะได้ช่วยกำหนดค่านิยมว่า
ด้วยความฝันของประชาชนธรรมดา นี่คือการถ่ายทอดพระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่าง
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอากิฮิโตะ (Akihito, พระราชโอรสในจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ,
Hirohito) กับสตรีสามัญนามโชเคะ มิชิโกะ (Shōda Michiko) พระมกุฎราชกุมารทรงทำถวาย
พระราชประเพณีด้วยการที่ทรงเลือกพระราชชายาด้วยพระองค์เอง เป็นสตรีสามัญจากชนชั้นสูง
เก่าแก่ เธอเป็นธิดาของสามัญชนนักอุตสาหกรรมผู้มั่งคั่ง ผู้คนพากันซื้อโทรทัศน์เพื่อชมการ
ถ่ายทอด สื่อมวลชนได้เอื้ออำนวยการร่วมรับรู้ประสบการณ์ครั้งนั้นด้วยการเป็นสื่อถ่ายทอด
พิธีกรได้พรรณนาว่า การอภิเษกสมรสคืออุดมคติภายหลังสงครามโลก อุดมคตินั้นคือการ
แต่งงานเพื่อความรักและอุดมคตินั้นคือ การสร้างครอบครัวเดี่ยว (A nuclear family) ในความ
สัมพันธ์แนบแน่นกับแวดวงครอบครัวขนาดใหญ่กว่า

การผลิตและจำหน่ายสื่อมวลชนได้กำหนดค่านิยมชีวิตของชนชั้นกลางเหมือนกัน
ว่า ครอบครัวญี่ปุ่นในนครมีการศึกษาซึ่งถือเป็นประสบการณ์ตามแบบฉบับของประชาชน
ญี่ปุ่น ระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 ครอบครัวซาเซ-ซัน (Sasae-san) คือครอบครัวในเรื่องเร็นมัย
เป็นละครโทรทัศน์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก ผู้สร้างเรื่องราวคือ ฮาเซงาวา มาชิโกะ (Hasegawa
Machiko) แสดงเรื่องราวของคนตามรุ่น บิดาไปทำงานที่ทำงานของครอบครัวและแะเค็ม
ก่อนกลับบ้านเวลาเย็น มารดาปรุงอาหารและดูแลบ้าน สุขุมิตรกับเพื่อนบ้านและรู้ใจว่าถูกให้
เรียนหนังสือ

ทั้งรายการปกติและการถ่ายทอดรายการสำคัญได้แสดงให้เห็นชัดว่า ชีวิตทันสมัย
ของญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทันสมัยที่เห็นเป็นปกติธรรมดาในโลกนายทุนที่ก้าว

หน้า ภาพมากมายถูกถ่ายทอดให้เห็นเป็นสัญญาณว่า ญี่ปุ่นได้เข้าสู่สังคมระหว่างประเทศอย่างเต็มตัวมีฐานะดี เจ้าหน้าที่บ้านเมืองใช้โอกาสเช่นนั้นเพื่อส่งเสริมระเบียบแบบแผนสังคมและลัทธิชาตินิยม รวมทั้งการแสดงสินค้านานาชาติที่นครโอซากาใน ค.ศ. 1970 และการแข่งกีฬาโอลิมปิกในเมืองซัปโปโร (Sapporo) ใน ค.ศ. 1972 แต่ที่นับว่าเป็นครั้งแรกและสำคัญที่สุดคือ การกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนครั้งที่ 18 (Eighteenth Summer Olympiad) ในนครโตเกียวใน ค.ศ. 1964

บางครั้ง เหตุการณ์มิได้ดำเนินไปตามคาดหมาย มีการโต้แย้งเรื่องแผนการสนับสนุนทางการเงินแก่กีฬาโอลิมปิก และขอลักท่องเที่ยวตกเงินทำนาย ในตัวอย่างอื่น เรื่องการกระตุ้นเพื่อจัดการกับสังคม รัฐบาลได้ใช้เหตุการณ์เป็นโอกาสเพื่อการรณรงค์สังคมอย่างหลากหลาย มีการเรียกร้องเมืองให้ปรับปรุงการสาธารณสุขและการสุขภาพ และเชิญเชษฐาของเจ้าของร้านค้าให้คัดลอกวิธีการขายปลีกกระทรวงศึกษาธิการฉวยจังหวะเหมาะให้แผ่ขยายไปถึงลัทธิชาตินิยมและเพิ่มลักษณะภาคบังคับไว้ในจริยศาสตร์หรือวิชาต่างๆ เกี่ยวกับพลเรื่องในโรงเรียน

แต่โดยเนื้อแท้แล้ว สื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์คือผู้ที่สร้างกีฬาโอลิมปิกให้เป็นเหตุการณ์ทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ การแข่งขันกีฬาโอลิมปิกได้สร้างสถิติที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน งานที่มีผู้ชมมากคือ พิธีเปิดนับเป็นอัตราร้อยละ 84 และกีฬาวอลเลย์บอลหญิงรอบสุดท้ายนับเป็นร้อยละ 85 ทีมญี่ปุ่นได้รับเหรียญทองและกลายเป็นวีรบุรุษ การปรากฏนักกีฬา 7,500 คนจาก 94 ประเทศ รูปแบบสถาปัตยกรรมของเคนโซ คันงะ (Kenzō Tange) ที่มีขนาดใหญ่ มโหฬารของกรีฑาสนามและสระว่ายน้ำ การเปิดรถไฟเร็ว (Bullet train) ไปโอซากา และเครือข่ายทางด่วนขนาน และความสำร็จอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนของนักกีฬาญี่ปุ่นที่ได้รับเหรียญทองถึง 16 เหรียญ (จาก 29 เหรียญทั้งหมด) ส่วนทำให้สื่อมวลชนปลุกเร้าชาวญี่ปุ่นทั้งประเทศชาติให้เกิดความภาคภูมิใจในความสำร็จร่วมกันโดยสันติในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การกีฬาและวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมการโฆษณาขนาดมโหฬารได้ช่วยเสริมพลังของความคิดที่ว่า “ประชาชนญี่ปุ่น” (“the Japanese people”) ได้ร่วมทุกขร่วมสุขในโลกแห่งสังคมและวัฒนธรรม รายได้จากอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นถึง 9 เท่าในทศวรรษที่ 1950 เมื่อสิ้นทศวรรษนั้น ทุนการโฆษณาได้สร้างการผลิตโดยรวม ถือเป็นอัตราร้อยละ 1.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross

National Product, GNP) สิ่งพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์เชิญชวนผู้อุปโภคบริโภคให้ร่วมแสวงสุขใน “ชีวิตใหม่สดใส” (“bright new life”) ของยุคทันสมัย ด้วยการซื้อผลิตภัณฑ์ที่หึงโหลออกมาจากโรงงานญี่ปุ่น โดยเฉพาะเครื่องไฟฟ้า เมื่อถึงทศวรรษที่ 1970 วัฒนธรรมการค้าเพื่อผู้บริโภค (Consumeristic commercial culture) ที่ปรากฏในต้นศตวรรษที่ 20 โดยเริ่มต้นอย่างมีขอบเขตจำกัดอยู่ในแวดวงชนชั้นกลางในนครนั้น ได้ครอบคลุมประชาชนส่วนใหญ่ในท้ายสุด สังคมญี่ปุ่นมิได้เป็นสังคมที่ผู้คนทำงานเพื่อยังชีพอีกต่อไปแล้ว สักส่วนของงบใช้จ่ายในบ้านที่มุ่งไปที่อาหารได้ลดลงจากประมาณหนึ่งในต้นทศวรรษที่ 1950 ไปถึงต่ำกว่า 1/4 ในปลายทศวรรษที่ 1970

เมื่อผู้คนถูก “ปลดปล่อย” ให้แสวงหาความต้องการและความปรารถนาภายใต้มนต์อาถรรพ์ของการโฆษณา สินค้าบริโภคประเภทคงทน จากเดิมเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่ไม่มีใครฝันถึง ก็กลายเป็นสินค้าที่เป็นไปได้ที่จะเป็นสิ่งที่ใฝ่ฝันถึง ในกลางทศวรรษที่ 1950 ราชบัณฑิตแสดงเรื่องราวการกุศล (รัตนมณี คันฉ่องและพระแสงดาบ) และได้กล่าวถึง “เรื่องราวการกุศลตาม” ของชีวิตทันสมัยคือ โทรทัศน์ (ขาวดำ) เครื่องซักผ้า ตู้เย็น ในกลางทศวรรษที่ 1960 ประชากรในอัตราร้อยละ 90 ขึ้นไปมีสิ่งเหล่านั้น ผู้สังเกตการณ์เริ่มพูดถึง “เรื่องราวการกุศลตาม” โดยอ้างถึง “ซีตาม” (“Three Cs”) คือ รถยนต์ (Car) เครื่องปรับอากาศ (Cooler, airconditioner) และโทรทัศน์สี (Color TV.)

เมื่อมีผู้คนมากขึ้นที่มีฐานะดีพอที่จะเป็นเจ้าของสรรพสิ่งอันเป็นสัญลักษณ์ “แบบฉบับ” (“typical”) ของชีวิตทันสมัย หรืออย่างน้อยที่สุดก็สามารถหวังอย่างมีเหตุผลที่จะได้สิ่งเหล่านั้นในชาตินี้เพื่อตนเองหรือเพื่อบุตรหลาน ผู้คนส่วนใหญ่เริ่มถือคนเป็นสมาชิกของสังคมกระแสหลัก หรือสังคมชนชั้นกลาง ความเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึกทางสังคมนี้ได้สะท้อนให้เห็นในการสำรวจทางสังคมซึ่งเริ่มต้นในทศวรรษที่ 1950 โดยแสดงให้เห็นสัดส่วนสูงขึ้นของผู้คนผู้รู้ลึกเป็นคนในชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลาง หรือชนชั้นกลางระดับต่ำกว่า (Lower level of “the middle class”) ในกลางทศวรรษที่ 1970 สัดส่วนนี้ได้สูงถึงอัตราร้อยละ 75 ในการสำรวจทางสังคมของทางการ การนับตนเองเป็นคนชนชั้นกลางได้ขยายไปถึงอัตราร้อยละ 90 ในการสำรวจความเห็นหลายครั้ง รวมทั้งการสำรวจบางครั้งโดยสำนักนายกรัฐมนตรี ที่เด่นที่สุดคือ การลดลงฮวบฮาบในการนับตนเองเป็นคนชนชั้นกลางระดับต่ำกว่า มีการไต่ระดับขึ้นสูงมากจากอัตราร้อยละ 35 ขึ้นถึง 60 ในการนับตนเองเป็นคนชนชั้นกลาง

นักสังเกตการณ์อ่านผลสำรวจและผลแสดงความเห็นด้วยความอัศจรรย์ใจที่จิตสำนึกในการเป็นชนชั้นกลางที่เกือบจะเป็นจิตสำนึกสากลได้มาสู่สังคมญี่ปุ่นที่เคยเป็นสังคมที่มีการแบ่งชนชั้น สถานภาพ แบ่งความมั่งคั่งและอำนาจมาก่อน

นักเขียนและปัญญาชนบางคนเฉลิมฉลองความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นในภายหลังสงครามโลก และเขียนถึงการมาถึงของชีวิตใหม่สดใสที่เป็นไปได้สำหรับผู้คน ปลดปล่อยตนเองเพื่อไต่หาความปรารถนาส่วนตนและบรรลุถึงความปรารถนานั้น โยชิโมโตะ ทากาอากิ (Yoshimoto Takaaki) คือตัวอย่าง เขาเป็นนักปรัชญาที่ไม่เจริญรอยตามความคิดปรัชญาเดิมและจัดว่าเป็นคนฝ่ายซ้ายของแวดวงการเมือง เขาเขียนใน ค.ศ. 1960 ถึง “ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวด้วยความสนใจซึ่งเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ได้สร้างพื้นฐานของประชาธิปไตยภายหลังสงคราม (ประชาธิปไตยแบบของชนชั้นกลาง) ถ้าเราไม่รับรองบางสิ่งบางอย่างที่จริงจังแน่นอนที่รากฐานของการพัฒนานี้ เราจะไม่เห็นการพัฒนาก้าวหน้าอะไรเลยในสังคมญี่ปุ่นตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 จิตสำนึกที่ถูกทำให้เป็นจิตสำนึกส่วนตัวเช่นนั้นมิได้เกิดทุนองค์กรจัดตั้งหรือยกย่องเชิดชูอำนาจหน้าที่ของรัฐ” โยชิโมโตะได้เขียนคัดค้านในสมัยที่มีการประท้วงครั้งใหญ่ต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคง (Security treaty) ที่เชื่อมญี่ปุ่นเข้ากับสหรัฐอเมริกา โยชิโมโตะคัดค้านความเห็นของบรรดานักคิดเสรีนิยมเช่น มารูยามา มาซาโอ (Maruyama Masao) ที่ว่า การแสวงหาความปรารถนาทางวัตถุก่อให้เกิดจิตวิญญาณอันเพิกเฉยซึ่งเป็นจิตวิญญาณส่วนตน (“Privatized” spirit of “indifference”) จิตวิญญาณเช่นนี้ได้พิสูจน์ “อย่างง่ายดายสำหรับชนชั้นปกครองผู้ปรารถนาที่จะ “ล้อมกรอบ” (“contain”) ลัทธินิยมกิจกรรมทางการเมือง (Political activism)”

นักวิจารณ์วัฒนธรรมคนอื่นทั้งทางแวดวงการเมืองซ้ายและขวาก็ได้สะท้อนความคิดของมารูยามาในการวิจารณ์สถานะเดิมและแสดงความกังวลอนาคต กระแสความคิดหลักหนึ่งของฝ่ายซ้ายได้ถือตามนักทฤษฎีสังคมยุโรปของสำนักความคิดฟรังก์ฟวร์ต (Frankfurt School) กระแสความคิดนี้โจมตี “สังคมที่มีการบริหาร” (“an administered society”) แบบญี่ปุ่นและโหยหาวิถีทางที่เชื่อมวลชนและผู้รับจ้างและสถาบันของรัฐ เช่น โรงเรียน ได้กำหนดวิถีทางปกติของชีวิตอันเหมาะสมของพลเมือง โดยบังคับแรงกระตุ้นส่วนบุคคลและความหลากหลาย พวกเขาวิจารณ์การยกระดับความเคิบโคของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติโดยเบียดบังการสร้างสังคมให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เบียดบังการปกป้องสิ่งแวดล้อมหรือการ

ปลูกฝังวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นตัวของตัวเอง การแสดงออกด้วยการ “หนีออกจากเงินเดือน” (“escape from salary,” datsu-sara) กลับกลายเป็นที่นิยมตั้งแต่ ค.ศ. 1970 มีการอ้างอิงถึงการคัดค้านไม่เห็นด้วยกับอุดมคติของบรรดาผู้แสวงหาที่จะหนีภาระหนักอึ้งของมนุษย์เงินเดือนผู้ทำงานตามองค์กร โอชิโมโตะเองก็ดูเหมือนจะถูกแบ่งแยกระหว่างความปรารถนาที่จะนับถือการยืนหยัดต่อสู้เป็นการส่วนตัวของประชาชนธรรมดา กับความเชื่อถือว่า พวกเขาต้องรู้สึกถึงภาระต่อเนื่องมากขึ้นของความรู้สึกอ่อนไหวต่อความรู้สึกเบื่อหน่าย การแสวงหาความสุขทางกายอย่างเหลือล้นและมาตรฐานการครองชีพที่มีการปรับปรุงดีขึ้นโดยอุปมาเทียบเคียง แต่ก็มีความยากไร้แท้จริงที่เคียด

ในทางฝ่ายขวา แม้แต่เมื่อนักวิจารณ์ถล่มทลายถึงขีดสุดของเศรษฐกิจ พวกเขาก็อาศัยอาวรณ์ที่เห็นพลังเศรษฐกิจคุกคามที่จะบั่นทอนทำลายสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า ค่านิยมญี่ปุ่นแท้โบราณคือ ความอดทนอดกลั้น และการเสียสละเพื่อส่วนรวมที่ใหญ่กว่านั้น ความรู้สึกเช่นนั้นสามารถจะทำให้หัวเราะประชดประชันได้ ดังที่มีการรายงานว่ บรรดาผู้บริหารอุตสาหกรรมเครื่องอัตโนมัติบ่นว่า บุคลากรของพวกเขาที่ถูกปรนเปรอต้องการมีรถยนต์เป็นของตนเอง อันที่จริงแล้ว นักสังเกตการณ์มากมายในฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาสามารถที่จะร่วมอาศัยอาวรณ์ที่ลัทธิวัตถุนิยมและลัทธินิยมอุปโภคบริโภค (Consumerism) ท่วมท้นความผูกพันอันโคกคามที่มีต่อค่านิยมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นลัทธิชาตินิยมที่ฟื้นคืนชีพขึ้นมา หรือจะเป็นลัทธิทุนนิยมที่เน้นมนุษยธรรม

ดังตัวอย่างการถกเถียงกันเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมภายหลังสงครามโลก ที่สำคัญคือ พระราชพิธีอภิเษกสมรสใน ค.ศ. 1959 การถกเถียงมุ่งไปที่ความตลกขบขันของกระแสวิพากษ์วิจารณ์ด้านและการถกของว่เปลี่ยนแปลงทางสังคมภายหลังสงครามโลก บางคนในฝ่ายซ้ายวิพากษ์วิจารณ์ “เห่อมิชิโกะ” (Michiko boom, “กระแสนิยมมิชิโกะ”) เป็นลายร้ายต่อเจ้าฟ้าหญิงการบูรจักรพรรดิ แต่คนอื่น ๆ ก็ต้อนรับกระแสเห่อมิชิโกะว่เป็นสัญญาณที่ดีที่ “ระบบจักรพรรดิของปวงประชา” (“emperor system of the masses”) ได้มีลักษณะประชาธิปไตย พวกเขาเน้นย้ำว่า สำนักพระราชวังได้ถูกมองด้วยความรักใคร่หอกเข้ามากว่าเดิมว่าจะถูกมองด้วยความอับเกรงหรือความหวาดกลัวเหมือนเดิม

หนึ่งทศวรรษต่อมา ชั่ววินิบาตกรรมของมิชิมิยา ยูกิโ (Mishima Yukio) ได้ทำให้เกิดความสนใจอีกครั้งหนึ่ง จนมีกระแสความรุนแรงของการวิจารณ์วัฒนธรรมการพัฒนาให้

เจริญทันสมัยตามกระแสวัฒนธรรม บันเทิงคดีของมิซึมาที่แต่งระหว่าง ค.ศ. 1940-1980 ได้สำรวจแก่นเรื่องอันหลากหลายว่าด้วยความรัก ความหลงใหลใฝ่ฝัน ความเป็นชายชาติและ ความต้องการรักเพศเดียวกัน (Homosexual) เขายังเฝ้ามองที่จะกำหนดนิยามและปกป้องค่านิยม กีฬาแบบเก่าของญี่ปุ่นและเขาได้เชื่อมค่านิยมเหล่านั้นเข้ากับการเคารพบูชาจักรพรรดิอย่างแข็งขัน ในปลายทศวรรษที่ 1960 มิซึมาได้จัดตั้งกลุ่มขวาเข้มแข็งกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อทรมานเทอริสท์แก่ การเสริมสร้างกายและการฝึกอบรมในศิลปการยุทธ์ และแล้วในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1970 เขาได้จบชีวิตในวิถีทางที่น่าตื่นตาตื่นใจด้วยการบุกเข้าไปในกองบัญชาการโตเกียวแห่งกองกำลังป้องกันตนเอง (Tokyo Headquarter of the Self-Defence Forces) และได้กล่าวปราศรัย เรียกร้องปลูกใจกองกำลังให้ถูกขึ้นเพื่อฟื้นฟูระเบียบแบบแผนแบบสมัยก่อนสงครามโลก ผู้ หึงมีปฏิริยาพิภพ และมิซึมาได้คว้านท้องตามแบบพิธีคว้านท้อง (Harakiri or seppuku) ต่อหน้าธารกำนัล ก่อเกิดความตื่นตระหนกเขย่าขวัญสุดขีด ทว่าไม่ก่อเกิดความเห็นอกเห็นใจ ไปกับพิธีอัศวินบาตรกรรมที่เรียกร้องให้หวนหาค่านิยมเก่า

แม้จะมีน้อยคนปรารถนาที่จะเจริญรอยตามการเมืองทางวัฒนธรรมแบบปฏิริยา (Reactionary political culture) ของมิซึมา แต่ก็มีเหตุการณ์ 2 ครั้งในทศวรรษที่ 1970 เกิดขึ้น ถือเป็นจุดเด่นสำหรับความกระอักกระอ่วนและการโต้เถียงที่ดำเนินต่อไปเรื่องความเปลี่ยนแปลงหลายทศวรรษภายหลังสงครามโลก เป็นที่น่าสังเกตเพียงพอก็เดียวว่า 25 กว่าปีภายหลังการยอมแพ้ มีการพบ “ทหารคนสุดท้าย” (“last soldiers”) 2 คนของกองทัพหลวงที่ยังคง อยู่ต่อไปในสถานะโคเคเดียวน่าเศร้าสลด เพราะทั้งสองคนยังเชื่อว่า สงครามยังคงดำเนินอยู่ ใน ค.ศ. 1972 โยโกอิ โซอิจิ (Yokoi Shōichi) ได้คืนสู่บ้านเกิดจากเกาะกวม (Guam) โอโนดา ฮิโรอู (Onoda Hiroo) คืนสู่บ้านเกิดจากฟิลิปปินส์ใน ค.ศ. 1974 ทหารสองคนนี้ต่างถูกตัดขาด จากหน่วยของตนเมื่อสงครามโลกยุติ และยังข่มข่อนในป่าเขาไกลโพนับแต่นั้นมา เขาได้ ปลดปล่อยความหวุ่นเป็นครั้งคราวหรืออยู่อาศัยใกล้แผ่นดิน การประโคนข่าวทางสื่อมวลชนได้ จุดประกายให้เกิดการแสดงความรู้สึกหวนหาอดีตและเกิดแสดงความคิดเห็นว่าด้วยความแตกต่างเป็นตรงกันข้ามเด่นชัดระหว่างความมั่งคั่งแน่นแฟ้นและความผูกพันอย่าง ปราศจากความเห็นแก่ตัวของทหารสองคนนั้น กับความนิยมเป็นตัวของตัวเอง (Individualism) และความนิยมความสุขทางกาย (Material consumerism) ของหนุ่มสาวภายหลังสงคราม การโต้เถียงเช่นนั้นมักจำกัดขอบเขตให้เป็นการถกเถียงเรื่องคุณภาพของอุปนิสัย

ทั่วไปของชาวญี่ปุ่น และการเปลี่ยนแปลงและความตกต่ำภายหลังสงคราม การได้เถียงมี
ลักษณะโดยเนื้อแท้แล้วมุ่งไปถึงประเด็นระดับโลกคือ ประเด็นความเจริญทันสมัย
(Modernity) มากกว่าประเด็นพิเศษเฉพาะสำหรับญี่ปุ่น จะสวยหรูอย่างไร ? จะร่วมกันสวย
หรูอย่างไร ? ค่านิยมและความผูกพันต่อกันในสังคมควรเป็นแบบใดจึงจะเชื่อมประชาชนเข้า
ด้วยกันได้ในยุคสมัยที่มีความสมบูรณ์เพียบพร้อม ทว่ามีความแบ่งแยกดำเนินอยู่ ?

บทที่ 15

การต่อสู้ทางการเมืองและการตั้งมั่น

ยุคสมัยเจริญเติบโตสูงยิ่ง

ประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจภายหลังสงครามโลกเสนอสนองให้มีการศึกษาลักษณะความเป็นตรงกันข้ามชนิดขาวกับดำ ภายในสามสิบปี เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็วและอย่างคงที่มั่นคงจนแม้แต่สหรัฐอเมริกาก็ต้องศึกษา เพื่อศึกษาบทเรียนแห่งความสำเร็จ ในทางตรงกันข้าม โลกการเมืองก็เป็นประจักษ์พยานการต่อสู้แหลมคมมากมายหลายครั้ง มีการถกเถียงเอาเป็นเอาตายกันเรื่องปัญหาการตั้งมั่นอยู่ในแนวโน้วที่ระหว่างประเทศ (International alignment) ระหว่าง ค.ศ. 1960-1980 ความเข้มข้นของการเผชิญหน้ากันทางการเมืองลดน้อยลง แต่ประเด็นใหม่ก็ปรากฏออกมาชัดเจน ประเด็นสำคัญคือ ดันทุนของความมั่งคั่งเหลือเกินและการหนีเสือปะจระเข้จากความมั่งคั่งเกินเหลือ ภายในประเทศ ความเติบโตให้โทษเสียหอยอย่างผิดประหลาดแก่สภาพสิ่งแวดล้อม ในระหว่างประเทศเอง ฐานะญี่ปุ่นในการต่อสู้ในสงครามเย็น (Cold War) ระหว่างโลกนายทุนกับโลกคอมมิวนิสต์ กลับกลายเป็นว่ามีข้อได้เปรียบน้อยลง ขณะที่ความตึงเครียดเรื่องการขาดดุลการค้าและการเสียดสีปะทะกันทางเศรษฐกิจภายในโลกนายทุนก็ทวีความเข้มข้นขึ้น เรื่องราวเศรษฐกิจภายหลังสงครามโลกจึงแยกจากประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองอันประดุจเกลียวคลื่นเขี้ยวกรากและประวัติศาสตร์การตั้งมั่นมิได้เลย

การต่อสู้ทางการเมือง

เมื่อการยึดครองญี่ปุ่นสิ้นสุดลง แผนที่ทางการเมืองระดับชาติยังคงแบ่งแยกเป็นสองค่าย คือ ค่ายอนุรักษนิยมและค่ายก้าวหน้า ("Progressive") ห้ำหั่นกันอย่างขมขื่นยิ่ง การออกปะทะเข้าใส่กันเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในทศวรรษที่ 1950 แต่บรรดากลุ่มที่แตกแยกกันเองภายในค่าย เป็นการยากที่จะเข้าใจได้ถึงผลของการต่อสู้ทางการเมือง

เช่นนั้นและยากที่จะเข้าใจการตั้งมั่นต่อมาโดยปราศจากการรับรู้ความแตกแยกภายใน (Schisms)

ฝ่ายอนุรักษนิยมใกล้ชิดกับชนชั้นนำของระบบราชการและธุรกิจ ผู้นำฝ่ายนี้คือ พรรคเสรีนิยม (Liberal Party) ผู้นำคือ โยชิคา ชิเงรุ (Yoshida Shigeru) เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อมีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเพื่อยุติภาวะสงครามและการยึดครอง ในการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1952 บรรดานักเสรีนิยมได้คะแนนเสียงในอัตราร้อยละ 48 และได้ที่นั่งในรัฐสภาร้อยละ 52 แต่พรรคแตกแยกกันเองภายในด้วยเรื่องตัวบุคคล (Personality) และนโยบาย ฮาโตยามา อิชิโร (Hatoyama Ichirō) เป็นผู้นำฝ่ายค้านภายในพรรค เขาก็เฉกเช่นเดียวกับฝ่ายค้านในสภาผู้คัดค้านโดยเฉพาะเป็นพิเศษกับการที่โยชิคาเต็มใจที่จะยอมมี "เอกราชอย่างต่ำด้อย" ("subordinate independence") ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา

พรรคประชาธิปไตย (Democratic Party) มีกำเนิดมาจากพรรคมินเซโงของก่อนสมัยสงครามโลก พรรคประชาธิปไตยมุ่งหมายตั้งคมและมีหัวอนุรักษนิยมโดยมีรัฐเป็นศูนย์กลาง ใน ค.ศ. 1948 พรรคประชาธิปไตยเป็นพรรคนำของรัฐบาลผสม (Coalition) กับบรรดานักสังคมนิยม (Socialists) ในต้นทศวรรษที่ 1950 พรรคได้จัดตั้งใหม่ใช้ชื่อว่า พรรคปฏิรูป (Reform Party, Kaishintō) ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งและที่นั่งต่ำกว่า 1/5 ในการเลือกตั้ง บรรดาผู้นำพรรคปฏิรูป อาทิ มิกิ ทาเกโอะ (Miki Takeo) ไม่เหมือนบรรดานักเสรีนิยม (Liberals) ตรงที่มีความเต็มใจที่จะร่วมมือกับองค์ประกอบทั้งหลายในพรรคสังคมนิยม (Socialist Party) ใน ค.ศ. 1954 ฮาโตยามาแยกออกจากพรรคเสรีนิยม (Liberal Party) พร้อมกลุ่มผู้แทนราษฎร 37 คนแล้วเข้าร่วมกับพรรคปฏิรูปเพื่อจัดตั้งพรรคประชาธิปไตยแห่งญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง พรรคใหม่ได้รับการสนับสนุนจากบรรดานักสังคมนิยมในการลงมติไม่ไว้วางใจเพื่อขับไล่นายกรัฐมนตรีโยชิคาและจัดตั้งรัฐบาลโดยมีฮาโตยามาเป็นนายกรัฐมนตรี

ฝ่าย "ก้าวหน้า" ("Progressive forces") ก็แตกแยกเช่นกัน ระหว่าง ค.ศ. 1951-1955 พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น (Japan Socialist Party) ได้แยกกันอย่างเป็นทางการเป็นฝ่ายซ้าย ("left faction") และฝ่ายขวา ("right faction") ฝ่ายซ้ายต้องการแปรเปลี่ยนลัทธิทุนนิยมญี่ปุ่นอย่างรุนแรงเป็นการปฏิวัติ ฝ่ายซ้ายคัดค้านทั้งสนธิสัญญาสันติภาพ (Peace treaty) และสนธิสัญญาความมั่นคง (Security Treaty) ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ฝ่ายขวาปรารถนาอย่างสิ้น ๆ ที่

จะปฏิรูปลัทธิทุนนิยมและยอมรับสนธิสัญญาสันติภาพโดยคัดค้านการมีกองทัพอเมริกา
ปรากฏภายใต้สนธิสัญญาความมั่นคง แต่ละกลุ่มได้จัดบัญชีผู้สมัครรับเลือกตั้งและบัญชีตัว
เข้ากันได้ดียิ่ง ในการเลือกตั้งปี 1952 และปี 1953 แต่ละกลุ่มได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งแตก
ออกเป็นกลุ่มละ 1/4 ของคะแนนเสียง ในการเลือกตั้งปี 1955 พรรคสังคมนิยมของพรรคยัง
คงแตกต่างกันแต่ปรับปรุงวิธีการสนับสนุนให้แก้กัน จึงได้รับคะแนนในอัตราร้อยละ 29 และ
มีที่นั่งถึง 1/3

พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น (Japan Communist Party, JCP) มีชะตากรรมอย่างหายนะ
ยิ่งในทศวรรษที่ 1950 ใน ค.ศ. 1949 พรรคมีที่นั่งมากอย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อน โดยได้รับ
คะแนนเลือกตั้งในอัตราร้อยละ 10 และมีที่นั่งในรัฐสภาถึง 35 คน แต่ในต้นปี 1950 สหภาพ
โซเวียต (the Soviet Union) ได้วิพากษ์วิจารณ์ยุทธศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์ในรัฐสภา
อย่างรุนแรงแหลมคมยิ่ง สตาลิน (Stalin) ชื่นกรานให้คอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นกระทำการแข็งขัน
มากกว่านั้น ถึงขั้นให้ใช้ความรุนแรง องค์การสแค๊ป (SCAP) ได้ฉวยโอกาสจัดตั้งการกวาด
ล้างแดง (Red Purge, กวาดล้างคอมมิวนิสต์) บังคับให้บรรดาผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ต้อง
ดำเนินกิจกรรมได้คืน เมื่อเกิดสงครามเกาหลี พรรคคอมมิวนิสต์ก่อการร้ายอย่างแท้จริงทีเดียว
และมีการลอบก่อวินาศกรรม (Sabotage) เป็นบางครั้งบางคราว ยุทธศาสตร์เช่นนี้ตกเป็นฝ่าย
รับ มวลชนไม่มั่นใจในพรรค เมื่อต้นทศวรรษนั้น พรรคไม่เคยได้รับคะแนนมากกว่าอัตรา
ร้อยละ 3 หรือได้มีที่นั่งเพียง 2 ที่นั่งในรัฐสภา แม้ถึงกระนั้น ความสนับสนุนเข้มแข็งยิ่งของ
ปัญญาชนมากมายก็ทำให้พรรคมีความสำคัญมากกว่าที่สมาชิกชี้แนะไว้

แผนที่ทางการเมืองมีลักษณะเรียบง่ายอย่างน่าพิศมัยยิ่งใน ค.ศ. 1955 สองกลุ่ม
ของพรรคสังคมนิยม (Socialist Party) ได้รวมกันอีกครั้ง ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน บรรดา
พรรคเสรีนิยมและพรรคประชาธิปไตยก็รวมกันจัดตั้งพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal
Democratic Party, ย่อว่า LDP) ชนชั้นนำในวงการธุรกิจกังวลกับการที่บรรดานักสังคมนิยม
ได้รับความสนับสนุนจากมวลชนมากขึ้นและเห็นมีการจัดตั้งพรรคเสรีประชาธิปไตย จึงตั้ง
เสริมการรวมพรรคโดยใช้พลังอำนาจของคนในฐานะที่เป็นนักการเงินสนับสนุนบรรดา
อนุรักษนิยมผู้สมัครรับเลือกตั้ง พรรคเสรีประชาธิปไตยมีอำนาจมั่นคงต่อมาอีก 38 ปี โดย
ความสัมพันธ์แนบแน่นกับผู้นำธุรกิจและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีความ

เชี่ยวชาญทางนโยบายและกำลังคนและเป็นผู้คร่ำครุหมายเป็นส่วนใหญ่ ข้าราชการระดับกลางชั้นนำลาออกไปสมัครรับเลือกตั้งภายใต้ธงชัยของพรรคเสรีประชาธิปไตย โดยมีบทบาทนำในพรรคด้วย เริ่มต้นด้วยการที่มีมากมายหลายคนเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายทศวรรษที่ 1950 การรวมกลุ่มระดับนำคือ นักการเมือง นักธุรกิจและข้าราชการ ถือว่าเป็นการรวมกลุ่ม "เหล็กสามแฉก" ("Iron triangle") ทศวรรษแห่งการปกครองโดยพรรคเสรีประชาธิปไตยได้ชื่อว่าเป็นยุคแห่งการปกครองโดยพรรคการเมืองเดียว (One-party rule)

แม้ทั้งฝ่ายอนุรักษ์นิยมและฝ่ายก้าวหน้าจะมีการรวมกันภายหลัง ค.ศ. 1955 แต่ว่าแต่ละฝ่ายก็ยังคงมีความแตกต่างภายในฝ่ายของตนเองและมีความแตกต่างระหว่างฝ่าย บรรดานักอนุรักษ์นิยมต้องการให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพและความเติบโต แต่ข้าราชการและนักการเมืองพรรคเสรีประชาธิปไตยและที่ปรึกษาเศรษฐกิจมีความเห็นแตกต่างไปตรงที่ถามว่า จะทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพและความเติบโตได้อย่างไร ? ตลอดทศวรรษที่ 1950 การโต้เถียงที่สำคัญที่สุดคือ ประเด็นญี่ปุ่นควรจะเชื่อมเศรษฐกิจเฟื่องฟูของตนเข้ากับเศรษฐกิจโลกที่มีบูรณาการอย่างไร ? นักเศรษฐกิจโคเคนดือชื่ออาทิจิ ฮาชิซาวา ฮิโรมิ (Arisawa Hiromi) และชิรุ ชิเงโตะ (Tsuru Shigeto) รวมทั้งข้าราชการในสำนักงานแผนเศรษฐกิจ ได้ย้ำความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติภายในญี่ปุ่น เช่น ถ่านหิน พลังงานไฟฟ้าจากน้ำ (Hydroelectric power) โดยมีแม่แบบคือ โครงการที่รัฐสนับสนุน เช่น องค์การรัฐวิสาหกิจแอ่งเทนเนสซี (Tennessee Valley Authority) ของสหรัฐอเมริกา พวกเขาเกรงว่า ความขัดแย้งกับต่างประเทศอาจเป็นอันตรายต่อการส่งน้ำมัน จึงสนับสนุนนโยบายลดการพึ่งพาอาศัยสินค้าเข้าและสินค้าออก เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า นโยบายนี้แสดงการมองการณ์ไกล แต่ภาพสุดท้ายของของสงครามทั้งหลายนี่เกิดขึ้นและการคาดหมายถึงสงครามในอนาคต ได้ทำให้มีการสนับสนุนการมีเศรษฐกิจโคเคนดือเป็นอิสระ ความเกรงกลัวที่จะต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พลังงานเชื้อเพลิงและอาหารนั้น ยังคงมีอิทธิพลทรงพลังกระทบจิตใจและการเมืองญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ

ในอีกด้านหนึ่ง มีผู้สนับสนุนการค้าและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ ผู้นำคือนากายามา อิชิโร (Nakayama Ichirō) นักกำหนดนโยบายสำคัญที่สุดแห่งยุค เขาเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการ (Boards) ที่ปรึกษาของรัฐหลายชุดที่เป็นคณะกรรมการด้านแรงงานและ

เศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. 1940 ถึง 1970 นากายามาได้เถียงว่า แม้จะมีความเสี่ยง ญี่ปุ่นก็มีทางเลือกเดียวคือ การเข้าร่วมเศรษฐกิจโลก ญี่ปุ่นมีฐานทรัพยากรเล็กน้อยที่จะมีเศรษฐกิจที่เป็นอิสระด้วยตนเอง เขาเปรียบเทียบสภาพญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1950 กับสภาพอังกฤษในศตวรรษก่อนนั้น เขาเห็นว่า เส้นทางญี่ปุ่นสู่ความเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่การนำเข้าวัตถุดิบและการส่งออกสินค้าที่ผลิตเป็นอุตสาหกรรม

ยุทธศาสตร์การเมืองก็มีการโต้เถียงมิใช่น้อยภายในกลุ่มอนุรักษนิยม ฮาโดยามาและพรรคพวกต้องการร่างแผนผังจากแม่แบบอเมริกา พวกเขาหวังที่จะมีความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นปกติกับสหภาพโซเวียต และประสบความสำเร็จใน ค.ศ. 1956 พวกเขาพยายามสร้างเครื่องเชื่อมทางเศรษฐกิจกับจีนด้วยแค่ประสบความสำเร็จน้อยกว่านั้น แม้พรรคพวกของโฮชิคาอาจเดือดดาลกับพฤติกรรมโอหังของสหรัฐอเมริกา พวกเขาก็เต็มใจมากกว่านั้นที่จะเจริญรอยตามการนำของสหรัฐอเมริกาที่จะ “ล้อมกรอบ” (“contain”) จำกัดการขยายตัวของกลุ่มโลกคอมมิวนิสต์ (Communist bloc)

ภายในประเทศ ประเด็นร้อนแรงคือ เรื่องรัฐธรรมนูญ เสียงส่วนใหญ่ของพรรคเสรีประชาธิปไตยมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญที่พวกเขาตัดสินว่าเป็น “ฉบับแมคอาเธอร์” (“MacArthur constitution”) นายกรัฐมนตรีฮาโดยามา (ระหว่าง ค.ศ. 1954-56) ก็เป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญอย่างแข็งขัน เขาต้องการเชิดชูสถานภาพของพระจักรพรรดิให้เป็น “ประมุขแห่งรัฐ” (“Head of State”) และยกเลิกมาตราที่ 9 ซึ่งห้ามการใช้อาวุธทหาร กลุ่มของเขาระแวงระวังฝ่ายซ้ายมาก จึงหวังที่จะบั่นทอนอิสระเสรีของพลเมือง (Civil Liberty) ด้วยการกำหนดบทบาทนิติการใช้อำนาจบริหารในภาวะฉุกเฉินเมื่อเกิดภาวะวิกฤติขึ้น

ใน ค.ศ. 1956 ฮาโดยามาเร่งเร้าจนรัฐสภาต้องจัดตั้งคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วยสมาชิกสภา 30 คน และผู้เชี่ยวชาญพิเศษ 20 คน ไม่มีใครแปลกใจเลยเมื่อบรรดานักสังคมนิยมคัดค้านคณะกรรมการชุดนั้นและปกป้องรัฐธรรมนูญ เสียงส่วนใหญ่ของคณะกรรมการสนับสนุนมาตรการบางประการของการแก้ไข แต่รายงานส่วนใหญ่เพียงแต่เสนอกรณีต่าง ๆ ที่มีทั้งเห็นด้วยและคัดค้านการเปลี่ยนแปลง พรรคเสรีประชาธิปไตยจำเป็นต้องให้ได้เสียง 2/3 เพื่อให้สัตยาบันการแก้ไข และแม้ในเวลาที่พรรคมีพลังสูงสุดใน

ค.ศ. 1960 (มีที่นั่งในอัตราร้อยละ 60) พรรคก็ยังขาดเสียงที่จำเป็น เสียงส่วนน้อยภายในกลุ่มอนุรักษ์นิยมได้สนับสนุนรัฐธรรมนูญ ในทศวรรษของพวกเขา สถานภาพของพระจักรพรรดิที่เป็นกษัตริย์โดยสัญลักษณ์ (A symbolic monarch) นับว่าถูกต้องเหมาะสม ทรงสถิตเหนือยุทธการทางการเมืองแต่ก็ยังทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกลักษณ์ของประเทศชาติและระเบียบแบบแผนของชาติ พวกเขามีแนวโน้มเชิงที่จะเห็นด้วยว่า การห้ามมิให้กองทัพเป็นเรื่องของอุดมคติจนเหลือเกินไป แต่พวกเขาก็สรุปว่า ต้นทุนทางการเมืองของการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ยิ่งเหลือเกินกว่านั้น ในทศวรรษที่ 1960 แรงเร่งเร้าให้แก้ไขรัฐธรรมนูญก็ขาดจางหายไป แม้จะเป็นประเด็นต่อไปอย่างร้อนแรงพร้อมที่จะระเบิดเป็นการโต้แย้งอย่างดุเดือดได้

การบอยคอตคณะกรรมการโดยฝ่ายพรรคสังคมนิยมเป็นตัวอย่างจับพันทันทีของการต่อสู้อย่างรุนแรงดุเดือดระหว่างฝ่ายซ้ายทางการเมืองกับฝ่ายขวา ตลอดทศวรรษที่ 1950 นอกกรัฐสภาเอง เขตเลือกตั้งที่ซ้อนกันของฝ่ายซ้ายได้นำไปสู่การต่อสู้เพื่อปกป้องและทำให้การปฏิรูปภายหลังสงครามยิ่งล้าลึก ในขณะเดียวกัน ก็มีการประณามที่ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรของสหรัฐอเมริกา

ความเคลื่อนไหวใหญ่ที่สุดคือ ความเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงาน ใน ค.ศ. 1949 ในระยะที่ความเคลื่อนไหวรุ่งเรืองที่สุด ความเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานชายเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพ 6.7 ล้านคน เทียบเท่ากับอัตราร้อยละ 56 ของประชากรผู้ใช้แรงงาน สหภาพแตกแยกเพราะมีประเด็นขัดแย้งกัน เสียงส่วนน้อยเรียกร้องให้ปรับอัตราค่าจ้างและปรับปรุงหน้าที่การทำงานและใช้เทคโนโลยีใหม่ พวกเขาเห็นพ้องว่าความร่วมมือเช่นนั้นเป็นวิธีการเดียวที่จะปรับปรุงการผลิตและผลกำไร จึงเป็นวิธีการปกป้องการงานและค่าจ้างในระยะยาวนาน บรรดาสมาชิกสหภาพเหล่านั้นก็เต็มใจที่จะเห็นกลุ่มของคนเข้าร่วมการต่อสู้อย่างเข้มแข็งเพื่อต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคง ในกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นมากมายหลายครั้งในทศวรรษที่ 1950 ผู้ใช้แรงงานได้จัดตั้งสหภาพที่สองแยกออกมาไว้ตามบริษัทโดยเฉพาะ สหภาพที่สองได้เชื่อมกับการบริหารจัดการเพื่อบั่นทอนกิจกรรมนัดหยุดงานเรียกร้องค่าจ้างหรือสวัสดิการ เมื่อการนัดหยุดงานล้มเหลว สหภาพที่แยกมาก็มียศและค่อย ๆ รวมเป็นปึกแผ่น กลายเป็นสหภาพส่วนใหญ่ที่มีความร่วมมือกัน

แต่การแข่งขันกันนั้นมิได้มีการคัดค้านในปลายทศวรรษ สหภาพส่วนใหญ่เข้มแข็งรุกรบและมีฐานะทางการเมืองเกี่ยวข้องโดยเป็นสหภาพภายใต้สภาทั่วไปแห่งสหภาพการค้าญี่ปุ่น (General Council of Trade Unions of Japan, ย่อว่า Sōhyō) กลุ่มนี้ถูกจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1950 โดยการรวมสหภาพทั้งหลายที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ข้าราชการอเมริกาได้สนับสนุนการตั้งสภา สภานี้รักษาความสัมพันธ์ในระยะห่างจากพรรคคอมมิวนิสต์ แต่สภาก็ผงาดขึ้นมาเป็นศัตรูกลางจตุรจรค์ต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาอย่างรวดเร็วเกินคาดหมาย สภากลายเป็นพันธมิตรของพรรคสังคมนิยมซึ่งเป็นฝ่ายซ้ายและเป็นผู้สนับสนุนข้อเรียกร้องเข้มแข็งและกลวิธีในที่ทำงาน

ในโรงงานเหล็กกล้า อุต่อเรือและการรถไฟทั้งของรัฐและเอกชน กระบวนการเคมี โรงงานรถยนต์และเหมืองถ่านหิน สภาทั่วไปดำเนินโครงการ “การต่อสู้ในโรงงาน” (“workplace struggle”) คลอดทศวรรษ บรรดานักกิจกรรมของสหภาพสนับสนุนสมาชิกให้มีสิทธิมีเสียงที่สถานที่ผลิต โดยเรียกร้องเรื่องต่าง ๆ อาทิ สวัสดิภาพในการทำงาน การจัดสรรหน้าที่การงาน หรือการทำงานล่วงเวลา ในกิจการชั้นนำหลายแห่ง มีสหภาพเข้มแข็งโดยใช้กลวิธีเรียบง่ายทำนองนั้น พวกเขาเข้าไปที่ระเบียบแบบแผนทางการเมืองที่สหภาพจะมีส่วนเข้าร่วมในการควบคุมที่ทำงาน

ในเวลาเดียวกัน สหภาพเหล่านั้นตั้งข้อเรียกร้องขอเพิ่มค่าจ้างแรงงาน มีการนัดหยุดงานบ่อยและมีการแข่งขันกันอย่างร้อนแรง ใน ค.ศ. 1955 สภาทั่วไปเริ่มจัดตั้งการรณรงค์ของบรรดาสหภาพในบริษัทและกิจการอุตสาหกรรมหลากหลายประสานกันทั่วประเทศ แม้บรรดาผู้จัดการปฏิเสธที่จะเกี่ยวข้องด้วยในการต่อรองระดับประเทศอย่างเป็นทางการของฝ่ายกิจการอุตสาหกรรม การรุกรบประจำปีในฤดูใบไม้ผลิก็ดังมั่น เมื่อสิ้นทศวรรษ บรรดาสหภาพสามารถกำหนดเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการต่อรองค่าจ้างโดยเฉพาะของบริษัท

ความเคลื่อนไหวโดยสันติเป็นองค์ประกอบหลักที่สองของการรุกรบอย่างก้าวหน้าของทศวรรษที่ 1950 นอกจากสหภาพและพรรคสังคมนิยมและพรรคคอมมิวนิสต์แล้ว พลเมืองมากมายหลากหลายคือ บรรดาองค์กรสตรีและองค์กรนักศึกษาที่ถือธงชัยแห่งความเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ (Peace Movement) ภายหลังสงคราม ประเด็นที่กระตุ้นมากคือประเด็นสนธิสัญญาระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นและประเด็นฐานทัพอเมริกาที่ได้รับอนุมัติ

จัดตั้งคามสนธิสัญญานั้น ปี 1960 ถือเป็นปีแห่งการประท้วงสนธิสัญญาอย่างเข้มข้นที่สุด เพราะมีการปรากฏชาวอเมริกันมากถึง 46,000 คน ประจําคามฐานทัพบนแผ่นดินญี่ปุ่นและอีก 37,000 คนบนเกาะโอกินาวา

ประชาชนในท้องถิ่นจงเกลียดจงชังเชิงของฐานทัพและพฤติกรรมทหารผู้ก่อความรุนแรงซ้ำซากเรื้อรังหรือข่มขืน นอกจากอุบัติเหตุทางการจราจรนับหมื่นครั้งแล้ว ยังมีอาชญากรรมอีกกว่า 100,000 ครั้งที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรนอกหน้าที่นอกเวลาทำงานและกับพลเมืองญี่ปุ่นเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1952-1980 ส่วนใหญ่เป็นเหตุจู่โจมทำร้ายร่างกาย รวมทั้งการข่มขืนและฆาตกรรม มีชาวญี่ปุ่นประมาณ 500 คนตายในอุบัติเหตุหรือจากการถูกทำร้าย ผู้วิจารณ์หลายคนมีอารมณ์ขุ่นเคืองเป็นพิเศษเพราะคดีอาชญากรรมเช่นนั้นตกอยู่ในเขตปกครองของการศาลทหารอเมริกา ฐานทัพทั้งหลายจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) ที่ปลูกกระสุนให้คิดย้อนอดีตถึงบรรดาสนธิสัญญาไม่เสมอภาคของศตวรรษที่ 19 บรรดาฐานทัพมีบาร์และสถานอาบอบนวดแวดล้อมและบรรดานักประท้วงปลุกระดมสร้างภาพลักษณ์ของการที่ชาวต่างชาติล่วงละเมิดสตรีญี่ปุ่น ฐานทัพถูกมองว่าเป็นเป้าหมายทหารที่สามารถทำให้ญี่ปุ่นตกเป็นเหยื่อระเบิดนิวเคลียร์ได้อีก ถ้าเกิดสงครามขึ้นระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา

ต้นเหตุที่สองคามที่ความเคลื่อนไหวสันติภาพระบุไว้คือ การลดอาวุธนิวเคลียร์ ความพินาศย่อยยับของนครฮิโรชิมาและนางาซากิ และความทนทุกข์ทรมานของผู้คนนับหลายหมื่นที่รอดจากระเบิดที่เรียกว่าพวกฮิบากูชา (hibakusha) ย่อมทรงพลังทำให้ญี่ปุ่นมีความเคลื่อนไหวต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ใน ค.ศ. 1954 เรือประมง Lucky Dragon ถูกรังเกียจจากการทดลองเทอร์โมนิวเคลียร์อเมริกันบนเกาะบิกินี (Bikini) ในน่านน้ำแปซิฟิกกลาง ก่อให้เกิดการจัดตั้งรวมตัวกันต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์และการทดลอง องค์การต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ที่ถือชื่อที่สุดปรากฏในทศวรรษที่ 1950 คือ สมาชิญี่ปุ่นต่อต้านระเบิดปรมาณูและระเบิดไฮโดรเจน (Japan Council Against Atomic and Hydrogen Bombs, Gensuikyō) องค์การนี้เป็นองค์กรนำการจัดประชุมประจำปีต่อต้านระเบิดซึ่งประชุมกันในวันครบรอบฮิโรชิมาและนางาซากิ ถูกกล่อมด้วยระเบิดไฮโดรเจน การแบ่งแยกแบ่งฝ่ายในมวลหมู่พรรคทั้งหลายฝ่ายซ้ายได้นำไปสู่การแยกเป็นส่วน ๆ และความขัดแย้งในลำดับขั้นหน้าที่ของการเคลื่อนไหวสันติภาพ แต่

นอกเหนือจากสมาชิกภาพเป็นทางการขององค์กรทั้งหลายที่ช่วงชิงกันแล้ว อารมณ์ความรู้สึกต่อต้านสงครามต่อต้านฐานทัพและต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ยังคงทรงพลังในมวลหมู่ประชาชนญี่ปุ่น ภายหลังจากเรื่องเรือประมง Lucky Dragon แล้ว มีประชาชนมากกว่า 30 ล้านคนลงนามในหนังสือร้องเรียนต่อต้านการทดลองอาวุธนิวเคลียร์

สตรีและนักศึกษาได้จัดตั้งองค์กรทางการเมืองของตนเองขึ้น โดยหยิบยกเอาประเด็นสำคัญของระเบียบวาระของฝ่ายซ้ายมาพิจารณา รวมทั้งการเคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพและอาวุธนิวเคลียร์ ทั้งสตรีและนักศึกษาเคยเข้มแข็งมากในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตั้งแต่สมัยเมจิ กลุ่มสตรีบางกลุ่มที่สำคัญได้ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อต้นศตวรรษ เช่น สมาคมปฏิรูปของสตรีคริสเตียน (Christian Women's Reform Society) กลุ่มใหม่ที่สำคัญรวมทั้งสมาคมแม่บ้าน (Housewives Association, Shufuren) ตั้งใน ค.ศ. 1948 และการประชุมแม่ (Mothers Conference) ซึ่งเป็นองค์การร่ม (An umbrella organization) จัดตั้งใน ค.ศ. 1955 กลุ่มทั้งหลายที่ผูกพันด้วยกันมีความต้องการร่วมกัน ตั้งแต่เรื่องสิทธิผู้ใช้แรงงาน ถัดมาคตินิยมและการศึกษาวิธีการใช้ยา การสุขภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภค

สตรีในกลุ่มเหล่านั้น เหนือกว่าผู้นิยมบทบาทสตรี (Feminists) ทั่วโลก มีความแตกต่างกันในด้านประเด็นสำคัญ อาทิ ควรกำหนดขอบเขตข้อเรียกร้องโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยธรรมสากล (Universal human rights) หรือไม่ หรือควรคำนึงถึงเรื่องเกี่ยวกับสตรี ? ควรเรียกร้องค่าจ้างเสมอภาคกันหรือสิทธิสตรีในการทำงานใดก็ตาม ? หรือควรเน้นย้ำการพิทักษ์พิเศษสำหรับผู้ใช้แรงงานหญิง ซึ่งอันที่จริงแล้วอาจแยกพวกเขาออกจากงานที่ยากลำบาก ? ในบางกรณี บรรดาชาวญี่ปุ่นผู้นิยมบทบาทสตรีก็เรียกร้องขอสิทธิสตรีโดยถือเป็นเรื่องหนึ่งของหลักการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสากล แต่นักกิจกรรมเช่นนั้นก็ถึงขนาดมีแนวโน้มเอียงที่จะผสมผสานข้อเรียกร้องที่น่าสนใจเข้ากับฐานะความเป็นแม่ ("maternalist") ที่มีพื้นฐานอยู่ที่บทบาทพิเศษเฉพาะของการเป็นมารดา โดยพิเศษเฉพาะแล้ว กลุ่มต่อต้านสงครามมีแนวโน้มเอียงที่จะพูดถึงความปรารถนาเป็นพิเศษของมารดาที่จะ "ปกป้องรักษาความสุขของลูกหลานของเรา" เมื่อมีการแถลงต่อต้านการทดลองอาวุธนิวเคลียร์หรือสนธิสัญญาว่าด้วยความมั่นคง ข้อเรียกร้องเหล่านั้นได้ใช้ถ้อยคำจำนวนของสมัยก่อนสงคราม อาทิ

“เมียที่ดี แม่ที่ฉลาด” (“good wife, wise mother”) พวกเขาได้ตั้งใจไว้ดีสำนวนนั้นในการส่งเสริมบทบาทใหม่และสิทธิสำหรับสตรี

ผู้หญิงมีกิจกรรมแข่งขันในสหภาพของผู้ใช้แรงงาน พวกเขาประสบความสำเร็จอย่างโดดเด่นในทศวรรษที่ 1950 ในขณะที่กิจกรรมเข้มแข็งรุกรบของสมาชิกรายของสหภาพล้มเหลวในการบรรลุเป้าหมาย ใน ค.ศ. 1954 ผู้หญิง 1,500 คนที่บริษัทหลอดด้ายไหมโอมิ (Omi Silk Reeling Company) นัดหยุดงานเรียกร้องให้รับรองสหภาพ ถดหย่อนข้อบังคับของหอพัก และการที่บริษัทตรวจตราจดหมายและสิ่งของส่วนบุคคลและขอสิทธิที่จะทำงานเมื่อแต่งงานแล้ว การกระทำของพวกเขามุ่งหมายสิ่งที่หลายคนได้เคยเห็นมาแล้วว่าเป็นพื้นฐานสิทธิมนุษยชนของชาวญี่ปุ่นทั้งหญิงชายภายใต้ระบอบประชาธิปไตยภายหลังสงคราม ผู้ใช้แรงงานของโรงงานไหมขณะ ได้รับความสนใจและได้รับความสนับสนุนและในที่สุดพวกเขาก็โดดเด่นเป็นต่อขึ้นมา ใน ค.ศ. 1959 และ ค.ศ. 1960 ผลสำเร็จมาสู่การจัดตั้งสหภาพนางพยาบาลและผู้ทำงานในโรงพยาบาลในโตเกียวและที่อื่น นอกจากคำอ้างดีขึ้นมาแล้ว พวกเขาเรียกร้องเสรีภาพพื้นฐานและได้รับสนใจหมาย โดยเฉพาะสิทธิทำงานภายหลังการแต่งงาน ดังนั้น สักส่วนของพยาบาลที่แต่งงานแล้วเพิ่มขึ้นจากเพียงร้อยละ 2 ใน ค.ศ. 1958 ไปสู่อ้อยละ 69 ในทศวรรษที่ 1980 เป็นการแปรเปลี่ยนรูปการพยาบาล จากการเป็นงานในระยะสั้นสำหรับหญิงสาวผู้แต่งงานแล้วลาออกจากงาน ไปสู่งานของผู้ใหญ่

ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นองค์ประกอบหลักหนึ่งในการเคลื่อนที่สู่ความก้าวหน้า องค์กรหลักคือ ปวงสหพันธ์ญี่ปุ่นแห่งบรรดาสมาคมนักศึกษาปกครองตนเอง (All-Japan Federation of Student Self-Governing Associations, Zengakuren, ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1948) สหพันธ์มีลักษณะคล้ายสหภาพโดยมีร้านที่ให้บริการแค่สมาชิกคือผู้ใช้แรงงาน (Closed shop) มีการจัดตั้งสมาคมเหล่านั้นในมหาวิทยาลัย สมาชิกคือนักศึกษา ในครั้งแรก นักศึกษาผู้เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ได้ครอบงำเซงากูเรน (Zengakuren) ในต้นทศวรรษที่ 1950 เซงากูเรนประสบเคราะห์กรรมเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ถูกโจมตีและสูญเสียความสนับสนุนจากประชาชน แต่เหตุการณ์เรื่องเรือ Dragon ได้จับชีวิตนักศึกษาและความเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามด้วย เมื่อสิ้นทศวรรษที่ 1950 นักศึกษาเป็นพลังสำคัญในเรื่องการเมืองและการประท้วงนอกปริมณฑลมหาวิทยาลัย

เมื่อสิ้นทศวรรษที่ 1950 พลังก้าวหน้าได้ทำให้ประชาชนประท้วงระลอกแล้ว ระลอกเล่าในวิกฤตการณ์ครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1960 ในขั้นต้น มีการประท้วงใน ค.ศ. 1958 ค่อด้านการเสนอพระราชบัญญัติหน้าที่ตำรวจ (Police Duties Law) พรรคเสรีประชาธิปไตย มุ่งหมายที่จะให้กฎหมายฉบับนั้นคำจูนหนุนนำ “อำนาจในภาวะฉุกเฉิน” (“Emergency powers”) ของตำรวจเพื่อล้อมกรอบการเดินทางประท้วงและเพื่อคัดค้านฝ่ายซ้าย เป็นที่น่า เย้ยหยันทีเดียวที่กฎหมายนั้นได้ช่วยทำให้เกิดเหตุการณ์ที่กฎหมายมุ่งหมายจะเหนี่ยวรั้งมิให้เกิด บรรดาสหภาพและพรรคการเมืองได้นำการเดินทางอย่างเข้มแข็ง ประชาชนสนับสนุนและ ฝ่ายค้านรวมกัน ในรัฐสภา ทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยต้องล่าถอย ไม่เคยเสนอกฎหมายนั้น เข้าสู่รัฐสภาอีกเลย

และแล้ว ใน ค.ศ. 1960 กระแสหลักสองกระแสของการประท้วงได้บรรจบกันเพื่อ ทำให้ปีนั้นเป็นปีที่อึกทึกครึกโครมที่สุดในประวัติศาสตร์หลังสงครามโลก ความขัดแย้งเริ่มต้นขึ้นด้วยสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น การที่จะต่ออายุสนธิสัญญา ที่มีอายุ 8 ปี จำเป็นต้องให้รัฐสภาสหรัฐอเมริกาและรัฐสภาญี่ปุ่นให้สัตยาบันต่ออายุภายใน เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1960 โครงสร้างพื้นฐานยังคงเหมือนเดิม ฐานทัพอเมริกาจะปกป้อง ญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นจะยอมรับการมีฐานทัพโดยเป็นผู้จ่ายค่าใช้จ่ายของฐานทัพและช่วยปกป้องฐานทัพในภาวะฉุกเฉิน มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเพื่อขจัดปัดเป่าการคัดค้านเรื่องสำคัญ สหรัฐอเมริกาสัญญาว่าจะแจ้งล่วงหน้าถ้าจะนำอาวุธนิวเคลียร์มาสู่แผ่นดินญี่ปุ่น แต่สนธิสัญญาทำให้การต่ออายุเป็นไปโดยอัตโนมัติ เว้นเสียแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงหรือยุติสนธิสัญญา

เมื่อสนธิสัญญาใกล้จะครบกำหนดอายุ บรรดานักสังคมนิยม กลุ่มนักศึกษา กลุ่มสตรีและแม้แต่สมาชิกบางคนของพรรคเสรีประชาธิปไตย ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มทรงพลังยิ่ง ในการคัดค้านหลักการ “เอกราชอย่างสยบยอม” ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา (“subordinate independence”) และคัดค้านการที่ญี่ปุ่นจะต้องเสี่ยงต่อการถูกดึงเข้าไปสู่ สงครามใหญ่นั่น เดือนเมษายนคือจุดเริ่มต้น มีการเดินทางหลายสิบครั้งตามถนนหนทางในนครโตเกียว ท่ามกลางเสียงอึกทึกครึกโครมที่เกิดขึ้นทุกที กลางดึกคืนวันที่ 19 รัฐ บาลนาชิ (Kishi) ได้ผ่านพระราชบัญญัตินั้นในรัฐสภา โฆษกของสภาผู้แทนราษฎรได้ถูก

ตำรวจรัฐภานำไปสู่แท่นแถลงการณ์โดยฝ่ายบรรดานักการเมืองของพรรคฝ่ายค้าน เขาเรียกประชุมรัฐสภาและรัฐสภาลงมติรับกฎหมายอย่างรวบรัดเร็วชนิดสมาชิกไม่ทันรู้ตัว

บรรดาผู้เดินขบวนได้ตอบโต้ด้วยการขยายการเดินขบวนทั้งในด้านขนาดของขบวนและในด้านความเข้มข้น การเดินขบวนประท้วงมโหฬารเกิดขึ้นประจำทุกวันเป็นเวลาหลายสัปดาห์รอบบริเวณรัฐสภา ฝ่ายอนุรักษ์นิยมประเมินขบวนขนาดใหญ่ที่สุดมีผู้เข้าร่วมเกิน 100,000 คน หรืออาจถึง 200,000 คน ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ (Eisenhower) ได้รับเชิญที่จะเข้าร่วมพิธีลงนามในโตเกียวในวันที่ 19 มิถุนายน นี่คือการเยือนญี่ปุ่นเป็นทางการครั้งแรกของประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 10 มิถุนายน นายเจมส์ แฮเกอร์ตี (James Hagerty) เลขานุการถือมวลงนได้เดินทางไปถึงญี่ปุ่นเพื่อทำงานรายละเอียดของการเดินทาง ผู้ชนโกรธเกรี้ยวเข้าห้อมล้อมรถยนต์ของเขาและขู่คุกคามที่จะคว่ำรถยนต์ ถ้าเขาออกจากสนามบินไปสถานเอกอัครราชทูต เสด็จไปเคอร์อเมริกาต้องเข้าช่วยเหลือแฮเกอร์ตีออกมา ในวันที่ 15 มิถุนายน มีการเดินขบวนอีก หญิงสาวผู้หนึ่งถูกฆ่าตาย บรรดาผู้ประท้วงโทษว่าเป็นเพราะตำรวจกระทำการเหี้ยมโหด ตำรวจอ้างว่า เธอถูกเหยียบตายโดยผู้ชนประท้วงขณะที่พากันถ่าถอย ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์เห็นว่า การรักษาความปลอดภัยไม่แน่นอน รับประทานมิได้ เขาจึงยกเลิกการเยือนญี่ปุ่นในนาที่สุดท้าย คิซึไม่เป็นที่น่าเชื่อถืออีกต่อไป เขาได้ลาออก แต่เขาก็บรรลุปเป้าหมาย สนธิสัญญาได้ผ่านรัฐสภาแล้ว ยุกพันความเป็นพันธมิตรทางทหารในระยะยาวระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น

เมื่อสนธิสัญญามีผลใช้บังคับในวันที่ 19 มิถุนายน การประท้วงค่อย ๆ ลดน้อยลง แต่หลังการเมืองของฝ่ายค้านได้ขยายไปสู่ยุทธภูมิใหม่อย่างรวดเร็วกคือ ปัญหางานของเหมืองถ่านหินมิอิเก (Miike Coal Mine) ของบริษัทมิตซุย จำกัด (Mitsui Corporation) ในเกาะคิวชู

อุตสาหกรรมเหมืองแร่ของญี่ปุ่นเริ่มตกต่ำอย่างช้า ๆ มาหลายปีแล้ว เมื่อเศรษฐกิจเฟื่องฟู ก็มีความต้องการพลังงานเชื้อเพลิง เมื่อต้นทศวรรษที่ 1950 น้ำมันได้พิสูจน์แล้วว่าถูกกว่าถ่านหินและสามารถอาศัยการตั้งเขื่อนน้ำมันได้อย่างสมเหตุสมผล บรรดาบริษัทเหมืองแร่รวมทั้งบริษัทมิตซุยพยายามจะอุดหนุนโดยเพิ่มการผลิตโดยใช้อุปกรณ์ใหม่และตัดงานลง สหภาพมิอิเก (Miike union) เป็นแนวหน้าในการต่อสู้ที่บรรดาสหภาพรุกรบในสภาทั่วไป (General Council of Trade Unions of Japan, Sōhyō) ได้จัดตั้งขึ้น ในท่ามกลางกรณีพิพาท

หลายครั้งในทศวรรษที่ 1950 บรรดาผู้ใช้แรงงานของเหมืองได้จัดตั้งสหภาพอันทรงพลังขึ้น “คณะกรรมการโรงงาน” (“workplace committees”) ของสหภาพได้ควบคุมงาน (Job) จัดสรรงานล่วงหน้าและกำหนดมาตรฐานความปลอดภัย ลัทธินิยมกิจกรรมติดดิน (Grassroot activism) กลายเป็นแม่แบบให้สหภาพอื่นและเป็นภัยคุกคามบรรดานักอุตสาหกรรมทั่วประเทศ การนัดหยุดงานของมิอิกใน ค.ศ. 1960 จึงถือว่าสำคัญมาก มีผู้สังเกตการณ์เรียกการนัดหยุดงานครั้งนั้นว่าเป็น “สงครามเปิดเสรีระหว่างแรงงาน (Labor) กับทุน” (Capital)

แผนของบริษัทที่จะไล่สมาชิกของสหภาพ 2,000 คนจากจำนวนเดิม 13,000 คน ได้ชั่วขณะหนึ่งทำให้เกิดกรณีพิพาท มิตรชุนแน่วแน่ที่จะใช้อุปกรณ์ใหม่และลดแรงงานลงโดยมุ่งขับไล่นักกิจกรรมและ “ทลายห้าง” สหภาพ เพื่อยึดอำนาจหน้าที่ตั้งการกลับคืน ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1959 สหภาพนัดหยุดงานอย่างมีขอบเขตจำกัดเพื่อคัดค้านแผนของบริษัทที่อ้างว่าเป็นแผนที่มีเหตุผล (Rationalized plan) ในเดือนธันวาคม บริษัทประกาศขับไล่ เป้าหมายคือ ผู้นำสหภาพและในเดือนมกราคม ค.ศ. 1960 บริษัทสั่งปิดโรงงาน สหภาพประกาศนัดหยุดงาน ชาวเหมืองประมาณ 4,000 คนก็จัดตั้งสหภาพใหม่ทันทีโดยมีบริษัทช่วยเหลือ สหภาพนี้มีนโยบายนิยมบริษัทและพยายามที่จะกลับไปทำงานอีก

แต่ชาวเหมืองส่วนใหญ่ยืนอยู่ข้างสหภาพเก่า สามารถยืนหยัดอย่างมีระเบียบวินัยได้ถึง 10 เดือน โดยสหภาพจ่ายเงินให้ประมาณ 1/3 ของอัตราค่าจ้างปกติ ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม เมื่อมีการต่ออายุสนธิสัญญาความมั่นคงแล้ว บรรดาผู้ประท้วงสนธิสัญญาและผู้เห็นใจสหภาพรวมกันประมาณ 10,000-20,000 คนได้รวมตัวกันสนับสนุนผู้หยุดงาน ชัคขวางมิให้สมาชิกสหภาพใหม่เข้าทำงานได้เป็นเวลาหลายเดือน การประท้วงหน้าอย่างเข้มข้นมากมายหลายครั้งอยู่คุกคามที่จะถูกลามเป็นความรุนแรงใหญ่เกิดขึ้น มีชาวเหมืองคนหนึ่งถูกฆ่าตายด้วยมือของบรรดาแก๊งค์เคอร์ (Gangsters) ที่บริษัทจ้างมา ชาวเหมืองประมาณ 1,700 กว่าคนได้รับบาดเจ็บระหว่างที่มีข้อพิพาท

รัฐบาลส่งตำรวจ 1,500 คนเข้าไปรักษาระเบียบแบบแผน ถือเป็นอัตราร้อยละ 10 ของกองกำลังตำรวจทั่วประเทศ เหมืองอื่น ๆ ยังเปิดทำการและส่งถ่านหินให้ลูกค้าของเหมืองมิอิก แม้ว่าจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงลูกค้าในระยะสั้น การบริหารจัดการอย่างเป็นปึกแผ่น แน่นหนาและการที่รัฐสนับสนุนได้ทำให้บริษัทอยู่ยงคงกระพันนานกว่าสหภาพ ในฤดูใบไม้

ร่วง ค.ศ. 1960 สหภาพดั้งเดิมถูกบีบบังคับให้ยอมรับข้อตกลงตามที่รัฐบาลเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ นับตั้งแต่การนัดหยุดงาน 313 วัน บริษัทเป็นฝ่ายมีชัย ได้รับสิทธิที่จะดำเนินแผนการของบริษัทตามเหตุผล (Rationalization plan)

ในเดือนตุลาคมเดียวกันนั้น ชูวซันคนหนึ่งจากองค์กรของวัดแห่งหนึ่งได้จ้างแทงอาซาnuma อินเอจิโร (Asanuma Inejirō) ประธานพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นถึงตาย นักการเมืองจีนชื่อผู้นี้ได้ปลุกเร้าให้เกิดการโต้แย้งเมื่อปีที่แล้ว เมื่อเขาปฏิเสธลัทธิจักรวรรดินิยมอเมริกาโดยถือว่าเป็นศัตรูร่วมกันของประชาชนจีนและญี่ปุ่น การสังหารอาซาnuma เข้าข่ายผู้คนเข้มข้นมาก เพราะเกิดเหตุขึ้นในระหว่างที่โทรทัศน์ถ่ายทอดสุนทรพจน์ในที่ชุมนุมทางการเมือง พฤติกรรมก่อการร้ายนี้เพียงแต่ทำให้บรรยากาศของวิกฤติการณ์ทางการเมืองเลวร้ายเฉกเช่นเดียวกันกับการนัดหยุดงานของเหมืองมีอิเกดองถิ่นสุดลง

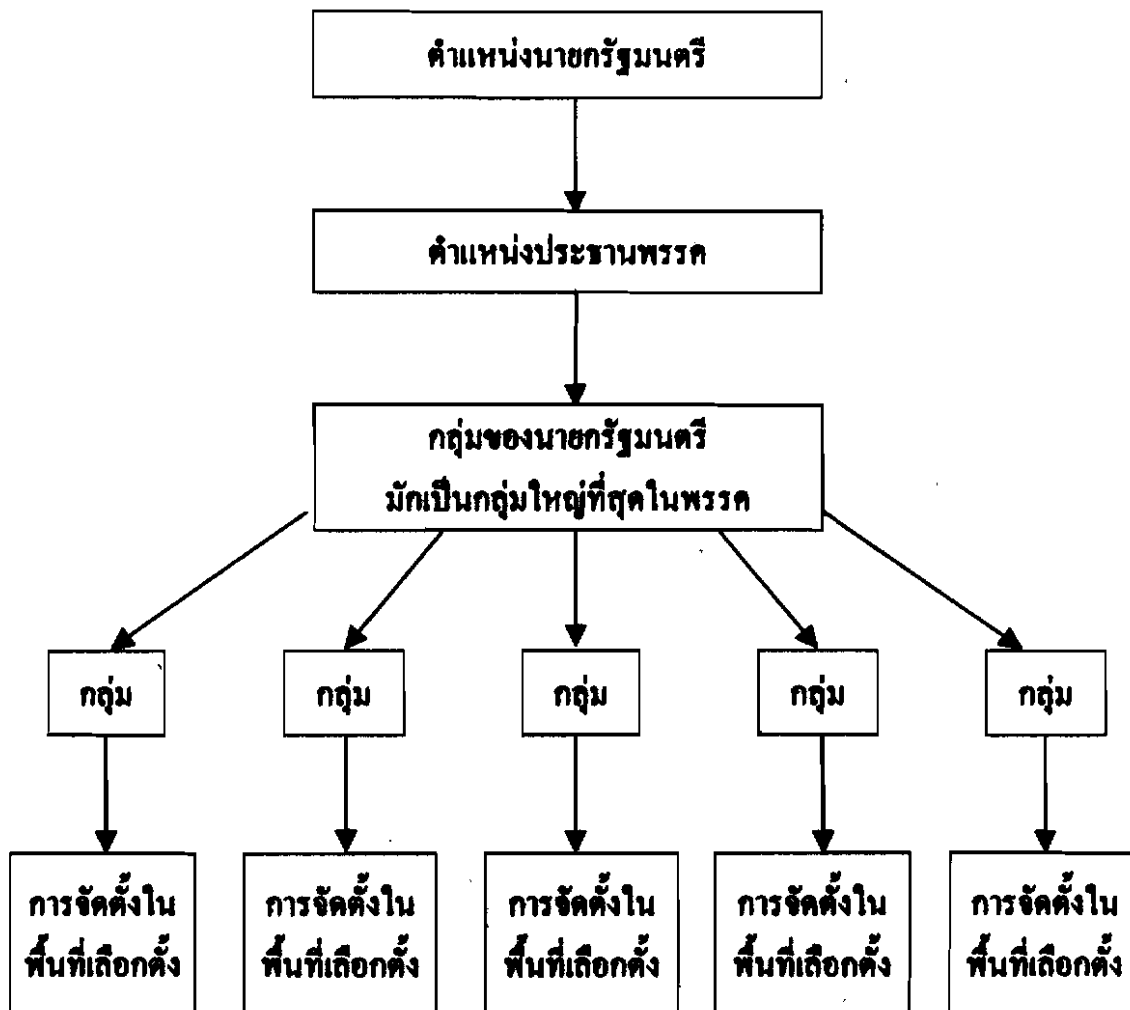
การเมืองแห่งการผ่อนปรน (Accommodation)

ทันทีที่ภายหลังละครเหล่านั้นและแผลเก่าปวดร้าวของปี 1960 บรรยากาศทางการเมืองสงบราบคาบ ในฝ่ายขวา ผู้มีชื่อเสียงสำคัญในพรรคเสรีประชาธิปไตยคือ ระบบราชการและชนชั้นนำของวงการธุรกิจมิได้เน้นการรุกเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญและเผชิญหน้ากับบรรดาสหภาพ พวกเขาหาทางขอความสนับสนุนอย่างน้อยที่สุดจากฝ่ายค้านบางส่วนด้วยการอ่านนโยบายสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตและปรับปรุงสวัสดิการสังคม พวกเขาเปลี่ยนยุทธวิธีในรัฐสภาโดยการร่วมกับฝ่ายค้านในการเสนอกฎหมายมากมายในรัฐสภาและแสดงการเปลี่ยนแปลงพอเป็นพิธีเพื่อให้ได้รับความสนับสนุนจากฝ่ายค้าน ในฝ่ายซ้าย เสียงส่วนน้อยที่มีความร่วมมือกันในความเคลื่อนไหวของสหภาพและปีกขวาในพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้สนองตอบโดยปฏิเสธไม่ยอมรับการเมืองแห่งการเผชิญหน้ากันในโรงงานและปฏิเสธไม่ยอมรับประเด็นระหว่างประเทศ ผลก็คือ การเมืองใหม่แห่งการเติบโตสูงยิ่งมีลักษณะเด่นคือ การผ่อนปรนและการประนีประนอม (Compromise)

หลักของวิธีการของพรรคเสรีประชาธิปไตยคือ นายกรัฐมนตรีอิเกดะ ฮายาโตะ (Ikeda Hayato) ได้มีแผนเพิ่มรายได้เป็นสองเท่า ("income doubling plan") เขาประกาศแผนนั้นในเดือนกันยายน ค.ศ. 1960 แผนนั้นกำหนด "บรรจุดจุดเป้าหมายของการสร้างงานเต็มที่

โครงสร้างการเมืองของพรรคเสรีประชาธิปไตย

เส้นทางสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึง ค.ศ. 1972

ที่มา : Nathaniel B. Thayer, *How the Conservatives Rule Japan* (New York : Princeton University Press, 1969), p. 318.

รวดเร็วและเพิ่มมาตรฐานการครองชีพอย่างรุนแรงโดยเพิ่มผลผลิตเป็นสองเท่า” ภายในปี 1970 แผนนั้นเจริญรอยตามตัวอย่างปรัชญาว่าด้วยการที่รัฐเป็นผู้นำแนวทางของเศรษฐกิจการตลาด (Market economy) ที่บรรดาบัณฑิตได้เคยเห็นมาแล้วว่าเป็นความคิดหลักของสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “รัฐพัฒนาแล้ว” (“developmental state”) แผนกำหนดเป้าหมายพิเศษเฉพาะสำหรับการลงทุนในอุตสาหกรรมตามลำดับความสำคัญ (Priority industry) เรียกร้องให้นักรวมกิจการ (Merger) และความร่วมมือกันในหมู่บริษัท และผูกพันรัฐบาลไว้กับบทบาทเข้มแข็งในการนำทางภาคเอกชนไปสู่เป้าหมาย อีเคคากระตุ้นเศรษฐกิจต่อไปอีกโดยลดภาษีและอัตราดอกเบี้ย ประมาณ 3 ปีก่อนกำหนด เศรษฐกิจมีขนาดใหญ่กว่าเดิมเป็นสองเท่า

แผนเพิ่มรายได้สองเท่าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมเป็นยุทธศาสตร์ที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้พื้นผิวเปลือกนอกของการเมืองเชิงวรากเป็นเวลาประมาณ 1 ทศวรรษ ในทศวรรษที่ 1950 พรรคเสรีประชาธิปไตยแสวงหาพันธมิตรกับเขตเลือกตั้งหลากหลายของฝ่ายสังคมนิยม เขตเลือกตั้งเดิมคือ เขตฐานอำนาจแห่งเข้าที่ดินและชนชั้นนำของวงการธุรกิจ พรรคเสรีประชาธิปไตยได้ทำสัญญาประชาคมมากมายเป็นครั้งแรกกับชาวนาหลายล้านคนผู้เป็นเจ้าของที่ดินภายหลังการปฏิรูปที่ดิน รัฐบาลกำหนดซื้อมังคับราคาข้าวเพื่อปกป้องชาวนาจากความผันผวนของตลาดตลอดทศวรรษที่ 1950 แล้วใน ค.ศ. 1961 พระราชบัญญัติพื้นฐานการเกษตรใหม่ (New Agricultural Basic Law) ได้ตั้งระบบใหม่ที่ทำให้การอุดหนุนราคากว้างขวางกว่าเดิม ในการแลกเปลี่ยนกัน พรรคเสรีประชาธิปไตยได้รับเสียงสนับสนุนเป็นปีกแผ่นแน่นหนาจากชาวนาผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เขตไร่นาเลือกผู้แทนราษฎรได้มากเป็นอัตราส่วนที่ผิดปกติส่วน เพราะผู้นำพรรคเสรีประชาธิปไตยได้เคลื่อนไหวอย่างช้า ๆ ในการกำหนดเขตแดนของเขตเลือกตั้งใหม่เมื่อประชากรอพยพเข้านครทั้งหลาย

เขตเลือกตั้งสำคัญประเภทที่สองของพรรคเสรีประชาธิปไตยคือ ประชากรมหาศาลของเจ้าของกิจการธุรกิจขนาดเล็กและบรรดาผู้ทำงานร่วมด้วยในกิจการ ตลอดจนหลังสงคราม ธุรกิจที่มีผู้รับจ้างต่ำกว่า 30 คน ในการผลิตสินค้า ในการค้าปลีกและการค้าส่ง นับเป็นแรงงานเกินกว่าครึ่งหนึ่งของแรงงานที่มีใช้แรงงานตามไร่นา ธุรกิจเหล่านั้นล้วนจัดตั้งขึ้นก่อนสงครามโลก มีอำนาจอิทธิพลในการต่อรองและวิ่งเต้น พรรคเสรีประชาธิปไตยสนอง

ตอบด้วยมาตรการหลากหลายในการช่วยเหลือตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1950 รัฐบาลเก็บภาษีกิจการขนาดเล็กไว้น้อยมากและมีได้รูกบังคับการเก็บภาษีอย่างจริงจัง พรรคเสรีประชาธิปไตยได้ออกพระราชบัญญัติห้างสรรพสินค้า (Department Store Law) ใน ค.ศ. 1956 ปกป้องไม่ให้กิจการขายส่งขนาดใหญ่หรือซูเปอร์มาร์เกตจัดตั้งขึ้นในเขตค้าขายของชุมชนเมืองและชานเมือง ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยร้านเล็กร้านน้อยสารพัด ทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าเป็นเขตเมืองเล็กเมืองน้อย (A small-town feel) เจ้าของร้านและผู้รับจ้างสนับสนุนพรรคเสรีประชาธิปไตยในเขตเมืองอย่างเข้มแข็ง

พรรคที่สามสำหรับพื้นฐานทางสังคมของการบริหารพรรคเสรีประชาธิปไตยมาจากที่มาที่เป็นแหล่งน้อยคือ ผู้ใช้แรงงานผู้มีเงินเดือน ทั้งปกเสื้อขาวและปกเสื้อน้ำเงิน เป็นสมาชิกของสหภาพชั้นสูงในบริษัทขนาดใหญ่ สหรัฐอเมริกาแสดงบทบาทส่งเสริมความสัมพันธ์ที่กระหว่างพรรคเสรีประชาธิปไตยและผู้จัดการของธุรกิจ กับฝ่ายองค์กรของผู้ใช้แรงงาน สหรัฐอเมริกาเริ่มต้นใน ค.ศ. 1953 ด้วยการช่วยเหลือรัฐบาลญี่ปุ่นสถาปนาสถาบันกึ่งอิสระและให้ความสนับสนุนทางการเงิน เมือง เรียกว่า ศูนย์กลางผลิตภาพของญี่ปุ่น (Japan Productivity Center, JPC) ศูนย์กลางนี้ประกาศว่า การเพิ่มการผลิตจะขยายตลาดการค้า จ้างงานเพิ่ม ค่าจ้างแรงงานเพิ่มและมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น ตลอดจนพัฒนาผลประโยชน์ร่วมกันของแรงงาน การจัดการและผู้บริโภคให้ก้าวหน้า ศูนย์กลางแผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วถึงโรงงานทั่วประเทศ ในสองปีแรก ศูนย์กลางส่งกลุ่มผู้จัดการและผู้นำสหภาพทั้งหมด 53 คน เป็นกลุ่มเล็กไปเรียนรู้ศิลปการผลิตจากชาวอเมริกา จังหวะของการแลกเปลี่ยนเพิ่มขึ้นนับแต่นั้นมา

สหภาพสำคัญบางแห่งมุ่งการผลิตเป็นสำคัญและกลุ่มแรงงานค่อย ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งไม่เป็นทางการขององค์กรปกครอง สหพันธ์ที่อนุรักษนิยมมากกว่านั้น 2 สหพันธ์คือ โซโดเม (Sōdōmei) และเซนโร (Zenrō) เห็นพ้องกันที่จะยอมรับเทคโนโลยีใหม่ในการแลกเปลี่ยนเพื่อค้ำประกันว่า ต้องปกป้องงานและผลประโยชน์ทางการผลิต ดังปรากฏจากการจัดสรรในรูปแบบของค่าจ้างสูงกว่านั้น ในทางตรงกันข้าม สหพันธ์โซเฮียว (Sōhyō) คัดค้านอย่างแข็งขันต่อต้านศูนย์กลางการผลิตของญี่ปุ่นโดยอ้างว่า ถ้าปราศจากเสียงเข้มแข็งของสหภาพในการตกลงกำหนดเงื่อนไขของการทำงาน เทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ย่อมหมายถึงการมี

ผลต่อการทำงานและจักรกร่อนเงื่อนไขการทำงาน แต่โดยทั่วไปแล้ว ปฏิบัติงานของรับของสหภาพได้ทำให้กระทรวงแรงงานใน ค.ศ. 1957 ตั้งข้อสังเกตอย่างมีความสุขว่า “การตอบสนองต่อความเคลื่อนไหวของการผลิตได้ถือกำเนิดขึ้น เป็นการตอบสนองที่ปฏิบัติได้เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม” การตอบสนองเช่นนั้นปรากฏในอุตสาหกรรมหลัก

ทวีปความร่วมมือกันมิได้เกิดขึ้นในทันทีทันใด การต่อสู้เข้มข้นในแวดวงอุตสาหกรรมได้ทำให้อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้าต้องหยุดไปใน ค.ศ. 1957 และ ค.ศ. 1959 และแน่นอนเหมืองถ่านหินมีอีกก็หยุดด้วยใน ค.ศ. 1960 ยุทธวิธีเข้มแข็งและระเบียบวาระทางการเมืองที่ก้าวหน้าของสหพันธ์โซเฮียว (Sōhyō) ยังได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องในมวลหมู่ผู้รับจ้าง สหภาพผู้ใช้แรงงานการรถไฟแห่งชาติ การไปรษณีย์ เจ้าพนักงานท้องถิ่นและครูแสวงหาค่าจ้างสูงขึ้นและแสวงหาสิทธิในด้านจังหวะก้าวเดินและสภาพการทำงาน พวกเขาเร้าร้อนกับข้อเท็จจริงที่ว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 พวกเขาได้รับสิทธินัดหยุดงาน พวกเขาได้จับพัลลภจับผลูใช้ยุทธวิธีทำงานช้าลง (Slow-down tactics) แทนที่จะนัดหยุดงาน ยุทธวิธีนี้เป็นส่วนหนึ่งของการรุกรบประจำปีเรื่องค่าจ้างในระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 สหภาพการรถไฟสาธารณะแสวงหาการพัฒนาให้ที่ทำงานมีความเป็นประชาธิปไตยโดยมีการควบคุมอำนาจหน้าที่ของผู้กำกับดูแลและควบคุมการกำหนดอัตราค่าจ้างตามน้ำหนักแห่งคุณวุฒิและอาวุโส ในปี 1967 สหภาพได้บังคับการรถไฟให้ตั้ง “สภาถกเถียงในที่ทำงาน” (“workplace discussion councils”) องค์กรเหล่านั้นเอื้ออำนวยให้สหภาพควบคุมการจัดสรรหน้าที่การทำงานและการเลื่อนตำแหน่ง ในต้นทศวรรษที่ 1970 สหภาพนี้ได้บังคับให้บรรดาผู้จัดการของการรถไฟให้อัตถิออาวุโสเป็นหลักในการเลื่อนตำแหน่งและเพิ่มค่าจ้าง

แต่ในภาคเอกชน ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1950 ถึงตลอดทศวรรษที่ 1960 พลังแข็งขันของความเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานได้ลดน้อยถอยลงเมื่อเผชิญข้อเรียกร้องของความเคลื่อนไหวเพื่อผลิตภาพ (Productivity movement) ภายหลังการต่อสู้อย่างขมขื่นยิ่ง ผู้นำผู้ร่วมมือกันเป็นฝ่ายชนะ ได้ควบคุมสหภาพของเอกชนเกือบทั้งหมด พวกเขาตกลงว่า เมื่อต้องเผชิญการแข่งขันหนักมากทั้งภายในประเทศและในระดับโลก งานในระยะยาวและความมั่นคงของค่าจ้างย่อมเรียกร้องในระยะสั้นให้มีการปรับข้อเรียกร้องค่าจ้างพอสมควรและยืดหยุ่นกติกการทำงานและเทคโนโลยี โดยทั่วไปแล้ว ผู้ใช้แรงงานในภาคสาธารณะได้รับการปก

ป้องกันจากเศรษฐกิจระดับโลก ย่อมคัดค้านข้อเรียกร้องนั้น เมื่อประสบการณ์ทั้งในทางดี และในทางไม่ดี ผู้ใช้แรงงานในภาคเอกชนมักเชื่อกันตามกันไป ผู้จัดการของฝ่ายผู้ใช้แรงงานในบริษัทใหญ่พอใจเรื่องผู้ใช้แรงงานของคนด้วยวิธีการสารพัด อาทิ เสนอโครงการ สวัสดิการ นี่คือการพยายามที่มาจาก การทำนายที่ว่าจะคัดค้านข้อเรียกร้องของสวัสดิการ แบบเดียวกันที่สหภาพสนับสนุน และมีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ใช้แรงงานรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทและรู้สึกว่ามีความสัมพันธ์กับบริษัท บางโครงการสวัสดิการมีมาแล้วก่อนหรือระหว่าง สงครามโลก บางโครงการเป็นโครงการใหม่ เมื่อถึงทศวรรษที่ 1960 ผู้ใช้แรงงานของบริษัท ใหญ่บริษัทใดก็ได้สวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย คือ โรงพยาบาลของบริษัท คลินิกสุขภาพ และร้านค้า หอพักสำหรับผู้ใช้แรงงานโสด อาคารชุดสำหรับผู้มีครอบครัว สวัสดิการมีสถานที่พักผ่อนท่องเที่ยวเป็นของตนเอง บริษัทมีโครงการท่องเที่ยว การกีฬา การดนตรี สโมสร องค์การสังคมสำหรับผู้ใช้แรงงานหญิงที่มีครอบครัว เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ผู้นำกริตนอก รอยก็เผชิญการถูกกีดกันด้วยความอคติในด้านการเลื่อนตำแหน่งและเพิ่มค่าจ้าง

บรรดาผู้จัดการรับประกันการมีงานทำ ไม่ใคร่จะมีการปลดคนออกจากงาน แม้กิจการจะตกต่ำ ผู้จัดการมักร่วมมือกับสหภาพในการพิจารณาโยกย้ายการทำงานหรือพิจารณาให้ เงินอุดหนุนแก่ผู้ใช้แรงงาน นโยบายเหล่านั้นมักถูกสรุปรวมด้วยความเข้าใจผิดว่าเป็นการจ้าง งานถาวร ("permanent employment") ผู้ทำงานบริษัทใหญ่เริ่มแสวงสุขจากการมีงานทำตลอด ชีพและเป็นงานถาวร ปัญหาที่มีอยู่ว่า มีผู้ทำงานประเภทนี้หลายคนตัดสินใจเองที่จะมองหางาน ที่อื่น ในทศวรรษที่ 1960 ในอุตสาหกรรม ผู้ใช้แรงงานหนุ่มประมาณ 1/3 - 2/3 ทำงานภายใน 5 ปี อีกปัญหาหนึ่งคือ บริษัทพัฒนาอุตสาหกรรม อาทิ การเรียกร้องให้ลาออกก่อนโดยสมัคร ใจเพื่อขจัดผู้ใช้แรงงานผู้ไม่เป็นที่พึงประสงค์โดยไม่ต้องขับไล่โดยตรง

เมื่อมีการใช้นโยบายอย่างร่วมมือกันแล้ว ระดับความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อกันก็ลดลงระหว่างผู้จัดการกับผู้ใช้แรงงานในที่ทำงาน ในการขับเคลื่อนในการเมืองระดับชาติ ผู้ สนับสนุนระเบียบแบบแผนแบบร่วมมือกัน (Cooperative order) ได้ขู่จะให้มีความร่วมมือกัน อย่างใกล้ชิดอีกครั้ง ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1960 กลุ่ม "ปีกขวา" ของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้ จัดตั้งพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialist Party, DSP) ขึ้นอย่างชนิดไม่มีปีไม่มี ขวัญเลย ในขณะที่สถาปนาพรรค พรรคยังมีที่นั่ง 41 ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร กระแสหลัก

ของสังคมนิยมยึดเสียงส่วนใหญ่ในค่ายก้าวหน้า (Progressive camp) ที่มีที่นั่ง 125 ที่นั่ง สหพันธ์ 2 แห่ง (Sōdōmei และ Zenrō) ในปีกอนุรักษนิยมของความเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงาน ได้สนับสนุนความเคลื่อนไหวดังกล่าวใน ค.ศ. 1962 สหภาพทั้งสองร่วมกับสหพันธ์ใหม่ เรียกว่า โดเม ไคจิ (Domei Kaigi) มีสมาชิก 1.4 ล้านคน นับว่าน้อยกว่าสหพันธ์โซเฮียว (Sōhyō) ที่มีสมาชิก 4.1 ล้านคน ในทั้งสองพรรคและสหภาพ พลังการเมืองก้าวหน้าถูกแบ่งแยกออกเป็นเสียงส่วนใหญ่ที่เป็นปีกซ้าย และเสียงส่วนน้อยที่เป็นปีกขวา แต่ถึงกระนั้น เสียงส่วนน้อยอิงอนุรักษนิยมนี้ก็มีความสำคัญแม้จะมีสมาชิกน้อย เพราะเป็นมิตรทรงพลังของพรรคเสรีประชาธิปไตย

การเคลื่อนไหวสู่การผสมรวมกันเป็นแกนกลาง (Centrist coalition) อย่างไม่เป็นทางการดำเนินไปอย่างสำคัญยิ่งใน ค.ศ. 1964 สหภาพหลายแห่งในภาคเอกชนที่อยู่ภายใต้ค่ายโซเฮียว (Sōhyō) จัดตั้งการผสมสหภาพ ร่วมมือด้วยกันในอุตสาหกรรมรถยนต์ การก่อสร้าง การไฟฟ้าและเหล็กกล้า เรียกว่า สภาญี่ปุ่นแห่งสหภาพผู้ใช้แรงงานโลหะระหว่างประเทศ (Japan Council of the International Metal Workers Union, IMF – JC) สภานี้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับสหพันธ์ไอเอ็มเอฟ (IMF federation) ซึ่งมีศูนย์กลางในทวีปอเมริกาเหนือและยุโรปตะวันตก โดยเรียกร้องค่าจ้างในอัตราพอสมควรและใช้วิธีนัดหยุดงานเป็นยุทธวิธีต่อรอง

นักยุทธศาสตร์ทั้งหลายของพรรคเสรีประชาธิปไตยพยายามยิ่งขึ้นที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพันธมิตร พวกเขารู้ดีเรื่องประชากรเคลื่อนย้ายจากเขตชนบทสู่นครและจากการทำงานตามไร่เข้าไปสู่โรงงานและกิจการที่ให้บริการ พวกเขาอดเถียงกันว่า พรรคสังคมนิยมเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากแนวโน้มนี้ตามธรรมชาติ พวกเขาเร่งรื้อพรรคเสรีประชาธิปไตยให้เสนอ “ข้อตกลงแรงงาน” (“labor compact”) เพื่อประสานสหภาพที่มีความร่วมมือกัน และให้เสนอสวัสดิการและปรับปรุงการบำนาญแก่ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ ใน ค.ศ. 1964 เมื่อเห็นมีการจัดตั้งไอเอ็มเอฟ-เจซี นายกรัฐมนตรีอิเกดะได้พบกับโอตา คาโอรุ (Ōta Kaoru) ผู้นำสหพันธ์โซเฮียว นี่เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน เป็นการพบกันเพื่อถกเถียงเรื่องค่าจ้าง ทั้งสองเห็นต้องให้โครงการเพิ่มขึ้นของผู้ใช้แรงงานในภาคสาธารณะไว้ โดยให้เพิ่มค่าจ้างแก่ฝ่ายสหภาพในภาคเอกชน อิเกดะกังวลใจใคร่ที่จะใช้สหภาพในภาคเอกชนเป็นเครื่องค้ำจุนข้อเรียกร้องของภาครัฐให้พอสมควร โอตาหวังที่จะเจรจาที่นั่นนี้ที่โต๊ะให้

เป็นเสียงเข้มแข็งในอนาคต บรรดาพรรคเสรีประชาธิปไตยกลายเป็นเด่นใหญ่ โลกการเมืองเคลื่อนที่จากการเมืองแห่งการเผชิญหน้าไปสู่การเมืองแห่งการผ่อนปรน

ถึงกระนั้น ความตึงเครียดก็ยังดำรงอยู่ โซเวียตยังใหญ่กว่าโคมะ พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นยังใหญ่กว่าพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย อันที่จริงแล้ว พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยไม่มีใครจะมีที่นั่งนักในรัฐสภา ใน ค.ศ. 1962 พรรคสูญเสียที่นั่งให้แก่พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นในการเลือกตั้งทั่วไปภายหลังการสถาปนาพรรค พรรคตกต่ำ มีที่นั่งลดลงจาก 41 ที่นั่ง เหลือ 17 ที่นั่ง ขณะที่พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นกระโดดขึ้นไปถึง 145 ที่นั่ง ในการเลือกตั้งครั้งต่อมา พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยไม่เคยมีพลังเพิ่มขึ้นอีก สหภาพทั้งหลายที่เข้มแข็งยังคงจัดการรุกรอค่ำข้างประจำฤดูใบไม้ผลิและสนับสนุนความมุ่งมั่นทางการเมือง

ยิ่งกว่านั้น ความขัดแย้งใหม่ได้เกิดขึ้นและรูปแบบใหม่สำคัญยิ่งของกิจกรรมทางการเมืองก็ได้พัฒนา นักสังเกตการณ์ตราหน้ากิจกรรมนั้นว่าเป็นการเมืองของ “ความเคลื่อนไหวของพลเมือง” (“citizen movements”) มันเป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธินิยมกิจกรรม (Activism) ที่แตกต่างโดดเด่นจากสปิริตไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (A nonpartisan spirit) และการจัดตั้งของราษฎรเดินดินที่เป็นการจัดตั้งแบบกระจายอำนาจ คลื่นของลัทธินิยมกิจกรรมของพลเมืองได้ขึ้นถึงขีดสุดในปลายทศวรรษที่ 1960 และต้นทศวรรษที่ 1970 แต่บางกลุ่มยังมีความสำคัญต่อมาด้วย

อารมณ์ความรู้สึกไม่สันติและความโกรธกับการที่ญี่ปุ่นผ่อนปรน อันเป็นเชื้อเพลิงจุดประกายการประท้วงต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงในต้นทศวรรษที่ 1950 ย่อมทำให้ความเคลื่อนไหวของพลเมืองมีพลังเข้มแข็งด้วย สปิริตนี้แนบแน่นอยู่ในรูปแบบสร้างสรรค์ใหม่ของการประท้วงในกลางทศวรรษที่ 1960 การประท้วงนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งที่ต่อต้านบทบาทญี่ปุ่นที่ตั้งตนเป็นฐานปฏิบัติการที่มันสำหรับสงครามเวียดนาม บรรดานักประท้วงเกรงกลัวว่า ญี่ปุ่นอาจถูกดึงเข้าสู่สงครามที่แผ่ขยายกว้างกว่านั้น พวกเขาเชื่อด้วยว่า สหรัฐอเมริกา กำลังใช้กำลังเข้าแทรกแซงในสงครามกลางเมืองตามวิถีเชิงเช่นนักจักรวรรดินิยมผู้โหดร้าย ใน ค.ศ. 1965 กลุ่มพลเมืองได้รวมกันอย่างหลวม ๆ โดยมีเครือข่ายที่ยังไม่มีการลำดับชั้นเรียกว่า สหพันธ์พลเมือง (Citizen's Federation) คำขวัญคือ ถันติภาพสู่เวียดนาม (Peace to Vietnam, คำย่อญี่ปุ่นว่า Bebeiren) ถึงพินพีโนโตเกียวยุโรปตะวันตกเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มท้อง

ถิ่น โดยมีสมาชิกรวมถึงเกือบ 500 คนในปลายทศวรรษที่ 1960 เบเฮเรนโดดเด่นในด้านการไม่
รักษาปฏิธมธรรมาจริเป็นทางการ ไม่มีกฎข้อบังคับหรือคำธรรมเนียม มีการประเมินกันว่า มี
ประชาชนเข้าร่วมประมาณกว่า 18 ล้านคนในบางรูปแบบของการประท้วงระหว่างปีที่รุ่งเรือง
ที่สุดระหว่าง ค.ศ. 1967-1970 การเดินขบวนประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดมีผู้เข้าร่วม 770,000 คน
ตามท้องถนนเพื่อปฏิเสธการต่ออายุสนธิสัญญาความมั่นคงในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1970 ผู้
สนับสนุนเบเฮเรนเสนอให้ความช่วยเหลือแก่ทหารอเมริกันสงครามและช่วยทหารจัดตั้ง
กิจกรรมต่อต้านสงครามบนฐานทัพ

ใน ค.ศ. 1974 เมื่อสงครามยุติลง คำขวัญ “สันติภาพสู่เวียดนาม” (เบเฮเรน) ที่เลิกรา
ไป บรรดาผู้นิยมคำขวัญนี้มีมากหลายที่คิดหวังว่า คำขวัญนี้ไม่สามารถก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว
อย่างสำเร็จผลใน ค.ศ. 1970 เพื่อต่อต้านการต่ออายุสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างสหรัฐ
อเมริกากับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1960 การต่ออายุสนธิสัญญาเป็นข้อหาของการออกเสียงลงมติ
การต่ออายุสนธิสัญญาเป็นไปโดยอัตโนมัติ ถ้ารัฐสภาญี่ปุ่นหรือรัฐสภาสหรัฐอเมริกาตัดสิน
ใจให้ยกเลิกสนธิสัญญา ความแตกต่างนี้ของระเบียบวิธีการข่มขืนเป็นภาระของรัฐสภาและฝ่าย
ค้าน นี่คือเหตุผลว่า เหตุใดการประท้วงทั้งหลายไม่บังเกิดผล แม้จะมีบางครั้งที่การเดินขบวน
มีขนาดใหญ่มีผู้คนเข้าร่วมมากมาย (Public demonstrations) แต่ต่อมา นักศึกษาหลายคนและ
ผู้ใหญ่หลายคนที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมต่อต้านสงครามต่อต้านฐานทัพอเมริกา ก็กลับกลายเป็น
ผู้หันไปสู่ประเด็นอื่นและรูปแบบของการประท้วงโดยพลเมือง (Citizen protest)

ในปลายทศวรรษที่ 1960 นักศึกษามหาวิทยาลัยเดินขบวนประท้วงอย่างรุนแรงไม่
น้อยกว่าการประท้วงโดยมีคำขวัญเบเฮเรน เป็นเวลา 1 ทศวรรษเต็มที่แกนกลางของความ
เคลื่อนไหวของนักศึกษาในองค์กรเซนงากูเรน (Zengakuren) แยกแยกเป็นกลุ่มคอมมิวนิสต์
และกลุ่มมิใช่คอมมิวนิสต์ซึ่งถือเป็นกลุ่ม “ซ้ายใหม่” (“new left”) ถึงกระนั้น ระหว่าง ค.ศ.
1968-69 ในระยะที่การประท้วงต่อต้านสงครามแรงขึ้นสูงสุด นักศึกษาหัวรุนแรงของ
มหาวิทยาลัยกว่าครึ่งได้รวมกันนัดหยุดงานและบอยคอต (Boycott) อย่างไม่เคยปรากฏมา
ก่อน พวกเขาประท้วงการขึ้นค่าเล่าเรียนและเรียกร้องให้ปฏิรูปหลักสูตรและขอมิบทบาทร่วม
มากในการบริหารมหาวิทยาลัย ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1969 วิชาซคหลายแห่งต้องปิด เซนงากู
เรนหันไปหายุทธวิธีการต่อสู้ด้วยอาวุธเรียกว่า geba (ภาษาเยอรมันแปลว่า force, พลัง, gewalt

ออกเสียงเป็น Gebaruto ในภาษาญี่ปุ่น). บรรดาผู้ประท้วงที่เดินระบำงูได้เข้ายึดอาคารเรียน และหอพัก ในฤดูใบไม้ผลินั้น เป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยโตเกียวไม่เปิดเรียน ความเคลื่อนไหวล้มเหลวในฤดูร้อนปี 1969 เมื่อเสียงประท้วงชนชั้นหลังให้กับยุทธวิธีของนักศึกษา รัฐบาลสั่งตำรวจปราบจลาจลเข้าไปในวิทยาเขตทั่วประเทศเพื่อเข้าควบคุมอีกครั้งหนึ่ง

ก่อนเกิดเหตุประท้วงเช่นนั้น เป็นปกติธรรมดาที่นักศึกษากิจกรรมจะจบการศึกษาแล้วจะทำงานในวงการธุรกิจหรือองค์กรของรัฐ กระแสหลักของนายจ้างให้คุณค่ามากแก่ความชำนาญในการเป็นผู้นำ ("leadership" skills) แม้จะเคยประท้วงต่อต้านองค์กรมาก่อนก็ตาม ทศวรรษนี้ดูเหมือนจะเปลี่ยนไปแล้วภายหลังวิกฤติการณ์ปี 1969 มีการส่งบัญชีดำรายชื่อนักกิจกรรมเวียนไปทั่ว พลังของความเคลื่อนไหวของนักศึกษาตกต่ำลงนับแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นไป

อาจจะกล่าวได้ว่า ถิ่นนิคมกิจกรรมของพลเมืองมุ่งไปที่สิ่งแวดล้อม เมื่ออุตสาหกรรมแผ่ขยายออกไป คุณภาพอากาศและน้ำเลวร้ายมาก สิ่งแวดล้อมเสียหายใหญ่หลวง สุขภาพของผู้ใช้แรงงานและผู้คนล้วนได้รับผลกระทบด้วย ไม่มีการกำหนดให้ผู้ผลิตหรือรัฐบาลรับผิดชอบความเสียหายจากมลภาวะ ไม่มีการหักล้างออกจากจำนวนเต็มของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ถ้าการทำลายสิ่งแวดล้อมนำไปสู่กิจกรรมเศรษฐกิจต่อไปในการสร้างกระบวนการทำน้ำให้บริสุทธิ์หรือรักษาค้นใช้ผู้ตกเป็นเหยื่อของมลภาวะ สินค้าและบริการเหล่านี้ย่อมถูกนำไปเสริมเพิ่มเติมให้แก่ดัชนีเศรษฐกิจที่กำลังเติบโต

ในทศวรรษที่ 1950 อาการของโรคภัยอันเกิดจากมลภาวะได้ปรากฏแล้ว พิษปรอทสู่โจมคร่าชีวิตบรรดาผู้อยู่อาศัยในบริเวณโคยรอบโรงงานเคมีในภาคใต้มีนามาคา (Minamata) และภาคเหนือนิงาตะ (Niigata) พิษแคดเมียม (Cadmium) ก่อเกิดอาการเจ็บปวดรุนแรงแก่ผู้อยู่อาศัยในนครฟูจึ (Fuchū) ตามริมฝั่งแม่น้ำจินซุ (Jinzu) ในจังหวัดโทยามา (Toyama) ในภาคกลาง โรคภัยล้วนถูกเรียกกันว่า "มันทำให้โรคเจ็บปวด" ("it hurts disease," itai-itai byō) มลภาวะทางอากาศครอบคลุมโรงกลั่นน้ำมันในมิเอะ (Mie) ตามชายฝั่งเขตอุตสาหกรรมของภาคกลาง ทำให้เกิดโรคผื่นคันจากโรคหืด โรคภัยท่านองนี้มีปรากฏอีกในนครทั้งหลายที่เป็นเมืองอุตสาหกรรมคือ โยโกฮามา (Yokohama) คาวาซากิ (Kawasaki, ใกล้โตเกียว) และอามาซากากิ (Amagasaki, ใกล้นครโอซากา) ผู้ตกเป็นเหยื่อต้องฟ้องเรียกค่าเสียหาย

ทันที แต่ความพยายามในระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 ไร้ผล ผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมปฏิเสธไม่รับผิดชอบและขัดขวางการสอบสวน รัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลระดับชาติไม่ใส่ใจใด

ระหว่างกลางทศวรรษที่ 1960 ถึงต้นทศวรรษที่ 1970 กลุ่มเหยื่อมลภาวะในท้องถิ่นก็เจกเช่นเดียวกันกับผู้ประท้วงต่อต้านสงครามในการสร้างเครือข่ายสนับสนุนเข้มแข็งทั่วประเทศ พวกเขาได้กำหนดยุทธวิธี เช่น นั่งภายใน (Sit-ins) และการบอยคอต พวกเขาซื้อหุ้นพอเป็นพิธีเพื่อรุกรบริษัทและใช้การซื้อหุ้นเป็นกาวสำคัญที่จะทำให้ลายการประชุมประจำปี และพวกเขาหันไปหาศาลเพื่อฟ้องขอค่าชดเชย ระหว่าง ค.ศ. 1971-1973 มีการพิพาทภาคีมลภาวะ 4 คดีคือ คดีพิษปรอทมินามาตาและนิองาดา คดีพิษแคดเมียมและคดีโรคหืดจากมลภาวะจากอากาศ ในคดีทั้งปวงนั้น เหยื่อเป็นฝ่ายชนะได้รับสิทธิขอชดเชย เป็นการตั้งประเพณีสำคัญที่บังคับรัฐบาลและบริษัทให้มีมาตรการป้องกันและรักษาในอนาคต

มีเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งที่เชื่อมองค์ประกอบของความเคลื่อนไหวของนักศึกษาเข้ากับครอบครัวชาวนาหัวอนุรักษนิยม นี่คือการต่อสู้ยาวนานต่อต้านการสร้างท่าอากาศยานนานาชาติใหม่ใกล้เมืองนาริตา (Narita) ในจังหวัดชิบะ (Chiba) ห่างนครโตเกียวไปทางตะวันออกเฉียงประมาณ 40 ไมล์ แผนสร้างเริ่มใน ค.ศ. 1966 เมื่อปรากฏชัดแจ้งว่า ท่าอากาศยานฮานาดา (Haneda) ไม่มีขีดความสามารถที่จะให้บริการการจราจรที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว รัฐบาลเลือกสถานที่เพราะเป็นการง่ายที่จะได้รับที่ดินกึ่งหนึ่งซึ่งเป็นที่ดินถ้ำสัตว์ของพระจักรพรรดิ แต่มีการดำเนินการอย่างอหังการ รุ่มร่าม และพยายามบังคับซื้อที่ดินที่เหลือของชาวนา นักศึกษากิจกรรมและชาวนาจึงรวมตัวกันอย่างรวดเร็วเป็นกลุ่มทรงพลัง นักศึกษาเห็นความขัดแย้งเป็นโอกาสเหมาะที่จะโจมตีความขโมยของรัฐบาลให้ตรงจุดตรงหัวใจของระบบทุนนิยมภายหลังสงคราม ส่วนชาวนาเริ่มต้นด้วยเป้าหมายพื้น ๆ คือ การรักษาที่ดินและปกป้องชุมชนของตน ชาวนามากมายสนับสนุนข้อวิจารณ์ทางการเมืองที่กว้างกว่านั้นของนักศึกษาทันกาล ผู้ประท้วงได้ยุติสร้างระบบอุโมงค์ใต้ดินที่เป็นข้อพิพาทและปฏิเสธที่จะเคลื่อนย้าย การก่อสร้างท่าอากาศยานได้เริ่มต้นขึ้นใน ค.ศ. 1969 แต่ระหว่าง ค.ศ. 1971-1975 ผู้ประท้วงหน่วงเหนี่ยวมิให้สร้างทางวิ่งเสร็จเรียบร้อยและขัดขวางมิให้เปิดทำการเป็นเวลา 3 ปี จนถึงปี 1978 เมื่อมีการโรมรันกันอย่างดุเดือดระหว่างตำรวจใส่เกราะหนักกับชาวไร่ชาวนาและนักศึกษาแล้ว จึงมีการเปิดท่าอากาศยานได้สำเร็จในท้ายสุด แม้มีผู้วิจารณ์

ไม่ยอมรับยุทธวิธีรุนแรงต่อนักกิจกรรมบางคน การต่อสู้เรื่องท่าอากาศยานนาริตาสามารถบังคับรัฐบาลให้สนองตอบผลประโยชน์ของพลเมืองและใช้วิธีการประนีประนอมในโครงการทำนองนั้นในอนาคต

ระหว่าง ค.ศ. 1960-1980 ยังมีรูปแบบอื่นของลัทธินิยมกิจกรรมของพลเมือง รูปแบบอื่นนั้นรวมทั้งความเคลื่อนไหวเพื่อตรวจสอบความปลอดภัยของผลผลิตและเครือข่ายที่นิยมมากของสหกรณ์ผู้บริโภค (Consumer cooperatives) ที่แสวงหาการส่งอาหารสดที่มีราคาสมเหตุสมผล ทั้งหญิงชายเข้มแข็งมากในรูปแบบทั้งปวงของการประท้วง ตั้งแต่ประท้วงสงครามและความเคลื่อนไหวของนักศึกษา ไปจนถึงองค์กรสิ่งแวดล้อม กิจกรรมของพลเมืองเหล่านั้นมีบทบาทสำคัญในด้านที่เชื่อมต่อเข้ากับชีวิตในครอบครัว ผู้สนับสนุนมิได้สนับสนุนลัทธินิยมการบริโภควัตถุ (materialist "consumerism") ที่ไม่สำคัญ พวกเขาให้คุณภาพสูงและความบริสุทธิ์ของผลผลิตมากกว่าจะเน้นราคาต่ำ พวกเขาสร้างเครื่องเชื่อมเข้ากับสหกรณ์ชาวนาและหน่วยงานรัฐที่สนใจการปกป้องผลผลิตภายในประเทศ อันที่จริงแล้ว การที่พวกเขาใส่ใจกับมาตรฐานความปลอดภัยก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลจากต่างประเทศว่าเป็นการแสดงรูปแบบน่ารังเกียจของลัทธิปกป้องสินค้าภายในโดยกีดกันสินค้าเข้า (Protectionism)

ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1960 ถึงทศวรรษที่ 1970 การเมืองแห่งความเคลื่อนไหวของพลเมือง (Politics of citizens' movements) นี้ได้รวมพลังเข้ากับการเมืองเก่าที่ยึดแนวทางพรรค (Partisan politics) ตามนครใหญ่น้อยทั่วประเทศ ชาวเมืองรวมตัวจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นองค์กรสิ่งแวดล้อม เรียกร้องขอการเคหะที่ดีขึ้น หรือการต่อต้านการมีฐานทัพโดยน่านักการเมือง สังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ขึ้นสู่อำนาจ ในระยะเวลาสูงสุดใน ค.ศ. 1975 นครใหญ่น้อย 147 เมือง เมืองเล็กหรือจังหวัด รวมทั้งนครขนาดใหญ่ 7 นคร คือ โตเกียว โอซากา เกียวโต โยโกฮาม่า นาโงยา คาวาซากิและโคเบะ ล้วนมีผู้ว่าราชการมาจากพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย

แนวโน้มนี้ถูกขนานนามว่าเป็นยุคแห่ง "การปกครองท้องถิ่นที่ก้าวหน้า" (Era of "progressive local government") เป็นโอกาสวาระผลิตปกติในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ เมื่อการปกครองท้องถิ่นก้าวรุดล้ำหน้าการปกครองระดับประเทศ รัฐบาลท้องถิ่นริเริ่มด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การออกกฎหมายสิ่งแวดล้อมไปจนถึงผลประโยชน์ของสวัสดิการสังคม ผู้นำหัว

ก้าวหน้าที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ มิโนเบ ริยอากิชิ (Minobe Ryōkichi) ศาสตราจารย์ผู้เปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองโดยเป็นผู้ว่าราชการนครโตเกียวระหว่าง ค.ศ. 1967-1980 เขาได้รับเสียงสนับสนุนเข้มแข็งและเป็นที่รู้จักกันมากในด้านการบุกเบิกโครงการอาทิ การประกันสุขภาพให้เปล่าแก่ชาวโตเกียว

ระบบราชการส่วนกลางและพรรคเสรีประชาธิปไตยโดยตอบสนองประโยชน์เหล่านั้นที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนสำหรับฝ่ายค้าน ด้วยการร่วมเข้าด้วยกันมากกว่าจะต่อสู้ พรรคเสรีประชาธิปไตยกำหนดให้ความริเริ่มของท้องถิ่นเป็นระเบียบวาระแห่งชาติ ใน ค.ศ. 1973 พรรคประกาศ “ปีหนึ่งแห่งสวัสดิการ” (“Year One of Welfare”) และขยายโครงการบำนาญและโครงการประกันสุขภาพในปีเดียวกันนั้นเอง พรรคเสริมพลังให้แก่บรรดากฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยผ่านพระราชบัญญัติชดเชยโรคภัยอันสืบเนื่องมาจากมลภาวะ (Pollution Related Disease Compensation Law) ทำให้เป็นการง่ายมากขึ้นสำหรับเหยื่อที่จะได้รับบางมาตรการของความสนับสนุนทางเศรษฐกิจและการรักษาพยาบาล มาตรการเหล่านั้นช่วยปลงอนุรักษนิยมให้ได้รับการสนับสนุนอีกครั้งหนึ่งในเขตเมือง แม้กระทรวงและพรรคจะคัดโครงการใหม่ที่เอื้ออาทรมากกว่านั้น โดยเพิ่มฟรีเมียวมหรือลดหย่อนประโยชน์เมื่อเศรษฐกิจพัฒนาช้าลงในปลายทศวรรษที่ 1970

องค์ประกอบใหม่อีกองค์ประกอบหนึ่งในฉากการเมืองที่ส่งเสริมการเมืองกลาง (A centrist politics) คือ พรรคโคเมโตะ (Kōmeitō) หรือพรรครัฐบาลสะอาด (Clean Government Party, CGP) ซึ่งมีพื้นฐานคือ ศาสนา ฐานเสียงสนับสนุนพรรคคือ บรรดาผู้นับถือศาสนาใหม่ที่เรียกว่า โซกา กักไก (Sōka Gakkai) หรือสมาคมสร้างค่านิยม (Value Creation Society) ผู้นำบางคนของศาสนานี้เริ่มแสวงหาคำแหน่งทางการเมืองในทศวรรษที่ 1950 โดยมีนโยบาย “รัฐบาลสะอาด” โซกา กักไก ได้สถาปนาพรรคโคเมโตะขึ้นใน ค.ศ. 1964 เมื่อสิ้นทศวรรษ พรรคชิเงอิ เป็นพรรคใหม่ที่ตามในรัฐสภา รองจากพรรคเสรีประชาธิปไตยและพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น ณ จุดนี้ มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า พรรคกำลังละเมิดรัฐธรรมนูญที่กำหนดแยกศาสนจักรออกจากรัฐ พรรคชิเงอิ สนองตอบโดยคัดความสัมพันธ์เป็นทางการกับศาสนาโซกา กักไก แม้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งมากมายหลายคนและการสนับสนุนพรรคในการเลือกตั้งก็ยังมาจากบรรดาชาวโซกา กักไก พรรคชิเงอิเรียกตนเองว่า พรรคกลาง (A “centrist party”) สนับสนุน

โครงการสวัสดิการเข้มแข็งและพิทักษ์รัฐธรรมนูญ แต่พรรครอรับโครงการพื้นฐานของระบบทุนนิยม พรรคมักสนับสนุนผู้สมัครที่มีหัวก้าวหน้าของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นในการเลือกตั้งท้องถิ่น พรรคจึงเอาทั้งพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นและพรรคเสรีนิยมให้ตั้งมั่นอยู่ตรงจุดกึ่งกลางทางการเมือง เมื่อพรรคแข่งขันเพื่อคะแนนเสียงที่จะได้รับจากผู้สนับสนุนพรรคโคเมโตะ

ความเติบโตมากของลัทธินิยมกิจกรรมในทศวรรษที่ 1960 มิได้มีขอบเขตจำกัดอยู่ที่ชายหรือขวาของการเมือง ทางฝ่ายขวามีความพยายามอย่างสำคัญยิ่งที่จะกำหนดให้มีวันหยุดเฉลิมฉลอง “วันเกิด” ของประเทศชาติ ในทศวรรษที่ 1870 รัฐเมจิกำหนดวันที่ 11 กุมภาพันธ์เป็นวันต้นกำเนิด (Origin Day, Kigensetsu) โดยพลการ กล่าวกันว่าเป็นวันครบรอบปีของการสถาปนาราชอาณาจักรเมื่อ 660 ปีก่อนคริสตกาลตามตำนานจักรพรรดิจิมมู (Emperor Jimmu) กองทัพพันธมิตรผู้ยึดครองได้ยกเลิกวันนั้นใน ค.ศ. 1948 ระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 มีการรณรงค์เพื่อฟื้นฟูวันหยุดอีก ความเคลื่อนไหวคู่ควบกับการที่จะได้รับความสนับสนุนจากผู้นำทางการเมืองหัวอนุรักษนิยม เริ่มด้วยนายโยชิคา ชิเงรุ (Yoshida Shigeru) ใน ค.ศ. 1951 ความเคลื่อนไหวยังสะท้อนกองยุทธวิธีของความเคลื่อนไหวของพลเมืองโดยมีการระดมมวลชนผู้สนับสนุนโดยผ่านเครือข่ายหลากหลาย สมาคมนักบวชชินโต (The association of Shinto shrine priests) มีบทบาทสำคัญยิ่งในการรณรงค์นี้ เหมือนนักการเมืองอนุรักษนิยม เช่น นายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาระดับเมืองและหมู่บ้านทั่วประเทศ ความเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จชัดเจนใน ค.ศ. 1966 เมื่อรัฐสภาเห็นชอบผ่านพระราชบัญญัติสถาปนาวันที่ 11 กุมภาพันธ์ เป็นวันก่อตั้งประเทศ (National Foundation Day) แต่วันหยุดมิได้สร้างเรื่องการบูชาจักรพรรดิตามแนวก่อนสงครามตามที่พวกกีนอคุมการณ์หวังไว้

การเกี่ยวเนื่องระดับโลก : วิฤตน้ำมันและการสิ้นสุดความเติบโตสูงยิ่ง

ยุคพิเศษสุดแห่งความเจริญเติบโตทวีคูณของเศรษฐกิจได้สิ้นสุดลงอย่างกะทันหันในฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ. 1973 บรรดาอาหรับผู้ผลิตน้ำมันได้จำกัดผลผลิตให้แก่ลูกค้ารวมทั้งญี่ปุ่นผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอิสราเอลในสงครามในตะวันออกกลางที่อุบัติขึ้นในเดือนตุลาคม ภายในไม่กี่สัปดาห์ ค่าน้ำมันพุ่งขึ้น 4 เท่า รัฐบาลญี่ปุ่นผละออกห่างจากอิสราเอลอย่างรวดเร็ว ค้นพบเหตุผลได้อย่างฉับพลันทันทีที่จะสนับสนุนสิทธิของชาวปาเลสไตน์

(Palestinians) ในมาตุภูมิ นี่เป็นการขุดวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันได้โดยหว่านล้อม บรรดาอาหรับผู้ส่งออกน้ำมันให้ส่งออกน้ำมันใหม่ แต่ค่าต้นทุนมหาศาลในการตั้งเขื่อนน้ำมัน ได้ทำให้เกิดการขาดดุล (Deficit) ในการใช้จ่ายระหว่างประเทศ ราคาเชื้อเพลิงที่สูงขึ้นจุดประกายภาวะเศรษฐกิจถดถอย (Recession) ครั้งใหญ่และภาวะเงินเฟ้อครั้งเลวร้ายที่สุดตั้งแต่ทศวรรษที่ 1940 ใน ค.ศ. 1974 ราคาเครื่องอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 25 นับเป็นครั้งแรกที่เดียวที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติได้ตกต่ำลงถึงร้อยละ 1.4

“น้ำมันเขย่าขวัญ” (“Oil shock”) ก่อเกิดผลกระทบการเมืองและวัฒนธรรมอย่างสำคัญ การขาดเชื้อเพลิงซึ่งเป็นเส้นโลหิตชีวิตข่มทุกคามให้ผู้สนับสนุนเศรษฐกิจเพียงพอ (A self-sufficient economy) เกิดความหวาดหวั่น เศรษฐกิจอ่อนแอเมื่อต้องพึ่งพาปัจจัยทรัพยากรภายนอก มีการย้อนรอยอดีตถึงวันวาระระหว่างและภายหลังสงครามโลกที่มีความขาดแคลนไปเสียทุกสิ่ง อดีตยังดูหลอกหลอนผู้ใหญ่มากหลายคน บรรดาผู้บริโภคเริ่มสะสมสินค้าสารพัดทันที เริ่มด้วยสินค้าที่ผลิตได้มาจากน้ำมันและเคมี (Petrochemical derivatives) เช่น พลาสติก ซึ่งสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวัน แม้บ้านหลายพันคนเบียดเสียดอัดแออัดกันเข้าห้างสรรพสินค้าและกวาดสินค้าพริกพริกพอกจนหมดชั้นที่วางขาย ความตื่นกลัวนี้ถูกเรียกขานว่า “แตกตื่นกระดานข่าระ”

วิกฤตการณ์ครั้งนั้นยังกระตุ้นรัฐบาลให้พัฒนาแผนระยะยาวที่จะลดการพึ่งน้ำมันจากแหล่งน้ำมัน โดยเฉพาะจากตะวันออกกลาง บรรดาข้าราชการเร่งรัดแผนที่จะสร้างการผลิตพลังงานจากนิวเคลียร์ (Nuclear Power Plants) และการไฟฟ้าจากพลังน้ำและส่งเสริมให้ทุนโครงการพัฒนาทรัพยากรอื่นเป็นทางเลือกคือ การสกัดน้ำมันจากหินที่กะเทาะออกเป็นชั้น ๆ (Shale oil) และพลังงานจากแสงแดด การควบคุมความเคลื่อนไหวของคลื่นมหาสมุทรเพื่อนำมาใช้เป็นพลังงาน อีกทั้ง มีการเรียกร้องให้ “สงวนพลังงาน” (“energy conservation”) นี้ก็ย้อนกลับไปสู่วาทกรรมหลังสงครามโลกที่เรียกร้องให้ประหยัดมัธยัสถ์อดออม บรรดารัฐมนตรีลดเครื่องทำความอบอุ่นในฤดูหนาว และเครื่องปรับอากาศในฤดูร้อน เป็นตัวอย่างจริงจังให้โรงเรียนและหน่วยงานรัฐปฏิบัติตาม ในฤดูร้อน ผู้ทำงานไม่ผูกเนคไท และสวมใส่เสื้อแขนสั้น การผสมผสานประเพณีนิยมเข้ากับความปลอดภัยประสบความสำเร็จพอสมควร

การพึ่งพาน้ำมันจากตะวันออกกลางลดลงจากอัตราร้อยละ 85 ใน ค.ศ. 1970 เหลือร้อยละ 73 ใน ค.ศ. 1980

ภาวะเงินเฟ้อทวีคูณกระตุ้นให้ผู้ใช้แรงงานประท้วง แต่ขบวนการไม่รุนแรงในการตั้งข้อเรียกร้อง และในการกำหนดยุทธวิธีตลอดทศวรรษที่ 1960 แต่ในฤดูใบไม้ผลิ ปี 1974 อุตสาหกรรมมากมายหลายแห่งมีการนัดหยุดงาน ผู้ใช้แรงงานชนะ ได้รับค่าจ้างเพิ่มมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ โดยเฉลี่ย ค่าจ้างขึ้นเริ่มต้นทำงานเพิ่มในอัตราร้อยละ 33

ผู้ทำงานราชการร้องไวยวาย ความเข้มแข็งรุกร้าขององค์กรทั้งหลายของพวกเขาได้ปรากฏพัฒนาตลอดทศวรรษที่ 1960 ไม่เหมือนสหภาพในภาคเอกชน องค์กรเหล่านั้นของผู้ทำงานราชการขึ้นสูงสุดในต้นทศวรรษที่ 1970 แต่ผู้นำสหภาพเพิกเฉยสัญญาณขัดแย้งที่ปรากฏว่า สาธารณชนเป็นปฏิปักษ์ เมื่อผู้ใช้แรงงานการรถไฟทำให้ชั่วโมงรีบด่วนล่าช้า ผู้ให้บริการเบียดเสียดขัดเยียด ยุทธวิธีที่นำมาใช้ในการรุกร้าเพื่อเพิ่มค่าจ้างคือ “ทำงานตามกฎ” (“work-to-rule”) ในระหว่างฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1973 ผู้โดยสารโกรธแค้นจนก่อการจลาจล ทุบตีคนขับรถไฟและทุบทำลายรถไฟตามสถานี 27 แห่ง

จุดพลิกกลับมาถึงในปลายปี 1975 ผู้ใช้แรงงานในภาคสาธารณะ 1 ล้านกว่าคนได้ร่วมการนัดหยุดงานเพื่อขอสิทธินัดหยุดงาน การนัดหยุดงานทั่วไปครั้งนั้นล้มเหลว ความเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานไม่สามารถระดมคนได้กว้างขวาง เช่น ผู้ใช้แรงงานการรถไฟภาคเอกชนมิได้เข้าร่วม ประชาชนตอบสนองการนัดหยุดงานด้วยความเย็นชา ในทางตรงกันข้ามกับเมื่อ 15 ปีที่แล้วมาที่กิจการเหมืองมีอิกนัดหยุดงาน มีนักศึกษาเข้าร่วมสนับสนุนน้อย หลังจากนั้น 1 สัปดาห์ บรรดาสหภาพเลิกการนัดหยุดงาน เพราะไม่ได้มรรคมตอันใด รัฐบาลดำเนินการต่อผู้รับจ้างประมาณ 1 ล้านคนตามระเบียบวินัย ผู้นำของการนัดหยุดงานอย่างผิดกฎหมายถูกไล่ออก 1,015 คน สหภาพของภาคสาธารณะจึงเริ่มตกต่ำอย่างช้า ๆ ในระยะยาวนาน

ในเวลาเดียวกัน สหภาพชั้นนำในภาคเอกชนถ่วงอวยจากการรุกร้าตั้งข้อเรียกร้องแบบปีที่ผ่านมา ผู้จัดการและผู้นำรัฐบาลฮั่นนวนว่า จำเป็นต้องปรับค่าจ้างให้พอสมควรเพื่อควบคุมภาวะเงินเฟ้อ พื้นฟูผลกำไรของบริษัทและค้ำประกันความมั่นคงในการทำงานในระยะยาว เจ้าพนักงานของสหภาพในอุตสาหกรรมส่งออกที่สำคัญ โดยมีสหพันธ์ไอเอ็มเอฟ-เจซี

(IMF-JC) เป็นศูนย์กลางได้กำหนดจังหวะของข้อเรียกร้องต้องการค่าจ้างประจำปีในภาคเอกชน พวกเขาเห็นพ้องด้วยกับครุภณนั้น ใน ค.ศ. 1975 พวกเขายอมรับอัตราเพิ่มค่าจ้างในอัตราโดยเฉลี่ยร้อยละ 13 ประมาณระดับ 1/3 ของปีที่ผ่านมา ในอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก เช่น กิจการต่อเรือ พวกเขาก็ยอมรับการลดพลังแรงงาน ผู้ใช้แรงงานมาช้านานหลายพันคนถูกบีบบังคับให้เกษียณก่อนอายุ บรรดาสหภาพกำหนดการเสียดสนนี้แก่สมาชิกจำนวนหนึ่งเพื่อเห็นแก่คำมั่นสัญญาในระยะยาวนานที่สมาชิกที่เหลือนจะได้รับความมั่นคงและผลประโยชน์ตามที่จัดสรรให้ สมาชิกมักถามว่า การร่วมมือสำเร็จรูปพร้อมเช่นนี้ถือว่าเป็นการฉลาดคิดแล้วหรือไร ? แต่ผู้ที่ไม่เห็นด้วยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำตัดสินใจของบรรดาผู้นำสหภาพได้ ระบบการเมืองมีการประนีประนอมและการผ่อนปรนโคเคนฝิ่นรากลึกแล้วในด้านคั้งแต่นโยบายถึงแวดล้อมและสวัสดิการ ไปจนถึงความสัมพันธ์กับในด้านการจัดการ

เส้นทางโคจรของญี่ปุ่น จากความยากจนไปสู่ความอุดมสมบูรณ์และจากการเผชิญหน้าไปสู่การผ่อนปรนระหว่าง ค.ศ. 1950-1980 เป็นวิถีทางหนึ่งของประวัติศาสตร์โลกหลังสงครามโลก เศรษฐกิจย่อยยับของทวีปยุโรปโดยเฉพาะเยอรมนีและอิตาลี มีประสบการณ์ฟื้นฟูอย่าง “ปาฏิหาริย์” ในระหว่างทศวรรษเหล่านั้น ในกรณีทั้งปวง ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในระยะแรกนับว่าสำคัญยิ่งขงชาติที่เทียบกับบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการส่งเสริมระบบการค้าโลกให้เป็นระบบเปิดมากขึ้น ในยุโรปแถบเช่นในญี่ปุ่น ไทวันส์อเมริกาและภาพยนตร์ส่งเสริมความไม่ฝืนถึงความมั่งคั่งเหลือเกินและชีวิตใหม่สดใสของชนชั้นกลางผู้บริโภคนเทคโนโลยีที่สหรัฐอเมริกาส่งออก โครงการทั้งหลายอันสืบเนื่องมาจากสงครามเย็น (Cold War projects) เพื่อส่งเสริมพลังการเมืองที่มีใช้พลังคอมมิวนิสต์นั้น มีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจทั่วโลก

ชาวอเมริกาบางคนมาสู่ญี่ปุ่นอย่างลึกถึงแบบแฝง ซีโอเอ (CIA) สนับสนุนให้ทุนรอนแก่พันธมิตรในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ เป็นพันธมิตรในพรรคเสรีประชาธิปไตยในทศวรรษที่ 1950 การปฏิบัติการข่าวกรองมุ่งหมายส่งเสริมเหล่าสมาชิกสหภาพที่นิยมไม่ในธุรกิจและขัดขวางบรรดาผู้ที่มีวิสัยทัศน์รุนแรงและมียุทธวิธีเหี้ยมหาญ บทบาทแบบแฝงเต็มตัวของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นและทั่วโลกทั่วไปหลังสงครามโลก เป็นบทบาทที่ไม่สามารถรู้ได้ แต่ดู

เหมือนปลอดภัยที่จะกล่าวว่า มันเป็นการชิงนำหน้าส่วนสำคัญ โดยเห็นแก่การผ่อนปรนทางการเมืองซึ่งค่อย ๆ มีมากขึ้น

อีกรูปแบบหนึ่งของการขยายออกไปทางการเมืองในระบอบที่สงครามเย็นแผ่ขยายขึ้นถึงขีดสูงสุดคือ รูปแบบเปิดมากกว่านั้น ใน ค.ศ. 1961 ประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี (John Kennedy) แต่งตั้งเอ็ดวิน โอ. ไรต์เซาเออร์ (Edwin O. Reischauer) ให้เป็นเอกอัครราชทูตประจำญี่ปุ่น ในฐานะที่เป็นศาสตราจารย์และนักประวัติศาสตร์ชำนาญประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เขาเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมคาบความของเขานใน ค.ศ. 1960 ได้ทำให้ประธานาธิบดีสนใจเขา มาก บทความเรียกร้องให้ซ่อมแซม “บทสนทนาที่พังไปแล้ว” กับญี่ปุ่นเมื่อมีการเจรจาและการยกเลิกกำหนดการประธานาธิบดีเยือนญี่ปุ่นในวิกฤติการณ์ด้วยเหตุสนธิสัญญาความมั่นคง เขาเป็นเอกอัครราชทูตจนถึงปี 1966 เขาทำงานเต็มที่เพื่อขจัดความรู้สึกต่อต้านสหรัฐอเมริกาตามที่ปรากฏทั้งในฝ่ายการเมืองฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย เขาแสวงหาทางที่จะแผ่อิทธิพลเข้าไปในแวดวงวัฒนธรรมและปัญญาชน เขาต่อต้านการประเมินประวัติศาสตร์และสังคมญี่ปุ่นตามแนวทางมาร์กซิสต์ เขาได้กลับว่า ญี่ปุ่นคือแบบของกระบวนการสร้างความเจริญทันสมัยโดยมิได้เป็นกระบวนการของคอมมิวนิสต์

ชาวญี่ปุ่นมากมายต่อต้านบทบาทสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนามจนทำให้ไรต์เซาเออร์มีผลกระทบน้อยต่อความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ยิ่งกว่านั้น การที่ยังมีฐานทัพต่อไปและการที่สหรัฐอเมริกายังควบคุมโอกินาวา ย่อมทำให้ชาวญี่ปุ่นมากมายโกรธจนกลายเป็นเรื่องการเมือง ใน ค.ศ. 1968 ประธานาธิบดีลินคอล์น บี. จอห์นสัน (Lyndon B. Johnson) สัญญาว่าจะคืนโอกินาวาให้ญี่ปุ่นควบคุมเอง ใน ค.ศ. 1972 20 ปี ภายหลังการสิ้นสุดการยึดครอง มีการพลิกกลับเกิดขึ้น เหตุการณ์นี้ถือเป็นก้าวสำคัญกลางทางไปสู่ความสัมพันธ์ฉันมิตรมากกว่าเดิม แต่ทหารอเมริกายังคงปรากฏบนเกาะมากมายมหาศาล จนถึงทุกวันนี้ ฐานทัพทหารครอบคลุมพื้นที่การเกษตรที่ดีที่สุดในโอกินาวาตอนกลางและตอนใต้ในอัตราร้อยละ 20 นี่ยังคงเป็นจุดที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นนุ้กทั้งในโอกินาวาและบนแผ่นดินใหญ่ญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นไม่พึงพอใจฐานะมีเอกราชแต่เป็นรองภายใต้ร่มชูทรศาสตร์อเมริกา ในเวลาเดียวกัน ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่มีสหรัฐอเมริกาครอบงำ ชาวญี่ปุ่นก็มั่ง

มีศรีสุขจากการที่สามารถค้าขายทั่วไปในโลกที่มีได้เป็นคอมมิวนิสต์ ยุคเจริญเติบโตของ
ญี่ปุ่นมีความสำคัญในโลก จากการที่ญี่ปุ่นมีพลังของการตั้งมั่นในแนวเดียวกันใกล้ชิดทาง
เศรษฐกิจอย่างระงับยับยั้ง

แต่มีข้อสำคัญควรทราบว่า ประชาชนญี่ปุ่นกำลังมีส่วนในประสบการณ์ในยุคสมัย
ใหม่ มิใช่ว่าประสบการณ์สมัยใหม่จะถูกประธานจัดการได้สำเร็จโดยง่ายในนครหลวงวอชิง
ตัน หรือบนเส้นทางถนนวอลล์สตรีท (Wall Street) ชาวญี่ปุ่นเผชิญประเด็นต่าง ๆ นานาใน
ระเบียบแบบแผนโลก (World order) ใหม่ที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ ระหว่าง ค.ศ.
1950-1980 การประท้วงของนักศึกษา ความเคลื่อนไหวของสตรีและความเคลื่อนไหวเพื่อถึง
แวกซ์ได้ปรากฏอยู่แนวหน้าในโลกในเวลาเดียวกันไม่มากนักน้อย สหภาพแรงงานทั่วโลก
หลายแห่งเปลี่ยนฐานะจากการเป็นขบถแข็งข้อ มาเป็นพลังต่อรองที่ชอบธรรม บางครั้งก็
เป็นส่วนหนึ่งของการผสมกันเพื่อปกครอง (Governing coalition) ในเวลาเดียวกัน บรรดารัฐบาล
รวมทั้งญี่ปุ่นด้วยในโลกทุนนิยมที่ก้าวหน้า ก็พัฒนาโครงการสวัสดิการสังคมอย่างกว้างขวาง
ให้แก่ชนชั้นกลาง รัฐญี่ปุ่นและพลเมืองแสวงหาวิธีการสร้างความสมดุลระหว่างความ
ต้องการผลกำไรกับความปรารถนาสุขภาพที่มั่นคงและชีวิตที่มีความหมาย

บทที่ 16

พลังอำนาจโลกในโลกที่แบ่งเป็นขั้ว

ญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1980

การที่ญี่ปุ่นได้ทะยานคนขึ้นมาเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นใจและใฝ่สันติ เป็นพัฒนาการโดดเด่นของประวัติศาสตร์โลก ภายหลังสงครามโลก ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 มีบางคนภาคภูมิใจถึงขั้นอหังการกับความสำเร็จของประเทศชาติ เร้าร้อนจนเฉียว ที่ชาวต่างชาติวิพากษ์วิจารณ์ญี่ปุ่นอย่างอหังการร้อน บางคนก็รำพึงรำพันถึงวิถีชีวิตเก่าแห่งวันวาน พวกเขากังวลใจว่า อนุชนภายภาคหน้าได้สูญเสียความผูกพันสำคัญของผู้ใหญ่ บางคนก็ได้แข็งให้เปิดกว้างสู่โลก มีจินตนิมิตต่อความหลากหลาย หรือสนับสนุนความเสมอภาคในโลกของหญิงชาย พวกเขาประหลาดใจว่า ประชาชนทั่วไปทำงานนานหลายชั่วโมง และเดินทางไกลมากจากบ้านที่แออัดคับแคบ ไม่ได้มีความสุขจากความมั่งคั่ง

ทรรศนะจากภายนอกประเทศเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา เจือปนไปด้วยความนิยมชมชื่น ในสายตาบางคน ภาพลักษณ์ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไป จากภาพญี่ปุ่นมีเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่งเป็นปาฏิหาริย์น่าอัศจรรย์ (Economic miracle) กลายเป็นภาพญี่ปุ่นที่เป็นภัยเศรษฐกิจคุกคามโลก บางคนมองไปที่ “แบบญี่ปุ่น” (“Japanese model”) เป็นรูปแบบทางเลือกแบบหนึ่งของลัทธิทุนนิยมที่ประสบความสำเร็จมากกว่าแบบตะวันตก หรือแบบอเมริกา เมื่อพิจารณาแนวทางนี้ ทศวรรษที่ 1980 ก็เป็นระยะเวลาโดดเด่นที่มีความพึงพอใจและการแสดงความยินดีปริศนา เป็นระยะเวลาที่เกินจินตนาการมาก่อนในต้นสมัยหลังสงครามโลก และเมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาแล้ว มันก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนเวลาอันสมควร

บทบาทใหม่ในโลกและความตึงเครียดใหม่

การโอนโอนินาจากการควบคุมโดยสหรัฐอเมริกา มาเป็นการควบคุมโดยญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1972 ได้จัดร่องรอยทางมิติของการยึดครองญี่ปุ่น แม้กองทัพอเมริกาและฐานทัพยังคงมีอยู่บนแผ่นดินญี่ปุ่น การคืนอำนาจอธิปไตยเหนือโอกินาวาที่รอคอยมาช้านาน ย่อมทำให้

สัมพันธภาพระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาเป็นไปได้ที่จะมีความเสมอภาคกันใหม่ แต่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นสองครั้งที่คัดรอนโอกาสเช่นนั้น ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1971 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ประกาศแผนการเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China, CPR) สหรัฐอเมริกาได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นปกติกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และแล้วในเดือนสิงหาคม นิกสันได้ประกาศว่า สหรัฐอเมริกาจะเลิกใช้มาตรฐานทองคำ และให้ค่าเงินดอลลาร์ลอย ค่าเงินเยน (Yen) พุ่งสูงลิบ สะท้อนพลังอำนาจเศรษฐกิจญี่ปุ่น แต่ก็ทำให้สินค้าส่งออกมีราคาแพงขึ้นมาก

การประกาศทั้งสองครั้งมีผลอย่างสำคัญต่อญี่ปุ่น ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า นิกสันประกาศครั้งสำคัญโดยมิได้ปรึกษาหารือ หรือแม้แต่แจ้งล่วงหน้าให้ญี่ปุ่นทราบ รัฐบาลญี่ปุ่นและสาธารณชนญี่ปุ่นโกรธมาก พวกเขาได้สรุปอย่างสมเหตุสมผลว่า รัฐบาลอเมริกาไม่ไว้วางใจญี่ปุ่นเต็มที่ หรือไม่ถือว่ารัฐญี่ปุ่นเป็นมิตรเท่าเทียมกัน (An equal partner) ที่น่าคับแค้นใจที่สุดก็คือ รัฐบาลญี่ปุ่นได้เจริญรอยตามนโยบายสหรัฐอเมริกาอย่างจงรักภักดีซึ่งจะโค่นเคียวและล้อมกรอบ (Contain) ระบอบคอมมิวนิสต์จีน แม้ภายในประเทศจะคัดค้านมาโดยตลอดสองทศวรรษ เมื่อนโยบายสหรัฐอเมริกาสลับกลับ ประชาชนญี่ปุ่นถูกทอดทิ้งให้กระอักกระอ่วนใจและค้นร้นที่จะถามสหรัฐอเมริกาให้ทันโดยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต (Diplomatic tie) กับระบอบคอมมิวนิสต์จีน ใน ค.ศ. 1972 ในทศวรรษที่ 1970 ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนเป็นเครื่องเชื่อม โดยเฉพาะในทศวรรษที่ 1980 จีนได้พัฒนาเศรษฐกิจรูปแบบทุนนิยมโคชเห็นและกลายเป็นมิตรคู่ค้าสำคัญมากของญี่ปุ่น

ดังนั้น แม้จะมีการพลิกกลับเรื่องโกลิอาวา นิกสันเช่ซ่าชวัญ (Nixon shock) ด้วยเรื่องจีนก็ได้ทำให้เกิดยุคใหม่แห่งความตึงเครียดเรื้อรังในความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เริ่มตั้งแต่ใน ค.ศ. 1965 คุณการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาได้เลื่อนจากภาวะขาดดุลเรื้อรัง มีหนี้สินมากกว่าสินทรัพย์ (Chronic deficit) ไปสู่ภาวะของการที่ญี่ปุ่นส่งออกมากกว่านำเข้า และในทศวรรษที่ 1970 สินค้าญี่ปุ่นหลั่งไหลเข้าสู่สหรัฐอเมริกามากกว่าสินค้าอเมริกาเข้าสู่ญี่ปุ่น เมื่อถึงกลางทศวรรษที่ 1980 สินค้าออกของญี่ปุ่นสู่สหรัฐอเมริกามีมูลค่าเพิ่มทวีคูณมากกว่ามูลค่าสินค้าออกอเมริกาสู่ญี่ปุ่น ภาวะการค้าประจำปีของสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นมีแค่ดุลยประมาณ 50,000 ล้านดอลลาร์

แบบอย่างพื้นฐานคงที่มาก สินค้าข้ามพรมแดนสำหรับญี่ปุ่นคือ น้ำมัน วัตถุดิบและอาหาร ในขณะที่ญี่ปุ่นส่งออกสินค้าผลิตจากโรงงานที่มีมูลค่าสูงและมีคุณภาพสูง ผลไม้ได้เป็นแต่เพียงมีการส่งออกสู่โลกนายทุนที่ก้าวหน้า มากกว่าตั้งเข้าเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลอีกด้านที่ชัดเจนคือ ความตึงเครียดทางการเมืองเรื้อรังโดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา บรรดาอุตสาหกรรมอเมริกาขึ้นชื่อไม่สามารที่จะแข่งกับสินค้าญี่ปุ่นได้ในด้านราคาและคุณภาพ เช่น ในด้านการผลิตเครื่องไฟฟ้า มี 17 บริษัทอเมริกาผลิตเครื่องโทรทัศน์ ใน ค.ศ. 1955 เมื่อถึงทศวรรษที่ 1980 มีเพียงบริษัทเดียวคือ เซนิท (Zenith) ที่ยังคงผลิตเครื่องโทรทัศน์ในสหรัฐอเมริกา

เมื่อเผชิญการแข่งขันรุนแรง บรรดาผู้บริหารอเมริกาและสหภาพแรงงานตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1960 ก็เริ่มบ่นอย่างโกรธแค้นใจกับการค้าที่เห็นว่าไม่เป็นธรรม พวกเขากล่าวหาผู้ผลิตชาวญี่ปุ่นอย่างมีเหตุผลว่า ตั้งราคาสูงเพื่อปกป้องตลาดภายในประเทศ ขณะที่ถล่มตลาดไต้หวันและด้วยสินค้าญี่ปุ่นราคาถูกต่ำกว่าทุนเพื่อครองส่วนแบ่งการตลาด พวกเขากล่าวหาว่าบรรดาบริษัทญี่ปุ่นสามารถขึ้นราคาหลังจากนั้นได้ เพื่อให้คุ้มกันกับการขาดทุนในระยะแรกของการเข้าสู่ตลาด เมื่อคู่แข่งอเมริกาได้ล่าถอยหรือปิดกิจการ ยุทธวิธีนั้นคล้ายคลึงกับยุทธศาสตร์ของไมโครซอฟต์ (Microsoft) ในทศวรรษที่ 1990 ยุทธวิธีเยี่ยงนั้นถูกต้องตามหลักศีลธรรม หรือยุทธศาสตร์ธุรกิจที่ชาญฉลาดเพียงแต่ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของผู้สังเกตการณ์อย่างง่าย ๆ หรือไม่ ?

ในกรณีใดก็ตาม ชาวอเมริกาใช้เครื่องคัดจางทางการเมืองเพื่อล้อมกรอบความก้าวหน้าทางการค้าของญี่ปุ่น มีการเจรจาอย่างหยวนกระดังหลายครั้งจนตกลงกันได้ว่า นักส่งออกชาวญี่ปุ่นอาสาที่จะตกลงจำกัดการขายส่งให้แก่สหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะที่สุดคือ สิ่งทอ (1972) เหล็กกล้า (1969 และ 1978) เครื่องโทรทัศน์สี (1977) รถยนต์ (1981-1993 ใน ค.ศ. 1988 รัฐสภาอเมริกาออกกฎหมายการค้า มาตรา 301 ("Super 301" clause) กำหนดให้รัฐบาลมีอำนาจคัดค้านใจแต่ฝ่ายเดียวได้ว่า ตลาดการค้าภายในญี่ปุ่นหรือของประเทศอื่นใดก็ตามปิดประเทศไม่รับสินค้าเข้าอย่างไม่เป็นธรรม และให้มีอำนาจแต่ฝ่ายเดียวที่จะกำหนดบทลงโทษต่อผู้ส่งออกของประเทศเหล่านั้นได้ เป็นการแก้เผ็ด (Retaliation) กฎหมายนั้นน่าจะมุ่งหมายไปที่ญี่ปุ่น ก่อเกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในญี่ปุ่นว่าเป็นการฟื้นคืนชีพการทูตเรือปืน (Gunboat diplomacy) ของศตวรรษที่ 19 เมื่อเรือรบอเมริกาหรืออังกฤษบงการเงื่อนไขการค้า

ต่อรัฐที่อ่อนแอทั่วโลก ในไม่ช้าหลังจากที่มีการออกกฎหมายแล้ว ชาวอเมริกาใช้มาตราที่ 301
ทุกคามเพื่อบังคับที่จะเข้าถึงตลาดการค้าญี่ปุ่น ในด้านซูเปอร์คอมพิวเตอร์ (Supercomputer)
ดาวเทียมและผลผลิตจากไม้

เหนือสิ่งอื่นใด โควด้ารถยนต์กลายเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับโชคเคราะห์ครั้งแล้ว
ครั้งเล่าของชาวญี่ปุ่นและชาวอเมริกา เจนเนรัล มอเตอร์ส (General Motors) และฟอร์ด
(Ford) คือความภาคภูมิใจของอุตสาหกรรมอเมริกามาช้านาน และเป็นเครื่องจักรแห่งความมั่ง
คั่งหลังสงครามโลก ผลผลิตของกิจการทั้งสองคือสัญลักษณ์แห่งชีวิตที่ดีในความฝันของชาว
อเมริกาหลายทศวรรษมาแล้ว บัดนี้ ถ้ารัฐบาลไม่ช่วยเหลือกิจการทั้งสองด้วยการกำหนดโคว
ต้าในการค้าขาย กิจการทั้งสองจะไม่สามารถชกจูหวานล้อมชาวอเมริกาให้เลิกรถยนต์
ของบริษัท ผู้บริโภคหลายล้านคนหันไปหารถที่น่าเชื่อถือและรถประหยัดมากขึ้นทุกทีคือ รถ
ยนต์โตโยต้า (Toyota) หรือนิสสัน (Nissan) มาสดา (Mazda) หรือซูบารุ (Subaru) บางครั้ง
ความตึงเครียดทางการค้าระเบิดขึ้นในการแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ ดังเช่น เมื่อผู้ใช้แรงงาน
อเมริกาผลิตรถยนต์ประท้วงด้วยการทุบทำลายรถยนต์ญี่ปุ่น ต่อหน้ากล้องโทรทัศน์ เหตุ
การณ์ได้นำไปสู่สกนาฏกรรมจากความรุนแรงโดยเหตุฆ่าฟัน ใน ค.ศ. 1982 เมื่อผู้ใช้แรง
งานรถยนต์ 2 คน ทุบตีชายชาวอเมริกา-จีนในดีทรอยต์ (Detroit) จนถึงตาย เพราะเชื่อว่
เป็นชาวญี่ปุ่น คติพิพากษาอ่อนมากเป็นพิเศษคือ รถลงอาญา 3 ปี และเรียกค่าปรับพอสมควร

ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 รัฐบาลอเมริกาคัดค้านให้ปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทาง
การค้าและเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1979 ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้แต่งตั้ง
บุคคลกลุ่มเล็กที่ประกอบด้วยผู้ชำนาญตลาดเพื่อเสนอคำแนะนำวิธีการลดการเสียดสีทางการ
ค้ากัน ทศวรรษต่อมา ระหว่าง ค.ศ. 1989-1990 บรรดานักเจรจาการค้าชาวอเมริกาและชาว
ญี่ปุ่นก็ยังคงสนใจประเด็นโครงสร้างที่เรียกว่า ความริเริ่มเรื่องโครงสร้างอันเป็นอุปสรรค
(Structural Impediments Initiative, SII) โดยมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ทำให้
เศรษฐกิจขาดความสมดุล เช่น ภาวะขาดดุลงบประมาณอเมริกา มีหนี้สินมากกว่าสินทรัพย์
(American budget deficits) และอัตราดอกเบี้ยต่ำ และญี่ปุ่นตั้งเครื่องกีดขวางการตั้งเข้าสิน
ค้า เช่น ระบบการจัดสรรที่ห้ามตั้งราคาแข่งขันกัน การเจรจาก่อให้เกิดความคิดที่อ่อนไหว แต่มี
ความคิดน้อยที่เป็นไปได้ยากในทางการเมือง

เมื่อนานการและบริษัทญี่ปุ่นสะสมเงินตราไว้มากเพื่อการแลกเปลี่ยน การลงทุนก็เจริญรอยตามเส้นทางการค้าขาย สถาบันญี่ปุ่นเริ่มลงทุนในตั๋วเงินคลัง (Treasury Bills) การซื้อหาเช่นนี้ เป็นการหาเงินกองทุน (financed) เพื่อแก้ปัญหาภาวะขาดดุลงบประมาณอเมริกาที่มีหนี้สินมากกว่าสินทรัพย์ ในทศวรรษที่ 1980 บริษัทญี่ปุ่นลงทุนสร้างกิจการผลิตเป็นอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกา ยุโรปและเอเชีย การลงทุนทั่วโลกโดยตรงของญี่ปุ่น (Foreign direct investment, FDI) มีประมาณ 1,000 ล้านดอลลาร์ ในกลางทศวรรษที่ 1960 ใน ค.ศ. 1975 การลงทุนโดยตรงเพิ่มขึ้นถึง 15,000 ล้านดอลลาร์ เมื่อสิ้นทศวรรษที่ 1980 เพิ่มขึ้นถึง 50,000 ล้านดอลลาร์ ทวีปอเมริกาเหนือเป็นสถานที่ลงทุนประมาณอัตราร้อยละ 40 ของการลงทุนทั้งหมด ตามมาด้วยยุโรป เอเชียและละตินอเมริกา เมื่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นตกต่ำและราคาที่สินมีปัญหานักลงทุนชาวญี่ปุ่นก็ซื้อทรัพย์สินอเมริกาที่ขึ้นซื้อด้วยราคาสูง ต้องต่อรอง เช่น สนามกอล์ฟเพเบิล บีช (Pebble Beach golf course) ใน ค.ศ. 1990 และ ศูนย์ร็อกกี เฟลเลอร์ (Rockefeller Center) ในใจกลางเกาะแมนฮัตตัน (Manhattan) ใน ค.ศ. 1989 การเจรจาซื้อเป็นข่าวใหญ่ในสหรัฐอเมริกา เป็นการแสดงว่า ญี่ปุ่น “เข้าควบคุม” (“takeover”) และ “รุกราน” (“invasions”) สหรัฐอเมริกา ข่าวทำนองนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกกีดกันตีหัวเผ่าพันธุ์ซึ่งนำไปสู่อดีต เมื่อมีการกีดกันการอพยพด้วยเหตุสีผิว ทีโอดอร์ ไวต์ (Theodore White) นักหนังสือพิมพ์ลือชื่อ ได้เขียนขึ้นหน้าหนึ่งของหนังสือแมกกาซีนของ New York Times ใน ค.ศ. 1985 ในชื่อเรื่อง “The Danger from Japan” ดิพิมพ์ภาพเปรียบเทียบเด่นชัดโรงงานเหล็กกล้าใหม่ของญี่ปุ่นเทียบกับของสหรัฐอเมริกาที่ร้างเก่าขึ้นสนิม ไวต์กล่าวหาญี่ปุ่นว่า “ทลาย ห้างอุตสาหกรรมอเมริกา” เขาอ้างว่า ผลกำไรทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมาจากโครงการระยะยาวนานที่จะครอบงำเศรษฐกิจโลก

แม้จะมีการประณามหยาบเหี้ยม แต่เศรษฐกิจอเมริกาและญี่ปุ่นก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าเก่า นักกำหนดนโยบายเข้าใจข้อเท็จจริงนี้ดี แม้ขณะนักเจรจาของรัฐบาลถกเถียงเรื่องการค้า ข้าราชการก็ยังร่วมมือกันในนโยบายเศรษฐกิจร่วมกันรอบด้าน ใน ค.ศ. 1964 ญี่ปุ่นเข้าร่วมองค์การเพื่อความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development) มุ่งหมายเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจอุตสาหกรรมกับเศรษฐกิจที่เหลือในโลก ดังนั้น เริ่มตั้งแต่

ใน ค.ศ. 1975 ประมุขแห่งรัฐของเศรษฐกิจทุนนิยมระดับนำ 7 ประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นได้เริ่มการประชุมสุดยอดประจำปี (Annual "Summit" meetings) บทบาทของประเทศเจ้าภาพหมุนเวียนกันในหมู่สมาชิกที่เรียกว่า กลุ่ม 7 (Group of seven) หรือบรรดาประเทศ "จี-7" (G-7 nations) การประชุมถกเถียงเรื่องการประสานงานกันของนโยบายเศรษฐกิจมหภาค (Macroeconomic Policies) เพื่อควบคุมภาวะเงินเฟ้อ และส่งเสริมความเติบโตและการค้า ยิ่งกว่านั้นข้าราชการการเงินของประเทศ จี-7 และแกนกลุ่ม จี-5 (G-5 group) ที่รวมญี่ปุ่นด้วย ก็เริ่มประชุมประจำปีในทศวรรษที่ 1980 การที่ญี่ปุ่นเข้าร่วมการประชุม เป็นสัญญาณถึงบทบาทกลางในเศรษฐกิจโลก นี่คือนบ่อเกิดแห่งเกียรติภูมิ อย่างไรก็ตาม มันก็เป็นบ่อเกิดแห่งการกดดันญี่ปุ่นให้ออกแบบนโยบายเศรษฐกิจที่รับใช้นานาชาติเท่าๆ กับรับใช้ประเทศชาติของตน

ข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ปี 1985 นับเป็นข้อตกลงที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม จี-5 ชื่อ Plaza Accord มาจากชื่อโรงแรม Plaza ในนครนิวยอร์ก ซึ่งเป็นสถานที่ประชุม บรรดารัฐมนตรีว่าการคลังพยายามหนุมนำสินค้าเข้าญี่ปุ่น โดยประสานงานการซื้อเงินตราเพื่อทำให้เงินเยนแข็งค่า เป็นการช่วยเหลืออุตสาหกรรมของตนเอง พวกเขาได้ขอร้องรัฐบาลญี่ปุ่นให้กระตุ้นให้เกิดความต้องการสินค้าภายในประเทศ รัฐมนตรีว่าการคลังมีข้อมูลมักกับนโยบายอัตราดอกเบี้ยและการขยายการคลัง (Fiscal expansion) เพื่อส่งเสริมการใช้จ่ายภายในประเทศ รัฐมนตรีว่าการคลังได้ให้เงินทุนแก่รัฐบาลท้องถิ่นเพื่อลงทุนโครงการสาร์พัด ตั้งแต่ถนน สะพาน ไปจนถึงการสร้างสวนรุกขชาติที่มีเครื่องปั้นเท็งเร็งรมย์ และพิพิธภัณฑ์ เงินได้มาจ่ายย่อมก่อให้เกิดผลอันตลบจับช้อน มันช่วยให้บรรดาบริษัทลงทุนในเทคโนโลยีชิป ซึ่งสามารถลดต้นทุนการผลิต และทำให้การแข่งขันระดับโลกยังดำรงคงอยู่ได้ แม้เงินเยนจะมีค่าสูง มันช่วยให้อิทธิพลภาวะเงินเฟ้อด้วย ในปลายทศวรรษที่ 1980 คือ เศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble economy) ของญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียและโลก ก็ข้องเกี่ยวกับการผสมผสานความตึงเครียดเข้ากับการร่วมมืออย่างตลบจับช้อนมาก ความสัมพันธ์ภายหลังสงครามกับเอเชียได้พัฒนาช้า ในทศวรรษที่ 1950 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ฟื้นฟูความผูกพันทางเศรษฐกิจกับเอเชียอาคเนย์ด้วยการทำความตกลงเรื่องค่าปฏิกรรมสงคราม ในการแยกทำสนธิสัญญา 4 ฉบับกับพม่า ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียและเวียดนามใต้ บรรดาบริษัทญี่ปุ่นได้ให้เป็นสินค้าอุตสาหกรรมมีมูล

ค่าเทียบเท่า 1.5 โกฏิดอลลาร์ แก่รัฐบาล 4 ประเทศนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้ชำระค่าปฏิกรรมสงครามแล้ว ก่อเกิดความเกี่ยวเนื่องไปถึงการค้าที่ค่อยๆ แผ่ขยาย ในทศวรรษที่ 1980 สหรัฐอเมริกาเป็นลูกค้ารายใหญ่ ซื้อสินค้าญี่ปุ่นประมาณ 1/3 ของสินค้าออกทั้งหมด แต่ จีน เกาหลีใต้ ไต้หวันและเอเชียอาคเนย์ รวมกันแล้วซื้อสินค้าญี่ปุ่นเกือบเป็นอันดับสอง ยุโรปรองลงมา

มีเรื่องควรขบขันมิใช่น้อยกับพัฒนาการเช่นนั้น เมื่อการยึดครองใกล้จะสิ้นสุดลง บรรดานักยุทธศาสตร์อเมริกันสนับสนุนการฟื้นคืนชีพจักรวรรดิญี่ปุ่นแผ่ลงไปที่ใด พวกเขาคาดหมายเอเชียอาคเนย์เป็นลูกค้าสำคัญที่สุดของญี่ปุ่น ให้มีบทบาทเป็นกึ่งอาณานิคม โดยเป็นลูกค้าและเป็นแหล่งวัตถุดิบ เมื่อการัมปรากฏว่า ญี่ปุ่นได้สร้างสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเหนียวแน่นในเอเชียจริงแท้ ถึงกระนั้น ระหว่าง ค.ศ. 1950-1990 สหรัฐอเมริกาเป็นผู้แสดงบทบาทยิ่งใหญ่กว่าในแบบอย่างกึ่งอาณานิคม (Semicolonial pattern) คือ เป็นผู้ซื้อสินค้าญี่ปุ่นและขายวัตถุดิบให้ญี่ปุ่น

ประเด็นที่ยังค้างคาอยู่ของยุคสงครามโลกคือ รอยค่างพร้อยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสำหรับญี่ปุ่น แม้สหภาพโซเวียตจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นปกติกับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1956 และเปิดการค้ากัน ทั้งสองประเทศยังไม่ได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ (A treaty of peace) เพื่อยุติภาวะสงคราม ข้อพิพาทดินแดนอยู่บนเส้นทาง ทั้งสองฝ่ายต่างอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน ที่ญี่ปุ่นเรียกว่า “หมู่เกาะทางเหนือ” (“northern islands”) ตั้งอยู่ทางปลายใต้สุดของแนวหมู่เกาะคูริล (Kurile) ข้อพิพาทนั้นยังไม่มีข้อยุติ แม้เอเชียอาคเนย์จะคดกลงกับญี่ปุ่นได้ในเรื่องค่าปฏิกรรมสงครามและมีการแผ่ขยายสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็ยังวิจารณ์นักธุรกิจญี่ปุ่นว่าทำการค้าในลักษณะกอบโกยหาผลประโยชน์และลงทุนในลักษณะที่ไม่เหลือผลประโยชน์ไปตกผลอันใดแก่เจ้าของประเทศ ใน ค.ศ. 1974 ประชาชนญี่ปุ่นตื่นตระหนกเมื่อเกิดการจลาจลต่อต้านญี่ปุ่นในระหว่างที่นายกรัฐมนตรีทานากา คาอูเอ (Tanaka Kakuei) เยือนกรุงเทพและจาการ์ตา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ตึงเครียดที่สุดภายหลังสมัยอาณานิคม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลี รัฐบาลญี่ปุ่นกับรัฐบาลเกาหลีได้ไม่สามารถเจรจาทำสนธิสัญญาว่าด้วยความสัมพันธ์พื้นฐานได้เลย เพราะฝ่ายซ้ายในญี่ปุ่น เกาหลีเหนือและฝ่ายค้านในเกาหลีใต้ คัดค้านไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1956 ได้มีการทำสนธิสัญญากัน

ญี่ปุ่นรับรองประเทศเกิดใหม่ คือ สาธารณเกาหลี (เกาหลีใต้) และรัฐบาลเป็นรัฐบาลเดียวที่
ชอบธรรมของเกาหลี ยกเลิกภาวะการถูกผนวกดินแดนตั้งแต่ ค.ศ. 1910 และบรรดาสนธิ
สัญญาก่อนนั้น เกาหลีใต้สละสิทธิ์ที่จะอ้างขอค่าปฏิกรรมสงครามในอนาคต แต่ญี่ปุ่นให้
ความช่วยเหลือแก่เศรษฐกิจเกาหลีใต้ มีมูลค่า 800 ล้านดอลลาร์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ
เจริญเติบโตตลอดทศวรรษที่ 1970 โดยเฉพาะในทศวรรษที่ 1980 เมื่อถึง ค.ศ. 1990 เกาหลีใต้
เป็นประเทศคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับที่ 3 ของญี่ปุ่น

แต่ความตึงเครียดก็ยังมีปรากฏอยู่ใน ค.ศ. 1973 สายสัมพันธ์ของเกาหลีประเภท
จีไอเอได้ลักพาตัวกิมแดจุง (Kim Dae Jung) ผู้นำฝ่ายค้านคนสำคัญของรัฐบาลปักกิ่งฮี (Park
Chung Hee) ไปจากโรงแรมในโตเกียว กิมแดจุงถูกลักพาไปกรุงโซล (Seoul) พฤติกรรมเช่น
นี้ละเมิดอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นอย่างชัด ประชาชนญี่ปุ่นโกรธแค้นมาก ชาวเกาหลีเองก็เดือดดาล
กับพฤติกรรมญี่ปุ่นที่ปฏิบัติต่อชาวเกาหลีในสมัยเกาหลีเป็นอาณานิคมและระหว่างสงคราม
โลก ดังนั้น เมื่อชาวเกาหลีผู้อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นพยายามที่จะลอบสังหารประธานาธิบดีปักกิ่งฮี
ใน ค.ศ. 1974 การฟั่นเฟือนในญี่ปุ่นยาวนานของชาวเกาหลีผู้นั้นได้ป้อนให้ชาวญี่ปุ่นมีความผิ
สมร่วมคิดกับนาครไปโดยปริยายในท่ามกลางความเกลียดชังที่ชาวเกาหลีมีต่อชาวญี่ปุ่นมา
ช้านานในประวัติศาสตร์

จากจุดตกต่ำนี้ในกลางทศวรรษที่ 1970 รัฐบาลญี่ปุ่นได้พยายามปรับปรุงความ
สัมพันธ์กับเอเชีย ณ ที่ประชุมสมาคมของบรรดาประเทศในเอเชียอาคเนย์ (Association of
Southeast Asian Nations, ASEAN) ใน ค.ศ. 1977 นายกรัฐมนตรีฟูคุดา ทาเกโอะ (Fukuda
Takeo) ได้แสดงความปรารถนาอย่างแรงที่จะเสริมสร้างความร่วมมือกับเอเชียอาคเนย์ให้แข็ง
แกร่ง เจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายได้ประชุมร่วมกันเป็นประจำ ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือในการ
พัฒนา (Official development assistance or ODA) ในทศวรรษที่ 1980 ใน ค.ศ. 1991 ญี่ปุ่น
กลายเป็นประเทศผู้ให้ (Donor) ใหญ่ที่สุดในโลก เหนือกว่าสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นยังคงเป็นผู้นำ
โลกในการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเป็นค่าเงินดอลลาร์ ความช่วยเหลือมากที่สุดไปสู่
เอเชียประมาณอัตราร้อยละ 60 การลงทุนโดยตรงได้สร้างงานเพิ่มขึ้นด้วยอย่างแท้จริง

นายกรัฐมนตรีนาคาโซเน ฮาสุฮิโระ (Nakasone Yasuhiro) เป็นผู้นำในการส่งเสริม
ความสัมพันธ์เข้มแข็งกว่าเดิมกับเกาหลีในต้นทศวรรษที่ 1980 เขาให้คำมั่นสัญญาจะให้ความ

ช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ (4,000 ล้านดอลลาร์) จักรพรรดิโชวะ (Shōwa, Hirohito) ได้ทรงระมัดระวังยิ่งในการครีดยกโทษขอมาต่อประธานาธิบดีฮวน (Chun Doo Hwan) ผู้ไปเยือนที่ญี่ปุ่นได้กระทำการเหยียมหอคารุณในสมัยอาณานิคม พระองค์ได้ทรงย้ำ “ความเสียพระทัยอย่างจริงใจ” (Sincere regret) ในอดีตที่ “เคราะห์ซ้ำกรรมซ้ำทวีเป็น”

แต่มันก็ยังเป็นการยากลำบากสำหรับรัฐบาลและประชาชนญี่ปุ่นที่จะขจัดความรู้สึกของชาวเอเชียที่ไม่ไว้วางใจชาวญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1982 กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่นได้ชี้แนะให้ผู้เขียนตำราประวัติศาสตร์สำหรับโรงเรียนมัธยมปรับปรุงแก้ไขตำราโดยลดระดับความก้าวร้าวรุกรานของญี่ปุ่น ตัวอย่างเช่น สำนักงานตำรา (Textbook office) ชี้แนะให้ถือว่า “การรุกราน” จีนใน ค.ศ. 1937 เป็น “การบุกรุกล้ำ” (incursion) ชาวญี่ปุ่นและสื่อมวลชนโลกได้ถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ควรกระทำ แต่จีนและเกาหลีได้ประท้วงหนักแน่นรุนแรง อันที่จริงแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นมิได้มีข้อผูกมัดอันใดกับข้อเสนอแนะแก้ไขตำรา และตำราก็มิได้เปลี่ยนแปลง แต่การที่รัฐบาลญี่ปุ่นแนะนำว่า ให้ลดการเน้นย้ำการกระทำในสงครามนั้น เป็นเรื่องเข้าใจได้ว่า เป็นการเพิกพ้อที่จะทำให้ชาวเกาหลีและโดยเฉพาะชาวจีนโกรธแค้น รัฐบาลเกาหลีได้และรัฐบาลจีนได้ประท้วงเป็นทางการเรื่องเหตุการณ์นี้ต่อรัฐบาลญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1986 รัฐมนตรีว่าการศึกษาธิการได้ทำให้ชาวเกาหลีโกรธยิ่งขึ้นด้วยการกล่าวอ้างว่า ชาวเกาหลีมีส่วนต้องรับผิดชอบต่อการที่ญี่ปุ่นผนวกเกาหลีใน ค.ศ. 1910 รัฐมนตรีเลขถูกบีบบังคับให้ลาออก

ระหว่าง ค.ศ. 1980-2000 บุคคลสำคัญในแวดวงการเมืองได้แสดงความคิดเห็นเรื่องประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น อาทิ ลดขอบเขตของการสังหารหมู่ในนครนานกิง (Massacres in Nanjing) บ้าง ยินยัคบ้างว่า เกาหลีถูกผนวกโดยชาวเกาหลีเต็มใจเองมากกว่าจะถูกบีบบังคับด้วยพลกำลัง ความคิดเห็นทำนองนั้นย่อมทำให้คนจีนและชาวเกาหลีโกรธแค้นเป็นพินเป็นไฟขึ้น แล้วผู้พูดก็มักจะต้องถูกบีบบังคับให้ลาออกจากตำแหน่ง การโต้แย้งเช่นนั้นมิได้คลายปลาญเหตุมานาจากทรรณะแตกแยกกันว่าด้วยเรื่องความรับผิดชอบของชาวญี่ปุ่นต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 การแบ่งฝ่ายและความคิดเห็นขัดแย้งกันปรากฏในมวลหมู่ชาวญี่ปุ่นกับประชาชาติอื่น และแม้แต่ในญี่ปุ่นเอง ก็มีการแบ่งฝ่ายแบ่งแยกแตกกระแสดความคิด

ชาวญี่ปุ่นฝ่ายซ้ายดำเนินนโยบายชนชั้นนำในแวดวงทหารและราชการว่าทฤษฎีคิดมี
ชอบและประพจน์มีชอบ เป็นนักการเมืองผู้ไม่นิยมอิสระเสรีแท้จริง สวมวิญญาณเป็นนายทุน
ผูกขาดทุน มุ่งหมายแผ่ขยายอำนาจและใช้กำลังทหารเพื่อพิชิตดินแดน โดยมีได้คำนึงถึงความ
เสียหายใหญ่หลวงที่จะเกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ฝ่ายซ้ายยืนยันได้เถียงว่า สงครามคือความ
ไม่ชาญฉลาดทางยุทธศาสตร์และไม่เป็นที่ยอมรับเมื่อพิจารณาถึงมาตรฐานศีลธรรมจรรยา
ฝ่ายซ้ายโดยปกติตั้งคำถามศีลธรรมจรรยาของบรรดาผู้นำมากกว่าประชาชนทั่วไป พวกเขา
ถือว่า ประชาชนสนับสนุนสงครามเพราะถูกปิดหูปิดตา มิได้รู้ข้อมูลข่าวสาร รัฐบาลควร
ตอบต่อมวลชน และใช้การศึกษาและสื่อมวลชนเป็นสื่อโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนเห็นผิด
เป็นชอบ อีกทั้งปราบปรามผู้ที่คิดเห็นเป็นตรงกันข้าม

ในทางตรงกันข้าม ข้าราชการมากมายและปัญญาชนหัวอนุรักษนิยมเข้าใจผิดแตก
ต่างไปเป็นอีกแบบเถยที่เคียว ฮาฮาชิ ฟุซาโอ (Hayashi Fusao) ได้เขียนหนังสือเรื่อง *An
Affirmation of the Great East Asian War* (แต่งใน ค.ศ. 1963) เขาเคยเป็นนักเขียนบันเทิง
คดีเรื่องชนชั้นกรรมาชีพในทศวรรษที่ 1920 มาก่อน แต่ต่อมาได้แปรเปลี่ยนเป็นคนคลั่งชาติ
(Ultra-nationalist) ฮาฮาชิและผู้คนในแนวนั้นปกป้องเหตุผลสูงใจของญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม
โลกว่าเป็นเหตุผลสูงใจที่บริสุทธิ์ พวกเขาแอบอ้างว่า ประเทศชาติถูกนำไปสู่สงคราม เพื่อ
ปลดแอกจักรวรรดินิยมตะวันตกให้แก่ทวีปเอเชีย พวกเขาได้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่า การที่
ญี่ปุ่นยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ปลดปล่อยชาวอังกฤษและชาวดัตช์ปกครองภูมิภาคนั้น
และเปิดฉากให้เกิดกระบวนการขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกจากอินโดจีน พวกเขาไม่ได้ใส่ใจกับข้อ
เท็จจริงเรื่องญี่ปุ่นปกครองเกาหลี ไต้หวัน แมนจูเรียและจีน

แม้กาลเวลาจะผันผ่านไป แต่การได้เถียงเรื่องความรับผิดชอบต่อสงครามก็ยังคง
เข้มข้น การที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบใดๆ มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากขึ้นตามกาลเวลาเมื่อมี
ความขัดแย้งกันทางเศรษฐกิจ ชาวญี่ปุ่นหลายคนเชื่อว่าคนถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างไม่เป็นธรรม
ที่ชาวญี่ปุ่นทำงานหนักและประสบความสำเร็จในเศรษฐกิจโลก ดังนั้น ตลอดทศวรรษที่ 1980
ความเป็นปฏิปักษ์ที่เอเชียมีต่อชาวญี่ปุ่นยังคงปรากฏอยู่โดยมิได้เกิดจากความทรงจำเก่า ๆ ใน
อดีตเท่านั้น ความเป็นปฏิปักษ์นี้ร้อนแรงมากขึ้นก็เพราะชาวญี่ปุ่นมากมายและรัฐมนตรีหลาย

คนไม่เต็มใจหรือไม่สามารถที่จะมองย้อนอดีตด้วยความเห็นอกเห็นใจในประสบการณ์ที่ผู้อื่นได้รับ

เศรษฐกิจ : เจริญเติบโตฝ่าฟันท่ามกลางวิกฤติการณ์

ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 ความตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียและกับตะวันตกเริ่มตั้งแต่ถูกล้อมกรอบไว้ในขอบเขต มิได้ช่วยให้เกิดวิกฤติการณ์ใหญ่ภายในประเทศ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและประโยชน์ไกลผลจากความมั่งคั่งเป็นเครื่องรับยับยั้งไว้ ภายหลังการถดถอยในระยะสั้นอันสืบเนื่องมาจากวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งแรก เศรษฐกิจญี่ปุ่นฟื้นตัวอย่างชาญฉลาดยิ่งระหว่าง ค.ศ. 1975 จนถึงตลอดปี 1990 เศรษฐกิจเติบโตใหญ่ในจังหวะสม่ำเสมอ โดยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติในอัตราโดยเฉลี่ยปีละประมาณร้อยละ 4-5

ในทางตรงกันข้ามที่โดดเด่น ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 เศรษฐกิจในยุโรปตะวันตกมิได้เจริญเติบโตนัก เริ่มไปด้วยภาวะเงินเฟ้อ การว่างงานสูง และผู้ใช้แรงงานประท้วงระบาคไปทั่ว เศรษฐกิจยุโรปเติบโตในจังหวะอย่างก้าวเพียงกึ่งหนึ่งของเศรษฐกิจญี่ปุ่นหรือน้อยกว่านั้น ปลายทศวรรษที่ 1970 ของสหรัฐอเมริกาเป็นปีแห่งการหยุดชะงัก อัตราเติบโตหยุดชะงัก ภาวะเงินเฟ้อมีอัตราตัวเลขสูง ในต้นปีทั้งหลายแห่งภาวะหยุดชะงักนั้น ในสมัยประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ระหว่าง ค.ศ. 1980-1983 ศูนย์อุตสาหกรรมเผชิญภาวะถดถอยลึกดำมาก ในภูมิภาคตะวันตกกลาง (Midwest) ภาวะว่างงานได้ขึ้นไปถึงอัตราประมาณร้อยละ 10-13

ในญี่ปุ่น นอกจากเศรษฐกิจจะเติบโตแล้ว ก็มีภาวะเงินเฟ้อพอควร และอัตราว่างงานยังต่ำกว่าร้อยละ 2 ยิ่งกว่านั้น ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 การผลิตเป็นอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในอัตรารวดเร็วที่สุดในโลก ในปลายทศวรรษที่ 1980 ในฐานะที่เป็นรัฐบริษัท (Corporate state) ญี่ปุ่นมีพฤติกรรมแปรเปลี่ยนไปเป็นคนสุรุ่ยสุร่ายทุ่มเทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ธุรกิจเติบโต มีการลงทุนประกอบกิจการใหม่ที่มีอุปกรณ์ใหม่ อัตราของการจัดตั้งทุนคงที่ (Gross fixed capital formation) เกือบถึงร้อยละ 30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติประจำปีระหว่าง ค.ศ. 1985-1989 ตัวเลขเทียบได้กับจังหวะของการลงทุนในระยะเวลาที่มีความ

เจริญเติบโตสูงสุดในทศวรรษที่ 1960 จึงไม่เป็นการประหลาดแต่อย่างใดที่ประชาชนในญี่ปุ่น
ทอดสายตาสู่โลกภายนอกด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้นในความสำเร็จและโชคลาภของคน

ชาวญี่ปุ่นหลายคนภาคภูมิใจเป็นพิเศษเฉพาะในสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า “ระบบจัดการ
แบบญี่ปุ่น” (“the Japanese management system”) นักอุตสาหกรรมญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1960
ได้พิสูจน์แล้วว่า สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพในยุคสมัยที่มีการขยายการผลิตการลงทุนและ
สมัยที่มีความเจริญเติบโตระดับโลก บัดนี้ พวกเขาได้แสดงความสามารถในการปรับแต่งและ
มีนวัตกรรมได้ในยุคสมัยที่ยากลำบากแสนเข็ญ ในทศวรรษที่ 1970 พวกเขาได้เผชิญต้นทุน
พลังงานเชื้อเพลิงที่เลวร้ายลงและมีความต้องการสินค้าญี่ปุ่นลดลง ในทศวรรษที่ 1980 พวกเขา
ได้เผชิญต้นทุนการส่งออกที่เลวร้ายเพราะเงินเยนแพง พวกเขาได้ปรับปรุงด้วยการมุ่งหมาย
ตรงสู่สิ่งที่บัณฑิตเรียกว่า “การจัดการอย่างกระฉับกระเฉงไม่โอ้อวดเยิ่นเย้อ” (“streamlined
management”)

กิจการบริษัทที่เผชิญขีดความสามารถเหลือนั้น ทั่วมีความต้องการสินค้าและบริการ
น้อยลง หรือต้นทุนสูง ก็ต้องร่วมมือกับสหภาพในการปลดคนออกจากงานหลายพันคน ตัวอย่างเช่น
อุตสาหกรรมค่อเรือได้ปลดคน 115,000 คนออกจากงาน ระหว่าง ค.ศ. 1974-1979
นี่เป็นการเลิกจ้างในอุตสาหกรรมนี้ประมาณ 1/3 เมื่อเผชิญคู่แข่งจากเกาหลี ในปลายทศวรรษ
ที่ 1980 ผู้ผลิตเหล็กและเหล็กกล้าผู้ยิ่งใหญ่ 5 กิจการหยุดยั้งก็ต้องปลดคนออกจากงาน 1/3
ในกรณีโลกก็ตาม มีน้อยคนที่ถูกไล่ออกโดยตรง การปรับปรุงวิธีการจัดการได้ใช้วิธีการให้ผู้
รับเหมาย่อยทำงาน หรือเสนอเครื่องูงใจให้เกษียณก่อนอายุโดยสมัครใจ บริษัทใหญ่อีกกลุ่ม
มากในการว่าจ้างผู้หญิงทำงานไม่เต็มวัน เมื่อกิจการไม่ดี ก็สามารถเลิกว่าจ้างได้ง่ายดาย กิจ
การใหญ่อาจว่าจ้างกิจการอื่นให้ทำการแทน ผู้ใช้แรงงานที่เหลือถูกูงใจให้คัดลอกตามวิธีการ
เช่นนั้นด้วยการเลื่อนขั้นเลื่อนเงินเดือน

แม้จะมีการบริหารจัดการให้กระฉับกระเฉง ไม่เทอะทะอืดอาดแล้ว ผู้จัดการต้อง
เพิ่มคุณภาพและล้อมกรอบต้นทุนโดยการคิดริเริ่มในที่ทำงาน นี่คือการเคลื่อนไหวเพื่อควบ
คุมคุณภาพ (Quality control, QC) การรณรงค์นี้ได้เริ่มต้นในทศวรรษที่ 1950 ที่เรียกว่า “การ
ควบคุมคุณภาพเชิงสถิติ” (“statistical quality control, SQC”) นี่คือนวัตกรรมที่รับมาจากสหรัฐ
อเมริกา ในขั้นต้น ในสหรัฐอเมริกาและในญี่ปุ่นต่อมา คณะผู้เชี่ยวชาญได้ใช้แผนผังและการ

วิเคราะห์ละเอียดเพื่อตรวจสอบกระบวนการทำงานและกำหนดเปลี่ยนแปลงเพื่อเพิ่มผลผลิตหรือคุณภาพ

นวัตกรรมญี่ปุ่นในการจัดการการผลิต (Production management) ที่ทำให้ทั่วโลกสนใจคือ การกำหนดให้แรงงาน (Work force) ทุกคนเข้าสู่ความเคลื่อนไหวเพื่อควบคุมคุณภาพระหว่าง ค.ศ. 1960-1980 อันดับแรกคือ ผู้กำกับงาน อาทิ หัวหน้างาน (Foreman) ต่อมาคือ คณะบุคคลระดับปฏิบัติการและระดับเสมียน รวมกันหลายพันคนเป็นกลุ่มศึกษาเรียกว่า วงคิวซี (QC Circles) หญิงชายประมาณ 8-10 คนจะพบกันเป็นประจำ หรือกำหนดเวลาเองเพื่อเรียนรู้เทคนิคการแก้ปัญหาพื้นฐานและเทคนิคสถิติ แล้วมีการวิเคราะห์งานจนกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะทำให้การทำงานเพิ่มผลผลิตและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือในบางกรณี ก็กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานให้ปลอดภัยยิ่งขึ้น หรือเสียภาษีให้น้อยลง

ความเคลื่อนไหวเป็นไปได้เพราะผู้รับจ้างระดับสูงมีการศึกษาและการผูกพันต่อการจัดการเพื่อความมั่นคงของการทำงาน กลุ่มคิวซีมักคิดเปลี่ยนแปลงจนสามารถลดความจำเป็นที่จะต้องว่าจ้างคนเข้าทำงานในกลุ่มตามที่กำหนดไว้ บุคลากรส่วนเกินจะถูกมอบหมายให้ทำงานหน้าที่อื่นต่อไป ในปลายทศวรรษที่ 1980 ผู้ใช้แรงงานทั้งหญิงชายมากกว่า 2 ล้านคนต้องการขึ้นทะเบียนในวงหรือกลุ่มคิวซีกว่า 260,000 กลุ่ม มีข้อวิจารณ์ว่า การเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ ผู้ที่ไม่เข้าร่วมก็ต้องเผชิญมาตรการลงโทษในด้านการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ผลสำรวจความเห็นปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมเห็นว่า กลุ่มคิวซีคือภาระและกดดันผู้เข้าร่วมมาก แต่กลุ่มก็เสนอโอกาสให้ผู้ใช้งานประยุคค์ใช้ความรู้จากการทำงานเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญยิ่งขึ้น เพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพ

ในยุคสมัยที่มั่งมีศรีสุข เศรษฐภาพและนักกิจกรรมภายนอกล้วนไม่ดังพอ ชาวต่างประเทศทั้งหลายเข้าโรงงานญี่ปุ่นเพื่อเรียนรู้ความลับของระบบจัดการ ที่ปรึกษาญี่ปุ่นที่ได้รับค่าจ้างสูงได้ส่งออกโครงการควบคุมคุณภาพเบ็ดเสร็จ ("total quality control") ที่แก้ไขปรับปรุงแล้วไปสู่สหรัฐอเมริกา

ญี่ปุ่นได้กลายเป็นสังคมที่นิยมความร่วมมือกันอย่างพิเศษสุด ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่า สิ่งที่ดีสำหรับบริษัท ย่อมเป็นสิ่งที่ดีสำหรับสังคมที่ใหญ่กว่า เหล่าบัณฑิตเจดิมฉลองความสำเร็จของระบบญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1986 คาราตึ ฮาจิเมะ (Karatsu Hajime) นักส่งเสริมระบบ

ควบคุมคุณภาพผู้ยิ่งใหญ่ ได้เสนอข้อแอบอ้างว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่า ควรเผยแพร่ผลของการทดลองของญี่ปุ่น [ในการจัดการของอุตสาหกรรม] ไปทั่วโลก ... ญี่ปุ่นควรเสนอการท้าทายที่ตีแน่นอนต่อข้อสมมุติฐานแบบคาร์ทีเซียน (Cartesian assumption) ที่เป็นพื้นฐานของกรรมวิธีของธุรกิจตะวันตก”

การวิเคราะห์ของคาราอิเป็นแบบธรรมดาประเภทหนึ่งของการเขียนที่เรียกว่า “ทฤษฎีของชาวญี่ปุ่น” (“theories of the Japanese,” or Nihonjaron) งานเช่นนั้นย้ำลักษณะพิเศษเฉพาะของญี่ปุ่นในแวดวงของตั้งแต่ลัทธิประเพณีของความคิด ศุนทริยศาสตร์ การจัดตั้งสังคมและเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมการเมืองไปจนถึงลักษณะประสาท-ชีววิทยา (Neurobiological traits) เช่น แนวโน้มเชิงที่จะใช้สมองด้านหนึ่งมากกว่าอีกด้าน Nihonjaron มีความเป็นมายาวนานย้อนไปสู่นักคิดในกลางสมัยเมจิ เช่น มียากะ เซตสึเร (Miyake Setsurei) และ โอคาคุรา เทนชิน (Okakura Tenshin) และบรรดานักสังเกตการณ์ต่างชาติ เช่น เออร์เนสต์ เฟเนลโลซา (Ernest Fenellosa) เมื่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตตลอดทศวรรษที่ 1980 อุตสาหกรรมวัฒนธรรมก็ผลิต “ทฤษฎีของชาวญี่ปุ่น” เช่นเดียวกัน พวกเขาอ้างว่า ประชาชนญี่ปุ่นต้องรวมกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น บิดบังความแตกต่างที่สำคัญและความตึงเครียดภายใน รำหนักร้องขอมุทิตส่วนหนึ่งให้แก่งานสื่อประเภทยกย่อง Nihonjaron

งานเขียนประเภทนั้นบางงานเขียนไม่ลึกซึ้งและเหลวไหล นักเขียนชี้ให้เห็นลักษณะตั้งแต่เรื่องห้องน้ำและการหยิกมุกไปจนถึงเรื่องพินบอล (Pinball) เรียกว่า ปาชินโก (Pachinko) แสดงลักษณะเด่นของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่มีเอกลักษณ์ การคิดทำนองนี้ได้ทำให้นักเจรจาการค้าชาวญี่ปุ่นตั้งข้อแอบอ้าง นักเจรจาผู้หนึ่งปกป้องการตั้งข้อบังคับการตั้งเข้าเนื้อว โดยให้เหตุผลว่า โครงสร้างลำไส้ของชาวญี่ปุ่นไม่สามารถทนทานเนื้อสัตว์นอกที่เป็นสินค้าเข้าได้ บางคนก็ปกป้องอุตสาหกรรมเครื่องกีฬาภายในประเทศ โดยแอบอ้างว่า หิมะญี่ปุ่นมีลักษณะพิเศษจะใช้สกีต่างชาติที่ตั้งเข้าไม่ได้

หนังสือ The Anatomy of Dependence (Amae on Kōzō) ได้แสดงลักษณะ “การพึ่งพา” (“dependence”, Amae) เป็นลักษณะบ่งบอกค่านิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่น ผู้แต่งคือ ไดอิ ทากะโ (Doi Takeo) นักจิตวิทยา ระมัดระวังที่จะไม่ถ่ายทอด “ชาวญี่ปุ่น” เป็นคนที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ (Unique) เขารู้แน่ะว่า จิตที่ไม่อยู่นิ่ง (Psychological dynamic) แม้จะปรากฏ

โดดเด่นในญี่ปุ่น แต่สามารถพบเห็นได้ในบรรดาสังคมในโลก หนังสือ Japan as Number One เป็นหนังสือขายดีที่สุดของผู้แต่งต่างชาติ เป็นหนังสือว่าด้วยลักษณะเฉพาะ (Particularity) ของญี่ปุ่น ผู้แต่งเป็นศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) คือ เอซรา ไวกิต (Ezra Vogel) เขาได้สะท้อนตบิรคความมั่นใจของสมัยนั้น เขาแอบอ้างว่า ชาวญี่ปุ่นได้สังเคราะห์ระบบสังคมและเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างโดดเด่น โดยชาวอเมริกาและผู้อื่นอาจได้บทเรียนจากระบบนั้น หนังสือนี้ขายดีในสหรัฐอเมริกา แต่ฉบับแปลขายดีในแวดวงชาวญี่ปุ่นผู้ภาคภูมิใจในความสำเร็จพิเศษยิ่ง

การเมือง : สมัยเฟื่องฟูของฝ่ายอนุรักษนิยม

ในสมัยเฟื่องฟู พรรคเสรีประชาธิปไตยยังคงมีอำนาจต่อไป มีบุคคลสองประเภทครอบงำพรรค นักการเมืองอาชีพ (Career politicians) ได้สร้างอำนาจเหนือคะแนนท้องถิ่น (Local bases) โดยปกติแล้วก็คือ ขนบท บรรดานักการเมืองปกป้องผลประโยชน์ของบรรดาผู้ออกเสียงเลือกตั้งที่จัดตั้งอย่างเต็มไปด้้วยอำนาจ เช่น ชาวนาหรือนักอุตสาหกรรมก่อสร้างและได้ผลประโยชน์จากการที่บรรดาผู้สนับสนุนคน ผู้นำประเภทนี้คือ ทานากา คาคุเอ (Tanaka Kakuei) เขาสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาเป็นราชาแห่งอุตสาหกรรมก่อสร้างในมาตุภูมิก่อนคือ นิอิงาตา (Niigata) แล้วแผ่ไปทั่วประเทศ เขาเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่าง ค.ศ. 1972-1974 เขาได้ใช้ความมั่งคั่งและช่องทางความใจกว้างในการสร้างกลุ่มที่มีอำนาจที่สุดในพรรค ยุทธวิธีหลักของเขาเรียบง่าย คือ เขาอุดหนุนการเงินให้แก่การรณรงค์ของผู้นิยมเขาอย่างรู้คุณ แม้เขาต้องลาออกจากราชการเพราะข่าวอื้อฉาว กลุ่มของเขายังคงครอบงำการเมืองญี่ปุ่นอยู่เบื้องหลังจากเป็นเวลาเกือบ 20 ปี สมาชิกในกลุ่มของเขา 2 คน ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคือ ทาคะชิคา โนโบรุ (Takeshita Noboru, ค.ศ. 1987-1989) และฮาชิโมโตะ ริวทาโร (Hashimoto Ryūtarō, ค.ศ. 1996-1998) นายกรัฐมนตรีท่านอื่น โดยเฉพาะนากะโซเนะ ยาสุฮิโร (Nakasone Yasuhiro) ก็ต้องขอความสนับสนุนจากกลุ่มของทานากาเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อพรรคเสรีประชาธิปไตยได้เลือกตั้งเขาเป็นนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1982 นากะโซเนะ ได้แสดงความขำเกรงด้วยการเอ่ยว่า “พลังอำนาจของกองทัพทานากา (“the might of Tanaka army”) ได้ถูกนำมาให้ข้าพเจ้าอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน”

นักการเมืองอาชีพผู้เป็นอดีตข้าราชการ เป็นบ่อเกิดแห่งการนำแห่งที่สองของพรรคเสรีประชาธิปไตย พวกเขาสร้างอำนาจโดยเหตุที่มีฐานะเป็นกลุ่มแกนนำ และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระทรวงต้นสังกัดของคนที่มีอำนาจคือ กระทรวงการคลังและโดยเฉพาะมิติ (MITI) บรรดานักการเมืองชั้นนำ ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีของทศวรรษที่ 1950 และ 1960 คือ คิชิ โนบูสุเกะ (Kishi Nobusuke, ค.ศ. 1957-1960) และ อิเคดะ ฮายาโตะ (Ikeda Hayato, ค.ศ. 1960-1963) และซาโต เอซากุ (Satō Eisaku, ค.ศ. 1963-1972) ทั้งสามท่านเริ่มอาชีพโดยเป็นข้าราชการชั้นนำในกระทรวง ฟูกุดะ ทาเกโอะ (Fukuda Takeo, ค.ศ. 1976-1978) และโอฮิรา มาซาโยชิ (Ōhira Masayoshi, ค.ศ. 1978-1980) เคยเป็นข้าราชการกระทรวงมาก่อนในทศวรรษที่ 1970 และเป็นผู้นำพรรคให้พ้นฝ่าวิกฤติการณ์น้ำมันและฟื้นฟูบูรณะประเทศใหม่ นักการเมืองผู้เป็นอดีตข้าราชการจำเป็นต้องมีเงินทองสนับสนุนและมีคะแนนเลือกตั้ง ในขณะที่วงการเมืองต้องการความเชี่ยวชาญของข้าราชการ กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มข้าราชการมักดูแลตนเอง การต่อสู้ระหว่างกลุ่มของฟูกุดะ (Fukuda faction) กับกลุ่มทานากา เป็นเรื่องขึ้นชื่อมาก เมื่อทานากาได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1972 การต่อสู้ระหว่างสองกลุ่มคือศึกชิงเจ้ายุทธจักร (Fuku Kaku War) เกือบทำให้พรรคแตกแยกเป็นสองพรรค

แต่พรรคเสรีประชาธิปไตยยึดมั่นเอกภาพ ตลอดทศวรรษที่ 1980 บรรดาพรรคฝ่ายค้านไม่สามารถทำลายเสียงส่วนใหญ่ของพรรคเสรีประชาธิปไตย หรือข่มเข่าการควบคุมตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี ฝ่ายค้านดูเหมือนจะได้เปรียบในด้านประชากร บรรดานักสังคมนิยม คอมมิวนิสต์และพรรครัฐบาลสะอาด (Clean Government Party) ล้วนได้รับการสนับสนุนจากชาวเมืองที่เป็นฐานคะแนนลอย มีฐานคะแนนคงที่ของฝ่ายอนุรักษนิยม ดังนั้น ใน ค.ศ. 1967 คะแนนทั้งหมดของพรรคเสรีประชาธิปไตยลดลงต่ำกว่าอัตราร้อยละ 50 ในสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรก พรรคไม่มีเสียงข้างมากตั้งแต่นั้นมา แต่พรรคเสรีประชาธิปไตยมีที่นั่งส่วนใหญ่ในรัฐสภา โดยการขีดเส้นกำหนดเขตเลือกตั้งเอนเอียงให้น้ำหนักแก่ฐานชนบทของตน บรรดานักสังคมนิยมในทศวรรษที่ 1970 ได้บรรยายว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีระบบพรรคหนึ่งครึ่ง ("one and one-half party system") ข้าราชการผู้ใกล้ชิดกับพรรคตรากฎหมายและออกแบบงบประมาณ พรรครัฐสภาเห็นชอบกฎหมายเหล่านั้น ธุรกิจ

ใหญ่ให้ทุนรอนเลือกตั้งแก่พรรคเสรีประชาธิปไตยและเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากบรรดา
นโยบายของพรรค “เหล็กสามเต้า” (“iron triangle”) ดูเหมือนจะเป็นเหล็กกินสนิมโดยแท้

อย่างไรก็ตาม พรรคเสรีประชาธิปไตยก็เกิดรอยร้าว โดยเหตุการณ์ฉ้อราษฎร์บังหลวง
พรรคมีอำนาจมาช้านาน และมีธรรมเนียมให้ความอนุเคราะห์ทางการเงินแก่ผู้สนับสนุนทาง
การเงินแก่พรรค ได้เกิดข่าวลืออื้อฉาวใน ค.ศ. 1974 มีผู้สื่อข่าวคนหนึ่งเขียนเรื่องการฉ้อ
ราษฎร์บังหลวงในแมกกาซีน เป็นเรื่องเกี่ยวกับธุรกิจก่อสร้างผู้สนับสนุนทางการเงินแก่จักร
วรรคิทางการเมืองของทานากา คาคุเอ ชั่วอื้อฉาวกลายเป็นข่าวใหญ่จนปีต่อมา ทานากาต้อง
ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สองปีต่อมา มีพยานคนหนึ่งให้การแก่คณะกรรมการธิการ
รัฐสภาสหรัฐอเมริกากล่าวหาทานาการับสินบนหลายล้านดอลลาร์อเมริกาจากบริษัทล็อกฮีด
จำกัด (Lockheed Corporation) ใน ค.ศ. 1972 ในการอำนวยความสะดวกเครื่องบินพลเรือนและ
ทหาร บรรดาผู้บริหารบริษัทเองก็เป็นพันธมิตรของนิคสัน ใน ค.ศ. 1983 ทานากาถูกตัดสิน
คดีว่ารับสินบน แม้เขาจะไม่เคยถูกจองจำ

ต่อมาในทศวรรษที่ 1980 ข่าวลือการเมืองกลายเป็นปัจจัยเรื้อรังบนเวทีการเมือง
กรู๊ปบริษัทรีครูต (Recruit company) ที่มีอดีตนายกรัฐมนตรีนาคาโซเนและรัฐมนตรีเกือบ
ครบคณะเกี่ยวข้อง นักการเมืองต้องซื้อหาข่าวลือนั้นหลายคน รวมทั้งบางคนของฝ่ายค้าน
บรรดานักการเมืองถูกกล่าวหาว่า รับสิ่งที่ไม่ควรได้และรับสิทธิ์ซื้อหุ้น (Stock options) จากผู้
นำของบริษัทรีครูต ใน ค.ศ. 1992 มีเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับบริษัทไปรษณีย์ด่วนทางอากาศ (Sagawa
Express Delivery company) เรื่องนี้ทำให้มีกรีกัดจิตใจหลายคนของทานากาแปดปีขึ้นไป
ด้วย นักการเมืองระดับสูงสุดไม่เคยต้องรับโทษทัณฑ์ในกรณีคดีใดทำนองนั้น แต่เรื่องอื้อฉาว
ย่อมทำให้สาธารณชนเย้ยหยันถากถางพรรคเสรีประชาธิปไตยและบรรดานักการเมืองโดยทั่ว
ไป

ยังมีปัจจัยอีกที่ก่อกวนความเป็นผู้นำของฝ่ายอนุรักษนิยม คือ ความไม่พึงพอใจใน
การกระจายความมั่งคั่งมิใช่ว่าอย่างไม่มีเสมอภาค และการสร้างความมั่งคั่งอย่างรีบเร่งที่ทำลาย
สิ่งแวดล้อมและเพิกเฉยสวัสดิการสังคม ในการเลือกตั้งปี 1976 และ 1983 ความไม่พอใจนั้น
ผสมผสานเข้ากับการที่พรรคเสรีประชาธิปไตยมิได้รับเลือกตั้งมากเหมือนเดิม พรรคคู่แข่ง
ที่นั่งในรัฐสภาเพียงเล็กน้อย แต่ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งดังกล่าวนั้น พรรคก็ได้ผู้แทนราษฎร

อิสระเข้าร่วมจนเป็นเสียงข้างมากในรัฐสภา พรรคพรรคฝ่ายค้านรวมที่นั่งเข้าด้วยกันเกือบเท่าที่นั่งของพรรคเสรีประชาธิปไตย กฎของรัฐสภา ให้พรรคเสรีประชาธิปไตยควบคุมคณะกรรมการไม่กี่ชุด สี่มวตจนจึงเรียกสมัยใหม่นั้นว่า สมัย “การเมืองพรรค” (“party politics”)

แม้พรรคฝ่ายค้านจะมีอำนาจค่อนข้างใหญ่ขึ้น แต่ไม่มีความหมายสำคัญมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายแห่งรัฐ ในการผ่อนปรนทางการเมืองในทศวรรษที่ 1970 พรรคเสรีประชาธิปไตยได้สนองตอบข้อเรียกร้องของฝ่ายค้านเรื่องสวัสดิการสังคมแล้ว การปรากฏพรรคพรรคฝ่ายกลาง (Centrist parties) ก็มีผลต่อการเมืองเช่นกัน พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น (Japan Socialist Party) ซึ่งเป็นพรรคใหญ่ที่สุดของฝ่ายค้านวิพากษ์วิจารณ์อย่างเฉื่อยชา ก็เป็นอุปสรรคต่อการแก้ฝ่ายอนุรักษนิยม พรรคปกป้องสถานะเดิมของรัฐธรรมนูญหลังสงครามโลก มิให้มีการเจรจาแก้ไข บรรดาผู้นำของพรรคทั้งหลายล้วนตกอยู่ในฝ่ายตั้งรับ ไม่หาญกล้าที่จะริเริ่มเมื่อถึง ค.ศ. 1980 ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร 140 ที่นั่งจากจำนวนเต็ม 512 ที่นั่งเป็นของผู้แทนสืบตระกูล (Hereditary representatives) คือเป็นบุตรหลานของอดีตผู้แทนราษฎร ประมาณอีกร้อยละ 90 ของผู้แทนประเภทนี้เป็นสมาชิกของพรรคเสรีประชาธิปไตย อีกร้อยละ 7 เป็นสมาชิกของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น

ฝ่ายอนุรักษนิยมเป็นผู้ริเริ่มนโยบายสำคัญ การเมืองญี่ปุ่นกำลังเคลื่อนคล้อยตามแนวโน้มเชิงของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ นายกรัฐมนตรีอังกฤษคือ มาร์กาเรต แทตเชอร์ (Margaret Thatcher) และประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) ได้คิดโครงการสวัสดิการในขณะที่ขจัดกฎเกณฑ์ทำให้อุตสาหกรรมหลักเป็นของเอกชน ในกลางทศวรรษที่ 1980 ญี่ปุ่นโดยเฉพาะในสมัยของรัฐบาลนาคาโซเน ก้าวรณรงค์ทำนองเดียวกัน เพื่อ “ปฏิรูปการเงินและการบริหาร” ใน ค.ศ. 1987 นากาโซเนลดเงินส่วนที่ขาดไปของงบประมาณประจำปีลงประมาณกึ่งหนึ่ง นโยบายของนากาโซเนได้รับการสนับสนุนอย่างสำคัญ และพรรคเสรีประชาธิปไตยก็ได้รับที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร เป็นเสียงข้างมากอีกครั้งหนึ่งจากการเลือกตั้งใน ค.ศ. 1986 เมื่อถึงปี 1990 ญี่ปุ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเรียกเก็บภาษีบริโภค (Consumption tax) และได้รับอานิสงส์จากเศรษฐกิจเฟื่องฟู งบประมาณแผ่นดินจึงมีความสมดุล

รัฐบาลนาคาโซเนได้แปรรูปบริษัทของสาธารณชน (Public corporations) ให้เป็นของเอกชน โดยเฉพาะการรถไฟแห่งชาติ (Japan National Railway) ที่มีหนี้ท่วม และบริษัท

การโทรศัพท์สาธารณะ (Public Telephone Company) จุดประสงค์ของการแปรรูปคือ การ
สงวนเงิน โดยบีบบังคับให้บริษัทใหม่ดำเนินการโดยปราศจากเงินอุดหนุน แต่การทลายสท
ภาพการรถไฟแห่งชาติที่ทรงพลังมากของผู้ใช้แรงงานคือจุดประสงค์แท้จริง พรรคสังคมนิยม
ญี่ปุ่นและสทภาพการรถไฟแห่งชาติ ค่อด้านการแปรรูปอย่างเข้มแข็งยิ่ง พรรคมีแรงกดดัน
ทางการเมืองในรัฐสภา ส่วนสทภาพมีการประท้วงหลายครั้งในที่ทำงาน ผู้นำสทภาพหลาย
พันคนสูญเสียงาน ต้องใช้อำนาจวิธีในกรณีพิพาทแรงงานอย่างไม่ถูกต้องโดยนิตินัย ฝ่าย
ด้านการแปรรูปอ้างว่า การแปรรูปจะทำให้รัฐบาลชอบธรรมโดยเหตุผลที่จะดำเนินการและ
อุดหนุน การบริการสาธารณะที่สำคัญยิ่งยวคนั้น แคนาดาไซเนเป็นฝ่ายชนะ การรถไฟและการ
โทรศัพท์ถูกจัดตั้งใหม่ให้เป็นบริษัทของเอกชน เรียกว่า การรถไฟญี่ปุ่น (Japan Railway, JR)
และการโทรศัพท์และการโทรเลขนิปปอน (Nippon Telephone and Telegraph, NTT) การ
รถไฟญี่ปุ่นได้บริหารจัดการใหม่ อาทิ ปิดเส้นทางรถไฟชนบทบางเขตที่ขาดทุน และมุ่งหา
กำไรจากเส้นทางระหว่างเมือง (Interurban routes) ในทางตรงกันข้าม บริษัทโทรศัพท์ใหม่
ของเอกชนยังคงดำเนินการเกือบจะผูกขาดด้วยความพึงพอใจ อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อควรสังเกต
เรื่องอัตราค่าบริการสูงและการพัฒนารูปแบบใหม่ของการบริการโทรคมนาคม

ต้นทุนของการให้บริการสวัสดิการแก่สังคมคนสูงอายุ เป็นประเด็นทางการเมืองใน
ทศวรรษที่ 1980 ด้วย เมื่อการสาธารณสุขปรับปรุงดีขึ้น ชีวิตชาวญี่ปุ่นมีอายุขัยคงที่สม่ำเสมอ
มากขึ้น ใน ค.ศ. 1977 อายุขัยสูงสุดในโลกสำหรับสตรีเดินไปแล้ว ๗ จุดนี้ ชายญี่ปุ่นมีอายุยืน
ถึง 73 ปี หญิง 78 ปี ตัวเลขเหล่านี้ยังคงปรับปรุงไปตลอดทศวรรษที่ 1980 และ 1990 อัตรา
เกิด (ตัวเลขปริมาณเด็กที่หญิงคลอดในชั่วชีวิต) ค่อยๆ ลดลงอย่างสม่ำเสมอ เมื่อถึง ค.ศ. 1990
มันลดต่ำลงถึง 1.6 ก่อเกิดความวิตกกังวลเรื่อง “ขาดเด็ก” (“Baby bust”) หลายคนคร่ำครวญที่
เห็นแนวโน้มเชิงของการแต่งงานช้า และครอบครัวมีขนาดเล็กลง รัฐบาลเองฝ่ายบุรุษก็โทษ
สาว ๆ ว่าเห็นแก่ตัว นักสังเกตการณ์ที่นิยมสิทธิสตรี (Feminist) ได้สังเกตว่า ผู้หญิงหลายคน
อาจจะเลื่อนการแต่งงานและเลื่อนการมีบุตร เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะทวิภพ คือ การเลี้ยงดูบุตร
และบิดามารดาผู้แก่เฒ่าในเวลาเดียวกัน โดยที่สามีต้องเดินทางไปทำงาน และทำงานมาก
มายหลายชั่วโมงยาวนาน สักส่วนผู้อาวุโสกับผู้ชายไม่สมดุล ผู้สูงอายุมีมากกว่าผู้ชาย นากา
ไซเนเรียกร้องให้มีระบบสวัสดิการสังคมที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่ออาศัยการบริการระดับ

ครอบครัวและเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงในครอบครัว และเรียกร้องให้รัฐอุดหนุนโครงการดูแลผู้สูงอายุ นโยบายอาศัยชุมชนและครอบครัวนับว่าคงที่มากพร้อมกับแบบอย่างทั้งหมดของโครงการสวัสดิการสังคมในญี่ปุ่นให้เหมือนก่อนสมัยสงครามโลก ในกลางทศวรรษที่ 1980 ปริมาณสุขภาพสูงขึ้น และต้นทุนของระบบสวัสดิการก็ถูกขยับเลื่อนให้ออกจากรัฐบาลไปสู่พลเมือง

มีนักปฏิรูปการเมืองในทศวรรษที่ 1980 ได้ตามคิดแบบอย่างของการที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมเลือกเอาระเบียบวาระที่ก้าวหน้าไว้เป็นของฝ่ายคน ในทศวรรษที่ 1970 มีความต้องการทั่วโลกที่เรียกร้องให้หญิงชายมีความเสมอภาคกันมากขึ้น องค์การสหประชาชาติจึงกำหนดอนุสัญญาขึ้นเพื่อขจัดการกีดกันสตรี รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นเองก็มีข้อผูกมัดชัดเจนต่อความเสมอภาคของหญิงชาย รัฐบาลจึงมีทางเลือกน้อยจนต้องลงนามในอนุสัญญานั้นใน ค.ศ. 1980 รัฐบาลยังกระตือรือร้นน้อยที่จะมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ แต่ความเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีและการมีข้อผูกมัดให้ต้องดำเนินการบ้าง ก็บีบบังคับให้รัฐบาลต้องดำเนินการหลากหลาย รัฐบาลเปลี่ยนกฎหมายการเป็นพลเมือง (Citizenship law) ให้หญิงแต่งงานกับชาวต่างชาติ โดยบุตรหลานยังเป็นพลเมืองญี่ปุ่น ก่อนนั้น ชายญี่ปุ่นผู้แต่งงานกับชาวต่างชาติโดยบุตรหลานเป็นพลเมืองญี่ปุ่น รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติโอกาสจ้างงานเท่าเทียมกันสำหรับหญิงชาย (Equal Employment Opportunity Law for the Men and Women, EEOL) และผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาใน ค.ศ. 1985 กฎหมายกำหนดให้นายจ้างต้องจ้างและฝึกอบรมหญิง และให้โอกาสทางอาชีพแก่หญิงอย่างเท่าเทียมกับชาย กฎหมายมิได้กำหนดอำนาจที่สำคัญให้รัฐบาลบังคับใช้กฎหมาย และไม่ระบุชัดเจนโดยเฉพาะเรื่องบทลงโทษผู้ละเมิด แม้กฎหมายเป็นเพียงสัญลักษณ์บ่งบอกเป้าหมายของสังคม แต่กฎหมายก็มีผลกระทบต่อนโยบายทั้งหลายของนายจ้าง บริษัทใหญ่ทั้งหลายส่วนใหญ่ได้กำหนดนิยามงานของบริษัทใหม่ ให้เป็นงานที่ไม่ระบุประเภทสำหรับหญิงชาย เดิมหญิงทำงานหน้าที่ทั่วไป ("General work") คือหน้าที่เสมือนหนังสือ โดยทฤษฎีแล้ว หญิงชายมีคุณสมบัติสำหรับงานทุกประเภท หญิงจำนวนเล็กน้อยเริ่มทำงานหน้าที่หลัก ("the comprehensive track") และทำงานมีอาชีพในภาคเอกชนเหมือนบุรุษ

สังคมและวัฒนธรรมในทศวรรษที่ 1980 ที่ฮ่องกง

ในสมัยสงครามโลก เมื่อมีความเจริญและการฟื้นฟูบูรณะบ้านเมือง ประชาชนญี่ปุ่นหลายล้านคนเข้าใจความอุตสาหกรรมว่าเป็นส่วนหนึ่งของแรงกระตุ้นอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อพลังอำนาจเศรษฐกิจแห่งชาติและชีวิตที่ดีขึ้น สำหรับตนเองและครอบครัว เมื่อมีความมั่งมีศรีสุขแล้วในทศวรรษที่ 1980 สปีริตใหม่ค่อนข้างจะแตกต่างจากเดิม หนุ่มสาวและชาวเมืองโดยเฉพาะล้วนทำงานหาเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย สาวโสดได้ปรากฏกายออกมา เป็นพลังเสียงสำคัญยิ่งในเศรษฐกิจผลิตเพื่อผู้บริโภค (Consumer economy) พวกเขาทำงานโดยไม่มีโอกาสก้าวหน้า ได้ค่าตอบแทนพอควร ถือเป็นสาวที่ทำงาน (“office ladies”, ย่อว่า OL) แต่พวกเขามักอยู่อาศัยอยู่กับบ้านโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า สื่อมวลชนพรรณนาชีวิตสาวเหล่านี้ด้วยรื่นเริงใจเจือปนไปด้วยความดูแคลน นี่คือการถือปฏิบัติต่อสาวทันสมัย (“modern girl”) ของทศวรรษที่ 1920 สาวที่ทำงานของทศวรรษที่ 1980 มีเงินเดือนใช้จ่าย ในเวลาว่าง พวกเขาพากันเบียดเสียดอัดเขียดกันอยู่ในร้านค้าของนครใหญ่ เพื่อไล่หาแฟชั่นล่าสุด พวกเขาไปรับประทานอาหารตามร้านอาหารกับเพื่อนหนุ่ม ร้านอาหารแข่งกันตกแต่งร้านให้สวยเด่น และให้บริการสารพัด แม้แต่ห่อซูชิ (Sushi) ในทองคำเปลว พวกเขาหยิบฉวยเครื่องใช้ไฟฟ้าจี๊ดจ๊าดตั้งแต่เครื่องแฟกซ์ไปจนถึงวิทยุมือถือ (Walkmans)

พวกเขาเดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศ ใน ค.ศ. 1965 ชาวญี่ปุ่นเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเพียง 300,000 คน ส่วนใหญ่เดินทางไปด้วยเหตุธุรกิจ ใน ค.ศ. 1980 ชาวญี่ปุ่นเดินทางไปต่างประเทศปีละ 3 ล้านครั้ง เมื่อสิ้นทศวรรษ ตัวเลขพุ่งขึ้นเป็น 10 ล้านครั้ง ส่วนใหญ่คือนักเดินทางในยามว่าง ประมาณอัตราร้อยละ 40 เป็นผู้หญิงทั้งสาวทั้งแก่ การท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเป็นที่นิยมมาก แต่ก็มีการท่องเที่ยวโดยจัดการเดินทางท่องเที่ยวกันเอง การท่องเที่ยวมักมีกำหนดระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 8 วันเท่านั้น สะท้อนให้เห็นความตระหนี่ถี่เหนียวของบรรดานายจ้าง ทั่วโลกต้อนรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเพราะจับจ่ายใช้สอยอย่างใจกว้าง ร้านค้ามีแต่ลูกจ้างที่ต้องรู้ภาษาญี่ปุ่นเป็นสำคัญ ดังเช่น ร้านค้าบริการการท่องเที่ยวทั่วเอเชียและฮาวาย เมื่อถึง ค.ศ. 1990 การท่องเที่ยวต่างประเทศพุ่งขึ้นปีละเกิน 20,000 ล้านดอลลาร์

รุ่นอายุถึงวัยกลางคนในทศวรรษที่ 1980 ในระยะเวลาที่การเมืองปั่นป่วนและมีการ
แปรเปลี่ยนรูปเศรษฐกิจอย่างน่าอัศจรรย์ หลายคนรู้สึกไม่สบายใจ พวกเขาอาจเดินทางไป
ท่องเที่ยวต่างประเทศ มีผู้เขียนขนาดใหญ่และเครื่องปรับอากาศในบ้าน แต่พวกเขามองว่า ถูก
หลอนจะขาดแคลนแห่งความผูกพัน พวกเขาเรียกถูกหลอนว่า “พวกพันธุ์ใหม่” (“new species,”
shinjinrui) หรือหมายถึง “พวกต่างดาว” (“aliens”) พฤติกรรมต่างดาวมีตัวอย่างเช่น หนุ่ม
ทำงานบริษัทได้ตัดสินใจที่จะปฏิเสธการทำงานล่วงเวลา เพื่อจะไปเที่ยวกับสาว การตัดสินใจ
เช่นนี้ได้ทำให้เกิดขึ้นตระหนักตกใจกันมาก ปรากฏการณ์หนุ่มสาวรุ่นใหม่ยังมีอีกตัวอย่าง
คือ หนุ่มสาวไม่ต้องการงานมั่นคง ต้องการแต่งงานชั่วคราว ทำงานเป็นประเภทๆ อย่างอิสระ
งานเหล่านี้มีอยู่ทั่วไป

พฤติกรรมของคนรุ่นสูงอายุก็ไม่สามารถแตกต่างกันมากนัก คนที่ทำงานอยู่ในวัย
กลางคน มีคำนิยามใช้เรียกว่า karōshi ใช้แพร่หลายมากในทศวรรษที่ 1980 หมายความว่า
ความตาย “ตายเพราะทำงาน” (“death from overwork”) คำนี้ใช้บรรยายคนที่ไม่เคยมี
ประวัติเจ็บป่วย แต่ตายกะทันหันด้วยโรคหัวใจวาย หรือโรคหัวใจเฉียบพลันในเวลาที่เขาบ้า
ทำงาน บางปีสัปดาห์ละ 100 ชั่วโมง หรือมากกว่านั้น นักกิจกรรมสังคมกำหนดโทรศัพท์สาย
ด่วน “karōshi hotline” เพื่อเสนอเป็นที่ปรึกษากฎหมายแก่ครอบครัวของเหยื่อ หรือแก่คนที่กลัว
ตัวเองตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ใน ค.ศ. 1987 รัฐบาลกำหนดคำนิยามโรคภัยจากอาชีพ (Occupational
disease) เพื่อเปิดทางสำหรับผู้เหลือรอดให้ตั้งข้อเรียกร้องขอค่าชดเชย นักกิจกรรมได้ประเมิน
ปริมาณกรณีจากโทรศัพท์สายด่วนได้ปีละ 500 ครั้ง ระหว่าง ค.ศ. 1988-1990 กระทรวง
แรงงานรับรองเป็นทางการเพียงไม่กี่กรณีเพื่อให้ค่าชดเชย คือ 21 กรณีใน ค.ศ. 1987 29 กรณีใน
ค.ศ. 1988 และ 30 กรณีใน ค.ศ. 1989

นอกเหนือจากเหตุการณ์ตลกซิคและแม้วัฒนธรรมเยาวชนต่างดาว (An “alien” culture)
จะเฟื่องฟู มันก็ปฏิเสธมิได้ว่า ชาวญี่ปุ่นก็ยังคงทำงานยาวนานและหนัก การทำงานล่วงเวลา
ส่วนใหญ่ไม่มีการรายงานเพราะมีแรงกดดันผู้บังคับให้เสนอสิ่งที่เรียกว่า “การรับใช้เมื่อถ่วง
เวลา” (“service overtime”) แก่บริษัท สถิติทางการจึงประเมินชั่วโมงทำงานไว้ต่ำ แต่แม้รัฐ
บาลแสดงว่า ชั่วโมงทำงานประจำปีโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 ใน ค.ศ.
1990 ชาวญี่ปุ่นทำงานประมาณปีละ 2,200 ชั่วโมง ขณะที่ชาวเกาหลีได้ทำงานมากกว่านั้น

อย่างฉิวเฉียด คือ ประมาณอัตราร้อยละ 10 มากกว่าสหรัฐอเมริกา และประมาณเกือบร้อยละ 30 (20 สัปดาห์ต่อปี) ทำงานมากกว่าชาวยุโรปตะวันตก

ชาวต่างชาติไม่พอใจรายงานนั้น ส่วนเกินการค้าญี่ปุ่นได้สนองตอบตัวเลขเช่นนั้น ชาวต่างชาติวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความเห็นอกเห็นใจด้วยเหตุเห็นแก่ตัว พวกเขากล่าวว่า “ชาวญี่ปุ่นทำงานหนักเกินไป” นี่ต้องเป็นเหตุผลสำหรับความได้เปรียบของพวกเขาในการแข่งขัน ภายในประเทศ นักวิจารณ์บางคนสะท้อนเสียงเรียกร้องให้บริษัทผ่อนปรนข้อเรียกร้องของพวกเขาให้เบาบางลง คนอื่น ๆ ก็มีปฏิกิริยาดูด้วยความหึงหวง พวกเขาถาม “ทำงานหนักผิดตรงไหน ?” พวกเขาพลิกไค้คว้าและกล่าวหาชาวตะวันตกเกียจคร้านและอัมเมใจ ตัวอย่างเช่น ใน ค.ศ. 1992 โฆษกสภาผู้แทนราษฎร ซาคุราอุชิ โยชิโอะ (Sakurauchi Yoshio) ได้แอบอ้างว่า “ต้นเหตุของปัญหา [การค้า] คือ คุณภาพแรงงานอเมริกาต่ำ... ผู้ใช้แรงงานอเมริกาเกียจคร้านเกินไป พวกเขาต้องการค่าตอบแทนสูงโดยปราศจากการทำงาน” วาทกรรมนี้เป็นที่วิจารณ์ทั่วไปต่างประเทศ แต่ก็น่าขบขันที่วาทกรรมนั้นเป็นตรงกันข้ามกับธรรมชาติเดิมของชาวยุโรปและอเมริกาที่ว่า ชาวอาณานิคมเป็นคนเกียจคร้าน

การแบ่งแยกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายวิจารณ์และฝ่ายเฉลิมฉลอง ก็แสดงให้เห็นโคเคนธรรมชาติของวัฒนธรรมมวลชน (Mass culture) ปัญญาชนและนักวิจารณ์สังคมได้ถกเถียงกัน เรื่องการกำหนดคตินิยมลักษณะความแตกต่างไม่เป็นเนื้อเดียวกันมากขึ้นในสังคมจนทำให้เกิดการแบ่งย่อยเป็นมวลชนจุลภาค (“micro-masses”, มวลชนย่อย) ลักษณะนี้เห็นได้ชัดในทศวรรษที่ 1980 เป็นกลุ่มย่อย ๆ ของสังคมที่มีขนาดใหญ่กว่า กลุ่มมวลชนย่อยยังมีศรีสุขจนเป็นอิสระ มีระบบการผลิตเป็นอุตสาหกรรมและมีระบบการตลาดเพื่อบรรลุถึงซึ่งผลประโยชน์และงานอดิเรกในยามว่าง อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ได้ตีพิมพ์แมกกาซีนรายสัปดาห์และรายเดือนเป็นพิเศษเฉพาะหลายร้อยฉบับหัวหนังสือ เพื่อถูกค้าหลากหลายวัยและรสนิยม ผู้วิจารณ์ถึงความหลากหลายนี้เป็นเพียงผิวเปลือกนอก มวลชนเพียงแต่ “บ้ำงาน” เพื่อรักษาดำแหน่งหน้าที่การงานเท่านั้น เพื่อแข่งให้ได้ผลงานใหม่ที่สุดค่าที่สุด โดยมีความเชื่อว่า ความแตกต่างเล็กน้อยก็เป็นเรื่องสำคัญ สำหรับพวกอนุรักษนิยม แม้มีหลักฐานว่า ผู้ทำงานได้ทำงานสุดขีดยาวนานหลายชั่วโมงเกินมาตรฐานสากล แต่ลัทธินิยมบริโภค ที่มาพร้อมกับความมั่งคั่งได้ให้สัญญาณถึงความว่างเปล่าของจริยศาสตร์ในการทำงาน จริยศาสตร์นี้เคยสร้างญี่ปุ่นขึ้นภายหลัง

สงครามโลก ให้เป็นมหาอำนาจโลก สำหรับพวกนิยมความก้าวหน้า ประชาชนผู้นิยมความเจริญทางวัตถุไม่สนใจการเมืองและสนใจแต่ตนเองเป็นสำคัญ

ทุกคนมิใช่ว่าจะเห็นด้วยกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ ตีรูมิ ชุนซุเก (Tsurumi Shunsuke) ปัญญาชนชั้นนำได้โต้แย้งว่า ชาวญี่ปุ่นรักษาความสมดุลระหว่างการทำงานมากกับการเล่นมากเกินไป เขาเขะเขี่ย “คนบริษัท กุง-โฮ” (“Gung-ho company men”) หรือ “บรรดาแม่ผู้มีการศึกษาแต่วิตกกังวล” (“neurotic education mamas”) ที่เพียรพยายามจะได้เข้าชั้นสู่สถานภาพสูง เขายกย่องพวกเขาที่มีความเชื่อเข้มแข็งว่า การใช้วิถีชีวิต (Lifestyle) และการทำมาหากินก็เป็นการเพียงพอ นักคิดผู้คิดเป็นตรงกันข้ามที่สำคัญที่สุดในทศวรรษที่ 1980 คือ โยชิโมโตะ ทากาอากิ (Yoshimoto Takaaki) ตัวเขาและกลุ่มของเขาเคยได้เถียงกับมารูยามา (Maruyama) ใน ค.ศ. 1960 มาก่อนเรื่อง วิฤติการณ์สนธิสัญญาความมั่นคง เขาและกลุ่มของเขาอินดีปริคามากตามสปีริตยูวชนและวัฒนธรรมแบบมวลชน พวกเขาเห็นว่า นี่เป็นการปลดปล่อยความปรารถนาส่วนตนของประชาชนผู้อาจจะก้าวข้ามพ้นความปรารถนาในความสุขทางกายจากความเจริญทางวัตถุ พวกเขาตั้งข้อสังเกตว่า นักโฆษณาได้สร้างภาพลักษณ์ที่ปราศจากการเชื่อมกับผู้อุปถัมภ์ แทนที่จะยึดถือคุณสมบัติของผลผลิตโดยเฉพาะหรือแม้แต่คุณสมบัติของบริษัท งานของนักวิจารณ์เหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของการโต้เถียงในญี่ปุ่นว่าด้วยลักษณะของสังคมและวัฒนธรรม “หลังสมัยใหม่” (“Postmodern”) การโต้เถียงเช่นนั้นเกิดขึ้นพร้อมกันกับการโต้เถียงทำนองเดียวกันในสังคมทุนนิยมก้าวหน้าแห่งอื่น

ภาพลักษณ์จากการโฆษณาได้ช่วยกำหนดค่านิยมของทัศนะญี่ปุ่นในวิถีทางหนึ่งที่สำคัญ เมื่อการจ้างงานภาคการเกษตรลดลงต่ำกว่าอัตราร้อยละ 10 ใน ค.ศ. 1985 การแปรรูปอย่างสม่ำเสมอของชนบทญี่ปุ่นไปสู่ลักษณะเป็นชานเมือง (Suburb) ยังคงมีอยู่ แต่อุตสาหกรรม การโฆษณาได้ร่วมพ้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการขนส่ง เพื่อพลิกกลับแนวโน้มประธานกันเป็นหนึ่งในยุคสมัยความเจริญสูงยิ่ง (High-growth era) พวกเขาแปรรูปชนบทไปสู่แผ่นดินแม่ของทั้งประเทศ ในการรณรงค์โฆษณาที่ขึ้นชื่อของทศวรรษที่ 1970 ประชากรถูกกระตุ้นเร่งเร้าให้ “ค้นพบญี่ปุ่น” (“discover Japan”) โดยเดินทางทางรถไฟไปสู่ชนบท ในทศวรรษที่ 1980 ระยะทางระหว่างบรรดานครทันสมัยกับหมู่บ้าน “แบบเก่า”

(“traditional villages”) ได้ห่างมากขึ้น โดยมีการรณรงค์ตามคิดเพื่อยกย่องเสน่ห์ดั้งเดิมของการท่องเที่ยวในญี่ปุ่น ดินแดนมหัศจรรย์

เมื่อภาณิรายได้เพิ่มพูนไปตามเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู จังหวัด เมืองและหมู่บ้าน ได้ร่วมกับนักพัฒนาในการเร่งสร้างสนามกอล์ฟ พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ เพื่อดึงใจให้นักท่องเที่ยวหันกลับมาท่องเที่ยวภายในบ้านตนเอง

กระแสพลิกกลับยังปรากฏในด้านการศึกษา ระหว่าง ค.ศ. 1970-1990 มีลัทธินิยมความเสมอภาคในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาตามคุณวุฒิความสามารถ ทั้งนี้ เป็นเรื่องน่าเย้ยเยาะ เพราะเป็นผลมาจากโรงเรียนมัธยมปฏิเสธที่จะสอนความชำนาญในการทดสอบ บิดามารดาและบุตรหลานสนองตอบด้วยความกระตือรือร้นสืบค้นหาความได้เปรียบในการแข่งขันเพื่อสอบเข้าโรงเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุด ภาคเอกชนสนองตอบความจำเป็นนั้น หลังจากที่โรงเรียนกวดวิชาได้แพร่กระจายออกไปโดยเฉพาะเป็นพิเศษในบรรดานครสำคัญ นักเรียนมัธยมผู้มีความทะเยอทะยานใช้เวลา 4-5 ชั่วโมงหลังการเรียนปกติเพื่อทดสอบความชำนาญ พวกเขาจึงเหนื่อยอ่อนกลับบ้านประมาณ 3 ทุ่มหรือสี่ทุ่ม เพื่อจะต้องทำการบ้านของการเรียนภาคปกติ ยิ่งกว่านั้น โรงเรียนมัธยมของเอกชนและโรงเรียนมัธยมกลางบางแห่งของเอกชนและโรงเรียนประถมศึกษาที่มีชื่อเสียงจากการส่งนักเรียนเข้าสอบสมัครเข้ามหาวิทยาลัยแห่งรัฐและของเอกชน โรงเรียนกวดวิชาจึงปรากฏเป็นโรงเรียนพิเศษเฉพาะในการปูหนทางเข้าสู่โรงเรียนเอกชนเหล่านั้น ความมั่งคั่งของบิดามารดาที่ทำให้บุตรหลานได้เปรียบในการแข่งขันต่อไป สัดส่วนของนักเรียนจากบ้านร่ำรวยเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยระดับสูงสุดเพิ่มเป็นจำนวนมากอย่างรวดเร็ว

แนวโน้มแบบอื่นในสังคมได้รวมทั้งรายงานรูปแบบเหี้ยมโหดของการที่เด็กนักเรียนฆ่าฟันกัน บรรดาราชบัณฑิตเกรงว่า นักศึกษาอาจระบายความเครียดจากการแข่งขันกันสอบโดยทำร้ายเด็กนักเรียนที่อ่อนแอกว่า เมื่อราคาอสังหาริมทรัพย์พุ่งสูงในต้นทศวรรษที่ 1980 ความแตกต่างกันทางฐานะระหว่างผู้มีทรัพย์สินกับผู้ไม่มีเริ่มขยายกว้างมากขึ้น

ในทศวรรษที่ 1980 ปัญหาช่องว่างกว้างมากระหว่างผู้มีกับผู้ไม่มี ปรากฏแก่ผู้คนส่วนใหญ่ในญี่ปุ่นว่า เป็นเรื่องที่จัดการได้ เป็นข้อตำหนิเพียงเล็กน้อย เมื่อสำรวจความเห็นและอัตราการออกเสียงเลือกตั้งลดลง ประชาชนของประเทศที่มั่งคั่งก็ยังเฉาต่อการเมือง

อีกทั้งเศรษฐกิจยังก้าวหน้าเหนือกว่าคู่แข่งในอเมริกาเหนือและยุโรปตะวันตกในระหว่าง ค.ศ. 1985-1990 พลังอำนาจทางการเงินและทางการผลิตของบรรดาบริษัทที่ทะยานขึ้นสูงลิบ

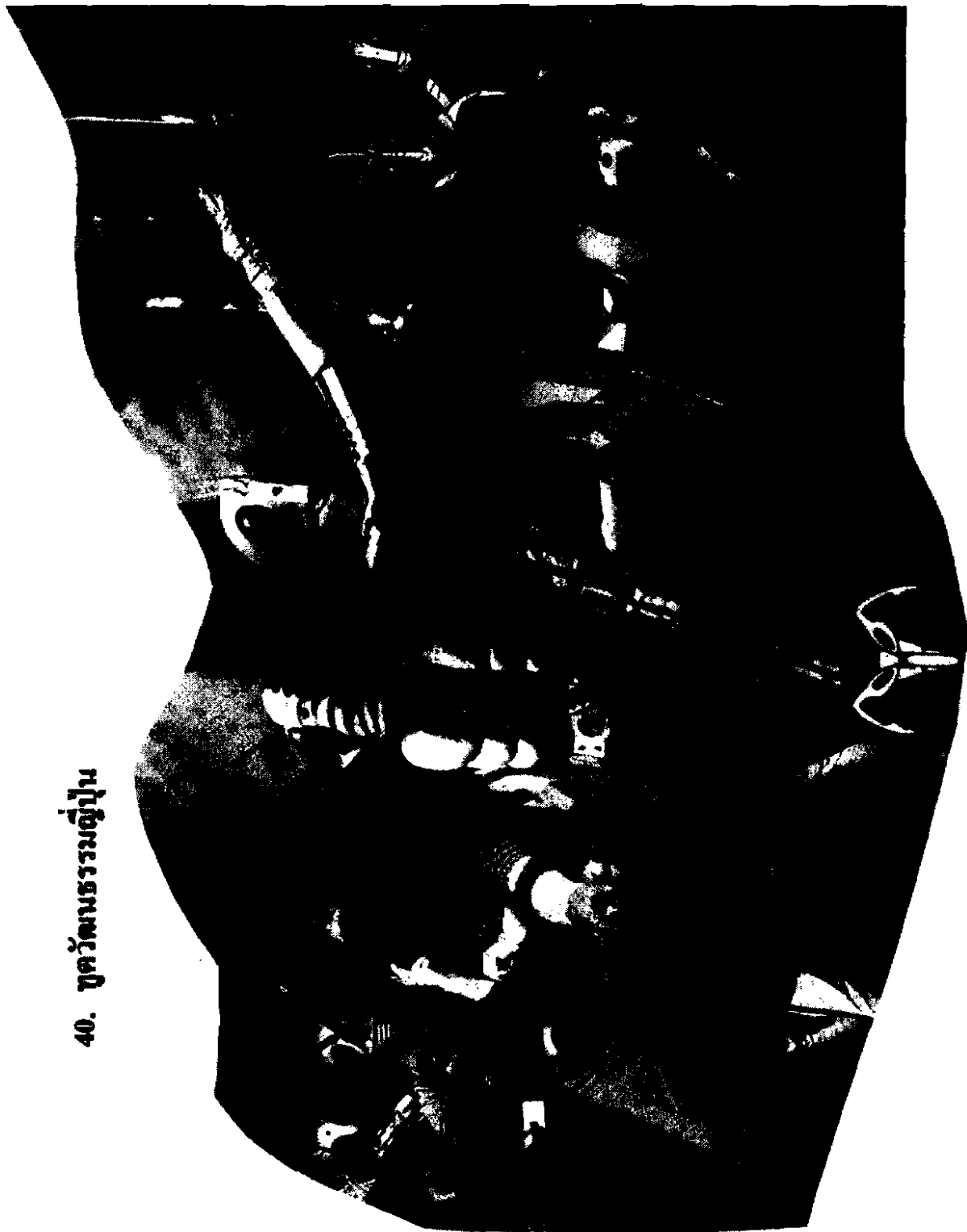
ชาวญี่ปุ่นค่อย ๆ แปรเปลี่ยนความรู้สึกแล้ว จากความพึงพอใจ ค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น ความอหังการ ค่าของหุ้นได้ทะยานขึ้นสูง เอกชนโดยส่วนบุคคลก็เข้าร่วมการกระแทกเอากำไร จากหุ้น พวกเขาเล่นคำ Zai-tekku หรือเทคนิคทางการเงิน (Financial technique) เป็นการเล่น กับ hai-tekku (High-tech) เมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1989 ครรชนิย์หุ้นนิเกอิ (Nikkei) เพิ่มขึ้นสามเท่า ภายใน 3 ปี บริษัทที่ขึ้นบัญชีไว้ที่ตลาดหุ้นโตเกียวถือเป็นอัคราร้อยละ 40 ของมูลค่าทั้งหมด ของตลาดหุ้นของทั่วโลก ราคาที่ดินสูงขึ้น 2 เท่า ในคันทศวรรษที่ 1980 ไม่กี่ปีต่อมา ก็เพิ่มสูง ขึ้นสองเท่าอีกและเพิ่มเป็นสามเท่าในบางจุด กลุ่มนักธุรกิจทุจริตฉ้อโกง (Organized crime syndicates) พุ่งขึ้น เข้าสู่ธุรกิจกระแทกที่ดิน บางครั้ง ผู้อยู่อาศัยในที่ดินที่มีพลกำลังเข้มแข็งก็ ขายที่ดินที่ได้ซื้อมา ซื้อมาขายไปอย่างรวดเร็วเพื่อกำไรมหาศาล เมื่อถึงปี 1989 มูลค่ารวมของ อสังหาริมทรัพย์ (Real estate) ในโตเกียวเป็นมูลค่าล้ำหน้ามูลค่าของสหรัฐอเมริกาในบาง กรณี ชาวญี่ปุ่นลงทุนด้วยการประมูลซื้องานศิลปะล้ำค่าด้วยราคาสูงมากอย่างไม่เคยปรากฏมา ก่อน ศิลปินฝรั่งเศสอิมเพรสชัน (Impressionists) เป็นคนโปรดของนักลงทุนชาวญี่ปุ่น นัก ธุรกิจคนหนึ่งซื้องานเขียนของจิตรกรชื่อชื่อ แวน โกห์ (Van Gogh) และเรอนัวร์ (Renoir) โดย ซื้อไว้ในราคาสูงเป็นอศวรรษถึง 160 ล้านดอลลาร์

ความล้มเหลวเกินเข่นนั้นมิได้มีขอบเขตจำกัดสำหรับเด็กหนุ่ม (Youngsters) คนร้าย (Gangsters) หรือนักธุรกิจที่บ้าระห่ำคิดประหลาด (Eccentric) บางธนาคารที่เลื่องลือชื่อใน การธนาคาร คือ ซุมิโตโม (Sumitomo) และฟูจิ (Fuji) ก็ริเริ่มการต่างๆ ที่ไร้สาระและไม่ยังคิด กล้าได้กล้าเสีย ในกรณีเค้นกรณีหนึ่ง ธนาคารอุตสาหกรรมแห่งญี่ปุ่น (Industrial Bank of Japan) ซึ่งเป็นธนาคารที่มีหุ้นขึ้นดีเลิศแห่งหนึ่ง มีบทบาทหลักทางการเงิน คือ การจัดหาเงิน ลงทุนให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจมหัศจรรย์ (Economic miracle) ระหว่าง ค.ศ. 1950-1970 ธนาคารอุตสาหกรรมแห่งญี่ปุ่นให้ 2,000 ล้านดอลลาร์แก่สตรีผู้หนึ่งผู้ประกอบกิจการร้านอาหารเล็ก ๆ หลายแห่งเป็นลูกโซ่ในโอซากา เป็นร้านอาหารที่มีลูกค้าสำคัญคือ คนร้ายและ สาวคนรัก สาวทั้งหลายใช้เงินไปในการกระแทกกำไรจากการค้าหุ้น เป็นการกระแทกโดยการฉ้อ นำนายทนายหักจากการทรงเจ้าเข้าผี ทรัพย์สินที่เธอนำมาค้าประกันนั้นกลับกลายเป็นบัตรเงิน

ฝากปลอมแปลงอย่างเลวจากสำนักงานรับจ้างสืบสวนฐานะทางการเงินในท้องถิ่น (Credit agency) เป็นการง่ายเลยที่จะเห็นว่า แนวโน้มเหล่านี้กำลังผสมผสานกันเพื่อสร้างการกระแทกกำไรเป็นฟองสบู่ ไม่ยั่งยืนและอันตรายมาก แต่ขณะนั้น ผู้คนมากมายตั้งข้อสมมุติกันว่าวันเวลาใดๆ จะอยู่ยั่งยืนชง

เรื่องราวการฟื้นฟูฐานะจนมั่งคั่งเกินใฝ่ฝัน เป็นเรื่องอัศจรรย์ และเป็นเรื่องของแบบอย่าง เป็นภาพจำลอง (Story of model) หรือ ? หรือเป็นเรื่องอสูรระดับโลกที่ทะยานขึ้นมาคุกคาม ? หรือเป็นเรื่องการสูญเสียคุณธรรมอย่างน่าสลดและการกักกร่อนค่านิยมเก่าแก่ ? ทรยศตนเองนี้ถูกแสดงออกทั่วไปทั้งในญี่ปุ่นและทั่วโลกหรือ ? ญี่ปุ่นเป็นดินแดนแห่งความแตกต่างอย่างโดดเด่นและอย่างมีลักษณะเฉพาะ ประสบการณ์ในญี่ปุ่นควรเป็นเรื่องงดงามมีเสน่ห์ แต่เป็นเรื่องพิเศษน้อย ประสบการณ์ในญี่ปุ่นเป็นประสบการณ์อันผันแปรในโลกที่มีความพยายามที่จะพัฒนาให้ทันสมัยและมั่งคั่ง

40. บุคคลธรรมดาญี่ปุ่น

บทที่ 17

ญี่ปุ่นปัจจุบัน

ก่อนอื่น จำเป็นต้องมีการแบ่งกาลเวลาแบบญี่ปุ่นและกาลเวลาแบบโลกใน ค.ศ. 1990 กำแพงเบอร์ลิน (Berlin Wall) พังทลายลงใน ค.ศ. 1989 เยอรมนีรวมกันในปีต่อมา จักรวรรดิสหภาพโซเวียตล่มลงใน ค.ศ. 1989 สหภาพโซเวียตเองก็สิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1991 ในญี่ปุ่น จักรพรรดิโชวะ (Shōwa) เสด็จสวรรคตในเดือนมกราคม ค.ศ. 1989 ในระยะนั้นที่มีการปฏิวัติในยุโรป ในเดือนกรกฎาคม พรรคเสรีประชาธิปไตยพ่ายแพ้ยับเยินในการเลือกตั้งระดับสภาสูง เป็นครั้งแรกที่พรรคไม่มีเสียงข้างมากในสภาสูง ใน ค.ศ. 1990 การกะเทิงกำไรเป็นฟองสบู่ของทศวรรษที่ 1980 ก็แตก ผลก็คือ เศรษฐกิจจะงักงัน 10 ปี ปรับระดับโลกและทวีติกาภายในประเทศของทศวรรษที่ 1990 แตกต่างมากจากทศวรรษที่ 1980

สิ้นรัชกาลและสถาบันพระมหากษัตริย์แปรเปลี่ยนรูป

ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1987 จักรพรรดิฮิโรฮิโตะ (Hirohito) ต้องทรงรับการถวายคำคัดค้านอ่อนน้อม ในเดือนกันยายน ปีต่อมา พระองค์ทรงตกพระโลหิตภายในพระวรกาย เสียเลือดแพร่หลายว่า โดยเนื้อแท้แล้ว จักรพรรดิทรงพระประชวรด้วยพระโรคมะเร็ง กลายเป็นข่าวจริง แม้รัฐบาลมิได้ยืนยันข่าวนั้นจนเมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว พสกนิกรเฝ้าติดตามข่าวพระประชวรอยู่ประมาณ 4 เดือน ที่มีข่าวเรื่องตกพระโลหิตและการถ่ายพระโลหิต จักรพรรดิเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1989 รัชกาลโชวะ (Shōwa Era) ได้สิ้นสุดลง นับเป็นรัชกาลที่ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์พระบรมราชวงศ์ รัฐบาลได้ประกาศรัชกาลใหม่ทันทีคือ รัชกาลเฮเซ (Heisei, คำนับอักษรแปลว่า สันติภาพกำลังมา attaining peace) ตามเด็จพระบรมโอรสาธิราชอากิฮิโตะ (Akihito) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นทางการในวันที่ 12 พฤศจิกายน ค.ศ. 1990

การเสด็จสวรรคตได้แสดงให้เห็นการต่อเนื่องอันสำคัญในสถาบันพระมหากษัตริย์ในญี่ปุ่น ระหว่างทรงพระประชวร หนังสือพิมพ์รายงานข่าวพระประชวรทุกวัน อาทิ รายงานอุณหภูมิพระวรกาย การเดินของพระขีพจรและพระอาการประชวร แม้จะมีการปิดข่าวพระโรคมะเร็ง แต่การรายงานข่าวประชวรก็ถือเป็นเรื่องแปลก เพราะโดยปกติแล้ว พระราชขีพจร พระราชคำวิและพระสุขภาพอนามัย ล้วนถือเป็นเรื่องปิดลับตลอดพระชนม์ชีพ การล่วง

ละเมิดความเป็นส่วนพระองค์มิได้เป็นการริเริ่มของสมัยหลังสงครามโลก ใน ค.ศ. 1912 การเผยแพร่ข่าวประวัตรของจักรพรรดิเมจิจนเสด็จสวรรคตนั้นถือเป็นราชประเพณีใหม่ที่ทันสมัย ข้าราชการเผยแพร่ข่าวเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันสนิทแน่นแฟ้นระหว่างกษัตริย์สมัยใหม่กับอาณาประชาราษฎร์ โดยให้จักรพรรดิเสมือนปรากฏพระองค์ต่อหน้าประชาชนในวิถีทางพิเศษเมื่อใกล้เสด็จสวรรคต

ในรัชสมัยจักรพรรดิเมจิ ก็มีประเพณีให้อาณาประชาราษฎร์เข้าร่วมถวายใจเมื่อจักรพรรดิใกล้เสด็จสวรรคต ใน ค.ศ. 1988 มีการฟื้นฟูประเพณีนั้น ข้าราชการกระตุ้นประชาชนให้เข้าร่วมถวายใจ ไม่เฉลิมฉลองการอันใดในระหว่างที่จักรพรรดิทรงพระประชวรยาวนาน นักวิชาการและกวีคือ นอร์มา ฟิลด์ (Norma Field) ได้พรรณนาอย่างสวยงามเรื่องนี้เป็นบรรยากาศแห่งการที่ทุกหมู่เหล่าเห็นชอบร่วมกันอย่างบีบบังคับโดยปริยาย ("coercive consensus") กิจกรรมรื่นเริงถูกยกเลิกรวมทั้งเทศกาลงานรื่นเริงทุกระดับ แม้แต่คำที่บ่งบอกความหมายในทางเรขาคณิตก็ต้องถูกระงับมิให้มีปรากฏแม้แค่บนหน้าหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ นอร์มาฟิลด์ได้เล่าว่า ยังมีข้อห้ามวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของจักรพรรดิในสงครามโลก เมื่อจักรพรรดิทรงพระประชวรใกล้เสด็จสวรรคตในเดือนธันวาคม โมโตชิมา (Motoshima) นายกเทศมนตรีแห่งนครนางาซากิ (Nagasaki) ได้อธิบายด้วยความเชื่อว่า "พระจักรพรรดิทรงรับผิดชอบต่อสงคราม" นี่มิใช่ความเห็นใหม่ หรือความเห็นผิดปกติ แต่ผู้ปกป้องจักรพรรดิประณามเขาอย่างรุนแรง ท่านนายกเทศมนตรีถูกลอบยิงบาดเจ็บใน ค.ศ. 1990 นี่คือการหวนกลับไปสู่การเมืองที่กดขี่มาก (Oppressive) ของทศวรรษที่ 1930

นอกจากการต่อเนื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว มีการสนองตอบที่ผิดแปลกมากต่อการเสด็จสวรรคต เมื่อเทียบกับสมัยพระราชาธิราช หรือสมัยพระอัยกา พลเมืองเป็นอิสระที่จะไม่ใส่ใจ เมื่อโทรทัศน์ถ่ายทอดข่าวสดพระราชพิธีพระบรมศพ ประชาชนเข้าวัดไถ่ถามร้านไปดูแทนที่จะชมการถ่ายทอดสด บางคนวิจารณ์ด้วยซ้ำว่า รัฐบาลทำการเกินไปที่ขอให้ประชาชนเข้าร่วมถวายใจ บางคนก็ประท้วงที่รัฐบาลใช้งบประมาณจัดพระราชพิธีพระบรมศพเพราะมีการรวมเอาองค์ประกอบของศาสนาเข้าไปด้วย คณะกรรมการของพลเมืองนางาซากิเพื่อแสวงหาการพูดอย่างเสรี (Committee to Seek Free Speech) ได้ปกป้องนายกเทศมนตรีอย่างเข้มแข็ง คณะกรรมการเตรียมเสนอคำร้องให้ยกเลิกข้อห้ามการถกเถียงเรื่อง

กษัตริย์ไม่กี่เดือนต่อมา ผู้คนเกือบ 400,000 คนลงนามในคำร้องนั้น การกระทำเยี่ยงนี้ย่อมจะเป็นเรื่องที่จินตนาการมิได้เลยก่อนสงครามโลก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1990 ได้ช่วยทำให้เกิดการโต้แย้งอีกว่า รัฐบาลควรสนับสนุนพระราชพิธีที่มีลักษณะศาสนาอย่างเหมาะสมอย่างไร ข้าราชการและปัญญาชนอนุรักษ์นิยมมีทรรศนะกว้างขึ้นว่า รัฐบาลอาจทำการใดได้บ้างในเรื่องพระราชพิธี บรรดานักเสรีนิยมและฝ่ายซ้ายผู้เกรงที่จะเห็นเครื่องเชื่อมเกิดขึ้นอีกครั้งระหว่างรัฐกับศาสนา ชินโต ก็กระตุ้นมิให้มีบทบาทมากนัก จักรพรรดิองค์ใหม่ทรงยึดมั่นการชำระไว้ซึ่งบทบาทเชิงสัญลักษณ์ตามรัฐธรรมนูญ ความเห็นจากการสำรวจได้แสดงว่า ประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนจักรพรรดิให้ทรงเป็นกษัตริย์แต่เพียงในสัญลักษณ์ไม่มากไม่น้อย ส่วนใหญ่ดูเหมือนจะไม่ใส่ใจนักกับรายละเอียดเรื่องใครจ่ายค่าตั้งพระราชพิธี

สามปีต่อมา ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1993 พระรัชทายาทนารุฮิโตะ (Naruhito) ทรงเจริญรอยตามจักรพรรดิอากิฮิโตะ (Akihito) พระราชบิดา และได้ทรงอภิเษกสมรสกับสามัญชน เจ้าสาวคือ โอวาคา มาซาโก (Owada Masako) ธิดาของนักการทูตชั้นผู้ใหญ่ พระองค์ต้องทรงติดตามเธอถึงเจ็ดปี เธอโคตรเด่นมากเพราะมีการศึกษาจากสามทวีป กล่าวคือ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด (Oxford) และมหาวิทยาลัยโตเกียว (Tokyo University) เธอเป็นสตรีที่ไม่ธรรมดาเลยในเส้นทางอาชีพของเธอ เธอทำงานเป็นนักการทูตล่าม 7 ปี ในกระทรวงการต่างประเทศ

สื่อมวลชนถ่ายทอดพระราชพิธีอภิเษกสมรส และความปลื้มปิติของปวงประชาที่ในที่สุดพระรัชทายาทพระชนมายุ 33 พรรษาก็ได้ทรงอภิเษกสมรส เป็นการแสดงชัดแจ้งว่าระบอบการปกครองกษัตริย์ยังเป็นเรื่องที่สาธารณชนสนใจอย่างยิ่ง แต่การสนองตอบของสาธารณชนก็ผสมผสานการเห็นห่างเข้ากับการบูชาผู้มีชื่อเสียงได้อย่างแบบขล สำนวนน้อยมากมายหลายคนเศร้าเสียใจ ถือเป็นการสูญเสียอย่างยิ่งของสตรีที่สละอาชีพดีเด่นพิเศษ แม้จะเป็นการสละเพื่อการอภิเษกสมรสนี้ คนอื่น ๆ ก็กังวลผลกระทบของการใช้ชีวิตในพระราชวังเสมือนถูกขัง สื่อมวลชนเชื่อว่า การอภิเษกสมรสเหมือนนิทานจีนเคอเรลตา แต่การเฉลิมฉลองพระราชพิธีอภิเษกสมรสไม่เป็นที่สนใจใหญ่เหมือนเมื่อครั้งจักรพรรดิอากิฮิโตะทรงอภิเษกสมรสกับโชคา มิชิโกะ (Shōda Michiko)

การเปลี่ยนภาพลักษณ์จากจักรพรรดิผู้เป็นที่ยำเกรงมาเป็นจักรพรรดิเสมือนบุคคลผู้มีชื่อเสียง (Celebrity) ก็ปรากฏชัดแจ้ง ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1999 รัฐบาลได้จัดงานพระราชพิธีฉัตรมงคลครบรอบ 10 ปีแห่งการเสวยราชย์ หนุ่มสาวสารภาพว่ามาร่วมงานเฉลิม เพราะต้องการชมการแสดงของนักร้องร็อก (Rock stars)

เมื่อเริ่มทศวรรษที่ 2 ของการเสวยราชย์และเริ่มสหัสวรรษใหม่ สถาบันพระมหากษัตริย์เผชิญทางสองแพร่ง พระราชทายาทและเจ้าหญิงพระชายายังไม่มีพระโอรสธิดาหลังการอภิเษก สมรสมาแล้ว 8 ปี แต่ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2001 หลังจากทรงแท้งก่อนนั้นสองปี เจ้าหญิงได้ทรงพระประสูติกาลพระธิดา กฎมณเฑียรบาลกำหนดให้สืบราชสันตติวงศ์ทางสายบุรุษ แต่เนื่องจากพระอนุชาทั้งสองพระองค์ก็มีพระธิดา ในรุ่นพระราชโอรสธิดาของจักรพรรดิยังไม่มีพระโอรส ปัญหานี้มีหนทางแก้ไขได้อย่างสมเหตุสมผลยิ่งด้วยการเปิดโอกาสให้สตรีสืบสายราชสันตติวงศ์ ในสมัยโคกูวาระและสมัยก่อนหน้านั้นอีก ก็มีมาแล้วที่สตรี 10 องค์ ทรงสืบราชย์ แปลพระองค์ในทศวรรษที่ 500 และที่ 700 อีก 2 องค์ในศตวรรษที่ 17 และที่ 18 รัฐบาลเมจิได้พิจารณาจริงจังที่จะให้สตรีสืบราชย์เมื่อรัฐบาลเตรียมร่างรัฐธรรมนูญในทศวรรษที่ 1880 ความรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1947 รัฐบาลมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงกฎมณเฑียรบาล การประสูติของพระธิดาใน ค.ศ. 2001 ได้แสดงออกว่า ราชบัลลังก์ยังคงเป็นสายล่อฟ้า (A lightning rod) สำหรับความหวังและความกลัวของฝ่ายอนุรักษ์นิยมและฝ่ายปฏิรูปไม่แตกต่างกันเลย นักการเมืองและพลเมืองก็รังเกียจครอง คนที่เคร่งขรณบรรณนิยมได้คัดค้านเดิมที่แต่ความเห็นส่วนใหญ่รวมทั้งบรรดาผู้นำพรรคเสรีประชาธิปไตยเห็นด้วยว่าควรปรับปรุงแก้ไขกฎหมายยินยอมให้สตรีสืบราชย์ และการเปลี่ยนแปลงก็ดูเหมือนน่าจะเกิดขึ้น ราชบัลลังก์มิได้เป็นที่ยำเกรงอีกแล้ว แต่อนาคตของราชบัลลังก์เป็นเรื่องสำคัญสำหรับประชาชนส่วนใหญ่

พรรคเสรีประชาธิปไตย : ดิ้นสุดการนำการเมืองญี่ปุ่น

การสิ้นสุดรัชศกคือการที่พรรคเสรีประชาธิปไตยเริ่มต้นการเป็นผู้นำบรรดาพรรค (Hegemon) อย่างยาวนาน ทานากา คาคุเอ (Tanaka Kakuei) ผู้ยิ่งใหญ่เป็นอัมพาตใน ค.ศ. 1985 คือ "ลาโรง" จากเวทีการเมือง เขาถึงแก่อสัญกรรมใน ค.ศ. 1993 บรรดาผู้ใกล้ชิดยังคงควบคุมพรรคต่อไป แต่การแข่งขันกันเองก็ทำให้พรรคปั่นป่วน ยิ่งกว่านั้น เกิดข่าวลืออีกข่าวที่ทำให้พรรคอ่อนแอลง คือ ข่าวลือฉาวเรื่องรีครูต (Recruit affair) ใน ค.ศ. 1989 และข่าว

อื้อฉาวเรื่อง ซางาวา (Sagawa) ใน ค.ศ. 1992 ที่สำคัญที่สุดอาจจะเป็นเรื่องการสิ้นสุดสงครามเย็นที่สามารถจัดปัจจัยภายนอกที่กดดันและบังคับพรรคให้รวมกันแม้จะแตกเป็นก๊กแตกเป็นเหล่า

ระหว่าง ค.ศ. 1988-1989 นายกรัฐมนตรีทาเกชิตาและพันธมิตรต้องตกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์หนักที่รับความอนุเคราะห์จากบริษัทริครูด ยิ่งกว่านั้น ทาเกชิตาสะท้อนใจเมื่อเขาจัดการเศรษฐกิจการคลังด้วยความรอบคอบ (Fiscal prudence) แต่การจัดการกับการคลังนั้นไม่เป็นที่นิยม ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1988 เขาและกระทรวงการคลังได้เจริญรอยตามนายกรัฐมนตรีนาไกโซเนในการพยายามลดภาระของหนี้สาธารณะลงด้วยการออกพระราชบัญญัติภาษีบริโภคใหม่ (Consumption tax) ซาวานาไม่พอใจที่เขายินยอมตามแรงกดดันต่างประเทศและยินยอมซื้ออาหารเข้าประเทศมากพอควร เมื่อถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1989 ทาเกชิตาได้รับความนิยมน้อยมากเพียงอัตราร้อยละ 4 ต่ำสุดในประวัติศาสตร์ เขาลาออกด้วยความรู้สึกอัปยศเสื่อมเสียเกียรติอย่างยิ่ง

ผู้สืบทอดจากเขาคือ อุโน โซสุเก (Uno Sōsuke) เขาเผชิญศึกใหญ่ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาที่ปรึกษาซึ่งเป็นสภาสูง การเลือกตั้งถูกกำหนดให้มีในเดือนกรกฎาคม สมาชิก 252 คนมีวาระ 6 ปี กึ่งหนึ่งต้องรับการเลือกตั้งใหม่ทุก ๆ 3 ปี พรรคเสรีประชาธิปไตยเข้าสู่สนามจึงชัยโดยได้รับเสียงข้างมากอย่างจวนเจียน ความยุ่งยากของอุโนก็อยู่ที่การเปิดโปงว่า เขาเคยมีอนุภรรยาหลายปีแล้วและที่นับว่าเลวร้ายกว่านั้นก็คือ เขาปฏิบัติต่อเธออย่างเลวทราม เมื่อจะยุติความสัมพันธ์กัน

โหนดเรื่องเพศอื้อฉาว โหนดเรื่องเงินทอง แล้วยังมีเรื่องภาษีใหม่ อุโนยอมเผชิญฝ่ายค้าน แต่เขาก็ยังโชคดีที่ใน ค.ศ. 1986 พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้เลือกตั้งสตรีชื่อ โคอิ ทากาโก (Doi Takako) เป็นหัวหน้าพรรคสตรีเป็นครั้งแรก เธอนำพรรคผู้ชัยชนะโดยถือมวลชนก่อนและว่า พรรคตกอยู่ในยุคสมัยเฟื่องฟูแบบมาดอนนา ("madonna boom") การเลือกตั้งแสดงช่องว่างทางเพศ ผู้หญิงคัดค้านความประพฤติของอุโนและภาษีบริโภค สตรีผู้รับสมัครรับเลือกตั้งได้เข้าสภา 22 ที่นั่งจากทั้งหมด 126 ที่นั่ง (สตรีผู้สมัครของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้ที่นั่ง 12 ที่นั่ง) บรรดานักสังคมนิยมได้ที่นั่งทั้งหมด 46 ที่นั่ง พรรคเสรีประชาธิปไตยได้เพียง 36 ที่นั่ง นี่คือการสูญเสียเสียงข้างมากในสภาเดียวของรัฐสภาเป็นครั้งแรกสำหรับพรรคเสรีประชาธิปไตย

พรรคเสรีประชาธิปไตยยังนับว่าโชคดี ภายใต้อรัฐธรรมนูญ สภาที่ปรึกษาเป็นองค์กรที่อ่อนแอของรัฐสภา ที่สำคัญที่สุดคือ สภานี้ไม่สามารถใช้สิทธิยับยั้ง (Veto) พระราชบัญญัติงบประมาณที่ผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว คราบโคที่พรรคเสรีประชาธิปไตยมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร คราบนั้นพรรคก็จะมีอำนาจ ไม่กี่เดือนต่อมา พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้พิสูจน์แล้วว่าไม่สามารถพลิกความสำเร็จจากการเลือกตั้งให้เป็นการทำนายอย่างได้ผลต่อบรรดานโยบายของพรรคเสรีประชาธิปไตย อันที่จริงแล้ว ในการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 พรรคเสรีประชาธิปไตยได้แผ่ขยายเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร

พรรคถือเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ อีกเหิมจนเพิกเฉยต่อสัญญาณเตือนของการพังทลายของพรรคใน ค.ศ. 1989 คาเนมารุ ชิน (Kanemaru Shin) นักการเมืองอาชีพและบิรารโกสิจิตติดตามทานากา คาอุเอ ได้พุ่งขึ้นเป็นผู้นำกลุ่ม (Faction boss) ใหม่อยู่เบื้องหลังฉาก โดยจัดการดูแลกลุ่มของทานากา กลุ่มของเขาควบคุมคะแนนเลือกตั้งที่จำเป็นเพื่อเลือกตั้งประธานพรรค ผู้จะกลายเป็นนายกรัฐมนตรี เขามีนิคเนม "the Don" (เจ้าพ่อ) คาเนมารุเป็นผู้ชักจูงนายกรัฐมนตรีสองคนคือ ไคฟู โตชิกิ (Kaifu Toshiki, ค.ศ. 1989-1991) และมิยาซาวา คิอิชิ (Miyazawa Kiichi, ค.ศ. 1991-1993)

มิยาซาวาเป็นฝ่ายค้านที่ลือชื่อของคาเนมารุ เป็นข้าราชการกระทรวงว่าการคลังมืออาชีพก่อนเข้าสู่วงการเมือง เขาใช้ภาษาอังกฤษคล่อง มีความรอบรู้การเงินและการเมืองโลก เขาเร่งเก็จริฐกรรมการค้า (Deal making) และถือการใช้จ่ายเงินเกินไปของคนอย่างคาเนมารุ แต่เขาก็เจริญรอยตามคาเนมารุในเรื่องคำสั่งทั้งหลายของคาเนมารุที่เกี่ยวกับนโยบายและบุคลากรเพื่อให้ตนมีโอกาสเป็นคนสำคัญที่เป็นที่นิยม

ใน ค.ศ. 1992 ข่าวนี้อีลารวดด่วนซาางา (Sagawa Express) ได้ถูกเปิดโปงออกมา ภาพของมิยาซาวาเริ่มมีเค้าเมฆหมอก เป็นเรื่องใหญ่กว่าเรื่องบริษัทริคุต ผู้นำบริษัทซาางา มิได้เพียงแต่ใช้เงินตราซื้อนักการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งระเบียบข้อบังคับที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่อุตสาหกรรมของคนเท่านั้น หากแต่ผู้นำบริษัทยังใช้เส้นสายเครือข่ายอิทธิพลได้คลิด้วยเพื่อให้สนับสนุนพันธมิตรทางการเมืองของเขาและข่มขู่ฝ่ายตรงกันข้าม คาเนมารุมีบทบาทมากในเรื่องสกปรกนี้ เขาได้พบบรรดาผู้นำตระกูล (Family bosses) เพื่อขอบคุณที่ได้

ช่วยเหลือเขา เขาหนีภัยอย่างมากมาย ในท่ามกลางบาปทั้งปวง เขาถูกจับได้ว่าสะสมทองแท่ง 100 กิโลกรัมในห้องชุดหุหรานในใจกลางนครโตเกียว

การฉ้อราษฎร์บังหลวงของคานามารุเป็นไปอย่างรุนแรงหนักหนาที่สุด แต่ธรรมเนียมปฏิบัติก็กำบังให้ร่วมเงาแก่การฉ้อราษฎร์บังหลวง มันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอยู่เบื้องหลังของการปกครองโดยพรรคเสรีประชาธิปไตยมาหลายทศวรรษแล้ว เมื่อสิ้นสงครามเย็น บรรดาผู้สนับสนุนพรรคเสรีประชาธิปไตยไม่ค่อยจะเต็มใจที่จะวิพากษ์วิจารณ์พรรคของตนและสื่อมวลชนก็หาญกล้าโจมตีนักการเมืองผู้ฉ้อราษฎร์บังหลวง ปลายปี ค.ศ. 1992 คานามารุถูกบีบบังคับให้ลาออกจากรัฐสภา มิชายาเวะเผชิญเสียงเรียกร้องให้ปฏิรูประบบเลือกตั้งเพื่อลดบทบาทของเงินตราในการเมือง แต่เขาก็ยืนยันว่า บรรดาผู้ฉ้อราษฎร์บังหลวงได้สร้างปัญหาระบบมิได้เสียหายก่อเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง การฉ้อราษฎร์บังหลวงเกิดจากตัวบุคคล มิได้เกิดจากระบบ พรรคของเขาพึงพอใจมาก ไม่ผลักดันให้มีการปฏิรูปครั้งสำคัญแต่อย่างใด

ในฤดูร้อนปี 1993 วิมานทรายของพรรคเสรีประชาธิปไตยได้ล้มครืน บรรดาพรรคฝ่ายค้านเสนอให้มีการลงมติไม่ไว้วางใจดังที่มักจะปฏิบัติกัน เพื่อประท้วงความล้มเหลวของพรรคเสรีประชาธิปไตยในการเสนอการปฏิรูปที่เป็นที่น่าเชื่อถือ โดยที่ฝ่ายค้านขาดคะแนนเสียงที่จะชนะขาด การประท้วงจึงเป็นเพียงการประท้วงพอเป็นสัญลักษณ์ แต่ดับพลันทันทีที่นักการเมืองชื่อ โอซาวา อิชิโร (Ozawa Ichirō) กระโดดเข้าสู่แวดวงการเมืองที่จะปฏิรูป เขากลายเป็นกุญแจดอกสำคัญ เป็นผู้เล่นการเมืองที่แม้จะไม่คงที่นักของทศวรรษที่ 1990 เขาก็เหมือนคานามารุ ตรงที่เขาเป็นบุคคลภายใต้การคุ้มครอง (Protégé) ของทานากา เขาอ่อนวัยกว่าเจ้าพ่อ (the Don) และไม่มีความอดทน เขาไขว่คว้าที่จะยึดอำนาจโดยการรุกอย่างห้าวหาญ เขาและพวกห้องจึงเป็นขบถ โดยสนับสนุนมาตรการไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้าน ในการพลิกล้มกระดานครั้งนั้น ทุกอย่างผ่านไปด้วยดี รัฐบาลมิยาซาวาถูกบีบบังคับให้ต้องลาออกและจัดการเลือกตั้ง

พรรคเสรีประชาธิปไตยมีอาการทรุด ซากเสียงข้างมาก โอซาวาและกลุ่มของเขาได้จัดตั้งพรรคญี่ปุ่นรุ่นใหม่ (Japan Renewal Party) โดยมุ่งหมายปฏิรูปการเมือง พรรคดำเนินไปดี อีกพรรคหนึ่งเป็นพรรคปฏิรูปเช่นกัน ดำเนินการดีกว่านั้นอีก คือ พรรคญี่ปุ่นใหม่ (Japan New Party) นำโดยโฮโซกาวา โมริฮิโร (Hosokawa Morihiro) พรรคนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อปีที่แล้ว โฮโซกาวาเป็นผู้นำการเมืองที่โคตรเด่นมาก ภูมิหลังของเขาก็คือ การเป็นชนชั้นผู้นำ

กลุ่มเล็ก (Elite) ของสังคมญี่ปุ่น ตระกูลของเขาทางสายบิดาขึ้นไปไกลถึงโคตรวงศ์เจ้าขุนนางทรงอำนาจที่สุดโคตรวงศ์หนึ่งของเกาะคิวชู ทางสายมารดา ตาของโฮโซกาวาเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีโคโนเอ ฟุมิมารุ (Konoe Fumimaro) ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่โฮโซกาวามีลีลาเปิดเผย วาทกรรมของเขาเป็นที่นิยมมาก มีผู้เข้าร่วมมาก เพราะเขามุ่งมั่นที่จะล้างกระบวนการทางการเมืองให้สะอาดและกำหนดนโยบายทั้งหลายเพื่อเอาใจประชาชนเดินกินข้าวแกง หลังจากการเปิดศึกกันเข้าสู่สภากายหลังการเลือกตั้ง พรรคการเมืองญี่ปุ่นเริ่มใหม่ของโฮซาวาและพรรคญี่ปุ่นใหม่ของโฮโซกาวาได้ร่วมมือกับพรรคเก่าแก่ของฝ่ายค้าน คือ พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น (the JSP) และพรรครัฐบาลสะอาด (Clean Government Party, JCP) จัดตั้งรัฐบาลขึ้นเป็นครั้งแรกที่ไม่มีพรรคเสรีประชาธิปไตยเป็นแกนนำตั้งแต่ ค.ศ. 1947 โฮซาวาได้จัดตั้งรัฐบาลผสมเบื่องหลังฉาก โฮโซกาวาเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยความรู้สึกที่ถูกผูกมัดไว้กับการปฏิรูป เขายังคงเผชิญการทำลายที่ยากลำบากในด้านเศรษฐกิจและการต่างประเทศ อีกทั้งเผชิญการต่อต้านทางการเมืองจากพรรคเสรีประชาธิปไตยที่ยังทรงอำนาจ

เศรษฐกิจฟองสบู่แตก

การสิ้นสุดยุคสมัยแห่งความรุ่งโรจน์ของเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พรรคเสรีประชาธิปไตยต้องสูญเสียอำนาจ ในทศวรรษที่ 1990 ความเจริญเติบโตยิ่งใหญ่อย่างยาวนานระดับโลกได้สิ้นสุดแล้ว สัญญาณแรกบอเหตุคือ ตลาดหุ้นตลบฮันเนื่องมาจากการกำหนดนโยบายอย่างรู้ตัวคิของข้าราชการผู้มีอำนาจในกระทรวงการคลัง ใน ค.ศ. 1985 ตามข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ของรัฐมนตรีจี-7 บรรดาข้าราชการผู้มีอำนาจได้สร้างโครงการหนึ่งขึ้นเพื่อกระตุ้นการลงทุนและการบริโภคภายในประเทศ เมื่อต้นทศวรรษนั้น ข้าราชการกระทรวงการคลังได้ตัดสินใจว่า การที่ราคาที่ดินสูงลิบและราคาหุ้นสูงลิบได้ก่อให้เกิดผลทะยานขึ้นสูงอย่างอันตรายยิ่ง พวกเขาจึงเข้มงวดขึ้นเชื่อดด้วยความหวังที่จะลดการลงทุนกะเทิงกำไรและค่อย ๆ ทำให้ฟองสบู่แฟบลง ตั้งแต่ฤดูใบไม้ร่วงปี 1989 จนตลอดฤดูร้อนปีต่อมา พวกเขาได้ออกกฎหมายมากมายเพื่อเพิ่มอัตราภาษีจากร้อยละ 2.5 เป็นร้อยละ 6 บรรดานักลงทุนจับตาถึงเกณฑ์ ครรชนินิเกอิ (Nikkei) ของตลาดหุ้นโตเกียว (Tokyo stock exchange) ตกลงมาถึงหนึ่ง จากสูงสุดเกือบ 40,000 เยนในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1989 ลดฮวบลงมาเหลือ 20,000 เยนในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1990

หุ้นตกยอมทำให้ผู้กะเง็กกำไรค้างคา ไม่สามารถขายคืนเงินกู้ยืมได้ บรรดาร้านค้าอาหารขนาดเล็กที่เล่นหุ้นดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 16 ถูกจับกุมด้วยข้อหาปลอมธนบัตรใน ค.ศ. 1991 บริษัทค้าเหล็กกล้าที่แยกออกมาเป็นสาขาเป็นการค้าหุ้นก็ล้มละลาย อัตราดอกเบี้ยสูงกว่าทำให้แผนการพัฒนอสถาปัตยกรรมหลายสิบแห่งเผชิญความหายนะเพราะรายได้ที่คาดว่าจะได้รับไม่สามารถตามทันต้นทุนการกู้ยืมใหม่ที่สูงมาก ความล้มเหลวเหล่านี้จุดประกายในราคาที่ดินซึ่งกีดกร่อนมูลค่าของที่ดินที่ใช้ค้าประกันสินเชื่ เริ่มต้นในปลาย ค.ศ. 1990 ด้วยนักพัฒนาสนามกอล์ฟชื่อ อีโอมาน (Itōman) ตามคิดมาคือ บริษัททรัพย์สิน (Property company) บริษัทแล้วบริษัทเล่าล้วนล้มครืน วัฏจักรเลวร้ายแห่งความล้มเหลวและราคาตกต่อไป และความล้มเหลวมากมายเข้าแทนที่วัฏจักรแห่งมูลค่าสูงขึ้นของที่ดินและหุ้นที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปหลายรอบ ฟองสบู่แตกแล้ว

แม้หุ้นตกค้างเหวและบรรดาผู้ค้าที่ดินเง็กกำไรจะล้มละลายแล้ว เศรษฐกิจหลักไม่ได้แสดงสัญญาณอันตรายในทันทีทันใด ชำราขการฝ่ายเศรษฐกิจอ้างว่ากำลังรัดตัวเกินเหลือเกินออกโดยไม่มีอันตรายต่อแกน ญี่ปุ่นยังคงมีการค้าออกมหาศาลตามคำสั่งซื้อปีละ 40,000-50,000 ล้านดอลลาร์จากสหรัฐอเมริกาและ 20,000-30,000 ล้านดอลลาร์กับสหภาพยุโรป ใน ค.ศ. 1990 และ ค.ศ. 1991 ทุกปีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติญี่ปุ่น (GNP) ยังเติบโตในอัตราถึงร้อยละ 4 การใช้เงินทุนของบริษัท (Corporate capital spending) มีมากขึ้นถึงร้อยละ 10 ระหว่าง 1990-1991 อุตสาหกรรมซึ่งดูเหมือนจะวางพื้นฐานเข้มแข็งเพื่ออนาคตนั้น ก็เริ่มมุ่งหมายไปที่การผลิตอีกครั้งหนึ่งมากกว่าจะมุ่งไปที่การกะเง็กกำไร บรรดารายชั่งชั่งทั่วโลกก็พูดเล่นชวนหัวว่า “สงครามเย็นสิ้นสุดแล้ว และญี่ปุ่นชนะแล้ว”

นักเจรจาการค้าจากสหรัฐอเมริกาและบรรดาพันธมิตรอื่นของกลุ่มจี-7 ไม่ได้กำลังหัวเราะพวกเขาผลักดันชำระการญี่ปุ่นให้เปิดตลาดการค้าภายในมากขึ้น การเจรจารอบอุรุกวัย (Uruguay round of multilateral negotiations) มุ่งหมายที่จะใช้ความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) ให้ครอบคลุมทั่วไปมากขึ้นเพื่อขจัดข้อจำกัดที่ยังมีอยู่ในด้านการค้า ภาษีศุลกากรและเงินอุดหนุนของรัฐ (State subsidies) ขาวนาญี่ปุ่นเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการคุ้มครองและอุดหนุนมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในโลก ขาวนาและเหล่าพันธมิตรได้เพียรพยายามที่จะเปิดตลาดภายในเพื่อมิให้สินค้า

ภายนอกเข้ามาแข่ง แต่ในที่สุดปี ค.ศ. 1993 ความตกลงเกิดก็ผูกมัดญี่ปุ่นให้ค่อย ๆ ขอมรับ
สินค้าข้าวและพืชผลอื่นเข้าประเทศ

การเจรจาวิภาคกับสหรัฐอเมริกาเป็นเป้าหมายเบื้องต้นอยู่ที่ผลผลิตที่ใช้เทคโนโลยี
สูง (High-tech products) นักเจรจาชาวอเมริกาถือความสะดวกเป็นสำคัญด้วยการยึดจุด
สมบัติของ “การค้าเสรี” พวกเขาขย่งด้วยคำพูด แต่ถ่วงละเมิดการค้าเสรีด้วยการกระทำ
โดยผลักดันญี่ปุ่นให้กำหนดโควตาการค้า อาทิ การกำหนดขอบเขตจำกัดที่สุดของการส่งออก
รถยนต์หรือเหล็กกล้า ยิ่งกว่านั้น ใน ค.ศ. 1991 มีการยุติข้อโต้แย้งที่ถกเถียงกันมากที่สุดด้วย
การที่ญี่ปุ่นยินยอมให้สหรัฐอเมริกามีส่วนร่วมพอควรในตลาดการค้าเครื่องกึ่งสื่อไฟฟ้า
(Semiconductor) ในอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 เมื่อสิ้นปี 1992 นักเจรจาชาวญี่ปุ่นก็ถือความ
สะดวกเป็นที่ตั้งเหมือนกัน พวกเขาเรียกข้อตกลงว่าอาจเป็นเพียง “เป้าหมาย” (Target) ของ
เอกชนผู้ผลิต ชาวอเมริกาคาดหมายว่า รัฐบาลชาวญี่ปุ่นจะบังคับใช้ข้อตกลงเพื่อให้สินค้าเข้า
ประเทศอย่างเพียงพอ รัฐบาลปฏิเสธที่จะแทรกแซงโดยตรง แต่เป้าหมายอาจบรรลุได้โดย
สัญญาว่าจะกำหนดวันเวลาที่แน่นอน

สหรัฐอเมริกาคัดค้านญี่ปุ่นให้มีบทบาทมากขึ้นในฐานะเป็นพันธมิตรทางทหาร
ร่วมกัน มีประเด็นเกิดขึ้นในระหว่างที่เกิดสงครามอ่าว (Gulf War, ค.ศ. 1991) มาตรการด้วย
สันติภาพตามรัฐธรรมนูญและเสียงปวงชน ได้กำหนดห้ามญี่ปุ่นส่งทหารไปร่วมกิจการทหาร
ต่างแดน ตามมาตรานั้น ญี่ปุ่นไม่สามารถส่งทหารไปร่วมต่อต้านอิรักผู้ยึดครองคูเวต เมื่อ
สหรัฐอเมริกาดลัมอิรักทางอากาศแล้วบุกเข้าไปขับไล่ชาวอิรักออกจากคูเวต สหรัฐอเมริกา
ผลักดันญี่ปุ่นให้สนับสนุนในทางใดก็ได้ สุดท้าย รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้เงินสนับสนุน 13,000
ล้านดอลลาร์ช่วยเหลือต้นทุนทำสงคราม แม้จะเป็นการบริจาคใหญ่ที่สุดของประเทศที่มีได้
เป็นประเทศในภูมิภาคอ่าวเปอร์เซีย แต่การตัดสินใจที่เป็นกระบวนการล่าช้าก็ก่อให้เกิดความร
ู้สึกไม่ดีนักต่อกัน ชาวญี่ปุ่นหลายคนรู้สึกไม่พอใจนัก ชาวอเมริกาหลายคนก็รู้สึกว่า ชาวญี่ปุ่น
เห็นแก่ตัวที่อาศัยพึ่งพาน้ำมันของตะวันออกกลาง ในขณะที่ปล่อยให้ผู้อื่นต่อสู้เพื่อทำให้เส้น
ทางน้ำมันไหลลื่น

เมื่อถึงต้นทศวรรษที่ 1990 แบบอย่างของการกดดันของสหรัฐอเมริกาก็เผชิญการ
ต่อต้านจากชาวญี่ปุ่น แล้วมีการยินยอมผ่อนปรน นี่คือการที่เห็นชัดจากเรื่องการค้าและการ
ทหาร มีการประชันประชันตั้งข้อตั้งถึงความอ่อนแอของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นและพรรค

รัฐบาลสอาค และมีการเรียกสหรัฐอเมริกาว่า “เป็นพรรคฝ่ายค้านที่มีอำนาจที่สุดของญี่ปุ่น” (“Japan’s most powerful opposition party”) แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สัมพันธภาพทางเศรษฐกิจระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นไม่เคยตกเป็นเสี่ยง ๆ เป็นสงครามการค้า แม้จะมีการเจรจาทุกคามและตอบโต้กันไปมาหลายครั้ง ทั้งสองฝ่ายก็ยุติข้อพิพาทได้หลายเรื่อง โดยไม่มีการแก้เผ็ดด้วยการใช้มาตรการภาษีศุลกากรหรือตั้งเครื่องกีดขวางการค้าแต่ฝ่ายเดียว เป็นเรื่องที่น่าเย้ยหยันทีเดียวที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ถูกทำให้อ่อนแอและเศรษฐกิจเฟื่องฟูของสหรัฐอเมริกาได้ลดความตึงเครียดทางการเมืองเรื้อรังให้เหือดหายไปได้บ้าง

หลังจากเศรษฐกิจล่มในระยะแรก ตลาดหุ้นญี่ปุ่นได้รวมกันในปี ค.ศ. 1991 แต่ปีต่อมา การล่มจมของตลาดหุ้นที่มีการกะเทิงกำไรจนเกิดฟองสบู่ได้ระบาคไปสู่เศรษฐกิจด้านอื่น ๆ เศรษฐกิจเริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอย (Recession) ตัวเลขชี้ของการผลิตทางอุตสาหกรรม เครื่องจักรหมุนเริ่มการก่อสร้าง (Construction starts) และราคาขายส่ง ล้วนเริ่มตกฮวบฮาบ ธุรกิจและความเชื่อมั่นในการบริโภคก็ตกต่ำ หุ้นได้ชี้ให้เห็นการพลิกคว่ำอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉลี่ยแล้ว นักเกอิตกลงมาอยู่ที่ 14,000 เยน เมื่อถึงฤดูร้อน ค.ศ. 1992 ณ จุดนี้ เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นได้ตัดสินใจว่าได้ไปไกลเกินไปแล้วกับโครงการเข้มงวดการเงิน พวกเขาเริ่มลดอัตราดอกเบี้ยเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ อัตราการกู้ยืมตกลงมาสู่ระดับที่ยากจะเคยเห็นในญี่ปุ่นหรือในแห่งหนใด ใน ค.ศ. 1995 นักกู้ยืมที่ได้รับความอนุเคราะห์สามารถกู้ยืมได้ที่อัตราร้อยละ 2 เงินฝากธนาคารได้รับประโยชน์ในอัตราน้อยกว่าร้อยละ 0.5 ต่อปี แต่บรรดาธนาคารต่างตื่นตระหนกจากการที่มีการกู้ยืมอย่างเลวก่อนนั้นมาหลายปี งบดุลในวันสิ้นปีของบรรดาธนาคารอ่อนมาก ธนาคารจึงไม่สามารถที่จะให้สินเชื่อใหม่แม้จะให้แก่ลูกค้าที่ดี การลงทุนหยุดชะงัก การผลิตทางอุตสาหกรรมได้ลดลงอย่างแท้จริงประมาณร้อยละ 11 ระหว่าง ค.ศ. 1991-1994 ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ได้ขึ้นสูงร้อยละ 1 ใน ค.ศ. 1993 และมีอัตราเดียว (Flat) ใน ค.ศ. 1994

เศรษฐกิจญี่ปุ่นได้เผชิญปัญหาเหมือนวิกฤติการณ์ “เงินออมและเงินกู้” (“savings and loan”) ในสหรัฐอเมริกาในทศวรรษที่ 1980 การตรวจสอบจากภายนอกอ่อนมาก ข้อมทำให้นักธนาคารให้เงินกู้อย่างไม่รอบคอบและอย่างทุ่มเสี่ยงแก่นักพัฒนาที่ดินโดยเฉพาะ ธนาคารหลายแห่งล้มละลายเป็นอัมพาตเพราะไม่สามารถเรียกคืนเงินกู้จากกิจการเสี่ยงที่ล้มเหลวและเพราะที่ดินและหุ้นที่ถือไว้เป็นหลักทรัพย์ประกันการกู้ยืม (Collateral) มีมูลค่าเป็นศูนย์ ตั้งแต่ต้นฤดูร้อนปี 1992 ข้าราชการญี่ปุ่นชั้นผู้ใหญ่เห็นว่า ธนาคารจำเป็นต้องล้างระบบให้สะอาด

ด้วยการทุ่มตลาดหนี้เสีย (Dumping bad debts) บรรดาข้าราชการเหล่านี้เริ่มวางแผนให้รัฐบาลช่วยเหลือธนาคารให้รอดพ้นจากการล้มละลาย ตามแบบที่เคยปฏิบัติโดยบริษัททรัสต์ (Resolution Trust Company) ในสหรัฐอเมริกา องค์กรนี้ได้ใช้เงินหลายพันล้านดอลลาร์ของภาษีราษฎรไปล้างหนี้เสียของบรรดาสถาบันเงินออมและเงินกู้ที่ล้มละลายในสหรัฐอเมริกา แต่การปฏิบัติตามแบบอเมริกันนั้นก็หมายความว่า ข้าราชการ ธนาคารและบริษัทใหญ่ต้องยอมรับความผิดพลาดของคนอย่างเปิดเผย มันจะหมายความว่า เป็นความล้มเหลวของสถาบันการเงินชั้นนำบางแห่ง รัฐบาลจึงใช้มาตรการอย่างจำกัดในการจัดการกับวิกฤติการณ์ของการธนาคาร

ระบบการเงินที่อ่อนแอถ่วงน้ำหนักเศรษฐกิจให้ชนวนเซตตลอดครึ่งแรกของทศวรรษที่ 1990 รัฐบาลหวังที่จะฟื้นฟูความมั่นใจและพลังให้แก่ผู้บริโภคและภาคเอกชน รัฐบาลหันไปหาโครงการก่อสร้างของรัฐ กระตุ้นธุรกิจและจัดสรรเงินหลายพันล้านดอลลาร์เพื่อสร้างเขื่อนและทางหลวง รัฐบาลได้ส่งเสริมการส่งออกด้วยการต้อนรับเงินตราเยนถูกที่สุดในประวัติศาสตร์ ใน ค.ศ. 1995 1 ดอลลาร์เท่ากับ 100 เยน สัญญาการฟื้นฟูปรากฏแล้วใน ค.ศ. 1995 และ ค.ศ. 1996 เศรษฐกิจอเมริกาที่แข็งแกร่งและเงินเยนถูก ย่อมส่งเสริมการส่งออก โดยต้องเผชิญความตึงเครียดทางการเมืองเรื่องการส่งออกรถยนต์โดยเฉพาะ ผลึกภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเติบโตขึ้นในอัตราปีละประมาณร้อยละ 2-3

แต่การฟื้นฟูดำรงคงอยู่บนพื้นฐานที่อ่อนแอ แม้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้น แต่การว่างงานก็เพิ่มขึ้น ราคายังคงตกต่ำต่อไป ผู้ทำงานเกรงว่า บริษัทจะมีนโยบายตัดต้นทุนซึ่งหมายถึงการสูญเสียงานของตน ดัชนีหุ้นหรือดัชนีการขึ้นค่าจ้าง การใช้จ่ายเพื่อบริโภคยังค่อนข้างอ่อน เพิ่มขึ้นเพียงอัตราร้อยละ 3 ต่อปีใน ค.ศ. 1995 และ ค.ศ. 1996 ธนาคารและผู้นำสถาบันให้กู้ยืมเช่น สหกรณ์การเกษตรที่มีขนาดใหญ่ โหหารยังคงถือสินทรัพย์ที่ไม่ก่อเกิดรายได้ (Nonperforming assets) ซึ่งทำให้งบดุลผิดส่วนไม่ตรงกับความเป็นจริง สินทรัพย์ส่วนใหญ่ได้แก่ เงินกู้ที่ให้แก่นักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ยังไม่มีการชำระหนี้คืนและไม่น่าจะได้คืนเงินกู้ มันเป็นไปได้ที่จะไวใจแถลงการณ์ของทางการว่าด้วยเรื่องขอบเขตปัญหาหนี้เสีย เพราะบรรดาผู้ออกกฎเกณฑ์จากกระทรวงการคลังและกระทรวงอื่นล้วนเกษียณแล้วและดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยการของบรรดาผู้ให้เงินกู้ ผู้ตกเป็นที่ยกย่อง ใน ค.ศ. 1995 ธนาคาร

ขนาดเล็กบางธนาคารล้มเหลวโดยมีเค้าลางว่า ปัญหาใหญ่มักรุนแรงกว่านั้นยังค้างคาอยู่ หนี้สินของ
สหกรณ์การเกษตรเพียงแห่งเดียวก็ประเมินได้ว่าประมาณ 100,000 ล้านดอลลาร์

ในบริบทที่ไม่แน่นอนนี้ รัฐบาลได้ใช้มาตรการอันครายในนามของความรอบคอบ
ทางการคลัง (Fiscal prudence) นายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะ ริวตาโร (Hashimoto Ryūtarō, ค.ศ.
1996-1998) ได้ตัดสินใจที่จะควบคุมงบประมาณมิให้ขาดดุล (Budget deficit) มากขึ้น กล่าว
คือ ต้องมีสินทรัพย์มากกว่าหนี้สิน เมื่อเผชิญประชากรสูงอายุและต้นทุนมหาศาลของสวัสดิ
การสังคมในอนาคต ในฤดูร้อน ค.ศ. 1997 เขาได้เพิ่มภาษีบริโภคจากอัตราร้อยละ 3 เป็นร้อย
ละ 5 ความมั่นใจของผู้บริโภคเล็ดลอด ใช้จ่ายซ้ำ ทำให้เศรษฐกิจฟื้นช้า

ในเวลาหลายปีที่มีการปฏิบัติงานและนโยบายที่ไม่คงที่อยู่กับร่องกับรอยนั้น ทศนคติ
ต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไปอย่างลึกซึ้งทั้งภายในและภายนอกประเทศ นักสังเกตการณ์เริ่ม
เห็นปัญหาหลักของโครงสร้างและกล่าวถึงความล้มเหลวของระบบ เมื่อมองไปที่รัฐ พวก
เขาวิจารณ์ว่า รัฐใช้อำนาจเข้าแทรกแซงเศรษฐกิจภาคเอกชนมากเกินไปและเรียกร้องให้ผ่อน
คลายกฎระเบียบ เมื่อมองไปที่กิจการภาคเอกชน พวกเขาก็เล่นคำอังกฤษใช้กับคำญี่ปุ่น
risutora ซึ่งแปลว่า “ปรับโครงสร้างใหม่” (“restructuring”) เป็นการปรับโครงสร้างโดยลด
ปริมาณผู้ใช้แรงงานและปิดกิจการกลุ่มเสี่ยงไม่มีกำไร (Unprofitable ventures) แต่วิกฤติ
การณ์ธนาคารได้ชี้แนะว่า หัวใจของปัญหาคือ การผสมปนเปื้อนอย่างสลับซับซ้อนของการปก
ป้องเกินไป (Overprotection) กับการมีกฎระเบียบข้อบังคับไม่เพียงพอ มากกว่าจะเป็นคำ
ขวัญฟื้นฟูที่แสดงนัย อาทิ “กฎระเบียบที่ถูกผ่อนคลายเป็น” (“loosened regulations”) และ “ปรับ
โครงสร้างใหม่”

กลางทศวรรษที่ 1990 โดยเฉพาะปี 1995 เป็นวันเวลาแห่งความมั่นใจตกต่ำใน
สถาบันหลักของญี่ปุ่น ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1995 เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่นครเมืองท่า
(Port city) โคเบะ (Kobe) และปริมณฑล มีผู้คนตายเกือบ 6,400 คน และมีผู้คนไร้ที่อยู่อาศัย
300,000 คน เหลือมิขวัญกำลังใจดีขึ้นจากการที่มีอาสาสมัครหลายพันคนทำงานอย่างไม่เห็น
แก่ตนเอง ประมาณวันละ 20,000 คนในเดือนแรก และ 500-1,000 คนทุกวันเป็นเวลาหลาย
เดือนต่อมา แต่การที่ขาดการเตรียมพร้อมในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นที่จะตั้งรับความ
หายนะในประเทศที่แผ่นดินไหวเป็นภัยคุกคามตามปกตินั้น ย่อมเขย่าขวัญผู้คนให้ขาดความ
มั่นใจในรัฐบาล

เพียง 2 เดือนต่อมา เกิดเหตุก่อการร้ายที่สถานีรถไฟใต้ดิน เหตุครั้งนั้นเขย่าขวัญผู้
คนผู้เคยภาควิชาใจว่า ญี่ปุ่นมีอัตราอาชญากรรมต่ำ บรรดานครล้วนมีความปลอดภัย ตำรวจมี
ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาอาชญากรรม รถไฟใต้ดินสายที่เกิดเหตุเป็นสายที่อยู่ใต้ดินของ
เขตธุรกิจ เหตุเกิดในเวลาเช้าวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ. 1995 ในช่วงโมงรีบด่วน บรรดาสมาชิกของ
ศาสนาใหม่ที่เรียกว่า โอม ชินริเกียว (Aum Shinrikyō) ได้ปล่อยแก๊สสารพิษซาริน (Sarin
Gas) เข้าไปในรถไฟ ศาสนาใหม่นี้เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1987 ผู้สถาปนาคือ ครูโยคะตาบอดชื่อ
อาซาฮารา โชโก (Asahara Shōko) เขามีทั้งความโกรธแค้นกับชะตาชีวิตตนเอง ผสมผสานกับ
“ความคิดตามแบบศาสนาตะวันออก” เป็นความคิดตามลัทธิแบบฉบับของเขาเอง ผสมผสาน
กับความแค้นต่อต้านตะวันตก กลุ่มศาสนาใหม่แผ่ขยายอย่างรวดเร็วตลอดต้นทศวรรษที่ 1990
โดยอ้างว่ามีสมาชิก 50,000 คนใน ค.ศ. 1995 แม้สมาชิกมีจำนวนเท่าใด ยังไม่มีตัวเลขยืนยัน
และอาจมีตัวเลขต่ำกว่านั้น ผู้ก่อการร้ายภายใต้มนต์สะกดของผู้นำ ได้ใช้วิธีการก่อการร้ายเพื่อ
แสวงหาทางที่จะเร่งรัดวันเวลาของการเปิดเผยให้เห็นการล่มสลาย (Apocalypse) ให้มาถึง
เร็วขึ้น ผู้โดยสาร 12 คนเสียชีวิตและเกือบ 5,500 คน บาดเจ็บ โอมได้เคยถูกเชื่อมโยงเกี่ยว
ข้องกับความตายที่น่าสยดสยองของหลายคนและการหายไปของหลายคนก่อนหน้านี้ นั้น ข้อเท็จ
จริงเหล่านั้นและความสามารถของกลุ่มผู้ก่อการร้ายที่จัดหาอาวุธเถื่อนและเครื่องมือภัณฑ์ได้โดย
ง่ายนั้น ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ตำรวจอย่างหนัก

การโจมตีครั้งนั้นได้ช่วยทำให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายเพื่อว่ากล่าวตักเตือนองค์กร
ศาสนาขึ้น มีการแก้ไขพระราชบัญญัติชมรมสมาคมศาสนา (Religious Corporations Law)
ซึ่งกำหนดนิยามความสัมพันธ์โดยนิตินัยระหว่างศาสนากับรัฐและกับสังคม การแก้ไขได้ให้
อำนาจมากขึ้นแก่กระทรวงศึกษาธิการในการรวบรวมข้อมูลสถิติทางการเงินของศาสนา ผู้ปก
ป้องเสรีภาพทางศาสนาวิตกกังวลว่า เสรีภาพของพลเมืองอาจจะถูกสละไปเพื่อเห็นแก่ความ
ปลอดภัยสาธารณะ แต่ขั้นตอนก่อนข้างจะอ่อนลงตามมาตรฐานสากล อันที่จริงแล้ว รัฐบาลมี
อำนาจหน้าที่ค่อนข้างน้อยที่จะจัดการกับกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือจากกลุ่มของโอม ชินริเกียว ถึง
กระนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายก็ให้สัญญาการเปลี่ยนข้อสมมุติตั้งหน้าพื้นฐาน
เบื้องหลังบรรดากฎหมายว่าด้วยศาสนาในญี่ปุ่น มีการตั้งข้อสมมุติตั้งหน้าใหม่ว่า รัฐมีหน้าที่
พิทักษ์พลเมืองจากการฉ้อฉลโดยองค์กรหลักของศาสนา ถือเป็นตรงกันข้ามกับข้ออ้างหลัก

ฐานภายหลังสงครามโลกที่ถือว่า ต้องระงับยับยั้งรัฐมิให้ใช้ศักยภาพของรัฐในการฉ้อฉลเสรีภาพทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ต้องติดตามผลในทางปฏิบัติเป็นสำคัญ

บรรดาข้าราชการมีชื่อเสียงว่าสัคย์ซ็อนแม้จะมีข่าวอื้อฉาวในทศวรรษก่อน ข่าวอื้อฉาวแปดเปื้อนนักการเมืองและนักธุรกิจ ล้วนต้องซื้อหาว่าละโมภโลภมากและฉ้อราษฎร์บังหลวง เกียรติภูมินี้ของข้าราชการได้ตกต่ำลงในทศวรรษที่ 1990 เพราะเกิดข่าวอื้อฉาวอีกเป็นชุด ๆ ที่โคดเค้นที่สุดคือ การเปิดโปงใน ค.ศ. 1996 ว่า กระทรวงสวัสดิการ (Welfare Ministry) ล้มเหลวในการห้ามผลิตผลผลิตที่เป็นอันตรายถึงชีวิตจากส่วนเหลวของโลหิต (Blood plasma products) ในต้นทศวรรษที่ 1980 ขณะนั้น มีการค้นพบเอดส์ (AIDS) แล้วบรรดานักวิจัยจึงสรุปว่า โลหิตเป็นพาหะแพร่เชื้อและผลผลิตเลือดต้องผ่านการอบความร้อนให้โลหิตบริสุทธิ์ก่อนที่จะถูกถ่ายเลือดเข้าร่างกาย เป็นเวลาหลายปีทีเดียวที่บริษัทขายยาของสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ผลิตผลผลิตเลือดคนนั้นแต่ผู้เดียว และคณะกรรมการของกระทรวงสวัสดิการได้ขัดขวางการสั่งยาเข้าประเทศ แม้ภายหลังยอมรับให้เข้าประเทศ กระทรวงยังคงอนุญาตให้ใช้ผลผลิตโลหิตชนิดที่มีได้ผ่านการอบความร้อนก่อน ซึ่งผลิตขึ้นภายในประเทศ เป็นเวลา 18 เดือนที่ชาวญี่ปุ่นผู้ผลิตได้จ่ายชาชนิกนั้นแก่คนไข้ผู้ป่วยเป็นโรคเลือดไหลไม่หยุด แม้จะมียาที่มีคุณภาพให้ใช้คือ ยาที่ผลิตจากสหรัฐอเมริกาก็ตาม ปลายทศวรรษที่ 1980 ผู้คน 20,000 คน หรืออัตราร้อยละ 40 ของผู้ป่วยไข้เลือดไหลไม่หยุดในญี่ปุ่น ได้ทดสอบผลเป็น HIV บวก เชื่อว่าบางคนคิดเชื่อก่อนมียาอบโลหิต แต่พฤติกรรมของกระทรวงสวัสดิการได้ทำให้เกิดความสงสัยระแวงว่า บรรดาข้าราชการและนายแพทย์ปกป้องบริษัทยาจากบริษัทต่างประเทศมากกว่าคนป่วย

ใน ค.ศ. 1996 กัน นาโอโต (Kan Naoto) นักปฏิรูปการเมืองได้เป็นรัฐมนตรีว่าการสวัสดิการ เขาเป็นนักกิจกรรม เคยคัดค้านหลายข้อออกเพื่อประท้วงต่อต้านสงครามเวียดนามในทศวรรษที่ 1960 ใน ค.ศ. 1966 เขาเป็นสมาชิกระดับนำของพรรคปฏิรูปซึ่งเป็นพรรคเล็ก (ปัจจุบันคือ พรรคใหม่ซากิกากะ, New Party Sakigake) เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลผสม เขาเป็นคนลือชื่อเป็นที่นิยมมากเพราะเป็นผู้หยิบยกปัญหาออกมาและยอมรับว่ารัฐบาลต้องรับผิดชอบ ผู้นำของบริษัทกรีน क्रอส (Green Cross Company) ซึ่งได้ขายยาโลหิตที่มีได้อบร้อนแม้จะรู้ว่าเสี่ยงมาก ได้กล่าวขอโทษต่อสาธารณชนและคนไข้โรคเอดส์ แต่ชื่อเสียงของข้าราชการ

การก็ป็นปีไปแล้ว ปีต่อมา ชาวฮั่นฉาวเรื่องข้าราชการใช้เงินราชการไปในการบันเทิงเรีงรมย์
ก็องทำให้ประชาชนนับถือข้าราชการน้อยลง

โรคภัยเมื่อสิ้นศตวรรษ

เมื่อเจริญเศรษฐกิจจะงักงั้นและชาวฮั่นฉาว มีเสียงร้องขอให้ปฏิรูปมากขึ้นในครั้งที่
สองของทศวรรษที่ 1990 นับแต่หลังสงครามโลกเป็นต้นมา ไม่มีครั้งใดที่ชาวญี่ปุ่นเห็นความ
จำเป็นรีบด่วนเพื่อเปลี่ยนแปลงมากเท่าครั้งนั้น มีเสียงทำนายทายทักถึงการล่มสลายหรือการ
แปรเปลี่ยนรูปและการกำหนดให้มีการเปิดประเทศเป็นครั้งที่สาม (ครั้งแรกคือสมัยเมจิ ครั้งที่
2 คือ การปฏิวัติหลังสงครามโลก) มีข้อควรระลึกว่า การปฏิวัติสองครั้งแรกเกิดขึ้นภายใต้รัฐ
บาลที่มีอำนาจสิทธิขาดของญี่ปุ่นสมัยเมจิและสมัยองค์การตึกึป ในทางตรงกันข้าม การ
ปฏิรูปประชาธิปไตยของทศวรรษที่ 1990 เป็นการปฏิรูปไม่จริงจิง แม้จะมีการพูดกัน ไม่มีนัก
การเมืองระดับนำผู้ใดก้าวออกมาขอเสียงปวงชนให้เห็นชอบกับการปฏิรูป หรือสร้างอำนาจ
เพื่อปฏิรูปให้สัมฤทธิ์ผล

ความสับสนปั่นป่วนในเวทีการเมืองได้สะท้อนและเสริมพลังการขาดความเห็น
ชอบเป็นเอกฉันท์ เครื่องบ่งชี้บรรยากาศทางการเมืองที่เปลี่ยนไปคือ การไร้เสถียรภาพใน
ระดับยอด ในที่สิบสี่ปีนับแต่สถาปนาพรรคเสรีประชาธิปไตยใน ค.ศ. 1955 มาจนถึงปีกกฤษฎ
คือปี 1989 พรรคมิสมาชิกเป็นนายกรัฐมนตรี 12 คน ดำรงตำแหน่งอยู่ในวาระโดยเฉลี่ย 3.7 ปี
ระหว่าง ค.ศ. 1989-2000 มีอีก 10 คนอยู่ในวาระโดยเฉลี่ยเพียง 1.2 ปี

เมื่อพรรคเสรีประชาธิปไตยถ่ถอย เปิดทางให้แก่รัฐบาลผสมใน ค.ศ. 1993 นัก
สังเกตการณ์ส่วนใหญ่ทำนายทายทักว่า กำลังจะมีระบบสองพรรค (A two-party system) เกิด
ขึ้น มีการคาดหมายว่าจะมีคู่แข่ง โดยสมาชิกของพรรคคู่แข่งก็คือบรรดานักปฏิรูปที่แยกออก
จากพรรคเสรีประชาธิปไตย เช่น โฮโซกาวาและโอซาวาพร้อมทั้งฝ่ายค้านหัวไม่รุนแรงใน
พรรครัฐบาลระอาด พรรคสังคมนประชาธิปไตยและบางคนในพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น แม้แผน
ที่ทางการเมืองเก่าของฝ่ายค้านซ้าย-ขวาได้ถูกตั้งออกมาหลายปีแล้ว ความคาดหมายมิได้เป็น
ไปเช่นนั้น อย่างน้อยที่สุดก็ในระยะสั้น ๆ พรรคเสรีประชาธิปไตยได้หวนกลับมาคืนมา

การหวนคืนมาของพรรคเสรีประชาธิปไตยเริ่มต้นอย่างน่าประหลาด โฮโซกาวา โม
ริฮิโร (Hosokawa Morihiro) ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากที่ดำรงตำแหน่งได้
เพียง 8 เดือน พรรคเสรีประชาธิปไตยได้คว้าได้ะด้วยการกล่าวหาว่ารัฐบาลระอาดนี้ว่าจัดการ

เงินอย่างน่าสงสัย แต่เหตุผลที่ต่ำกว่านั้นที่ทำให้โฮโซกาว่าลาออกน่าจะเป็นเพราะเขาจะถูก
ทนกับการคร่ำครึในยุทธการทางการเมือง ฮาตา ตสึโอมุ (Hata Tsutomu) ได้จัดตั้งรัฐบาล
ผสมในเดือนเมษายน ค.ศ. 1994 เขาเป็นนักการเมืองหัวปฎิรูปผู้แยกตัวออกมาจากพรรคเสรี
ประชาธิปไตยพร้อมกับโอซาวา อิชิโรใน ค.ศ. 1993 แต่เขาอยู่ในตำแหน่งได้เพียง 2 เดือน
ในเวลานั้น พรรคเสรีประชาธิปไตยได้โจมตีและพยายามดึงคนที่หนีหายออกไปให้กลับคืน
พรรคประสบความสำเร็จในการบั่นทอนเอกภาพของรัฐบาลผสม

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1994 ประเทศชาติต้องเผชิญกับการที่พรรคเสรีประชาธิปไตย
ได้จัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านใหญ่ที่สุดและเป็นคู่แข่ง
ทางอุดมการณ์มาช้านาน พรรคเสรีประชาธิปไตยเห็นชอบให้มูรายามา โคมิอิชิ (Murayama
Tomiiichi) ประธานพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นเป็นนายกรัฐมนตรี พันธมิตรแบบนี้เปรียบเทียบกับ
กับสถานการณ์ของสหรัฐอเมริกาที่ประธานาธิบดีจากพรรครีพับลิกัน (Republic) แต่งตั้งสมาชิก
พรรคประชาธิปไตย (Democrat) เป็นรองประธานาธิบดี การจัดตั้งรัฐบาลผสมแบบใหม่นี้
เป็นแบบใหม่ แทนที่จะมีรัฐบาลผสมที่ต่อต้านพรรคเสรีประชาธิปไตย

มีเหตุปัจจัยสองประการสำหรับสถานการณ์ “ผิดฝาผิดตัว” เช่นนั้น ปัจจัยแรกคือ
ความนิยมปฏิบัติได้ (Pragmatism) บรรดานักสังคมนิยมเห็นพรรคเสรีประชาธิปไตยเชื้อเชิญ
เข้าร่วม ถือว่าเป็นโอกาสที่สุดที่จะได้มีส่วนร่วมมีอำนาจ ส่วนพรรคเสรีประชาธิปไตยจำ
เป็นต้องหาฝ่ายค้านบางคนมาเป็นพันธมิตรเพื่อให้ได้เสียงข้างมากในรัฐสภา บรรดาผู้นำ
พรรคเอาใจออกห่างจากโอซาวาจนเลือกที่จะร่วมมือกับคู่แข่งที่ตนเคยรังเกียจมาก่อน ปัจจัยที่
สองคือ บรรยากาศของการเมืองโลกและการเมืองภายในที่เปลี่ยนแปลง บรรยากาศนั้นเป็นผล
มาจากเหตุการณ์ที่เร้าใจ นอกจากวาทกรรมในการเลือกตั้งแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจาก
พรรคเสรีประชาธิปไตยและพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้ร่วมงานกันในรัฐสภาเพื่อร่างและลงมติ
ให้ผ่านกฎหมาย กฎหมายส่วนใหญ่ที่ผ่านรัฐสภาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ได้รับความสนับสนุน
จากทั้งสองพรรคนั้น การร่วมออกเสียงลงมติในรัฐสภามีมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ความ
สัมพันธ์ระหว่างสหภาพแรงงานกับบริษัทมีความร่วมมือกันมากขึ้น ทำให้ความนิยมเป็นปฏิ
ปักษ์ต่อกันจืดจางลง อีกประการหนึ่ง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ทั้งสองพรรคมักสนับสนุนผู้
สมัครคนเดียวกันในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ท้ายสุด การสิ้นสุดสงครามเย็นและชัยชนะ
ของลัทธิทุนนิยมทั่วโลกได้ขจัดพื้นฐานส่วนใหญ่ของความไม่ไว้วางใจกัน

แต่แม้การเป็นพันธมิตรจะเป็นเรื่องที่สามารถอธิบายได้เช่นนั้น การเป็นพันธมิตรก็ยังคงทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งประหลาดใจและเคืองใจ เหนือสิ่งอื่นใด พันธมิตรได้ทำให้บรรดานักสังคมนิยมเสียหาย ประชาชนเคยเห็นว่าพรรคเสรีประชาธิปไตยเป็นพรรคของผู้นำอนุญาโตตุลาการทางการเมืองโดยยึดแนวทางปฏิบัติได้เป็นหลัก บรรดาผู้สนับสนุนพรรคเสรีประชาธิปไตยหวังความอนุเคราะห์ทางการเมืองและเศรษฐกิจมากกว่าความคงที่ทางอุดมการณ์ ในทางตรงกันข้าม ผู้สนับสนุนพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นมีหลักการคือ การปกป้องรัฐธรรมนูญที่ไม่สั่นคลอน ค่อด้านพันธมิตรทางทหารระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น และไม่ไว้วางใจให้พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นมีความผูกพันอบอุ่นกับรัฐ

เพื่อให้เข้าร่วมรัฐบาล พรรคเสรีประชาธิปไตยจำเป็นต้องยินยอมให้แก่พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นบ้างในด้านอุดมการณ์ นายกรัฐมนตรีได้ขอโทษสำหรับความโศกเหี้ยมทารุณในระหว่างสงคราม เช่น การมีเชลยสาวบำเรอกรม (Comfort women) แก่ทหารญี่ปุ่น พรรคเสรีประชาธิปไตยคงไม่ออกตัวโดยตรงเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตาม บรรดานักสังคมนิยมก็ถูกจับตามองว่าละทิ้งหลักการด้วยเห็นแก่อำนาจ การปรากฏกายทางการเมืองของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นเป็นไปในระยะสั้นแล้วหายไปจากสายตามวลชน

ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1996 นายกรัฐมนตรีบุรายามาลาออกด้วยเหตุผลส่วนตัวแต่เผชิญพันธมิตรของเขาเองกดดัน ผู้สืบทอดคือ ฮาชิโมโตะ ริวตาโร ผู้ใกล้ชิดจงรักภักดีทนานาการ พรรคเสรีประชาธิปไตยคือผู้ดูแลการปกครองอย่างแท้จริง โดยพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นยังเป็นมิตรผู้อ่อนแอเข้าร่วมรัฐบาล อีกพรรคที่เข้าร่วมรัฐบาลคือ พรรคใหม่ซางิงาเกะ นำโดยนักการเมืองหัวปฏิกิริยาชื่อ คัน นาโอโตะ (Kan Naoto) ผู้ขึ้นชื่อจากการเปิดโปงเรื่องยา

ในฤดูใบไม้ร่วง ปี 1996 ขณะที่การเลือกตั้งกำลังปรากฏราง ๆ ในสภาผู้แทนราษฎรก็มีการสลับสับเปลี่ยนแนวของพรรค สมาชิกส่วนใหญ่ของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น สมาชิกของพรรคใหม่ซางิงาเกะเช่น คัน นาโอโตะ และสมาชิกที่เหลือของพรรคใหม่ (New Party) ของโฮโซกาว่า ได้ร่วมกันตั้งพรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (Democratic Party of Japan, DPJ) บรรดานักการเมืองเหล่านั้นหวังที่จะแทนที่กลุ่มของโอฮาวา อิชิโร โดยเป็นพรรคคู่แข่งสำคัญของพรรคเสรีประชาธิปไตย กลุ่มของเขาที่แยกออกมาจากพรรคเสรีประชาธิปไตยได้จัดตั้งพรรคญี่ปุ่นเริ่มใหม่ (Japan Renewal Party) และตั้งชื่อใหม่ในปีต่อมาว่า พรรคพรมแดนใหม่ (New Frontier Party) ในการเลือกตั้งในเดือนตุลาคม พรรคเสรีประชาธิปไตยญี่ปุ่นได้ที่นั่ง 52 ที่นั่ง

กลุ่มของโอซาวาได้เสียงสนับสนุนมากขึ้นคือ 156 ที่นั่ง แต่ที่เหลือของพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น (Japan Socialist Party, JSP) เกือบจะหายไปหมด ได้ที่นั่งน้อยลง จากเดิม 70 ที่นั่ง เหลือ 15 ที่นั่ง พรรคนี้ได้ปิดฉากการเป็นฝ่ายค้านสำคัญมายาวนาน พรรคเสรีประชาธิปไตยได้ที่นั่งพอควร เพิ่มขึ้นเกือบจะถึงปริมาณเสียงข้างมากคือ 239 ที่นั่งจากที่นั่งทั้งหมด 500 ที่นั่ง

ภายหลังการเลือกตั้ง นายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะได้จัดตั้งรัฐบาลที่เป็นของพรรคตั้งแต่ ค.ศ. 1993 บรรดานักสังคมนิยมละทิ้งรัฐบาลผสมแต่ตกลงที่จะสนับสนุนรัฐบาลเป็นประเด็นต่อประเด็น บรรดาสมาชิกพรรคเสรีประชาธิปไตยคือผู้ปกครองประเทศ เมื่อเริ่มต้นจากการไม่มีเสียงข้างมากเพียงพอ พวกเขาจัดตั้งรัฐบาลผสมกับพรรคฝ่ายกลาง (Centrists) และพรรคอนุรักษนิยม มากกว่าจะร่วมกับบรรดานักสังคมนิยมหรือบรรดานักปฏิรูป ใน ค.ศ. 1998 พรรคของโอซาวาแตกเป็น 2 ฝ่าย กลุ่มหนึ่งร่วมกับพรรคประชาธิปไตย ที่เหลือรวมกับโอซาวาแล้วตั้งชื่อใหม่ว่า พรรคเสรีนิยม (Liberal Party) ภายหลังจากการพยายามสร้างพลังฝ่ายค้านมา 5 ปี โอซาวาหันไปหารากเหง้าของเขาเองและพรรคเสรีนิยมได้ร่วมกับพรรคเสรีประชาธิปไตยในการจัดตั้งรัฐบาลผสมใน ค.ศ. 1999 พรรครัฐบาลสะอาดก็เจริญรอยตาม บรรดาผู้สนับสนุนโอซาวาบางคนเข้าร่วมพรรคเสรีประชาธิปไตยโดยตรง พรรคจึงมีเสียงข้างมากเป็นครั้งแรกใน 6 ปี โดยฉิวเปลือกนอกแล้ว การเมืองญี่ปุ่นก็กลับไปเหมือนเดิม คือพรรคเสรีประชาธิปไตยครองอำนาจ เจริญฝ่ายค้านที่เป็นพรรคเล็กพรรคน้อย

แต่การเป็นผู้นำของพรรคเสรีประชาธิปไตยในปลายทศวรรษที่ 1990 เป็นการนำที่อ่อนแอกว่าอดีต แม้มีพลังเข้มแข็งมากในสภาผู้แทนราษฎร พรรคก็ดำเนินการทางการเมืองไม่ดีเลย ในการเลือกตั้งผู้แทนสภาที่ปรึกษาใน ค.ศ. 1998 การเลือกตั้งลงเอยด้วยการที่พรรคได้ที่นั่งในอัตราร้อยละ 37 นายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะตัดสินใจที่จะขึ้นภาษี เขาถูกตำหนิจากผู้เลือกตั้งว่าเขาจะผลักเศรษฐกิจคืนสู่ภาวะถดถอย ผลการเลือกตั้งคือการปฏิสนธินโยบายเศรษฐกิจของเขา เขาได้ลาออก ผู้สืบทอดคือ โอบุชิ เคอิ (Obuchi Keizō, ค.ศ. 1998-2000) เขาถูกล้อเลียนเย้ยเยาะว่าเป็นนักจัดการทางการเมืองอยู่หลังห้อง (A backroom political dealer) ที่มี "พิซซ่าทั้งหมดเย็นชืด" ("with all the pizzazz of cold pizza") โอบุชิเป็นประธานพรรคโดยประสบความสำเร็จน้อยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจด้วยวิธีการใช้จ่ายเกินดุล คือ การใช้จ่ายมากกว่ารายรับ (Deficit spending, เพิ่มรายจ่ายด้วยการกู้ยืมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการสร้างงาน) เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2000 เขาถึงแก่กรรมด้วยโรคอัมพาต น่าจะสืบ

เนื่อง มาจากความอ่อนเปลี้ยเพลียแรง ผู้สืบต่อคือ โมริ โยชิฮิโร (Mori Yoshihiro) เขาจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2000 พรรคถูกดำเนินต่อไปอีกที่เศรษฐกิจอ่อนแอ รัฐบาลดำเนินการไม่ดี ทั้งขาดเสียงข้างมากในสภาล่างอีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐบาลยังคงครองอำนาจต่อมาได้โดยเหตุเป็นรัฐบาลผสมกับกลุ่มนักเสรีนิยมของโอฮาวาและพรรครัฐบาลอิสระ

พรรคประชาธิปไตยดำเนินการทางการเมืองดีขึ้นกว่าเดิม พรรคแสดงศักยภาพที่จะทะยานขึ้นมาใหม่ท้ายสุดเป็นพรรคฝ่ายค้านที่เข้มแข็ง ดูเหมือนศตวรรษที่ 21 เริ่มต้นด้วยการที่พรรคเสรีประชาธิปไตยที่อ่อนแอน่าจะยังคงปกครองต่อไป โดยเผชิญฝ่ายค้านที่แตกแยกดังเช่นในสหรัฐอเมริกา ผู้ออกเสียงเลือกตั้งจำนวนมหาศาลไม่ได้ไปออกเสียงเลือกตั้ง ด้วยไม่นิยมพรรคใดฝ่ายใด เมื่อเผชิญแรงกดดันให้ถอนนโยบายรัฐบาลใช้จ่าย (Government spending) พรรคเสรีประชาธิปไตยขาดกรรมวิธีที่จะให้ผลตอบแทนแก่เขตเลือกตั้ง ส่วนพรรคประชาธิปไตยก็แตกแยกกันเองด้วยเรื่องการแก้ไขเขตเลือกตั้งและเรื่องฐานทัพสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น ปัญหาใหญ่ของบรรดาพรรคการเมือง ระบบราชการและวงการธุรกิจชั้นนำคือ การขาดความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่าจะฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างไรแน่ นักวิจารณ์ทั้งภายในและต่างประเทศพูดถึง “โรคญี่ปุ่น” (“A Japanese disease”) ที่เกิดจากภาวะอัมพาตทางการเมืองเมื่อเผชิญปัญหาสำคัญทางสังคมและเศรษฐกิจ

ในฤดูใบไม้ผลิปี 2001 นายกรัฐมนตรีโมริ มีคะแนนนิยมตกและถูกกดดันจากพรรคให้ต้องลาออก เพราะสมาชิกกลัวการเลือกตั้งจะหายนะ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนผู้นำพรรค มีผลนำประหลาด ปรากฏว่า มีนักการเมืองคนหนึ่งที่มีได้อยู่ในกระแสหลักของพรรค แต่เป็นนักการเมืองที่ผู้คนนิยมมาก เขาคือ โคอิซุมิ จุนิชิโร (Koizumi Junichiro) เขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานพรรคและเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากโมริ เขาปฏิญาณว่าจะเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจและทำให้ประชาชนประหลาดที่เขาแต่งตั้งสตรี 5 คนเป็นรัฐมนตรี แต่ยารักษาใช้เศรษฐกิจแรงมากถูกคามบรรดาผู้สนับสนุนพรรคคนสำคัญในเขตชนบทและสถาบันการเงินชั้นสูง เขาเผชิญอุปสรรคใหญ่ เมื่อเขาพยายามที่จะกำหนดระเบียบวาระของการปฏิรูปแบบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal reforms)

นอกจากปัญหาเศรษฐกิจหยุดชะงักและภาคการเงินติดปกติ เมื่อทศวรรษและศตวรรษสิ้นสุดลง บรรดานักการเมืองญี่ปุ่นและประชาชนทั่วไปเผชิญประเด็นสังคมที่สำคัญคือ ปัญหา

ประชากรและการศึกษา การขาดประชากรเด็กของทศวรรษที่ 1980 ยังคงปรากฏต่อไปโดย ไม่มีการตรวจสอบเลยตลอดทศวรรษที่ 1990 นโยบายกระทรวงสวัสดิการเสนอให้โบนัสแก่ ผู้มีบุตรก็ไม่ได้ผล อัตราเกิด (จำนวนเด็กโดยเฉลี่ยที่หญิงจะมีในชั่วชีวิต) ตกลงมาที่อัตราร้อย ละ 1.34 ใน ค.ศ. 1999 นักประชากรศาสตร์แสดงความเห็นว่า เมื่อไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้าน จำนวนและไม่มีการอพยพเพิ่ม ประชากรญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นถึง 130 ล้านคนใน ค.ศ. 2005 และจะ ลดลงมาถึง 55 ล้านคน ใน ค.ศ. 2100

บางคนชี้ไปถึงประโยชน์ของการที่ประชากรลดลง บรรดานครจะมีประชากรคับคั่ง น้อยลง จะมีการเคหะดีขึ้น หญิงผู้ทำงานจะสามารถเจรจาได้เงินเดือนดีขึ้นในที่ทำงานและแน่นอน ประชากรขนาดเล็กก็เป็นเรื่องถูกต้องในแง่ประหยัด

แนวโน้มเพียงของประชากรไม่น่าจะไปในทิศทางเดียวเป็นเวลา 1 ศตวรรษ แม้จะ สมเหตุสมผลที่จะต้อนรับประชากรขนาดเล็กในระยะยาว แต่ในระยะสั้น โครงการประชากร ไม่น่าจะผิดและนักสังเกตการณ์หลายคนกลัวภาระของการปรับปรุงคัดแปลงให้เข้ากับประชา กรขนาดเล็กเก่าแก่กว่า ผู้ใช้แรงงานลดลงย่อมทำให้รายได้ของสวัสดิการสังคมลดลง ในขณะที่ ผู้สูงวัยจะทำให้ต้นทุนของสังคมเพิ่มขึ้น การเพิ่มภาษีอย่างสำคัญหรือการลดผลประโยชน์ หลัก ย่อมปรากฏอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ แต่แม้กระนั้น ถ้าเศรษฐกิจในอนาคตมีการผลิตมากขึ้น จะให้ผลตอบแทนสุทธิน้อยในการจ้างงาน ประชากรลดจะทำให้เกิดขาดแคลนแรงงาน ราช งานตีพิมพ์แพร่หลายมากฉบับหนึ่งรายงานในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2000 ว่า ญี่ปุ่นจะต้องจ้างแรง งานต่างชาติถึงเข้า 600,000 คนต่อปีสำหรับอนาคตที่เห็นได้ เพื่อรักษาสถานะของแรงงาน การ ที่จะกำหนดประเด็นสวัสดิการเป็นการยากลำบากทางการเมือง ถ้าลดผลประโยชน์ ผู้ออกเสียง เลือกคั่งก็จะเอาใจออกห่าง จะขึ้นภาษี ก็เกรงว่าจะเป็นการเข่นแค้นเศรษฐกิจที่ต้องถูกฟื้นฟูในไม่ ช้า ญี่ปุ่นไม่น่าจะกลายเป็นแหล่งผู้อพยพ เพราะญี่ปุ่นกลัวชาวต่างชาติ

การศึกษาและเยาวชนดูเหมือนจะตกอยู่ในสภาพเรื้อรังของวิกฤตการณ์ในทศวรรษ ที่ 1990 กระทรวงศึกษาธิการและองค์กรทบวงที่มีอำนาจหน้าที่ เช่น ศูนย์อัตราผลผลิตญี่ปุ่น (Japan Productivity Center) ได้เรียกร้องให้มีการปฏิรูปอุดมศึกษาเป็นพื้นฐานเบื้องต้น บรรดา มหาวิทยาลัยถูกประณามอย่างกว้างขวางที่สอนหนังสืออย่างไร้พลังกระตือรือร้นที่จะเตรียม เยาวชนให้คิดอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเตรียมเยาวชนให้คิดแปลงสอดคล้องกับสภาพแวด ล้อมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง มัธยมศึกษาที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์เหมือนในอดีตที่อาศัยบทบาท

เรียนรู่มากจนเกินไป ผู้เชี่ยวชาญและราชบัณฑิตก็แสดงออกถึงความเกรงกลัวมากกว่า โรงเรียนกำลังประสบความล้มเหลวในการปลูกฝังค่านิยมของสังคม ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 ปัญหาสังคมคือการกระทำทารุณกดขี่ข่มเหงและโรคกลัวโรงเรียน ในทศวรรษต่อมา อาชญากรรมกรีกโครัมก็ทำให้โรงเรียนปรากฏเป็นที่เพาะพันธุ์พฤติกรรมวิกลจริต ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า บัณฑิตหลายคนจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโตเกียวเป็นผู้นำขององค์กรศาสนาของโอมชินริเกียว และช่วยผลิตแก๊สพิษ ข้อเท็จจริงนี้ทำให้คนตื่นตระหนกมากพอ ๆ กันกับการโจมตีด้วยแก๊สพิษ ใน ค.ศ. 1997 นักเรียนมัธยมศึกษาคนหนึ่งในวัย 14 ขวบ นำเด็กผู้ชายอายุ 11 ขวบโดยปราศจากเหตุผล เขนอาหวัของเหยื่อไปวางไว้หน้าโรงเรียนของเหยื่อ ใน ค.ศ. 1999 มีหลายกรณีที่วัยรุ่นกระทำการฆาตกรรมหรือกระทำทารุณกรรมปรากฏเป็นข่าวพาดหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ ประชาชนกะเง็งคาดหมายว่า การศึกษาที่เน้นการตอบมิได้ทำให้เยาวชนมีจิตสำนึกรู้ผิดชอบชั่วดี

อีกประเด็นสังคมของทศวรรษที่ 1990 คือ โสเภณีเยาวชน (Youth prostitute) ที่เรียกเปรียบเปรยว่า “การนัดคู่ไปนั่ง” (“assisted dating”) หรือ “การนัดคู่โดยต้องจ้าง” (“paid dating”) วัยรุ่นหญิงจำนวนมากพยายามปรุงแต่งหึงดูคนบุรุษเพื่อเรียกร้อยค่าธรรมเนียม มีคนศึกษาเรื่องนี้แล้วสะท้อนใจที่ค้นพบว่า สาวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีลักษณะ “ปกคิ” อย่างไร พวกเขาไม่ได้ยากไร้ ครอบครัวตงบสุขอย่างปรากฏชัดแจ้ง มีสาวบางคนเป็นนักเรียนโรงเรียนคิมิมาตรฐานสูงของศาสนาคริสต์ แต่ก็เป็นโสเภณี

นักวิเคราะห์คาดว่า จิตวิญญาณประสบภาวะวิฤติเพราะผู้คนนิยมความสุขทางกายและมีสัมพันธภาพที่ไม่แน่นแฟ้นในครอบครัว วิฤติการณ์ทางจิตวิญญาณทำให้สังคมขาดศีลธรรม ผลก็คือ การนัดคู่หมายโดยต้องจ่าย เพื่อซื้อหาสินค้าเสื้อผ้าราคาแพงหรือเพียงเพื่อให้เป็นที่ดึงดูดตาดึงดูดใจ หรือเพียงเพื่อแสวงหามิตรชิดใกล้

แม้ปัญหาสังคมดังกล่าวจะสร้างความเดือดร้อนมาตลอดทศวรรษ แต่ความทุกข์ไม่มิจะกินและถือนวตชนก็กระตือรือร้นที่จะเสนอแต่เรื่องดี ๆ ก็ทำให้ชาวญี่ปุ่นมีความรู้สึกระหัดใจผิด ๆ เรื่องความเสื่อมทรามของสังคม อาชญากรรมมิได้เป็นเรื่องใหม่หรือเรื่องพิเศษเฉพาะสำหรับญี่ปุ่นเลย บรรดานักวิจารณ์สร้างแต่ยุคสมัยเด็กนักเรียนเมืองโคเบเป็นฆาตกร แต่โดยความจริงแล้ว นีมิได้เป็นฆาตกรเยาวชนคนแรกในประวัติศาสตร์หลังสงครามโลกเลย เมื่อมีเสียงเรียกร้องให้มีกฎหมายเข้มงวดกว่าเดิมเพื่อจัดการกับอาชญากรรมที่กระทำโดยชาว

ชน บรรดาทนายความก็ชี้ว่า อาชญากรรมโดยชาวชนมิได้เกิดเพิ่มขึ้น อาชญากรรมเช่นนั้น เกิดใหญ่กว่านั้นมาแล้วระหว่าง ค.ศ. 1950-1970

คนหนุ่มสาวที่ติดโทรศัพท์มือถือ ส่งอี-เมลล์และดนตรี นิยมแฟชั่นและแบบผม มีปรากฏทั่วไปเมื่อใกล้จะขึ้นศตวรรษใหม่ แต่ชาวชนผู้ประพาศิตนผิวดำแตกต่างจากบิดามารดา ก็มีมาแล้วตลอดยุคสมัยใหม่ของญี่ปุ่น เช่น หนุ่มสาวทันสมัยในทศวรรษที่ 1920 เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ชาวชนของทศวรรษที่ 1990 ก็มีความรับผิดชอบต่อสังคมเหมือนผู้ใหญ่ เมื่อเกิดแผ่นดินไหวที่นครโคเบ่ หนุ่มสาวก็เข้าร่วมอาสาฎักภัยเคียงบ่าเคียงไหล่อาสาสมัคร ในปลายทศวรรษที่ 1990 มีความนิยมอาสาเพื่อกระทำการต่าง ๆ ให้แก่สังคม รัฐบาลได้ออกกฎหมายใน ค.ศ. 1998 เพื่อสนับสนุนให้พลเมืองจัดตั้งองค์กรที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร (Non-profit organizations) สำหรับประชาชนทั่วไปแล้ว ญี่ปุ่นยังคงเป็นสังคมที่มีความปลอดภัย และเป็นสังคมที่น่าอยู่

ความเลื่อมทรมทางสังคมไม่นับว่าน่าวิตกเท่าปัญหาเศรษฐกิจ ผู้คนรู้สึกว่ ญี่ปุ่นได้เผชิญวิกฤตการณ์ทางระบบ (A systemic crisis) การฟื้นฟูเศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. 1995-1996 ได้หยุดลงถดถอยลง เกิดภาวะถดถอยในปีต่อมา ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product, GDP) ลดลงในอัตราร้อยละ 2 นับจาก ค.ศ. 1997 ไปตลอดปี 1998 และปรากฏร้อยละ 0 ไม่มีความเติบโตเลยระหว่าง ค.ศ. 1999-2000 ชาวต่างชาติตั้งข้อสังเกตว่ ญี่ปุ่นคือระบบที่บูดเปรี้ยว (“the system that soured”) และพรรณนาว่า ทศวรรษที่ 1990 เป็นทศวรรษที่หายไป (“lost decade”) นักสังเกตการณ์ชาวญี่ปุ่นก็รู้สึกไม่แตกต่างไปจากนั้นนัก

รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในปลายทศวรรษที่ 1990 ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1996 นายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะ (Hashimoto) ประกาศแผนโดยรวมที่จะผ่อนคลายกฎระเบียบของตลาดการเงิน (Financial markets) ถือว่เป็นแผนที่ “ตูมตาม” (“big bang”) ข้อสมมุติล่วงหน้าคือ อดสาหกรรมแบบญี่ปุ่นและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ประสบอุปสรรคกีดขวางคือ ระบบการเงิน (Financial system) ที่ไม่มีประสิทธิภาพ แผนของฮาชิโมโตะมิได้แตกต่างแต่อย่างใดจากโครงการที่ดำเนินอยู่ในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ คือ พยายามผ่อนคลายกฎระเบียบอันตลับซับซ้อนที่กีดขวางการธนาคาร การประกันและอุตสาหกรรมหลักทรัพย์ (Securities industries)

ก้าวที่สองของการแก้ไขปัญหเศรษฐกิจปรากฏในฤดูใบไม้ร่วงปี 1998 เมื่อรัฐสภาออกพระราชบัญญัติฟื้นฟูเงินใหม่ (Financial Revitalization Law) มีการจัดตั้งคณะกรรมการบูรณะการเงินใหม่ (Financial Reconstruction Commission, FRC) โดยมีอำนาจจัดระบบการธนาคารใหม่เพื่อแก้ปัญหานี้เสียทั่วธนาคาร คณะกรรมการเจริญรอยตามแบบบริษัททรัสต์อเมริกาเพื่อการตัดสินใจ (American Resolution Trust Corporation) ของทศวรรษที่ 1980 คณะกรรมการบูรณะการเงินใหม่ใช้กองทุนสาธารณะ (Public funds) เข้าซื้อกิจการธนาคารที่ล้มละลายเพราะไม่สามารถชำระหนี้ (Insolvent banks) และเข้าชำระบัญชีหนี้เสียของธนาคาร พรรคประชาธิปไตยที่มีพลังจากการชนะเลือกตั้ง แสดงบทบาทสำคัญในการเจรจากับพรรคเสรีประชาธิปไตยเพื่อร่างกฎหมาย นี่คือนิยามของศักยภาพเพื่อระบบพรรคการเมืองที่แข่งขันกัน (A competitive party system) เพื่อกำหนดนโยบายรัฐบาล กฎหมายให้คำมั่นสัญญาที่จะแก้ปัญหาระบบการธนาคารอย่างราบรื่นได้ในท้ายสุด แม้จะต้องพึ่งพาอาศัยความเต็มใจของบรรดาผู้อำนวยการ (Directors) ของคณะกรรมการ ที่จะรักษาน้ำใจหน้าที่ของตน

หลายปีผ่านไปโดยบรรดาผู้อำนวยการยังคงไม่เต็มใจที่จะใช้น้ำหนักเมื่อปี 2001 ระดับหนี้เสียของธนาคารใหม่ยากนักที่จะลดลง บางบัญชีกลับมีหนี้เพิ่มขึ้น

มาตรการที่ตามที่จะแก้ไขปัญหเศรษฐกิจถดถอยคือ การใช้จ่ายเกินดุลอย่างเต็มที่ (Deficit spending) เพื่อแก้ภาวะชะงักงันของเศรษฐกิจภายในประเทศ ระหว่าง ค.ศ. 1997-2000 รัฐบาลดำเนินการขาดดุล (Deficit) ประจำปีมากกว่าอัตราร้อยละ 8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) การใช้จ่ายนี้ป้องกันมิให้เศรษฐกิจถดถอยลึกกว่าเดิม เมื่อถึง ค.ศ. 2000 สัญญาณเศรษฐกิจฟื้นขึ้นมาอย่างเข้มแข็งได้ปรากฏแล้ว “เศรษฐกิจใหม่” ของญี่ปุ่นที่มีเทคโนโลยีสูงและอุตสาหกรรมบางอุตสาหกรรมกำลังเติบโตอย่างกระฉับกระเฉง แต่ภาค “เศรษฐกิจเก่า” เช่น เกษตรกรรม การขนส่ง การขายส่งและอุตสาหกรรมหนักยังคงเสื่อมโทรม ความต้องการสินค้าและบริการภายในประเทศยังคงน้อย เช่น บริษัทเครื่องไฟฟ้ามีการใช้แรงงานในการผลิตน้อยเกือบถึงร้อยละ 20 ใน ค.ศ. 1999 ภาคอื่น ๆ ก็เผชิญประสิทธิภาพทรง ๆ ไม่เพิ่มไม่ลด หรือมีประสิทธิภาพลดน้อยถอยลง มีช่องว่างถึระหว่างเศรษฐกิจเก่ากับเศรษฐกิจใหม่

ยิ่งกว่านั้น การขาดดุลทางการคลัง (Fiscal deficit) เกิดขึ้นซ้ำจากจนสะสมเป็นภูเขาเลากาของหนี้สาธารณะ (Public debt) เมื่อถึงปี 2000 หนี้สาธารณะของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นสะสมเพิ่มขึ้นจนเลขอัตราร้อยละ 140 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ไม่มีบริษัทใหญ่อเมริกาใดประสบหนี้สินมากมายเช่นนี้มาก่อนใน 40 ปีที่ผ่านมา ในขณะเดียวกัน ระบบสวัสดิการสังคมกำลังเผชิญการขาดดุลเรื้อรัง (Deficit) จำเป็นต้องให้รัฐบาลจ่ายเงินช่วยเหลือจากรายได้ทั่วไป (General revenue) เพื่อให้ระบบดำรงคงอยู่ได้ ถ้ารักษาระบบสวัสดิการสังคมจะเพิ่มขึ้น เมื่อผู้สูงอายุมีปริมาณเพิ่มมากอย่างต่อเนื่อง

เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 21 รัฐบาลเผชิญทางเลือกที่ยากที่สุดที่จะเลือก มันอาจจะเรือชนใจให้ตัดสินใจเลือกตามเหตุผลทางการเมือง แต่ก็จะต้องเสี่ยงต่อการเกิดผลเสียทางเศรษฐกิจ คือ การส่งเสริมให้เกิดภาวะเงินเฟ้อที่ไม่รุนแรง (Moderate inflation) เพื่อเข้าควบคุมภาวะเงินเฟ้อได้ ภาวะเงินเฟ้อจะลดภาระแท้จริงของหนี้ที่สะสมมา มันอาจจะเป็นมาตรการที่ก่อเกิดผลเสียร้ายแรงทางการเมืองด้วย เพราะมีการลดค่าใช้จ่าย ขึ้นภาษีและปรับโครงสร้างของระบบสวัสดิการสังคม การคาดหมายว่าจะมีภาวะชะงักงันต่อเนื่องและวิกฤติการณ์ทางการเมืองตามมาต่อไปนั้น ข้อมเป็นการคาดหมายที่เป็นจริง วิกฤติการณ์นี้ภาคเอกชนปรากฏเป็นเงา ค้ำหมื่นเสมือนลางร้ายว่าเป็นไปได้

ขณะที่นักการเมืองใคร่ครวญที่จะเลือก ภาคเอกชนเผชิญแรงกดดันยิ่งใหญ่ที่จะให้เปลี่ยนแปลงด้วยเหมือนกัน ขณะที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นยังคงคืบคลานอยู่และเศรษฐกิจอเมริกายังคงเติบโตอย่างชาญฉลาดยิ่งต่อไป อย่างน้อยที่สุดตลอดปี 2000 ภาคเอกชนเริ่มหวนคิดถึงวาทกรรมของทศวรรษที่ 1980 บรรดานักสังเกตการณ์ไม่กระด้นเร้าอีกต่อไปให้สหรัฐอเมริกา ยุโรปและทั้งโลกเรียนรู้จากญี่ปุ่น ราชบัณฑิตในญี่ปุ่นและย่านถนนวอลล์สตรีท (Wall Street) โดยเฉพาะ เร่งเร้าญี่ปุ่นให้คัดแปลงแบบของอังกฤษ-อเมริกา (Anglo-American model) มีการบอกกล่าวต่อบรรดาผู้จัดการว่า ผู้ถือหุ้นควรเป็นราชาและผู้ใช้แรงงานควรถูกไล่ออกอย่างรวดเร็วเมื่อกำไรลดลง รัฐบาลก็ถูกขอร้องวิงวอนให้จำกัดกฎระเบียบและบังคับใช้ความโปร่งใสและการแข่งขัน ระบบญี่ปุ่นมีอีกวิธีการหนึ่งที่แตกต่างจากนั้นมาช้านานแล้ว เป็นระบบที่เน้นให้ผู้จัดการสามารถบริหารจัดการอย่างเป็นอิสระด้วยตนเอง (Managerial autonomy) มากกว่าการเน้นให้อำนาจอธิปไตยแก่ผู้ถือหุ้น การจัดการงานบุคคล (Personnel management) มุ่งเน้นการจัดตั้งเป็นองค์กร (Organization-oriented) มากกว่าเน้นตลาด กฎเกณฑ์ไม่โปร่งใส

โตเกียว แต่การจดทะเบียน (Listing) ก็ถูกจำกัดขอบเขต ตลาดหลักทรัพย์เหล่านั้นมิได้เติบโตอย่างรวดเร็ว ธุรกิจญี่ปุ่นมิได้ทอดทิ้งการขายส่งประเภทการถือหุ้นไขว้ (Cross-shareholding) บริษัททั้งหลายที่เป็นพันธมิตรกันถือหุ้นบริษัทของอีกฝ่าย ไม่ว่าหุ้นอยู่ในเวลาดีหรือเวลาเลว เพื่อจำกัดการควบคุมคนภายนอกมิให้ถือหุ้น แม้จะมีการกล่าวถึงความจำเป็นของบริษัทที่จะต้องเน้นผลตอบแทนส่วนของผู้ถือหุ้น (Return on equity) ธุรกิจมิได้ลำดับให้ความสำคัญแก่เงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้นมากกว่าในอดีต ถือว่าเป็นปฏิกิริยาต่อการสร้างการว่างงานที่มั่นคง หรือทำให้การลงทุนในการวิจัยและการพัฒนามีความมั่นคง

การดำรงคงอยู่อย่างเหนียวแน่นของธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวของลัทธิทุนนิยมลัทธิญี่ปุ่น (Japanese-style capitalism) เป็นสัญญาณของภาวะอัมพาตของโครงสร้างหรือ ? โครงสร้างนั้นมีผลประโยชน์ฝังแน่นและผลประโยชน์นั้นยอมขัดขวางมิให้มีการเปลี่ยนแปลงแม้จะจำเป็นเพียงใดก็ตาม วรรณกรรมรุนแรงนั้นดูเหมือนจะสมเหตุสมผลบ้างพอควร รัฐบาลอาจจะพลิกแพลงใช้ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับอัตราเจริญเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศระหว่าง ค.ศ. 1999-2000 เพื่อปกป้องตนเองและทำให้ประชาชนมีความมั่นใจ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองมิได้เอาจริงเอาจังกับขนาดขอบเขตของปัญหาหนี้เสียตลอดทศวรรษที่ 1990 เพื่อช่วยเหลือบรรดาธนาคารชั้นนำและลูกค้าของธนาคารเหล่านั้น มีข้อเท็จจริงเด่นว่า เมื่อพิจารณาระดับของการศึกษาและการที่ประชาชนสนใจเทคโนโลยีแล้ว ญี่ปุ่นใน ค.ศ. 2000 ก็ถูกจัดให้อยู่ในอันดับที่มิได้ดีไปกว่าอันดับที่ 13 ของมวลหมู่ประชาชาติที่พัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว ในการที่พลเมืองเข้าถึงอินเทอร์เน็ต มีประชากรในอัตราร้อยละ 21 เท่านั้นที่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสายวิทยุและโทรทัศน์ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการบริการแพงและระบบการโทรคมนาคมมีโครงสร้างผูกขาด รัฐบาลญี่ปุ่นไม่เต็มใจที่จะเปลี่ยนกฎระเบียบที่อาจจะอนุญาตให้มีการแข่งขันกันระหว่างคู่แข่งภายในกับคู่แข่งต่างประเทศ มันจะเป็นการทำลายบริษัทยักษ์ใหญ่เอ็นทีที (NTT) ซึ่งถูกแปรรูปกลายเป็นของเอกชนเมื่อเร็ว ๆ นี้

แต่ภาพเต็มมีลักษณะซับซ้อนมากกว่านั้น หลักปฏิบัติและบรรดาสถาบันที่เคยถูกถล่มโจมตีเมื่อใกล้จะเข้าสู่ศตวรรษใหม่นั้น เคยถูกยกย่องเสียเลิกลอยไม่กี่ปีก่อนนั้นมาแล้วว่าเป็นความลับไปสู่ความสำเร็จของชาวญี่ปุ่น ทั้งนี้ยังรวมเอาความสับสนเรื่องการแข่งขันในระยะยาวและความสามารถของผู้จัดการที่จะลงทุนสูงเพื่อหวังความเจริญเติบโตในระยะยาวโดยผู้ถือหุ้นผู้ต้องการกำไรไม่กอดันทุกไตรมาส มันเป็นการยากลำบากที่จะจินตนาการว่า

หลักปฏิบัติทั้งหลายที่เห็นคุณค่าของประสบการณ์ที่สร้างขึ้นมาและคุณค่าของวิสัยทัศน์ยาวไกล จะกลายเป็นอุปสรรคเสียเองในการกีดขวางความสำเร็จของเศรษฐกิจสารสนเทศแบบเข้มข้น (Information-intensive economy) ของศตวรรษที่ 21 ความทุกข์ยากจากเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1990 อาจเป็นผลมาจากการตัดสินใจนโยบายเศรษฐกิจมหภาค (Macroeconomic policy decisions) ที่นำมาซึ่งความหายนะ มากกว่าจะเป็นผลมาจากความล้มเหลวโดยพื้นฐานของระบบ

ประเด็นทั้งหลายเพื่ออนาคต

เมื่อเริ่มต้นศตวรรษใหม่ ชาวญี่ปุ่นเผชิญความหลากหลายของประเด็นสากลต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมเหมือนทั่วโลก ประการแรก การกระจายของบทบาททางเพศ (Gender roles) ยิ่งใหญ่มากกว่าในอดีต แม้ยังมีการไต่ถามเรื่องบทบาทที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของหญิงชาย งานเขียนที่แสดงความนิยมสตรี (Feminist writings) มีผู้อ่านกว้างขวางมากกว่าในอดีตทั้งในหนังสือพิมพ์และในแวดวงวิชาการ คามิบ้าน อัคราห์ย่าขยับขึ้นสูงขนาดเท่าระดับในฝรั่งเศสและเยอรมนี แม้จะเทียบเท่า 1/2 ของอัคราห์ย่าในสหรัฐอเมริกา บางคนเห็นว่า การหย่ามากเป็นสัญญาณว่า สังคมกำลังแตกดับ คนอื่นก็เห็นว่า อัคราห์ย่าเป็นสัญญาณว่า หญิงมีอำนาจแล้ว การหย่าในหมู่คู่สูงอายุก็เพิ่มขึ้นมาก ความเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายน่าจะทำให้การหย่าง่ายมากกว่าเดิมสำหรับหญิงที่จะอ้างสิทธิ์เหนือทรัพย์สินเมื่อตกลงหย่ากัน

ในโรงเรียน ปี 1994 คือปีที่พลิกผัน การศึกษาเคหศาสตร์เป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กหญิงชาย แต่ใน ค.ศ. 1997 กระทรวงศึกษาธิการแสดงความกังวลที่มีทรศณะมากมายกว่าเดิมต่อชีวิตครอบครัว เมื่อกระทรวงตรวจสอบตำราเป็นครั้งแรกที่เตรียมไว้สำหรับกระบวนวิชาเคหศาสตร์หลายวิชา กระทรวงเห็นว่า ตำราแสดงชัดเจนว่า บ้านพ่อ บ้านแม่ สองครอบครัว (Heterosexual two-parent households) คือโครงสร้างที่น่าเลือกและถูกต้องสำหรับครอบครัวร่วมสมัย

ในที่ทำงาน ผู้เป็นปฏิบัติต่อการกีดกันเพศและการล่วงละเมิดถูกเย้ยนำขึ้นน้อยกว่าในอดีต ในการตัดสินใจใน ค.ศ. 1996 ศาลเขตโตเกียวตัดสินให้เงินเกือบ 1 ล้านดอลลาร์แก่สาวธนาการ 13 คน เป็นการชดเชยสำหรับการเลื่อนขั้นตำแหน่งที่มีความแตกต่างระหว่างเพศโดยเหตุที่มีการกีดกันเพศอย่างชัดเจน ศาลสรุปชัดเจนว่า “นโยบายงานบุคคลของธนาการไม่เป็นที่พอที่จะทนได้ภายใต้กฎหมายปัจจุบัน” ใน ค.ศ. 1999 มีสัญญาณแรงกล้าว่า สาธารณ

ชนเริ่มถือเรื่องการกลืนกลืนเป็นเรื่องจริงจัง มีสาวน้อยนักณรงค์ผู้หนึ่งฟ้องร้องผู้ว่าราชการ
โอซากาผู้ถือชื่อ อดีตนักแสดงละครหุ่นนาฏกรรม (Comedian) นามโยโกยามา น็อก (Yokoyama
Knock) โดยกล่าวหาว่าถูกล้าก้าเกินเหตุในระหว่างการเดินทางไปร่วมกิจกรรมทางการเมืองด้วย
กัน สาธารณชนไม่เต็มใจที่จะหัวเราะเยาะเสีย โยโกยามายอมรับผิดและลาออกจากตำแหน่ง มี
การดำเนินคดีอาญากับเขา เขาคงเป็นคนผิด เขาถูกตัดสินจำคุก 18 เดือนโดยมีการรอลงอาญา

ในทศวรรษที่ 1990 รัฐบาลญี่ปุ่นสนับสนุนมาตรการสร้างความเสมอภาคทางเพศ
มากขึ้น ใน ค.ศ. 1995 รัฐสภาออกกฎหมายเสริมสร้างโอกาสการจ้างงานเสมอภาคและสร้าง
สภาเพื่อความเสมอภาคทางเพศ (Council for Gender Equality) มีสมาชิกคนหนึ่งเป็นนักวิชา
การ นักสตรีนิยมชั้นนำ เชี่ยวชาญด้านนโยบายสังคม ใน ค.ศ. 1996 นายกรัฐมนตรีฮาชิโมโตะ
สนับสนุนสภาให้ร่างพระราชบัญญัติพื้นฐานเพื่อสังคมแห่งความเสมอภาคทางเพศ (Basic Law
for a Gender Equal Society) มาตรการนี้ได้ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาใน ค.ศ. 1999
กฎหมายเสนอความผูกมัดทั่วไปในการทำให้มาตรการทั้งหมดมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมาย
เพื่อให้หญิงชายสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเสมอภาคกัน แม้แต่ผู้นำหัวอนุรักษ์นิยมก็เริ่ม
ได้คิดว่า ความเสมอภาคทางเพศและการที่หญิงเข้าร่วมในการทำงาน อาจเป็นประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจในยามที่เกิดภาวะอัตราเกิดลดลงมากซึ่งจะนำไปสู่การขาดแคลนแรงงาน แต่ความ
เชื่อยังทรงพลังอำนาจอยู่ในมวลหมู่ผู้คนมากมายในกลุ่มนักธุรกิจและกลุ่มนักการเมืองกลุ่ม
เล็กระดับนำ (Elite) ว่า ผู้หญิงควรเป็นเมียและแม่ ขณะที่บุรุษควรอุทิศตนเองเพื่อการทำงาน
เลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีเรื่องค้าประกันเลยว่า นโยบายสำคัญเหล่านั้นจะเจริญไปถึงขั้นที่จะทำ
ให้วิถีทัศน์ของสังคมที่มีความเสมอภาคทางเพศนั้นมีเนื้อหาสาระจริงจังยิ่งใหญ่กว่าเดิม

ประเด็นที่สองสำหรับอนาคตคือ ฐานะของชาวต่างชาติในสังคมญี่ปุ่น ในระหว่าง
ทศวรรษที่ 1980 ที่เศรษฐกิจเติบโตมากในระยะสั้น รัฐบาลค่อย ๆ เปิดประตูให้คนอพยพเข้า
ประเทศ มีการแก้ไขพระราชบัญญัติการเข้าเมืองครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1990 เปิดโอกาสให้ชาว
ญี่ปุ่นมีสิทธิ์ที่จะเลือกกลับบ้านเกิดจากดินแดนไกลโพ้นทะเลได้ ชาวบราซิลเชื้อสายญี่ปุ่นหลาย
พันคนได้ใช้สิทธิ์นั้น ชาวต่างชาติอื่นเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายเพื่อแสวงหาโอกาสที่ตนหา
ได้ในประเทศบ้านเกิดของตนคือ อิหร่าน บังกลาเทศ จีนและประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย แรงงาน
ที่เข้าเมืองทำงานที่ชาวญี่ปุ่นบัดนี้ไม่เต็มใจที่จะทำ โดยเฉพาะการทำงานด้วยมือ (Manual labor)
ที่เรียกว่า “งานสาม-เค” (“three-k”) คือ งานอันตราย (kiken) งานสกปรก (kitanai) และงาน

ยากลำบาก (kitsui) เมื่อถึงกลางทศวรรษที่ 1990 เจ้าหน้าที่บ้านเมืองนับชาวต่างชาติเข้าเมืองได้ 1.6 ล้านคน ทั้งที่เข้าเมืองถูกต้องและผิดกฎหมาย ประชาคมเก่าแก่ของคนจีนและคนเกาหลีมีประชากรไม่เกิน 600,000 คน ส่วนใหญ่ประมาณ 1 ล้านคนเป็นคนที่เพิ่งเข้าเมืองหรือเคยเป็นนักท่องเที่ยวมาก่อน

แม้เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำตลอดระหว่างทศวรรษที่ 1990 และต้นทศวรรษที่ 2000 จำนวนคนเข้าเมืองยังคงเพิ่มขึ้น ปัญหาสำคัญยังมีอยู่ ชาวต่างชาติผู้อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมายในญี่ปุ่น โดยเฉพาะคนที่มีความชำนาญสูงและมีการศึกษาจะได้รับความเสมอภาคด้านโอกาสในการหางานทำหรือไม่? เขตหนึ่งของการโต้แย้งคือ ระบบโรงเรียน บรรดาศาสตราจารย์ต่างชาติร้องทุกข์ว่า มีการกีดกัน รัฐบาลจะเอื้อเฟื้ออย่างไรในการขยายการบริการสาธารณะ เช่น การศึกษาและการแพทย์ให้ครอบคลุมผู้เข้าเมืองในระยะสั้น?

ถ้อยแถลงของผู้จับตาเผ่ามองดูอยู่ กวีพจน์วิจารณ์แนวโน้มเชิงของหนังสือพิมพ์ที่จะเสนอเรื่องเลวร้ายที่มีชาวต่างชาติข้องเกี่ยวในอาชญากรรม ในเดือนเมษายน ค.ศ. 2000 อิชิฮารา ชินตาโร (Ishihara Shintaro) ผู้ว่าราชการนครโตเกียวผู้นิยมชาติได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อกองกำลังป้องกันตนเอง (Self Defense Forces) โดยแสดงความเกรงกลัวชาวต่างชาติ เขาแจ้งกองกำลังให้เตรียมพร้อมที่จะแสดงบทบาทยิ่งใหญ่กว่านั้นในการรักษากฎหมายและระเบียบแบบแผนในญี่ปุ่นเพราะมีชาวต่างชาติก่ออาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น เขาเรียกชาวเกาหลีในญี่ปุ่นด้วยคำที่เคยคุ้นมากคือ “คนของประเทศที่สาม” (“third country people”) และตั้งข้อสังเกตว่าคนประเภทนั้นจะฉวยโอกาสปล้นสะดมหรือทำร้ายญี่ปุ่นเมื่อเกิดความสับสนวุ่นวายจากภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว วาทกรรมนี้สะท้อนการสังหารหมู่ชาวเกาหลีหลายพันคนใน ค.ศ. 1923 เป็นกรณีแวดล้อมพิสดารได้อย่างไม่ผิดพลาดเลย ในการโต้แย้งที่ตามมา ความเห็นส่วนใหญ่ล้วนแสดงการประณามอิชิฮาราที่มีความอคติ แต่เสียงส่วนน้อยเห็นด้วยและไม่เห็นว่าสุนทรพจน์ของเขาผิดตรงไหน เมื่อประชากรลดลงและมีปัญหาแรงงานขาดแคลน เศรษฐกิจเริ่มเรียกร้องให้มีคนเข้าเมืองมากขึ้นในอนาคตอันใกล้ แต่ปัญหายังคงมีอยู่ว่า ผู้คนจะมีปฏิกิริยาอะไรต่อการที่สังคมมีลักษณะเป็นสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มากมาย (Multiethnic society) มากขึ้น

บทบาทญี่ปุ่นในโลกก็เป็นเรื่องที่ไม่แน่นอนเช่นกัน กองทัพอเมริกาประจำการบนแผ่นดินญี่ปุ่นมาแล้วกว่าครึ่งศตวรรษ โดยต้องเผชิญกับความรังเกียจของชาวญี่ปุ่นที่หัวนหวาด

และสงสัย และต้องเผชิญกับฝ่ายค้านที่เข้มแข็งมาก การปรากฏชาวอเมริกาโคเคนต์ที่สุดคือ ในโอกินาวา (Okinawa) เป็นจุดร้าวฉานในทศวรรษที่ 1990 3/4 ของกองกำลังอเมริกาใน ญี่ปุ่นประจำการที่โอกินาวา เครื่องอำนวยความสะดวกของสหรัฐอเมริกาครอบคลุม 1/5 ของ เกาะนั้น ใน ค.ศ. 1995 นายทหารอเมริกา 3 นาย ถูกลักพาตัวและข่มขืนเด็กสาวโอกินาวาคนหนึ่ง อายุ 12 ขวบ นี่คือนโยบายการร้ายแรงที่สุดที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วหลายครั้งจากการที่ทหารก่อ อาชญา กรรมต่อพลเมือง อาชญากรรมเยี่ยงนี้จุดชนวนให้เกิดการประท้วงรุนแรงต่อต้านฐานทัพ อเมริกา เป็นเวลาหลายทศวรรษทั้งที่โอกินาวาและตามเกาะใหญ่ การประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดมี ผู้เข้าร่วม 85,000 คน ทั้งเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นและเจ้าหน้าที่อเมริกันระงับยับยั้งไอ้โงมปฏิโงมบรรดา ผู้ประท้วงได้สำเร็จพอควร พวกเขาได้พัฒนาแผนการที่จะลดระดับกองกำลังและเคลื่อนย้าย เครื่องอำนวยความสะดวกบางประการ ไปสู่พื้นที่ที่มีประชากรอยู่อาศัยเบาบาง

สำหรับพลเมืองญี่ปุ่นแล้ว เหตุผลที่ดูน่าเชื่อถือสำหรับการเป็นพันธมิตรระหว่าง สหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นคือ การปกป้องญี่ปุ่นจากระบอบคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียต จีน และเกาหลีเหนือ ฐานทัพทั้งหลายได้รับใช้เป้าหมายยุทธศาสตร์อเมริกาอย่างกว้างขวางกว่าเดิม เช่น พิทักษ์เส้นทางลำเลียงน้ำมันจากตะวันออกกลางไปสู่เอเชียตะวันออก ซึ่งเป็นประโยชน์ โดยตรงต่อญี่ปุ่นเอง สุดท้าย 50 กว่าปีภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 บรรดา ประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียได้แสดงความหวาดกลัวว่า ญี่ปุ่นอาจมีกำลังรบอีกครั้ง ประเทศ เพื่อนบ้านและบรรดานักยุทธศาสตร์อเมริกาเห็นพ้องต้องกันว่า การมีปรากฏพลังอำนาจทาง ทหารอเมริกาได้ทำให้ญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องมีกำลังเป็นของตนเอง และอีกนัยหนึ่ง การปรากฏ ทหารอเมริกายังเป็นการ “ล้อมกรอบ” ญี่ปุ่นไว้ แม้ในขณะเดียวกันก็ปกป้องญี่ปุ่นด้วย

การสิ้นสุดสงครามเย็นได้จัดการได้แย้งเรื่องฐานทัพอเมริกาพิทักษ์ญี่ปุ่นจากภัย คอมมิวนิสต์ทุกคาม อีกทั้งช่วยอธิบายพลังอำนาจพิเศษเฉพาะของการประท้วงต่อต้านการมี ฐานทัพในกลางทศวรรษที่ 1990 เมื่อมีการเคลื่อนไหวเพื่อการสมานไมตรี (Reconciliation) บนคาบสมุทรเกาหลีตั้งแต่ ค.ศ. 2000 ภัยทหารคุกคามญี่ปุ่นก็ถดถอยต่อไปอีก การปรากฏ ทหารอเมริกาบนแผ่นดินญี่ปุ่นยังเป็นเรื่องโต้แย้งต่อไปอย่างแน่นอน

บทบาททางทหารของญี่ปุ่นเองอยู่ในภูมิภาคเอเชียและที่อื่น เป็นปัญหาสัมพันธ์เกี่ยว ข้องกับการถกเถียงต่อไปภายในประเทศและต่างประเทศ ภายหลังสงครามอ่าว (Gulf War) รัฐบาลญี่ปุ่นอนุมัติให้กองกำลังป้องกันตนเอง (Self-Defense Force, SDF) เข้าร่วมปฏิบัติการ

รักษาสันติภาพขององค์การสหประชาชาติ กองกำลังป้องกันตนเองได้เริ่มปฏิบัติการเป็นครั้งแรกในกัมพูชา ใน ค.ศ. 1992 และร่วมอีกในโอกาสวาระอื่นคือ การกำกับดูแลการเลือกตั้งในแองโกลา (Angola) ใน ค.ศ. 1992 โมซัมบิก (Mozambique) ระหว่าง ค.ศ. 1993-1995 และเอล ซัลวาดอร์ (El Salvador) ใน ค.ศ. 1994 กองกำลังยังร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์การสงบศึกในพื้นที่โกลาน ไฮท์ส (Golan Heights) ระหว่างอิสราเอลกับซีเรียใน ค.ศ. 1996 การปฏิบัติการดังกล่าวแสดงให้เห็นการขยายบทบาทของญี่ปุ่นในระหว่างประเทศ

ถึงกระนั้น รัฐบาลอเมริกายังคงกดดันญี่ปุ่นต่อไปให้กองกำลังป้องกันตนเองมีบทบาทเข้มแข็งยิ่งขึ้นด้วยการเป็นเพื่อนร่วมรบ โดยการแผ่ขยายภารกิจของกองกำลังให้มากกว่าการป้องกันประเทศ ใน ค.ศ. 1998 รัฐบาลญี่ปุ่นมีพันธกิจโดยการเขียนแนวทางเสรียิ่งขึ้น (Liberal Guidelines) เพื่ออนุญาตให้กองกำลังมีกิจกรรมตามแนวทางใหม่ กองกำลังป้องกันตนเอง ต้องสนับสนุนตามหลักเหตุผลแก่กองกำลังอเมริกาในพื้นที่นอกพรมแดนญี่ปุ่นในกรณีเกิดภาวะฉุกเฉินในภูมิภาค ("regional emergency") กิจกรรมที่ได้รับอนุมัติรวมทั้งการดูแลตรวจสอบเรือของประเทศที่ตามและภารกิจของ "การค้นและช่วยเหลือ" ("search and rescue" mission) ของบุคลากรอเมริกาหรือของชาวญี่ปุ่นในต่างประเทศ เมื่อมีการก่อการร้ายโจมตีสหรัฐอเมริกาในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 รัฐบาลญี่ปุ่นเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วในการออกพระราชบัญญัติต่อต้านการก่อการร้าย (Anti-Terrorism Law) ทั้ง ๆ ที่มีผู้คัดค้านภายในประเทศ พระราชบัญญัติใหม่ได้ทำให้กองกำลังป้องกันตนเองสามารถเข้าร่วมปฏิบัติการกับสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถานและช่วยสนับสนุนด้วยประการทั้งปวง

แม้สหรัฐอเมริกาจะเรียกร้องให้ญี่ปุ่นมีบทบาททางทหารมากขึ้น แต่รัฐบาลญี่ปุ่นเลือกที่จะแสดงบทบาททางเศรษฐกิจ ใน ค.ศ. 1997 ผู้นำรัฐบาลเสนอการตั้งกองทุนการเงินเอเชีย (Asian Monetary Fund) เพื่อช่วยเหลือเกาหลีและประเทศอื่น ๆ ในการแก้ไขวิกฤติการณ์การเงิน แต่สหรัฐอเมริกาปฏิเสธอย่างชัดเจน การสนองตอบเช่นนี้แสดงให้เห็นความตึงเครียดที่ยังคงดำรงอยู่ระหว่างความปรารถนาของสหรัฐอเมริกาที่จะส่งเสริมญี่ปุ่นให้เป็นพันธมิตร กับความต้องการที่จะล้อมกรอบพลังอำนาจทางทหารหรือพลังอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไว้ อย่างไรก็ตาม ข้าราชการญี่ปุ่นยังคงมุ่งมั่นดำเนินนโยบายเศรษฐกิจต่างประเทศต่อไปอย่างเข้มแข็ง พวกเขาเสนอกองทุนรวมเพื่อใหู้ (Loan funding) เพื่อช่วยเหลือกิจการเสี่ยงลงทุนที่เคือร่อนให้อยู่รอดตลอดทั่วทั้งภูมิภาค ผลประโยชน์แห่งชาติแสดงบทบาท

เพราะกองทุนเหล่านั้นมักสนับสนุนกิจการเชิงลงทุนที่เชื่อมโยงกับบริษัทญี่ปุ่นทั้งหลาย แต่เงื่อนไขเงินกู้มักเอื้ออาทรมากกว่าความช่วยเหลือที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund, IMF) ที่มีสหรัฐอเมริกาครอบงำ เป็นผู้จัดการ โดยทั่วไป บรรดาผู้นำของประเทศอื่น ๆ ในเอเชียต้อนรับบทบาทเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

เนื้อเรื่องของประวัติศาสตร์ยังคงเป็นอุปสรรคต่อไป กิณขวางความเพียรพยายามที่จะสร้างสัมพันธภาพที่มั่นคงและสร้างสรรค์ทั่วเอเชีย เป็นที่เย้ยเยาะว่า เมื่อสงครามถอยเข้าสู่อดีตไปแล้ว ความตึงเครียดก็ปรากฏออกมาภายในญี่ปุ่นและต่างประเทศเพราะมีความเข้าใจในลัทธิจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นและสงครามโลกครั้งที่ 2 แตกต่างกัน ใน ค.ศ. 1991 มีการโต้เถียงกันระบุดขึ้นเมื่ออดีตสาวบำเรอชาวเกาหลี (“comfort women”) ได้รับความช่วยเหลือจากบรรดาสตรีนิยมในญี่ปุ่นให้ฟ้องรัฐบาลญี่ปุ่น ข้อเท็จจริงที่ว่า มีการบำเรอแก่มากกว่าผู้หญิงในกองทัพ (Frontlines) ในจีนและเอเชียอาคเนย์ มิได้อยู่ในข้อพิพาท ข้อเท็จจริงที่ว่า สาวบำเรอส่วนใหญ่เป็นชาวเกาหลี ก็มีอยู่ในข้อพิพาท แต่รัฐบาลยังคงปฏิเสธว่า ไม่มีความข้องเกี่ยวเป็นทางการของฝ่ายทหารในการจัดหาหรือตรวจตราดูแลกิจการ หรือบังคับหญิงให้ทำงาน ในต้นปี 1992 นักประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งได้เปิดเผยเอกสารรัฐบาลยืนยันว่า ทหารเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดในการสร้างระบบช่องโศกณี (Comfort Stations) ในระหว่างสงคราม หลักฐานใหม่รวมทั้งหลักฐานเดิมที่มีอยู่แล้วแต่ไม่แพร่หลายตีพิมพ์ ได้แสดงชัดว่า ทหารญี่ปุ่นแสดงบทบาทโดยตรงในการตั้งช่องโศกณีและหญิงส่วนใหญ่เป็นทาสมากกว่าเป็นโศกณี นายกรัฐมนตรีมิยาซาวา คิอิจิ พลิกกลับท่าทีของทางการและยอมรับว่า รัฐบาลได้แสดงบทบาทในระบบการมีทาสกามารมณ์ (Sexual slavery) เมื่อเขาไปเยือนเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1992 เขาเสนอขอโทษ บรรดาสาวบำเรอและผู้สนับสนุนในเกาหลีและทั่วโลกเรียกร้องขอค่าชดเชยและคำขอโทษ

ข้อกล่าวหาอาชญากรรมสงคราม (War crimes) ได้จุดประกายปฏิกิริยาขึ้นด้วยความนิยมชาติในทศวรรษที่ 1990 และเมื่อเข้าสู่ศตวรรษใหม่ คตินิยมของนักประวัติศาสตร์ผู้นิยมแก้ไขปรับปรุงประวัติศาสตร์ (“revisionist” historians) ประณามสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์แบบมาโซคิสต์ (“masochist” historical consciousness, masochism คือลัทธินิยมมีความสุขหลุดพ้นจากการที่ถูกทำร้ายทางกายและใจ) จิตสำนึกทำนองนี้เน้นด้านมืดของอดีตญี่ปุ่น นักประวัติศาสตร์บางคนไปไกลกว่านั้นถึงขนาดปฏิเสธว่า การสังหารหมู่

ที่นานกิง (Nanjing Massacre) ของปี 1937-1938 มิได้เกิดขึ้น พวกเขาเรียกร้องขอประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่สอนกันตามโรงเรียน เพื่อปลูกฝังอบรมประชาชนญี่ปุ่นให้ภาคภูมิใจ โดยย้ำผลงานสำเร็จ เช่น การทะยานของญี่ปุ่นขึ้นสู่การเป็นรัฐอิสระและทันสมัย พวกเขากำหนดว่า สงครามโลกคือความเพียรสุดตาหะที่งามสง่าที่จะปลดปล่อยชาวเอเชียจากแอกของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก พวกเขาเป็นปฏิปักษ์ต่อการสอนเด็กเรื่องการบำเรอการแก้แค้น และการสังหารหมู่พลเรือน

ใน ค.ศ. 2001 สมาคมเขียนตำราใหม่ (Association to Write New Textbooks) ได้แต่งตำราเล่มหนึ่งโดยใช้วิธีการนิยมชาติ กระทรวงศึกษาธิการบังคับบรรดาผู้แต่งให้ลดทอนกรรมและแก้ไขข้อเท็จจริงกว่าร้อยแห่งให้ถูกต้อง แต่ท้ายสุดก็เห็นชอบว่า เป็นไปได้ที่จะใช้ตำรานั้นสอนได้ บรรดานักประวัติศาสตร์ ครูบาอาจารย์และพลเมืองมากมายรวมทั้งสาธารณชนและรัฐบาลของจีนและเกาหลีใต้โดยเฉพาะ ได้วิพากษ์วิจารณ์ตำรานี้อย่างดุเดือดและโจมตีรัฐบาลที่คัดค้านใจยอมรับตำรานั้น การคัดค้านใจแรกมาจากคณะกรรมการโรงเรียนระดับจังหวัดและเทศบาลในฤดูร้อน ค.ศ. 2001 มีโรงเรียนเพียงน้อยนิด (ประมาณน้อยกว่าอัตราร้อยละ 1) ที่ใช้ตำรานั้น แต่ประเด็นได้แย้งมียู่ ว่า จะสอนอดีตให้แก่ประชาชนผู้เยาว์วัยอย่างไร

การโต้แย้งนั้นก็คือ จะจดจำอดีตของเล็ดคนในสมัยใหม่อย่างไร ประเด็นนี้เป็นประเด็นโต้แย้งทั่วไปในโลก ในนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สมิธโซเนียน (Smithsonian Museum) มีการแสดงเครื่องบินทิ้งระเบิดลงฮิโรชิมา บรรดาองค์กรของทหารผ่านศึกในสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1995 ท้ายสุดขัดขวางมิให้มีการถกเถียงเรื่องการใช้ระเบิดไฮโดรเจน ในญี่ปุ่น บรรดาองค์กรของทหารผ่านศึกและญาติมิตรในทศวรรษที่ 1990 ผลักดันแผนการที่จะให้รัฐออกทุนรอนสร้างหออนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ (Memorial Hall for War Dead) พร้อมทั้งจัดการแสดงนิทรรศการโดยหลีกเลี่ยงการถกเถียงเรื่องความก้าวร้าวรุกรานของญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลก เมื่อศตวรรษที่ 21 เปิดฉากขึ้น ชาวญี่ปุ่นเข้าร่วมการถกเถียงว่า จะกำหนดอะไรเป็นลักษณะของประวัติศาสตร์ประชาชาติสมัยใหม่ และจะกำหนดลักษณะนั้นอย่างไรให้เป็นประสบการณ์ส่วนหนึ่งของประสบการณ์โลก จะชั่งน้ำหนักอย่างไร ระหว่างความปรารถนาที่จะรู้สึกภาคภูมิใจในมรดกตกทอดมา กับความจำเป็นที่จะต้องมีความซื่อตรงในการตรวจสอบความไม่เสมอภาค ความไม่ยุติธรรมและการใช้อำนาจในอดีต ? อะไรคือเส้นแบ่งเขต

**อย่างแท้จริงของมรดก ? ไม่ว่าจะพิจารณาปฏิภรียาค่อกันและการถ่ายทอคออกมาของความ
คิค ประชาชน สีนค้ำ หรือเทคโนโลยี มันก็ชัดเจนว่า สารัตถะของประวัติศาสตร์และมรดก
ไม่สามารถที่จะถูกตีเส้นล้อมกรอบให้อยู่ภายในชายแดนของประเทศชาติได้ในท้ายสุด**

**ญี่ปุ่น : ตัวเครษธุรกิจ
จิตวิญญาณที่ไม่เปลี่ยนแปลง**

**41. เทวาลัยที่อิเซ : จิตวิญญาณที่ไม่เปลี่ยนแปลง เทวาลัยมี 2 ชั้น ชั้นในเป็นที่สถิต
แห่งพระสุริยเทพ ชั้นนอกอุทิศแก่ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศชาติ มีเทวาลัยที่สถิต
แห่งพระเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์**

อภิธานศัพท์

รัฐบาลในเดนโท (Bakufu) :	การบริหารราชการส่วนกลางของญี่ปุ่นภายใต้โชกุน
เจ้าขุนนาง (Daimyo) :	เจ้าขุนนางของสมัยโชกุนวาที่มีแคว้นแคว้น โดยประเมินค่าของแคว้นแคว้นจากผลผลิตทางการเกษตรต่อปีเทียบกับ 10,000 โคกุ หรือมากกว่านั้น เจ้าขุนนางมี 2 ประเภท คือ 1. เจ้าขุนนางวงใน (Fudai Daimyo) เป็นเจ้าขุนนางโดยสืบวงศ์สกุลจากบิรารของโชกุนตระกูลโคกุนาวา 2. เจ้าขุนนางวงนอก (Tozama Daimyo) เป็นเจ้าขุนนางผู้ที่ยอมสยบต่อการควบคุมของโชกุนก็โดยที่โชกุนมีอำนาจอิทธิพลอันมาจากพระจักรพรรดิ
เสนาบดีอาวโส (Kampaku) :	เป็นเสนาบดีอาวโสในราชสำนักมาก่อน ค.ศ. 1868
คาน (Kan -- Kwan) :	มาตรการชั่ง ตวง วัด 1 คาน = 8.27 ปอนด์
โคกุ (Koku) :	มาตรการผลิต 1 โคกุ = 4.96 มุล-เฮิล
เจ้าขุนนาง (Roku) :	เจ้าขุนนาง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเจ้าขุนนางวงใน) ที่เป็นสมาชิกของคณะมนตรีแห่งรัฐ (Council of State) ของโชกุนสมัยโคกุนาวา
ริว (Ryo) :	เหรียญทองคำของสมัยโคกุนาวาก่อนปี 1850 มีมูลค่าเทียบกับผลผลิตข้าว 1 โคกุ โดยประมาณ
ซามูไร (Samurai) :	สมาชิกของชนชั้นผู้นำของญี่ปุ่นก่อนปี ค.ศ. 1871 คำนี้โดยเชิงเทคนิคแล้ว รวมหมายถึงโชกุนและเจ้าขุนนาง แต่มักจะใช้เป็นคำที่หมายถึงผู้ต่ำกว่าระดับโชกุนและเจ้าขุนนาง
โชกุน (Shogun) :	ผู้แทนทหารของพระจักรพรรดิ ก่อนปี ค.ศ. 1868 ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งกษัตริย์ที่แท้จริงโดยสายสืบสกุลวงศ์

เยน (Yen -- Y) :

หน่วยเงินตราญี่ปุ่นของสมัยใหม่ จนกระทั่งปี ค.ศ. 1934
มีอัตราแลกเปลี่ยน 10 เยน = 1 ปอนด์สเตอร์ลิง ระหว่าง
ค.ศ. 1834 ถึง 1939 มีอัตรา 171 เยน = 1 ปอนด์สเตอร์ลิง
ตั้งแต่ ค.ศ. 1950 1,000 เยน = 1 ปอนด์สเตอร์ลิง

ไชบัตซุ (Zaibatsu) :

กลุ่มนักการเงิน (Financial Clique) หรือกลุ่มเศรษฐกิจ
อิทธิพลยิ่งต่อรัฐบาล (Plutocracy) เป็นคำที่ใช้พรรณนา
กลุ่มตระกูลที่เป็นเจ้าของกิจการ บริษัทต่าง ๆ ในญี่ปุ่น มี
ลักษณะแตกต่างเด่นชัดจากขนาดใหญ่มโหฬารของ
กลุ่มธุรกิจและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ยิ่งใหญ่แผ่
ไพศาล

ทีมา จันทรฉาย ภักอริคม (เรียบเรียง), ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539), หน้า 323-24.

ภาคผนวก

1. พระราชวินิจฉัย ประกาศเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1941

เป็นพระราชวินิจฉัยที่จะถูกพิมพ์ซ้ำทุกวันที่ 8 ของทุกเดือน จนถึงเดือนกันยายน ค.ศ. 1945 เพื่อเตือนใจประชาชนให้ระลึกถึงเหตุผลของสงครามของพวกเขา

เรา โดยพระกรุณาแห่งสรวงสวรรค์ จักรพรรดิแห่งญี่ปุ่น สถิตเหนือราชบัลลังก์แห่งพระบรมราชวงศ์ที่สืบมาไม่เคยขาดเป็นนิจนิรันดร์ มีโองการต่อต้านผู้เป็นข้าแผ่นดินผู้จงรักภักดีและกล้าหาญของเรา

ณ ที่นี้ เราขอประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและจักรวรรดิอังกฤษ ผู้คนและนายทหารของกองทัพบกและกองทัพเรือของเราจะกระทำการเต็มที่ในการกระทำสงครามให้ถึงที่สุด ข้าราชการของเราในหน่วยราชการหลากหลายจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และความขยันหมั่นเพียร ทั้งประเทศจะระดมพลทั้งหมดด้วยเจตนารมณ์รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อมิให้ดำเนินการถึงหนึ่งถึงโคหิตพลาตในการบรรลุจุดประสงค์ของสงครามของเรา

พระบรมมหาราชูปถัมภ์ริยาชิราชเข้าสู่ทรงพระเกียรติคุณกล้าเลิศและพระมหาราชูปถัมภ์ริยาชิราชผู้สืบต่อ ได้ทรงกำหนดนโยบายที่ระหมักการณิกโลกเพื่อค้ำประกันความมั่นคงแห่งเอเชียบูรพาและเสริมส่งสันติภาพโลก เราได้ยึดถือนโยบายนั้นไว้มั่นคงแก่หัวใจ นโยบายต่างประเทศของจักรวรรดิเรามีหลักการเป็นแนวทางคือ การเจริญพระราชไมตรีกับนานาชาติ และร่วมเสวยสุขสมบูรณ์กับนานาชาติ การที่จักรวรรดิของเราได้กระทำยุทธกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษแล้วนั้น หลีกเลียงมิได้โดยแท้ และมีได้เป็นความปรารถนาของเรา นับแต่เวลาได้ผ่านพ้นไปกว่าสี่ปีแล้ว ตั้งแต่จีนได้ก่อกวนสันติสุขแห่งเอเชียบูรพาโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาและบังคับให้จักรวรรดิเราต้องหิบบอาวุธขึ้นมา เพราะจีนไม่สามารถที่จะเข้าใจความตั้งใจจริงของจักรวรรดิของเรา แม้จะมีการสถาปนารัฐบาลแห่งชาติของจีนขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยญี่ปุ่นจะมีการติดต่อและมีความร่วมมือด้วยฉันเพื่อนบ้าน ระบอบการปกครองที่ยังอยู่รอดที่จงกิงโดยพึ่งพาอาศัยสหรัฐอเมริกาและอังกฤษคุ้มครองอยู่ ยังคงตั้งคนเป็นศัตรูกับพี่น้องร่วมชาติ ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษกระคือรื้อรันทิ้งที่จะครอบงำโลกตะวันออกตามความทะเยอทะยานที่ขาดการประสานงานกัน ทั้งสองประเทศจึงสนับสนุนระบอบจงกิง ทำให้

ความไม่สงบสุขในเอเชียบูรพาซึ่งเลวร้ายลง ยิ่งกว่านั้น ทั้งสองประเทศยังจงใจชักจูงประเทศ
อื่นให้เจริญรอยตาม เป็นการเพิ่มการเตรียมการทางทหารรอบด้านทำทลายจักรวรรดิของเรา ทั้ง
สองประเทศได้สร้างอุปสรรคกีดขวางการพาณิชย์กรรมโดยสันติของเราทุกวิถีทางและทุก
ท้ายได้คัดค้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ คุณค่าความดำรงคงอยู่ของจักรวรรดิของเราอย่างรุนแรง
แรง เราได้รอคอยอย่างอดทนมาแล้วและเราได้อดกลั้นมานานแล้ว ด้วยความหวังว่า รัฐบาล
ของเราอาจฟื้นฟูสถานการณ์ได้โดยสันติ แต่อริราชศัตรูของเรามีได้แสดงความ
ประนีประนอมแม้แต่น้อย ได้ทำให้การยุติปัญหาลำบากอย่างไม่สมควรยิ่ง และในขณะเดียวกัน
พวกเขาได้ทำให้ความกดดันทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้มข้นยิ่งขึ้นเพื่อบังคับให้จักรวรรดิ
ของเขายอมศิโรราบ แนวโน้มของการเช่นนั้นที่ปราศจากการตรวจสอบนั้นมิได้เพียงแต่ทำให้
พระราชอุตสาหะในสมเด็จพระจักรพรรดิของเราหลายปีมาแล้ว เพื่อเห็นแก่การสร้างความ
มั่นคงในเอเชียบูรพานั้น ต้องไร้ผลเท่านั้น หากแต่ยังทำให้เกิดอันตรายต่อความดำรงคงอยู่
ของเราด้วย ในสถานการณ์เช่นนั้น เพื่อความคงอยู่และปกป้องตนเอง จักรวรรดิของเราไม่มี
หนทางอื่นนอกจากใช้กำลังอาวุธและขจัดอุปสรรคทุกประการบนเส้นทาง

โดยพระวิญญูญาณอันศักดิ์สิทธิ์แห่งพระมหากษัตริย์จักรวรรดิของเรา ผู้ปกป้อง
คุ้มครองเราจากเบื้องบน เราหมายเจือถือในความจงรักภักดีและความหาญกล้าของข้าแผ่นดิน
ของเรา ด้วยความคาดหมายอย่างมั่นใจยิ่งว่า จะมีการดำเนินการตามภารกิจที่บรรพบุรุษของ
เราได้มอบหมายและบ่อเกิดแห่งความชั่วร้ายจะถูกขจัดไปอย่างรวดเร็ว และจะมีการสถาปนา
สันติภาพยาวนานอย่างไม่เปลี่ยนแปลงในเอเชียบูรพา อันเป็นการชำระไว้ซึ่งความรุ่งโรจน์แห่ง
จักรวรรดิของเรา

อิโรฮิโกะ

พระราชัญจกร

วันที่ 8 ของเดือนที่ 12

ปีที่ 16 ของโชวา

2. พระราชวินิจฉัยในสมเด็จพระจักรพรรดิอิโรโต

เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ประกาศยุติสงครามโดยการยอมแพ้

ข้าแผ่นดินของเราที่ดีและจงรักภักดี

เมื่อเราได้พิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงสภาพการณ์ทั่วไปของโลกและสภาพการณ์อันแท้จริงในจักรวรรดิของเราวันนี้ เราได้ตัดสินใจที่จะให้มีผลบังคับคือ การยุติสถานการณ์ปัจจุบันโดยอาศัยมาตรการพิเศษ

เราได้ตั้งรัฐบาลของเราให้ติดต่อกับรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร จีน และสหภาพโซเวียตว่า จักรวรรดิของเรายอมรับเงื่อนไขของคำประกาศร่วมกันของประเทศเหล่านั้นแล้ว

พันธกิจอันทรงเกียรติที่พระมหาบุรพกษัตริยราชของเราได้พระราชทานสืบต่อมาและเราได้ธำรงไว้มั่นแนบชิดหัวใจเราคือ การมุ่งมั่นต่อสู้เพื่อความสมบูรณ์และความผาสุกของมวลประเทศชาติทั้งหลาย เฉกเช่นความมั่นคงและความกินดีอยู่ดีของข้าแผ่นดินของเรา เราได้ประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษด้วยความปรารถนาดีอันจริงใจที่จะให้ญี่ปุ่นชำระตนเองและเพื่อก่อเกิดความมั่นคงของเอเชียตะวันออก การประกาศมิได้มีความคิดของเราที่จะล่วงละเมิดอำนาจอธิปไตยของประเทศอื่น หรือเริ่มที่จะขยายดินแดน แต่บัดนี้สงครามได้ยืนยาวมาเกือบสี่ปีแล้ว แม้ทุกคนจะได้กระทำการอย่างดีที่สุดแล้ว คือ การต่อสู้อย่างห้าวหาญของเหล่าทัพบกและทัพเรือ ข้าราชการของเรามีความขยันขันแข็งและมีความมุมานะพยายามและประชาชนหนึ่งร้อยล้านคนของเราได้รับใช้อุทิศตน แต่สถานการณ์สงครามได้พัฒนาไปโดยไม่จำเป็นว่าจะเป็นคุณประโยชน์แก่ญี่ปุ่น ขณะที่โลกมีแนวโน้มทั่วไปที่ทั้งหมดจะเป็นปฏิปักษ์ต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่น ยิ่งกว่านั้น อริราชศัตรูได้เริ่มใช้ระเบียบแบบใหม่ที่มีความเหี้ยมโหดที่สุด มีอำนาจในการทำลายล้างที่สุดที่จะประเมินได้ ก่อเกิดความเสียหายในชีวิตผู้บริสุทธิ์มากมาย ถ้าเราควรจะทำสงครามต่อไป สงครามจะก่อให้เกิดผลคือประเทศชาติญี่ปุ่นมิใช่แต่จะพังทลายและถูกทำลายสูญสิ้นไปเท่านั้น หากแต่ผลนั้นจะนำไปสู่การดับสิ้นของอารยธรรมของมวลมนุษยชาติด้วย นี่คือการณีที่ว่า เราจะรักษาข้าแผ่นดินหลายล้านคนอย่างไร หรือเราจะใช้ได้กินอย่างไรต่อพระวิญญูญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของพระมหา

บุรพกษัตริยาธิราชของเรา นี่คือเหตุผลว่าทำไมเราได้ออกคำสั่งให้ยอมรับคำประกาศร่วมกัน
ของบรรดามหาอำนาจอ

เราได้แค่แสดงความรู้สึกลึกซึ้งถึงความเสียใจต่อบรรดาประเทศในเอเชียบูรพาผู้
เป็นพันธมิตรของเรา ผู้ได้ร่วมมือกับจักรวรรดิอย่างมั่นคงเพื่อปลดปล่อยเอเชียบูรพา ความคิด
เห็นของเหล่าทหารและผู้คน เช่นเดียวกับผู้อื่น ผู้ได้ล้มลงในยุทธภูมิ บรรดาผู้เสียชีวิตในหน้า
ที่หรือผู้เผชิญความตายฉับพลัน และบรรดาครอบครัวผู้สูญเสีย ย่อมทำให้เราเจ็บปวดทุกคืน
วัน เรามีความเห็นห่วงกังวลอย่างลึกซึ้งในสวัสดิการของผู้บาดเจ็บและผู้ที่มีความทุกข์
ทรมานที่ประเทศชาติของเราต้องได้รับนั้น แต่นี่ไปจะเป็นความยากลำบากและความทุกข์
ทรมานใหญ่หลวงแน่นอน อย่างไรก็ตาม ตามที่กาลเวลาและชะตากรรมได้ลิขิตบงการ เรา
ต้องตัดสินใจที่จะแผ้วถางทางเพื่อมหาสันติภาพสำหรับอนุชนรุ่นต่อไป โดยต้องอดทนอย่าง
สุดที่จะอดทนได้ และทรมานอย่างสุดจะทรมานได้

เมื่อได้พิทักษ์และธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างของรัฐแล้ว เราอยู่กับท่านเสมอ ท่านผู้เป็น
เจ้าแผ่นดินที่ดีและจงรักภักดี โดยเชื่อถือหวังความจริงใจและความดีงามถักด้ายชื่อของท่าน จง
ระวังอย่างเข้มงวดยิ่งที่สุดในการระบิดอารมณ์อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อความยุ่งยากตึงเครียด
ซ่อนโดยไม่จำเป็น หรือเป็นอันตรายต่อการโต้แย้งต่อสู้และการต่อสู้แข่งขันกันซึ่งอาจจะทำ
ให้เกิดความตึงเครียดนำท่านให้หลงผิดและทำให้ท่านสูญเสียความมั่นใจในโลกด้วย ขอให้
ประเทศดำเนินต่อไปเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มั่นคงใน
ความศรัทธาในความยืนยงคงอยู่ของแผ่นดินอันศักดิ์สิทธิ์และระลึกถึงภาระอันหนักอึ้งของ
การรับผิดชอบและหนทางอันยาวเบื้องหน้า จงรวมพลังของท่านเพื่ออุทิศแก่การสร้างสรรค์
เพื่ออนาคต ปลูกฝังวิถีทางแห่งความเที่ยงธรรมถูกต้องตรงไปตรงมา อบรมบ่มจิตวิญญาณให้
สูงส่งและทำงานด้วยความแน่วแน่เด็ดเดี่ยว เพื่อส่งเสริมความรุ่งโรจน์ภายในแห่งรัฐ และ
เจริญรอยตามทันความเจริญก้าวหน้าของโลก

วันที่ 4 เดือน 8

ปีที่ 20 ของรัชกาลโชวา

3. เบื้องหลังระเบิดปรมาณู : โลกาวินาศที่ญี่ปุ่น

ศาสตราจารย์จันทร์ฉาย ภักดีธิม แปล

แม้ทุกวันนี้ บรรดาผู้อ่านอาจจะเพียรพยายามที่จะลดอาวุธ โดยมุ่งไปที่การห้ามทดลองอาวุธเป็นเบื้องต้นก่อนตั้งแต่ ค.ศ. 1963 แต่ความรู้เรื่องมหันตภัยนิวเคลียร์ยังไม่เป็นที่แพร่หลายทั่วไปในประเทศไทย ในวาระครบรอบ 50 ปี ของการถล่มเมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) และนางาซากิ (Nagasaki) ของญี่ปุ่น ได้มีการรื้อฟื้นเรื่องความจำเป็นของการตัดสินใจใช้อาวุธนิวเคลียร์ และได้ฉายภาพให้เห็นความจริงอันโหดร้ายน่าสะเทือนใจ จากการที่ยังมีผู้คนอีกมากมายทนทุกข์ทรมานจากการถูกกัมมันตภาพรังสีตั้งแต่นั้น นิตยสาร Newsweek ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1995 ได้ตีพิมพ์บทความเรื่องดังกล่าวหลายเรื่อง¹ สมควรนำมาเผยแพร่ให้เห็นความจริงที่น่าสะพรึงกลัวนั้น

แสงสว่างเข้าไปทั่วเครื่อง²

“ทั้งเครื่องมีแสงสว่างจ้า” พันโทพอล ทิบเบตส์ (Lieutenant Colonel Paul Tibbets) นักบินของเครื่องบินบี-29 อีโนลา เกย์ (Enola Gay, B-29) เขียนถึงการทิ้งระเบิดปรมาณูครั้งแรก เขาได้เขียนว่า “เราบินกลับไปดูที่เมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) ทั้งเมืองอยู่ในม่านเมฆที่นำขน ลูกขนฟองสบู่ของเกล้านั้น...ลูกเคี้ยวขึ้นมาแผ่บานเป็นดอกเห็ด” ช่วงขณะหนึ่งที่ไม่มีการพูดอะไรเลย แล้วทุกคนก็กำลังพูด นายโรเบิร์ต ลูวิส (Robert Lewis) นักบินร่วม คบไหล่พันโท ทิบเบตส์และอุทานซ้ำกันว่า “ดูนั่น! ดูนั่น! ดูนั่น!” นายลูวิสบอกว่าเขาสามารถรู้ดีกว่าลึมรส

¹ บทความนี้แปลจาก Newsweek (July 24, 1995) ฉบับครบรอบ 50 ปี ของการถล่มญี่ปุ่นด้วยระเบิดนิวเคลียร์ การแปลจะใช้วิธีการแปลแต่ละเรื่องตามลำดับ โดยคัดตอนแปลเฉพาะที่สำคัญ

² บทนำ, Newsweek (July 24, 1995), p. 25.

ประมาณแตกตัว มีรถกล้ายตะกั่ว แล้วเขาก็หันไปจดบันทึกรายวันของเขา เขาเฝ้าถามตนเองว่า “พระเจ้า! เราทำอะไรลงไป?”

ทุกวันนี้ก็มีคำถามนั้น หลังจากการทิ้งระเบิดมาแล้ว 50 ปี ชาวอเมริกันและแน่นอนชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่พิจารณาการตัดสินใจทิ้งระเบิดครั้งนั้นในแง่ศีลธรรมว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องตามศีลธรรมหรือไม่เพียงใด และถามว่า เป็นการถูกต้องหรือไม่ที่ทำให้ทั้งเมืองราบเป็นหน้ากลอง สองเมือง นับเมืองนางาซากิ (Nagasaki) ด้วย แต่สำหรับผู้ตัดสินใจในฤดูร้อนปี ค.ศ. 1945 ศีลธรรมจรรยาเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้นที่คำนึงถึง และมีได้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ปัจจัยการเมืองทั้งภายในและภูมิยุทธศาสตร์มีความหมายสำคัญกว่า รวมทั้งความกังวล ความรีบร้อน ความเบื่อหน่ายอ่อนเปลี้ยเพลียแรงกับสงครามอันยาวนาน

นิตยสาร นิวส์วีค (Newsweek) ได้ถ่ายทอดจุดจบที่เป็นเสมือนการล้างโลกของสงครามที่น่ากลัวที่สุดในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ ตำรวจตรวจตราข้อพิจารณาและข้อวินิจฉัยอันลึกซึ้งของทั้งฝ่ายชาวอเมริกันและชาวญี่ปุ่น เป็นการตรวจสอบว่า จะสามารถเกิดเหตุเช่นนั้นขึ้นอีกหรือไม่

สถาปนา³

โดยนายอีแวน โทมัส

ในเดือนสิงหาคม ทหารอเมริกันผู้รอคอยที่จะบุกญี่ปุ่นไม่มีความสงสัยอันใดเลยว่าเป็นการฉลาดดีแล้วหรือไม่ที่ถล่มเมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) และนางาซากิด้วยอาวุธนิวเคลียร์ทันทีที่ได้ข่าวทิ้งระเบิดปรมาณู ทหารคนหนึ่งได้เล่าว่า “เราให้ร้องกันอย่างดีใจ แล้วตะโกนร้องกันอย่างบ้าคลั่ง พวกเราอิงปืนขึ้นฟ้าแล้วเดินเข้าไปในระหว่างแถวเดินทัพ” ร้อยตรีพอล ฟุสเซล (Second Lieutenant Paul Fussel) วัย 21 ปี ผู้นำหมวดปืนไรเฟิล (Rifle Platoon) จำได้ว่า “แม้จะแต่งตัวเป็นชายชาติรัก เราก็ร้องกันด้วยความโล่งอกและความรื่นเริง เราจะมีชีวิตต่อไปแล้ว เรากำลังจะเคียบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว”

³ Evan Thomas, “Councils of War,” Newsweek (July 24, 1995), pp. 26-38.

ถึงศตวรรษต่อมา ความโล่งอกได้สิ้นสลายไป ความรู้สึกไม่แน่นอนใจและความรู้สึกเสียใจได้บังเกิดขึ้นแทนที่ ตามรายงานผลการสำรวจความคิดเห็น (Gallup Poll) พลเมืองผู้ใหญ่ยังคงเห็นชอบกับการทิ้งระเบิดปรมาณู แต่พลเมืองอเมริกาผู้เยาว์วัยกว่า โดยเฉพาะผู้มีอายุไม่ถึง 30 ปี เชื่อว่า การทิ้งระเบิดปรมาณูถล่มญี่ปุ่นเป็นความไม่ถูกต้อง สถาบันสมิธโซเนียน (Smithsonian Institution) ต้องลดขนาดของนิทรรศการฉลองครบรอบ 50 ปี ของการบินของเครื่องบินเจ็ตไอโกลา เกยไปถึงระเบิดปรมาณู เพราะทหารผ่านศึกผู้โกรธแค้นประท้วงว่า พิพิธภัณฑ์ได้แสดงนิทรรศการในลักษณะที่ทำให้มีแง่มุมการเมืองที่ดูเหมือนว่า ชาวญี่ปุ่นเป็นเหยื่อผู้ไร้เดียงสา นักประวัติศาสตร์ในสมัยใหม่บางคนได้โต้แย้งว่า นอกจากการทิ้งระเบิดปรมาณูจะเป็นการผิดศีลธรรมแล้ว ยังเป็นการไม่จำเป็นที่จะต้องทิ้งระเบิดปรมาณูด้วย พวกเขายืนยันว่า ตั้งแต่ฤดูร้อนปี ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นถูกถล่มจนปราชัยแล้วและจะต้องล้มทั้งยืนอยู่แล้วโดยไม่จำเป็นต้องมีการบุกเลย มีหลายคนเป็นเสียงส่วนน้อยที่ถกเถียงว่า ระเบิดปรมาณูได้ทำให้สงครามยืดเยื้อ การทิ้งระเบิดปรมาณูมีเหตุผลอันแท้จริงที่มีได้อยู่ที่การจัดการกับญี่ปุ่นให้สิ้นซาก หากแต่อยู่ที่การต้องการจุ่มรูปสหภาพโซเวียต ศัตรูอันดับต่อไปของสหรัฐอเมริกา

ข้อวินิจฉัยเช่นนั้นมิใช่ประโยชน์ในการย้อนอดีตว่า นอกจากจะเป็นการประกาศว่า เราได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง ยังเป็นการประกาศว่า เราควรทำอะไรบ้างด้วย คำถามที่ประจักษ์แจ้งกว่านั้นคือ ผู้ตัดสินใจพลและคิดอะไรในขณะนั้น มีความกดดันอะไรบ้างที่พวกเขาต้องแบกรับ นิคยสารนิวส์วีกได้ใช้หลักฐานบันทึกประจำวันและเอกสารร่วมสมัยของประธานาธิบดีทรูแมน (President Truman) และขณะที่ปรึกษาระดับสูงของเขาเป็นหลักในการสร้างเรื่องขึ้นมาใหม่ให้เห็นถึงการตัดสินใจทิ้งระเบิดปรมาณู สิ่งที่น่าทึ่งที่สุดคือ ความรู้สึกรีบด่วนและความกังวล และการขาดการถกเถียงที่ชัดเจนและมีเหตุผลโน้มน้าวใจให้คัดค้านตามในฤดูร้อนปี ค.ศ. 1945 ประชาชนอเมริกาเบื่อหน่ายสงคราม กรุ่นแค้นไม่พอใจมากกว่าเราเดี๋ยวนี้จะจดจำได้ นักวิทยาศาสตร์ผู้ผลิตระเบิดปรมาณูไม่ค่อยจะแน่ใจกับสิ่งที่ทำอยู่ และไม่แน่ใจว่า ระเบิดปรมาณูจะทำงานได้หรือไม่เพียงใด ผู้วินิจฉัยถึงการระดับสูงสุดมีความหวังไขใคร่ที่จะพยายามยุติสงครามโดยเร็ว มิได้มีความคิดเห็นไปถึงเรื่องศีลธรรมจรรยา คำวินิจฉัยที่พวกเขาได้กำหนดนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ แม้ถึงขนาดถือว่าเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงมิได้ภายใต้สถานะแวดล้อม อันที่จริงแล้ว ไม่มีคำวินิจฉัย ไม่มีการชั่งน้ำหนักว่า ควรหรือไม่ควร

ดังเช่นการปฏิบัติการส่วนใหญ่ของรัฐบาลทั้งหลายผู้ได้รับในภาวะสงคราม การตัดสินใจทั้ง
ระเบิดปรมาณูเกิดจากการผสมผสานของอารมณ์อันปรวนแปรและบุคลิกภาพกับจังหวะ
ความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์เข้าด้วยกัน

ด้วยวันเวลาที่ผ่านไปแต่ละปี มหาชนถือว่า แฮร์รี ทรูแมน (Harry Truman) เป็นคน
ที่สามารถตัดสินใจได้เด็ดเดี่ยวและมีสามัญสำนึก “รถจอดที่นี่” และ “ให้แฮร์รีส่งพวกมันไปนรก”
เป็นคำพูดที่ไร้พราห์เพื่อปลอบใจกัน แต่เมื่อทรูแมนได้เป็นประธานาธิบดีสืบต่อจากแฟรงกลิน
โรสเวลต์ (Franklin Roosevelt) เมื่อวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1945 ทรูแมนตกอยู่ในภาวะตื่น
ตระหนก เขาพร่ำบอกวุฒิสมาชิก จอร์จ เอเกน (George Aiken) ผู้เป็นเพื่อนว่า “ผมไม่ใหญ่พอ
ผมไม่ใหญ่พอสำหรับงานนี้” เขาได้บอกกับกลุ่มนักข่าวด้วยน้ำตานองว่า “พวกคุณ ถ้าจะสวด
มนต์ สวดให้ผมเดี๋ยวนี้!” ทรูแมนมิได้รับรายงานสรุปเรื่องระเบิดปรมาณูอย่างเต็มที่อีก 2
สัปดาห์ และแล้วพลเอกเลสลีย์ อาร์. กรอฟส์ (Gen. Leslie R. Groves) ผู้รับผิดชอบในโครง
การแมนฮัตตัน (Manhattan Project) ซึ่งเป็นโครงการลับสุดยอดในการผลิตระเบิดปรมาณู ก็
เป็นผู้บรรยายให้เขาฟังอย่างมีใครจะอดทนนัก ในใจของกรอฟส์ ทรูแมนมีหน้าที่แค่เพียงนั่ง
เฉยยินยอม ประธานาธิบดีใหม่ก็คัดลอกตามนั้น กรอฟส์ได้คุยโวภายหลังว่า “[ทรูแมน] เหมือน
เด็กเล็ก ๆ บนเลื่อนหิมะ [พร้อมที่จะลื่นไหลไปตามแครดลง]” นี่เป็นความชะโงคของกรอฟส์
นายพลตามดาวที่เคยมีชื่อเสียงในการสร้างเพนตากอน (Pentagon, กระทรวงกลาโหม) ขึ้นมา
ด้วยความที่เป็นคนที่มีความมั่นใจอย่างออกนอกหน้า อาจจะเป็นเพราะรับประธานช็อกโกแลต
มากไป เขาปล่อยให้นายทหารชั้นสูงคอยอยู่นอกห้องทำงานเขาเป็นชั่วโมง แล้วเขาก็ยื่น
หน้าออกมามาถามว่า “มาทำอะไรที่นี่ ?” นายพลปรมาณูผู้รับผิดชอบโครงการมีคนเกือบ
200,000 คนทำงานภายใต้โครงการนี้ เป็นโรงงานและสถานที่ทดลอง 37 แห่ง เป็นสถานที่
ปิดลับที่น้อยคนจะล่วงรู้ว่าคุณคนนับแสนกำลังทำอะไร กรอฟส์ภูมิใจมากที่สามารถจะพลิก
แพลงการอันใดก็ย่อมได้ เมื่อถึงแก่เห็นว่าทรูแมนแขวนรูปฟ. ดี. อาร์. (FDR คือ โรสเวลต์)
อย่างศรัทธายิ่ง (ทรูแมนกล่าวว่า “ผมกำลังพยายามจะทำสิ่งที่เขาชอบ”) กรอฟส์ได้ฉวยเอาเรื่อง
ความไม่มั่นคงของทรูแมนมาใช้ ถ้าโครงการนี้ไม่ก่อเกิดผลอันใด กรอฟส์ได้บอกทรูแมนว่า
“มันก็จะเป็นเครื่องสะท้อนถึง ๆ ผนวฯ ท่านโรสเวลต์” ถึงกระนั้น ในส่วนลึกของเขาเองแล้ว
เขาวิตกกังวลมากกว่า ระเบิดปรมาณูอาจจะกลายเป็นอาวุธด้าน ในวงการทหารเอง ก็มีความ

ตงสัยในศักยภาพของอาวุธอันลึกลับนี้ พลเรือเอกวิลเลียม ลีไฮ (Admiral William Leahy) เสนาธิการที่ทำเนียบขาวและเป็นคนเก่าแก่ที่เข้มงวดกับกฎเกณฑ์ในกองทัพเรือได้พูดไว้ว่า “ไอพรรค์นั้น” จะไม่ทำงาน พลเอกโกรฟส์ได้ใช้จ่ายไป 2,000 ล้านดอลลาร์ (26,000 ล้านดอลลาร์ปัจจุบัน) สำหรับโครงการแมนฮัตตัน ถ้าโครงการล้มเหลว จะทำให้เอฟ. ดี. อาร์. มีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี และตัวเขาเองและคณะพรรคจะต้องถูกวุฒิสภาสอบสวนครั้งใหญ่ที่สุด

ฉ มลรัฐนิว เม็กซิโก (New Mexico) นักวิทยาศาสตร์ได้ปฏิบัติงานในสถานที่ทดลองปิดลับด้วยความมั่นใจว่าจะสามารถผลิตระเบิดใหญ่ได้ แต่ไม่แน่ใจว่าจะมีขนาดใหญ่เพียงใด นักวางแผนทหารผู้มีความสุขุมรอบคอบได้โต้แย้งว่า ระเบิดปรมาณูต้องมีการปูพรมด้วยระเบิดเพลิงติดตามไปด้วยเพื่อค้ำประกันว่าจะเกิดเพลิงลุกใหญ่ นักวางแผนทหารมิได้คิดว่า ในการทิ้งระเบิดครั้งแรก ระเบิดจะใหญ่พอที่จะยุติสงครามได้

โกรฟส์มีความมุ่งมั่นที่จะแสดงอำนาจของสิ่งที่เขาเรียกว่า “เครื่องประกอบจุกจิก” (“Gadget”) แต่ปลายฤดูใบไม้ผลิของปี ค.ศ. 1945 เขาขาดเป้าหมายที่ดี พลเอกเคอร์ติส เลอเมย์ (Gen. Curtis Lemay) แห่งกองกำลังทหารอากาศที่ 20 กำลังทำลายบรรดาเมืองต่าง ๆ ของญี่ปุ่นโดยการตีโฉบฉวยด้วยการทิ้งระเบิดเพลิง ในระหว่าง 10 วันในเดือนมีนาคม เครื่องบิน บี-29 ออกปฏิบัติการทิ้งระเบิด 11,600 เที่ยวบิน ถล่มบรรดาเมืองขนาดใหญ่ 4 เมืองของญี่ปุ่นจนราบเป็นพื้น 32 ตารางไมล์ มีผู้คนล้มตายอย่างต่ำที่สุด 150,000 คน ในวันที่ 25 พฤษภาคม การโจมตีโฉบฉวยต่อเมืองโคเบะได้ทำให้เกิดพายุเพลิงไหม้กระหน่ำมโหฬาร ในการโจมตีระลอกท้าย ๆ ผู้ทิ้งระเบิดเอง ได้กลั่นแอมmunitionมาจากเบื้องล่างหลายพันฟุต เมื่อได้อ่านรายงานการประเมินความเสียหายจากการทิ้งระเบิดแล้ว โกรฟส์วิตกว่า เขาจะไม่สามารถหามหานครใดที่แคล้วคลาดจากการทิ้งระเบิดได้ เพื่อเป็นเป้าแสดงเป็นกรณีพิเศษสำหรับอาวุธร้ายแรงใหม่ของเขาได้

ฮิโรชิมาเป็นมหานครบนปลายเกาะฮอนชู (Honsbu) ทางทิศใต้ มีประชากร 280,000 คน เมืองนี้น่าจะเป็นเป้าหมายได้ ตามรายงานที่เตรียมโดยฝ่ายอำนาจความสะดวกของเขา ฮิโรชิมาแวดล้อมด้วยภูเขาที่จะ “ทำให้เกิดผลได้ที่แกนกลาง เป็นการเพิ่มความเสียหายได้มากขึ้นจากการระเบิด” แต่เมืองนี้ไม่เหมาะที่จะเป็นเป้าของพายุเพลิงจากการระเบิด เพราะเต็มไปด้วยแม่น้ำโขงไหลไปทั่ว โกรฟส์เชื่อว่า เป้าที่ดีกว่าคือ เกียวโต (Kyoto) นครหลวง

โบราณที่เต็มไปด้วยวัดวาอารามของศาสนาพุทธและชินโต แต่ยังถูกยกเว้นมิได้ถูกโจมตีโดย
โทรศัพท์ข้อความจริงที่ว่า เกียวโตเป็นศูนย์กลางแห่งภูมิปัญญา (Intellectual Center) เพื่อจะ
ได้ตระหนักยิ่งขึ้นถึงความสำคัญของระบิด

ในปัจจุบัน ความคิดเยี่ยงอย่างฝิปอมเช่นนี้มิได้เป็นความคิดที่อยู่นอกเหนือกระแส
หลักแห่งความคิดในฤดูใบไม้ผลิปี ค.ศ. 1945 การทิ้งระเบิดบรรดาศูนย์กลางที่เจริญแล้ว ถือ
เป็นการปฏิบัติการที่ประณามกันมากเมื่อต้นสมัยสงคราม แต่หลังจากที่กรุงลอนดอนถูก
เยอรมนีโจมตีชนิกตาสายฟ้าแลบและการโจมตีโดยจรวดต่อเยอรมนีทั้งวันทั้งคืนในระหว่างปี
ค.ศ. 1943-1944 การทำลายมหานครอย่างย่อยยับกลายเป็นภาระงานปกติที่ปวงชนผู้เบื่อหน่าย
สงครามยอมรับได้ นิตยสารนิวส์วีค ฉบับวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1945 ได้เฉลิมฉลองความ
เป็นจริงที่ว่า “ผู้คน 1 ล้านคนอาจจะกลายเป็นคนไร้ที่อยู่” จากการที่พลเรือเอกเทอมย์โจมตี
กรุงโตเกียวด้วยการทิ้งระเบิดเพลิง ดูจะเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า หลังจากการปฏิบัติการคา
มิกาเซ (Kamikaze) ภูโอมิตีพันรชนิกตเอาตัวเข้าแลกและการต่อสู้อย่างชนิกตาวายหัวแล้ว
ที่เกาะโอกินาวา (Okinawa) และเกาะอิโวจิมา (Iwojima) การที่จะทำลายเจดเจ้านงของญี่ปุ่น
ในการต่อสู้ต้องใช้มาตรการรุนแรง

ถึงกระนั้น นายเฮนรี แอล. สติมสัน (Henry L. Stimson) รัฐมนตรีว่าการกลาโหม
ก็ยังรู้สึกไม่ค่อยจะสงบจิตสงบใจได้นักที่จะให้มีการทิ้งระเบิดเพลิงต่อญี่ปุ่น เขาเป็นสุภาพ
บุรุษที่ได้รับการศึกษาตามแบบแผนเก่า เป็นประธานของบริษัทชายฝั่งทะเลตะวันออก (East
Coast Establishment) เขาเป็นนักรบในวัย 50 ปี เขาเคยขอเป็นผู้บัญชาการรบในสงครามโลก
ครั้งที่ 1 แต่เขาก็เชื่อถือในสงครามที่ควรเป็นสงครามของผู้เจริญ (Civilized war) ที่มีกฎ
เกณฑ์ยุติธรรมในการตีประยุทธ์ ในปลายทศวรรษที่ 1920 เมื่อเขาเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ
เขาได้ล้มล้างจิตค้นความสามารถของชาวอเมริกาในการทำลายกฎเกณฑ์ โดยให้เหตุ
ผลว่า “สุภาพชนย่อมไม่เปิดจดหมายของสุภาพชนอื่น” บัดนี้ เมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกลาโหม
เขาได้คิดว่า เขาได้ยื่นหัตถ์ให้มีการทิ้งระเบิดต่อเป้าหมายเฉพาะจุด (Precision) และหักท้วง
การทิ้งระเบิดแบบนาซพลเรือเมย์ที่ถล่มจนไม่เหลือแม้แต่ชีวิตผู้คน

สติมสันยังคงคิดใคร่ครองเนิ่นนานถึงการโจมตีทิ้งระเบิดก่อนครโตเกียวในวันที่
25 พฤษภาคม หลายวันต่อมา เมื่อเขาเรียกนาซพลโทรศัพท์เข้าพบและสั่งให้รายงานเป้าหมาย

ของการโจมตีด้วยระเบิดปรมาณู พลเอกไกรฟต์ซ์ขึ้น ศติมสันยืนยันว่า “เรื่องนี้ผมคือหมุดหลัก” ไกรฟต์ซ์ไม่เต็มใจนักที่ต้องตอบว่า เป้าหมายคือเกิวยโด ศติมสันผู้เคยเขียนว่าความารามในเกิวยโดมาก่อนหลายสิบปีมาแล้ว ตอบปฏิเสธ การทำลายศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมของญี่ปุ่นอย่างหนักไม่เป็นการถูกต้อง เหมือนชาวญี่ปุ่นถือเอาอนุสรณ์สถานลินคอล์น (Lincoln Memorial) เป็นเป้าโจมตี

ศติมสันถูกหลอกหลอนด้วยภาพการทิ้งระเบิดซึ่งเขาได้จกในบันทึกประจำวันของเขาว่า เป็น “สิ่งของ” (the thing) “สิ่งที่ร้ายกาจ” (the dire) “สิ่งที่น่ากลัวร้ายกาจ” (the dreadful) “สิ่งที่น่าขนลุกขนพองสยองเกล้า” (the terrible) “สิ่งที่ร้ายเหลือ” (the awful) และ “สิ่งที่เลวร้ายปานภูติผีปิศาจ” (the diabolical) คินที่เขามีคำสั่งห้ามนายพลไกรฟต์ซ์ทิ้งระเบิดก่อนครเกิวยโด เป็นคินที่หลังจากออกคำสั่งแล้ว เขาอนไม่หลับ ในบันทึกประจำวัน เขาเขียนว่า “ระเบิดอาจทำลาย หรือ อาจทำให้อารยธรรมสากลสมบูรณ์” อาจจะเป็นเครื่องมือสำหรับสันติภาพโลก หรืออาจเป็นผีแฟรงเกนสไตน์ (Frankenstein) ความรู้สึกขัดแย้งเป็นตรงกันข้ามของเขาคือ ผลของภูมิหลังของชีวิต ในฐานะที่เป็นทนายความในย่านถนนวอลล์สตรีต (Wall Street) เขาพยายามที่จะมีจริยบรรณ ปฏิเสธที่จะเป็นผู้แทนถูกค้าที่ดูไร้วัยวุฒิกำลังใจ แต่ประสบการณ์จากโลกแห่งความเป็นจริงก็ได้สอนเขาด้วยว่า การถือความสะอาดในบางครั้งก็เป็นความจำเป็น หลักการและการคาดคะเนผสมผสานหล่อหลอมกลมกลืนอยู่ในทรวงกะอันแข็งแกร่งของเขาที่ว่า สหรัฐอเมริกาต้องเป็นมหาอำนาจผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดแต่ประเทศเดียวภายหลังสงครามและนั่นคือหน้าที่ของเขา เป็นความรับผิดชอบส่วนตัวในฐานะที่เขาเป็นตุลาการชี้ขาดของชนชั้นสูงผู้เคร่งศาสนา (WASP*) ที่เขาจะต้องเป็นผู้สร้างพื้นฐาน แม้จะหวาดหวั่น

* WASP คือ White, Anglo-Saxon, Protestant คือชนผิวขาวเผ่าพันธุ์เยอรมันสายแองโกล-แซกซันผู้เคร่งศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เป็นชนชั้นสูงผู้มีชาติตระกูลสูง สืบตระกูล สืบทอดความมั่งคั่งทรัพย์สินตกการเก่าแก่ (old money) มาจากบรรพชนอังกฤษกลุ่มพิวกริม (Pilgrims Fathers) ภาควิชาใจในชาติตระกูลของคน คำ WASP ใช้หมายถึงกลุ่มผู้ไม่มีความอดทนอดกลั้นต่อผู้ที่มีเชื้อคนขาว -- คำอธิบายของนายเมลวิน ชาร์แมน (Melvyn Sharman) อาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ระเบิดสามารถเป็นไพ่หลัก (“mastercard”) ในเกมใหญ่ของการทูต เขาได้เขียนไว้ในบันทึกว่า “ผมเรียกมันว่าเป็นความปลื้มปิติและเราต้องไม่เป็นคนโง่ในวิถีทางที่เราเล่น”

ความรู้สึกผูกพันต่อหน้าที่มีน้ำหนักมากต่อสตีมัน เมื่ออายุ 77 ปี เขาได้ใช้พลังกายเต็มที่ เขายังขี่ม้าและเล่นเทนนิสที่ไฮโฮลด์ (Highbold) บ้านพักชนบทของเขาบนเกาะลอง ไอแลนด์ (Long Island) ของนิวยอร์ก แต่เขาทุกข์ทรมานด้วยโรคนอนไม่หลับและโรคปวดหัวรุนแรง ในเวลาเย็นวันที่ 17 มิถุนายน เขาบอกผู้ช่วยของเขา นายจอห์น แม็กคลอย (John McCloy) ว่า เขาอาจจะยกเลิกการประชุมที่สำคัญนัดหนึ่งที่จะมีขึ้นในทำเนียบขาววันรุ่งขึ้น เพื่อออกแถลงเรื่องแผนการบุกญี่ปุ่น การยกพลขึ้นบกที่เกาะคิวชู (Kyūshū) บนภาคที่ตั้งชื่อตามรถยนต์ว่า หาดบูอิก (Beach Buick) หาดคาดีแลค (Beach Cadillac) หาดเชฟโรเลต (Beach Chevrolet) ถ้าวางแผนปฏิบัติการในวันที่ 1 พฤศจิกายน สตีมันได้เตรียมปฏิบัติการไว้แล้ว เขาต้องการพักผ่อน เ็นวันนั้น ณ ภูเขาหินนอกสวนสาธารณะ รอค ครีก (Rock Creek Park) สตีมันนั่งฟังแม็กคลอยซึ่งเป็นทนายความชำนาญตติยรต แสดงความวิตกกังวลเรื่องการลงทุนบุกญี่ปุ่นว่า จะต้องใช้กำลังพล 1 ล้านคนจากทวีปยุโรปและทั่วน้ำน่านแปซิฟิก เพื่อยกพลขึ้นบกมาตุภูมิญี่ปุ่น นักวางแผนของกระทรวงกลาโหมได้คาดการณ์ไว้ว่า จะมีทหารอเมริกา 20,000 คนเสียชีวิตในเดือนแรกของการปฏิบัติการ ซึ่งอันที่จริงแล้ว จะมีการตายมากกว่านั้น ทหารเกณฑ์ญี่ปุ่นถูกฝึกให้คาดระเบิดไว้ติดกายแล้วโดดกายพุ่งเข้าใส่เหมือนรถถังบุกนักเรียนมัธยมสาวจะมีเหล็กหมาก (สำหรับเขี่ยรองเท้า) ไว้ปกป้องเกียรติยศ (ครูฝึกเตือนว่า “ต้องหมายตาไว้ที่ท้องน้อยเข้าใจไหม ? ท้องน้อย”)

แม็กคลอยกล่าวว่า “เราต้องใช้หัวคิด ถ้าเราไม่พิจารณาข้อยุติทางการเมือง” เขามีแผนที่จะสยบชาวญี่ปุ่น คือ ยินยอมให้มีสถาบันกษัตริย์ต่อไปเพื่อเป็นการรักษาหน้าชาวญี่ปุ่น และเดือนให้ยอมแพ้เสีย มิฉะนั้น สหรัฐอเมริกาจะใช้อาวุธใหม่ร้ายแรงที่มีศักยภาพในการทำลายล้างมหานครทั้งหลายเพียงชั่วพริบตาเดียว สตีมันดูจะสนใจมาก แต่เขาก็เอือมระอาและรู้สึกว่าจะเกิดอาการปวดศีรษะไมเกรน

เพียงวันต่อมา สตีมันไปทำเนียบขาว แต่เขาก็พูดน้อย บรรดาเสนาธิการเหล่าทัพก็พูดแต่เรื่องของตน กองทัพเรือต้องการปิดล้อมญี่ปุ่นเพื่อบีบบังคับให้ยอมแพ้ กองทัพอากาศต้องการทิ้งระเบิด กองทัพบกต้องการบุก บรรดาเสนาธิการร่วมกำลังจะถูกขึ้นเตรียมเดินทาง

กลับ เมื่อทรูแมนหันไปตามแม็กกลอยว่า มีอะไรจะพูดบ้าง แม็กกลอยมองสติมสัน สติมสันบอกว่า “พูดสิ่งที่คุณรู้สึกเกิด”

แม็กกลอยเสนอข้อคิดเรื่องให้มีสถาบันกษัตริย์ต่อไป แต่ต้องบู๊ทิ้งระเบิดด้วย ขณะที่พูดขึ้นนั้น เขาพูดถึงความเยียบเย็นภายในห้องประชุม ระเบิดปรมาณูเป็นเรื่องถกเถียงกันว่า จะนำมาตกแดง แม้จะเป็นในที่ประชุมระดับสูง ไม่ว่าจะโดยกรณีใด ไม่มีใครสนับสนุนข้อเสนองานของแม็กกลอย การเตือนญี่ปุ่นเป็นการเสี่ยงที่จะทำให้กองทัพอากาศญี่ปุ่นเกิดการตื่นตัว เตรียมตั้งรับการโจมตีที่กำลังจะตีบคลานไปถึง ทำไมจะต้องเตือน ? และถ้าระเบิดเกิดล้มเหลว ขึ้นเล่า ? สำหรับเงื่อนไขของการยอมแพ้นั้น มหาพันธมิตรได้ตกลงกันมานานแล้วว่าต้องเป็นการแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข การประชุมเล็กโดยไม่มีการตกแดงมากนัก ไม่มีข้อโต้แย้ง ถึงกระนั้น ข้อเสนองานของแม็กกลอยคือหลักการที่ใกล้เคียงที่สุดที่ผู้กำหนดวินิจฉัยนโยบายจะยึดถือเป็นหนทางปฏิบัติแทนการทิ้งระเบิดปรมาณู

หลายวันต่อมา สติมสันได้พิจารณาความคิดเห็นของแม็กกลอยอย่างจริงจัง และพยายามหว่านล้อมทรูแมนเป็นการส่วนตัว ในวันที่ 2 กรกฎาคม เขาได้เขียนถึงประธานาธิบดีให้เตือนญี่ปุ่นในจังหวะเวลาที่รอบคอบเหมาะสมก่อนใช้ระเบิดปรมาณู เขาเขียนว่า “กระผมเชื่อว่า ญี่ปุ่นจะไหวทัน มีเหตุผล ญี่ปุ่นมิได้เป็นประเทศที่ก่อปรด้วยคนบ้าถึงไปเสียทั้งหมด” แต่ทรูแมนมิได้ใส่ใจ เขานับถือสติมสันแต่สติมสันดูน่าเกรงขาม ดูห่างเหิน สติมสันมิใช่คนที่ทรูแมนจะสนทนาด้วยได้อย่างง่ายโดยไม่บังเกิดความรู้สึกเกรงหรือสงสัย ทรูแมนมิใช่คนที่จะใส่ใจกับทฤษฎีหรือปรัชญาอันใดเกี่ยวกับลักษณะแท้จริงของประชาชนญี่ปุ่น ในสัปดาห์แรกของเดือนกรกฎาคม ทรูแมนมีกิจกรรมมากกับการเตรียมประชุมสุดยอดของมหาพันธมิตร (Grand Alliance) ที่มีรหัสว่า เทอร์มินัล (Terminal) ในบริเวณเบอร์ลินซึ่งเป็นขานเมืองของพอดสดัม (Potsdam) เพื่อเจรจากลลงกันเรื่องต่าง ๆ หลังสงคราม สหรัฐอเมริกาเข้มแข็งที่สุดในการตามมหาพันธมิตร แต่ทรูแมนกังวลกับชื่อเสียงเกียรติภูมิและประสิทธิภาพของผู้นำสงครามที่เขาจะต้องไปประชุมเจรจาด้วย ในวันที่ 6 กรกฎาคม ทรูแมนออกเดินทางโดยเรือรบออกัสตา (Augusta) ไปยุโรปเพื่อประชุมกับโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) และวินสตัน เชอร์ชิล (Winston Churchill) เป็นครั้งแรก โดยมีเพื่อนร่วมเดินทางคือ นายจิมมี ไบรน์ส (Jimmy Brynes) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศคนใหม่ ผู้จะเป็นทั้งที่เลี้ยงและที่ปรึกษา นาย

ไบรต์ไม่ต้องการตกลงอะไรกับญี่ปุ่น เกียงปวงชนมิได้บ่งบอกว่า จะมีการคำนึงถึงความเมตตากรุณา การที่ญี่ปุ่นโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ (Pearl Harbor) และการพิชิตที่บาตันในเคียน มีนาคม (Bataan Death March) ยังเป็นเรื่องที่ทุกคนยังจดจำได้ไม่ลืมเลือน ภาพทหารญี่ปุ่นเงื้อมดาบขึ้นเรือคอคอทหารอเมริกาที่เป็นเขตสถิตนั่งถูกเข้าไปปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ มติ เกียงปวงชนจากผลการสำรวจระบุว่า หนึ่งในสามของประชาชนอเมริกาต้องการสำเร็จโทษจักรพรรดิ [ฮิโรฮิโตะ (Hirohito)] มีเพียงร้อยละ 7 เท่านั้นที่คิดว่า จักรพรรดิฮิโรฮิโตะ ควรทรงครองราชย์ต่อไป ระหว่างการกล่าวสุนทรพจน์ในวุฒิสภา ทรูแมนได้แจ้งว่า ได้ตั้งข้อเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข เขาไม่ต้องการเป็นประธานาธิบดีที่ดูอ่อนปวกเปียก

นายไบรต์เคยเข้าร่วมประชุมตามมหาอำนาจที่เมืองยัตคา (Yalta) ในฤดูหนาวที่แล้ว เขาได้เฝ้าดูสถานีเริ่มส่งสัญญาณความทะเยอทะยานต่อทวีปยุโรปตะวันออกหลังสงคราม เขาเห็นว่า สหภาพโซเวียตสามารถจะกลับกลายเป็นคู่แข่งได้อย่างรวดเร็ว ถ้าสหภาพโซเวียตทราบว่า สหรัฐอเมริกามีระเบิดปรมาณูและมีเจตจำนงที่จะใช้ ชาวรัสเซียจะเจรจาด้วยได้คี่ขึ้น

ทรูแมนก็มีความแน่วแน่ที่จะแสดงว่า เขาสามารถยืนหยัดต่อเครมลิน (Kremlin) ได้ แม้จะถูกหัวเราะเยาะแต่เขารู้ว่า เป็นผู้หญิง (sissy) เพราะสวมแว่นตาหนาและมีกิริยามารยาทข่มขำ แต่เขาก็ไม่เคยเป็นคนที่จะถอย ในเดือนเมษายน หลังจากที่ได้พบกับนายโมโลกอฟ (Molotov) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของสหภาพโซเวียตแล้ว เขาก็เล่าอย่างอินติปริคว่า “ผมขกเขาที่ปลายคาง 1-2 ครั้ง” (แล้วก็ทำให้ตนเองขาดความมั่นคงอีกโดยตามผู้ว่าฯว่า “ผมทำถูกไหม?”) บัดนี้ เมื่อทรูแมนเดินทางไปถึงทอดตัม เขารู้ตัวดีว่า ระเบิดปรมาณูเป็นเครื่องมือทางการทูตเท่า ๆ กับเป็นอาวุธสงคราม เขารู้ชัดทันทีว่า สถานีเป็นพวกไพร่ตูด (S.O.B, son of a bitch) ที่คิดว่าตัวเองเป็นผู้ยิ่งใหญ่ (“The Big I am”) เขาได้บันทึกว่า “เครมลินตั้งข้อเรียกร้องให้เป็นดินระเบิด แต่ดินเองก็มีดินระเบิดบ้างเหมือนกัน ซึ่งจะยังไม่ทำให้ระเบิด”

ขณะที่ผู้นำของพันธมิตรกำลังทดสอบกันเองที่ทอดตัม จักรวรรดิญี่ปุ่นกำลังจะล้มทั้งยืน การข่าวกรองสหรัฐอเมริกาได้ใช้แผนปฏิบัติการข่าวกรองที่เรียกว่า แมจิก (Magic) จนสืบทราบว่า ในกลางเดือนกรกฎาคม ญี่ปุ่นให้เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำมอสโกไปทาบ

ตามสันติภาพจากฝ่ายสหภาพโซเวียต ดูเหมือนว่า ฮิโรฮิโตะมิได้ทรงเป็นชาครหน้าเลือดของ
ภาพยนตร์ข่าว หากแต่ทรงซื่อซื่อและยึดมั่นในหน้าที่ โทรเลขฉบับหนึ่งถูกแผนปฏิบัติการข่าว
กรองแมจิกคัดจับได้ มีความว่า “เป็นพระราชประสงค์ในพระเจ้าอยู่หัวที่จะให้ยุติสงครามลง
ทันที” ฮิโรฮิโตะทรงตั้งเงื่อนไขหนึ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือ มีพระราชประสงค์ที่จะชำระไว้ซึ่งราช
บัลลังก์ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความเดือดร้อนปั่นป่วนในสังคมและการปกครองโดยทหาร
ภายหลังสงคราม ดังที่แม็คคลอยได้คาดหมายล่วงหน้าไว้แล้วกับสติมันในเดือนมิถุนายนที่
แล้วว่า มีพระราชประสงค์ที่จะทรงรักษาพระเกียรติยศ

นักประวัติศาสตร์ผู้ต้องการปรับปรุงแก้ไขประวัติศาสตร์ให้ถูกต้อง (Revisionist
historians) ได้ชี้แนะว่า บรรดาชาวญี่ปุ่นผู้ไม่สันติอาจเป็นหนทางเปิดให้โอกาสที่จะยุติสงคราม
โดยไม่จำเป็นต้องใช้ระเบิดปรมาณู ในทรรณะทหารเอง ไม่มีความจำเป็นรีบด่วนอันใดที่จะ
ยุติสงครามทันทีทันใด การทัพที่นองเลือดตามแผนปฏิบัติการ “กระโดดทีละเกาะ” (Island
hopping, ยึดทีละเกาะ) ได้สิ้นสุดลงแล้วด้วยความจำเป็นสำคัญยิ่ง ยังไม่มีการกำหนดเวลาที่จะ
บุกญี่ปุ่น เป็นเวลาสามเดือน ภายหลังสงคราม กรมสงคราม (War Department) ของ
กระทรวงกลาโหมได้สำรวจเรื่องการทิ้งระเบิดทางยุทธศาสตร์ (A strategic-bombing survey)
แล้วสรุปความเห็นที่ ญี่ปุ่นจะยอมแพ้แล้วก่อนวันที่ 1 พฤศจิกายน ถึงจะไม่ใช้ระเบิดปรมาณู
ก็ตาม นักประวัติศาสตร์ตั้งคำถาม “ทำไมผู้ตัดสินใจ [อเมริกา] จึงรีบร้อนที่จะทิ้งระเบิด?
ทำไมไม่รอให้ญี่ปุ่นล้มทั้งยืนเหมือนผลไม้ที่สุกงอมหลุดจากขั้ว?”

มันมิได้เป็นการง่ายนักสำหรับผู้ตัดสินใจในขณะนั้นที่จะใจจืดใจจ่อตั้งคำถาม
ธรรมดาเช่นนั้น จากทวีปยุโรป บรรดาผู้บัญชาการทหารกำลังเตือนเรื่องขวัญทหารที่ได้ต่อสู้
กับเยอรมนีมาแล้วและไม่ต้องการทำสงครามอีกกับญี่ปุ่น ทหารต้องการกลับบ้านเลข ผู้นำ
แรงงานในสหรัฐอเมริกากำลังรายงานอย่างไม่เป็นสุขนักเรื่องการควบคุมอัตราค่าแรงในภาวะ
สงคราม ครอบครัวอเมริกันทุกหนแห่งเบื่อบ่อยที่จะต้องเสียสละ พวกเขาต้องการให้สงคราม
ยุติโดยเร็วเท่าที่จะเป็นไปได้ ภายหลังการโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ มีชาวอเมริกันน้อยคนที่เต็มใจ
จะไว้วางใจชาวญี่ปุ่น ชาวอเมริกาจะต้องเจรจากับศัตรูด้วยความรอบคอบระมัดระวัง และอันที่
จริงแล้ว พวกทหารญี่ปุ่นที่หัวชนฝา (Diehards) เองก็ไม่ต้องการให้มีความตกลงอันใด พวก
เขาต้องการที่จะให้ประเทศชาติกระทำอัศวินบาปกรรม พลเอก อนามิ (General Anami) รัฐ

มนตรีว่าการกลาโหม ได้วิงวอนถามว่า “มันจะไม่วิเศษหรือสำหรับทั้งประเทศที่จะถูกทำลาย เหมือนดอกไม้แสนสวย ?” ยังมีความยุ่งยากอีกประการหนึ่งด้วยคือ ญี่ปุ่นได้เริ่มทาบตามนอต โกลแล้ว แต่สถานีไม่สนใจที่จะมีสันติภาพด้วย ในปลายเดือนกรกฎาคม จอมบงการแห่งครีมดิน กำลังผลักดันแผนบุกแมนจูเรียที่ถูกทหารญี่ปุ่นยึดครองอยู่ การที่จะตั้งช่องทางข้างหลังเพื่อ ติดต่อกันระหว่างโคเกียกับวอชิงตันนั้นเป็นการยากแล้ว ถ้าทรูแมนพยายามที่จะมีสนธิสัญญา สันติภาพแตกต่างหากกับญี่ปุ่นแล้ว และถ้าเรื่องรั่วไหลออกไป เขาจะต้องถูกประธานาธิบดีขับออกจากมอตโกลถึงมอต แอนเจลิส

ภายใต้สถานการณ์แวดล้อม การทำสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นมีความเป็นไปได้ น้อยมากจนไม่มีการถกเถียงถึงจริงจังที่มอตคัม มีเสียงเดียวที่จะให้มีข้อตกลงทางการ เมืองคือ เสียงของสตีมัน แต่เสียงของเขาก็ถูกละเลยด้วยความแคลงใจ เขาเป็นคนเดียวที่จะ ทำอะไรแตกต่าง มีวิสัยทัศน์ทั้งในแง่จุดยืนและแนวทางกว้างที่จะหิบบกประเด็นศีลธรรม จรรยาขึ้นมา และเขากำลังรู้สึกว่าจะถูกกีดกันออกไป ขนาดทรูแมนเองก็ได้เชิญเขาให้ร่วมเดินทาง โดยทางเรือออกัสตา รัฐมนตรีว่าการกลาโหมต้องเดินทางไปเองโดยการขนส่งทาง บก เขาใจจดใจจ่อเขียนในบันทึกว่า นายจิมมี ไบรต์กอดเรื่องไว้กับอกแน่นในการประชุม นั้น หลายครั้งแล้วที่เขาได้กดดันให้ทรูแมนและวินสตัน เชอร์ชิล เลิกคิดตั้งเงื่อนไขการยอมแพ้ โดยปราศจากเงื่อนไขและเสนอที่จะยินยอมให้ญี่ปุ่นรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ อย่างไร ก็ตาม สตีมันยังคงสองจิตสองใจเรื่องระเบิดปรมาณู แต่เขาก็ต้องการให้สงครามยุติ เขารู้ดี ว่า ถ้าสหรัฐอเมริกาไม่ใช้ระเบิดปรมาณู ก็จะมีการทิ้งระเบิดเพลิงต่อไปต่อบรรดานครของ ญี่ปุ่นจนกว่าโคเกียจะยอมแพ้ ถ้าระเบิดปรมาณูสามารถยุติสงครามได้ มันก็จะเป็นการสงวน ชีวิตได้อย่างแท้จริง

ในทะเลทรายนิว เม็กซิโก บรรดานักวิทยาศาสตร์รอคอยการทดลองระเบิดเป็น ครั้งแรกด้วยความวิตกกังวล พวกเขากำลังพนันกัน นายเอนริโก เฟอร์มี (Enrico Fermi) ทำเป็น สนุก เสนอให้พนันขันต่อกับใครก็ได้ว่า ระเบิดปรมาณูจะจุดติดขึ้นบรรยากาศหรือเพียงแต่ เผาไหม้ เม็กซิโกเป็นจุด นักวิทยาศาสตร์คนอื่น ๆ พยายามจะเดาเรื่องราวขบขันของระเบิด พนันสูงสุดว่า อย่างต่ำมีแรงระวางขบขัน 200 คันของระเบิดที.เอ็น.ที. (TNT)

ก่อนฟ้าจะรุ่งอรุณในวันที่ 16 กรกฎาคม บรรดานักวิทยาศาสตร์ทาโลชันกันแคคตามมือและหน้าและสวมแว่นตาสีเข้ม นายพลโกรฟส์บันทึกภายหลังว่า เขาเพียงแค่คิดว่า เขาจะทำอะไร ถ้านับถึงศูนย์แล้ว ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

เมื่อถึงชั่วโมง 0 ปรากฏไฟเจ็ดจ้าปรากฏเต็มท้องฟ้า ถูกไฟขนาดใหญ่เปลี่ยนเป็นเขียว แดงและน้ำเงินอย่างน่าประหลาดใจ พุ่งขึ้นสูง 10,000 ฟุตแล้วมีวนตัวกระจายเป็นเกลียวคลื่นออกไปเหมือนดอกไม้พิศดาร เข้มโชนพุ่งขึ้น แรงขับเคลื่อนระหว่าง 15,000-20,000 คันของระเบิด ที.เอ็น.ที

“ไอ้หนู” (The Little Boy) ที่นายพลโกรฟส์เรียกในโทรเลขถึงสติมสันที่พอดสตัม นั้น แข็งแกร่งมาก สติมสันบันทึกว่า ข่าวนี้นำมาเกิดความเปลี่ยนแปลงในทางด้านจิตวิทยาของเขา ผู้ช่วยของเขาเล่าว่า สติมสันถึงโตมาก เขาได้บอกที่จะมีบางสิ่งบางอย่างมาแสดงสำหรับงบประมาณที่กระทรวงจ่ายไปแล้ว 2,000 ล้านดอลลาร์ เขาได้กล่าวว่า “เอาละ ผมจะไม่ถูกส่งไปยังที่ฟอร์ต ลีเวนเวิร์ท (Fort Leavenworth) เขาได้อ่านรายงานของโกรฟส์ด้วยเสียงแหบพร่าให้ทรูแมนและไบรต์ฟัง โกรฟส์รายงานว่า การทดลอง “สำเร็จเหนือความคาดหมายของใคร ๆ ก็ตาม แสดงเจ็ดจ้าเหมือนมี “ดวงอาทิตย์มากมายหลายดวงขึ้นเวลาเที่ยงวัน” แรงสั่นสะเทือนของคลื่นระเบิดทำให้น้ำค้างบนหนึ่งที่อยู่ไกลออกไป 125 ไมล์แตก รายงานจากอาลาโมกอร์โด (Alamogordo) พรรณนาว่า ระเบิดสวยสดงดงามสง่ามาก (Magnificent) สวยมาก (Beautiful) และยิ่งใหญ่มหัศจรรย์มาก (Stupendous)

ทรูแมนและไบรต์ฟังเหมือนถูกตริ้งไว้ สติมสันบันทึกว่า ประธานาธิบดีฮิกเกมขึ้นมาใหญ่ ผู้นำอีก 2 ท่านในมหาพันธมิตรสังเกตเห็นทันทีทันใดว่า ประธานาธิบดีมีความมั่นใจใหม่ วินสตัน เชอร์ชิลสังเกตว่า นับแต่นั้นมา เขาเป็นผู้ชี้นำในการประชุม สตาลินต้อนรับข่าวระเบิดด้วยท่าทีเยือกเย็น ในขณะที่กอดคนฝ่ายเขาอย่างลับ ๆ ให้เร่งโครงการระเบิดปรมาณูของเขาเอง

ในวันที่ 31 กรกฎาคม ทรูแมนออกคำสั่งให้ทิ้งระเบิดปรมาณูที่ฮิโรชิมา ให้เร็วที่สุดเท่าที่อากาศจะอำนวยภายหลังวันที่ 2 สิงหาคม เขามั่นใจไว้ว่า “เราได้ค้นพบระเบิดที่ร้ายแรงที่สุด (the most terrible bomb) ในประวัติศาสตร์โลก มันอาจจะเป็นไฟบรรลัยกัลป์ตามที่มีคำพยากรณ์ที่ลุ่มแม่น้ำยูเฟรติส (Euphrates Valley) ว่าจะเกิดขึ้นภายหลังโนอาห์ (Noah)

และเรืออาร์ก (Ark) ของเขาได้ลี้ภัยออกไปแล้ว” เขามันทีกว่า เขาได้สั่งการแก่สตีมนให้ใช้ระเบิดปรมาณูเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายทางทหาร และทหารเรือคือเป้าหมาย มิใช่สตรีและเด็ก “เขาและฉันเห็นพ้องกัน เป้าหมายคือ เป้าหมายทางทหารเท่านั้น”

ในเวลาภายหลังการทิ้งระเบิดปรมาณูต่อเป้าหมายเมื่อเช้าวันที่ 6 สิงหาคม เวลา 8:15 ผู้หญิงกริรเครื่องโฮชนวน หวาวังลงแม่น้ำ โดยเนื้อหนังห้อยรุ่งริ่งเหมือนเศษผ้ากิโมโน นกถูกเป็นไฟกลางอากาศ ประมาณ 70,000 คน ส่วนใหญ่เป็นพลเรือนทั้งหญิงและชายคาชาคาที่ อีก 130,000 คนตายไม่ก็เดือนต่อมาด้วยพิษกับมันตกภาพรังสีและเผาไหม้ เมื่อมองลงมาจากเครื่องบินอีโบตา เกย์ไม่ก็นาทีหลังการระเบิด ลูกเรือคนหนึ่งคิดว่า ทั้งมหานครเหมือนหม้อน้ำมันคำเคือดพล็ก ๆ

เมื่อทรูแมนเดินทางกลับ เขาได้บอกทหารเรือกลุ่มหนึ่งว่า “นี่คือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์” เขาออกไปดูละครชวนหัวแล้วหัวเราะเต็มที่กับความเรงมรณนั้น มิใช่ว่าเขาจะเป็นคนหื่นชาติ ความโล่งอกว่าสงครามจะยุติทำให้เขามีเงงวิงเวียนไป อย่างไรก็ตาม เมื่อกลับไปถึงนครวอชิงตัน สตีมนหัวใจวายเมื่อเช้าวันที่ 8 สิงหาคม เวลา 5 นาฬิกา เขาเขียนในบันทึกว่า “เรียน เอช. ที. (Harry Truman) ด้วยว่า ผมขอลาออก”

ถ้ามีข้อโต้แย้งน้อยเรื่องความถูกผิดตามศีลธรรมในการทิ้งระเบิดต่อฮิโรชิม่า ข้อโต้แย้งเรื่องนางาซากิยิ่งน้อยกว่าอีก จริง ๆ แล้วก็คือ ไม่มีข้อโต้แย้งเลย การปฏิบัติการเป็นหน้าที่ของโกรฟส์ผู้กระคือรื้อรันที่จะแสดงพลาณภาพของการระเบิดที่ลงทุนพัฒนาไปแล้ว 400 ล้านดอลลาร์ว่าจะมีศักยภาพตีเท่าระเบิดปรมาณูถูกแรกที่ทิ้งที่ฮิโรชิม่า ระเบิดลูกที่สองถูกทิ้งลงเหนือมหารวิหารนิคายโรมันคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออก คนตายทันที 70,000 คน รวมทั้งเชลยศึกและทหารญี่ปุ่น 250 คน จักรพรรดิฮิโรฮิโได้ทรงคัดสินพระทัยแล้วที่จะให้ญี่ปุ่นยอมแพ้ก่อนการทิ้งระเบิดที่นางาซากิ หลังจากการทิ้งระเบิดลูกที่สองและโซเวียตครตเชียบุกแมนจูเรียวันเคียวกันนั้น กลุ่มนายทหารคือด้านหัวชนฝ่ายอมรับพระราชประสงค์ แม้จะไม่เต็มใจที่จะใช้คำว่า “ยอมแพ้” (Surrender) หรือ “ปราชัย” (Defeat) หลังจากที่ว่าวาชอยู่กับความหมายของคำว่า “การยอมแพ้ โดยไม่มีเงงไขแล้ว” พันธมิตรตกลงเห็นชอบยินยอมให้จักรพรรดิฮิโรฮิโได้รักษาราชบัลลังก์เพื่อให้สงครามยุติเสียที

“ขอบคุณพระเจ้า สำหรับระเบิดปรมาณู” เป็นหัวข้อบทความหนึ่งของ The New Republic มหาชนอเมริกาสนับสนุนการทิ้งระเบิดปรมาณูเต็มที่ มีการเฉลิมฉลองกันใหญ่ที่ สงครามสิ้นสุดลง ความปลาบปลื้มของทรูแมนได้เหือดหายไปอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากการทิ้ง ระเบิดลูกที่สอง เขาได้บ่นให้ผู้ร่วมงานฟังถึงอาการปวดหัวรุนแรง เมื่อถามว่าเป็นสาเหตุทาง กายหรือใจ เขาตอบว่าทั้งสองทาง

นายพลโกรฟส์พยายามทำให้น้ำอ่อนโยนในเรื่องระเบิด เขาได้รายงานต่อคณะ กรรมการของวุฒิสภาว่า นายแพทย์ลงความเห็นว่ พืชกับมันคภาพรังสีไม่ทำให้ทุกข ทรมาณเกินควร ที่จริงก็คือ เขาถึงขนาดเลื่องที่จะพูดว่า มันเป็นวิธิตายที่น่ารื่นรมย์ (อย่างไรก็ ตาม เมื่อรายละเอียดที่น่าสะพรึงกลัวค่อย ๆ ปรากฏออกมา ชาวอเมริกาเริ่มมีอาการหวาดกลัว บทความเรื่องสิทธิมนุษยชนของนายจอห์น เฮอร์ซี (John Hersey) ในหนังสือพิมพ์ The New Yorker ฉบับถึงหาคม ค.ศ. 1946 เสนอรายละเอียดเรื่องผู้ที่รอดจากระเบิด 6 คนต้องทนทุกข์ ทรมาณแสนสาหัส บทความนี้มีผลใหญ่หลวงต่อมวลชน นักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งที่มีส่วนโครงการ แมนฮัตตันได้เขียนในนิตยสารว่า เขาเต็มไปด้วยความละอาย เมื่อนึกถึงอารมณ์เร่ร่อนใน อดีต เมื่อได้ข่าวการทิ้งระเบิดปรมาณู

เมื่อมีแค่ปฏิริยาสะท้อนออกมา สติมันได้คอยด้วยการเล่าเรื่องความสูญรอบ คอบและด้วยความเข้าใจผิดบางประการ ลงในหนังสือของฮาร์เปอร์ (Harper) (ไม่มีการระบุ ถึงชาวญี่ปุ่นไม่ฝักใฝ่สันติ หรือการถกแถลงเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์) นายเจมส์ ไบรอัน โค แนนต์ (James Bryant Conant) ประธานมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด (Harvard) ซึ่งเป็นผู้ร่วมจัดตั้ง โครงการแมนฮัตตัน ได้ขอให้สติมันเขียนเรื่อง สติมันรู้สึกเดือดร้อนใจมาก เขาบอกมิตร ของเขาว่า “ผมไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกับภารกิจ ใด ๆ เขียน ๆ เรื่องที่ผมเองก็มีความคลางแคลงใจ มากในวินาทีสุดท้าย” เขาเกรงว่า บทความจะทำให้มิตรสหายที่เคยเห็นเขาเป็นสุภาพชน คริสต์ที่ดีมีความเมตตากรุณา จะพากันตื่นตระหนก

ในทางตรงกันข้าม ทรูแมนได้ฝังความรู้สึกประหวั่นพรั่นพรึงไว้ใน ค.ศ. 1947 เขาให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนว่า “ขณะนั้น ผมไม่มีความสงสัยแต่อย่างใด” การตัดสินใจได้ สงวนชีวิตทหารอเมริกันได้ถึง 250,000 คน ต่อมาเขายังเพิ่มปริมาณผู้คนที่จะถูกสงวนชีวิตไว้ ถึงประมาณ 500,000-1,000,000 คน ใน ค.ศ. 1956 เขายังยืนยันว่า “ผมจะทำอีก” ใน ค.ศ.

1965 7 ปีก่อนการ อดัญกรรมของเขา เขาได้ย้าว่า เขาจะไม่ถึงเลใจเลขที่จะทิ้งระเบิดปรมาณู บางที่เขาอาจจะถึงเลบ้าง แต่การตัดสินใจของเขา แม้จะไม่มีการศึกษาและไม่มีการผลิตค้น ให้พิจารณา ก็ทำให้สงครามยุติลงจริงโดยเร็ว น่าจะเป็นการสงวนชีวิตผู้คนที่จะก่อเกิดผล ร้ายแรงตามมา เป็นการยินยอมให้โลกเห็นว่า ระเบิดปรมาณูร้ายกาจรุนแรงจริงเพียงใด อาจ จะเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ไม่มีการใช้ระเบิดปรมาณูอีกเลยนับแต่นั้นมา

ยุคแห่งความเกรียวคิกจริต^{*5}

โดยนายรัชเชิด วัคตัน

ดูเหมือนชาวอเมริกันบางคนจะรู้สึกผิดเกี่ยวกับสงครามแปซิฟิกยิ่งเสียกว่าชาว ญี่ปุ่นที่เป็นคนก่อสงครามเองด้วยความเหี้ยมโหดยิ่ง ความรู้สึกผิดสืบเนื่องมาจากการที่ สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้ใช้ระเบิดปรมาณู เมื่อทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาแล้ว สหรัฐอเมริกาได้กระชากมนุษยธรรมข้ามธรณีประตูที่สำคัญยิ่งออกไป สงครามอันยืดเยื้อยาวนานได้ทวีความร้ายกาจหลายเท่าทวีคูณ นี่คือการละทิ้งของหนังสือออกมาใหม่เกี่ยวกับการ สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเริ่มต้นยุคนิวเคลียร์

ในหนังสือ *Hiroshima : Why America Dropped the Atomic Bomb* (208 หน้า, Little Brown, \$19.95) นายโรนัลด์ ทานากิ (Ronald Tanaki) นักประวัติศาสตร์เบิร์คเลย์ (Berkeley) ได้อ้างว่า แฮร์รี่ ทรูแมนสั่งให้โจมตีด้วยเหตุผลที่ไม่ถูกต้อง เขาเป็นผู้นิยมเผ่าพันธุ์ (Racist) ที่ยอมรับว่าเกลียดชัง “ไอ้ญี่ปุ่น” (The Jap) เขามีปมด้อย ด้วยความที่ไม่มีประสบการณ์ และไม่รู้สึกมั่นคงในบทบาทประธานาธิบดี เขาพบว่าเขาเองไม่สามารถจะพูดคำว่า “ไม่” เขา กลับพยายามที่จะพิสูจน์ว่า เขามีได้เป็นคน “หน้าคิ้วเมียว”

สำหรับนายโรเบิร์ต เจย์ ลิฟตัน (Robert Jay Lifton) และนายเกรก มิตเชล (Greg Mitchell) ผู้ตกอยู่ในห้วงแห่งความวิตกกังวลแห่งยุค ทั้งสองคนถกเถียงว่า สหรัฐอเมริกาไม่เคย เจยหน้าขึ้นเผชิญหน้ากับ “การเปิดเผยให้เห็นล่วงหน้าอย่างไร้ที่ติ” (pointless apocalypse) ที่

^{*5} Russell Watson, “Age of Angst,” *Newsweek* (July 24, 1995), p. 38.

ตนเองได้ก่อไว้ที่เมืองฮิโรชิมา กลับพยายามกลบเกลื่อนไว้เสียด้วยการอ้างผลที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์ ในหนังสือของเขาชื่อ *Hiroshima in America : Fifty Years of Denial* (425 หน้า, Grosset/Putnam, \$27.50) ผู้เขียนได้ถกเถียงว่า ถ้าหันไปมองฮิโรชิมาด้วยการปิดตาไว้ข้างหนึ่ง ก็จะช่วยให้เห็นสหรัฐอเมริกาพยายามกลบเกลื่อนอีกต่อมาในกรณีเวียคนาม วอเตอร์เกต (Watergate) และอิหร่าน-คอนทรา (Iran-contra) ผู้เขียนได้ถกเถียงลงไปอีกด้วยการสรุปที่เฉยත්วันว่า “การยินยอมให้มีสิทธิรัฐมากขึ้นเกี่ยวกับฮิโรชิมาและแล้วเรื่องอาวุธนิวเคลียร์ทั่วไปได้ทำให้เราค่อย ๆ ออกจากกระบวนการทางการเมือง”

พรรคนะที่มีเหตุผลมากกว่านี้มาจากนายสแตนลีย์ ไวน์เทราบ (Stanley Weintraub) นักประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐเพนซิลวาเนีย เขาได้แต่งเรื่องราวที่ดีที่สุดเกี่ยวกับเดือนสุดท้ายของสงคราม *The Last Great Victory* (730 หน้า, Dutton, \$35) ในฤดูร้อนปี ค.ศ. 1945 ผู้นำทหารญี่ปุ่นทราบแล้วว่าต้องพ่ายแพ้ แต่ไม่พร้อมที่จะยอมจำนน คำขวัญที่มีผลขมขึ้นยิ่งว่า “ความตายอันทรงเกียรติของประชากรนับ 100 ล้าน” ประชากรทั้งประเทศระเบิดปรมาณูมิได้เพียงแต่สงวนชีวิตทหารอเมริกาที่ถึงอย่างไรก็จะต้องบุกญี่ปุ่นอยู่แล้วเท่านั้น หากแต่ยังสงวนชีวิตพลเรือนญี่ปุ่นด้วย การทิ้งระเบิดปิดโอกาสมิให้โซเวียตบุกญี่ปุ่นซึ่งอาจจะทำให้ญี่ปุ่นต้องถูกแบ่งแยกเหมือนเยอรมนีหรือเกาหลีภายหลังสงคราม

แม้เมื่อพรรณนาความตายจากการทิ้งระเบิด ผู้เขียนสามารถที่จะไม่หยิบยกเรื่องศีลธรรมขึ้นมาเป็นประเด็น จนอำพรางความเป็นจริงในทางปฏิบัติ เมื่อพิจารณาในแง่การพัฒนาทางภาค มีความหลีกเลี่ยงมิได้เกี่ยวกับการระเบิด ถ้าไม่มีระเบิดปรมาณูของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่ริเริ่มขึ้นก่อนมหาอำนาจจีน ก็มิได้หมายความว่า มหาอำนาจอื่นจะไม่มีระเบิดปรมาณูซึ่งอาจจะทรงพลานุภาพและมีศักยภาพสูงกว่าก็เป็นไปได้ สตาลินบอกบรรดานักวิทยาศาสตร์ของเขาว่า “พวกคุณคงทราบว่ ฮิโรชิมาได้สันตะเทือนโลกทั้งหมด คุณภาพแห่งอำนาจได้ถูกทำลายลงแล้ว ผลิระเบิดเสีย มันจะขจัดภัยอันตรายจากพวกเราได้”

สตาลินผิดพลาดอย่างไรปรากฏในหนังสืออีกเล่มชื่อ *Dark Sun, The Making of the Hydrogen Bomb* (731 หน้า, Simon & Schuster, \$32.50) ที่ออกจำหน่ายตีปกาค์ต่อมา หนังสือนี้ใช้แฟ้มหลักฐานโซเวียตที่เพิ่งเปิดเผยใหม่ นายริชาร์ด โรดส์ (Richard Rhodes) ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่า การสืบจารกรรมได้ทำให้ครมลินคอกอยู่ในเกมนิวเคลียร์ได้อย่างไร

และตกอยู่ในเกมนั้นจนสามารถผลิตอาวุธนิวเคลียร์ทันวิทยาศาสตร์ตะวันตก แต่ระเบิดไฮโดรเจน (Hydrogen bomb) มีพลาณภาพเหนือระเบิดปรมาณูที่ทิ้งที่ญี่ปุ่นอย่างสุดจะเปรียบ เทียบได้ ระหว่างวิกฤติการณ์คิวบาใน ค.ศ. 1962 พลอากาศเอกเคอร์ติส เลอเมย์ (Gen. Curtis Lemay, ผู้ถือครีออน) เกือบจะชั่วอายุให้เกิดสงครามนิวเคลียร์เป็นการตอบโต้ “ถ้าจอห์น เคนเนดี (John Kennedy) ทำตามคำแนะนำของเลอเมย์ ประวัติศาสตร์จะลืมनाซีและการล้างเผ่าพันธุ์ (Holocaust) ได้เลย เพราะการสร้างผลงานของเราจะเป็นการล้างโลก (Omnicide) เลยทีเดียว”

ระเบิดไฮโดรเจนทำให้ไม่ต้องการถึงสงครามเบ็ดเสร็จ (Total war) จะมีก็แค่สงครามกลางเมืองและสงครามแบบแผนเดิมที่มีขอบเขตจำกัด ในยามรุ่งอรุณแห่งยุคนิวเคลียร์ เมื่ออาวุธถูกวัดกันด้วยน้ำหนักกิโลตันและไม่มีใครมีอาวุธนั้น ๆ ทรมานตัดสินใจเลือกได้ถูกต้องและตัดสินใจถูกแล้วที่ทิ้งระเบิด แต่ในยุคแห่งอำนาจระเบิดหลายล้านตัน (Multimegatonns) และยุคแห่งเทคโนโลยีของหลายชาติมากมาย ไม่มีผู้นำใค้ผู้ยังมีสติสัมปชัญญะและมีเหตุผลจะสามารถตัดสินใจได้อย่างทรมานอีกแล้ว

ระเบิดเงียบ⁶

โดยนายทอม มัสแลนด

ความน่าสะพรึงกลัวฉับพลันทันทีของการทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิปรากฏชัดแจ้งจากร่างกายที่แปรเป็นคอตะโกด้นและรูปร่างบิดเบี้ยวของมิครูปติกร่างของผู้ที่รอดตายหลายพันคน ที่รอดตายเสียชีวิตในไม่ช้าเพราะไขในกระดูก (Marrow) ที่มีหน้าที่ต่อสู้เชื้อโรคถูกกัมมันตภาพรังสีทำลาย ตัวเลขผู้เสียชีวิตทันทีประมาณ 180,000 คน เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของบาดแผลอันเจ็บปวดครวราว 50 ปีต่อมาของการวิจัยอันยาวนานที่สุดและได้แย้งกันมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา ล้วนมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า ผู้ที่รอดตายและบุตรหลานได้รับผลกระทบในระยะยาวนานน้อยกว่าผู้ที่ตกเป็นเหยื่อระเบิดโดยตรง

⁶ Tom Masland, "A Silent Bomb," *Newsweek* (July 24, 1995), p. 39.

มูลนิธิการวิจัยผลกระทบของกัมมันตภาพรังสี (Radiation Effects Research Foundation -RERF) โดยความร่วมมือระหว่างนักวิทยาศาสตร์ญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาได้รายงานในปี ค.ศ. 1994 ว่า ผู้ที่ได้รับกัมมันตภาพรังสีโดยตรงจะมีโอกาสดีที่จะเป็นมะเร็ง 9 ประเภทโดยเฉพาะ โรคมะเร็งในโลหิต จากการทดลองกับเด็ก 72,216 คนที่เกิดและมีอายุมากกว่า 9 เดือนภายหลังการทิ้งระเบิด มิได้ปรากฏข้อบกพร่องจากกำเนิด ไม่มีโครโมโซมผิดปกติหรือปรากฏเป็นมะเร็ง การวินิจฉัยหลายสิบปีประสบความล้มเหลวที่จะค้นหาผลกระทบสำคัญต่อการถ่ายทอดกรรมพันธุ์ (Genetic effects) ในร่างกายของเด็กที่เกิดจากผู้รอดตายจากการทิ้งระเบิด

ผลการวิจัยปรากฏว่า มนุษย์อาจจะมีระบบการทำงานทางชีวเคมี (Biochemical Mechanisms) ภายในร่างกายที่คิดว่าสัตว์ที่ใช้ทดลองในการซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดจากกัมมันตภาพรังสี ใน ค.ศ. 1987 มูลนิธิได้รายงานผลการวิจัยว่า ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของระเบิดปรมาณูได้รับกัมมันตภาพรังสีเต็มที่น้อยกว่าที่เคยคิดกัน โดยเฉพาะ ระเบิดปรมาณูลูกแรก “ไอ้หนู” (Little Boy) แพร่กระจายอนุภาคปรมาณู (Neutrons) น้อยกว่าที่นักวิทยาศาสตร์คำนวณคาดคะเนไว้ เหยื่อระเบิดปรมาณูมิได้ไว้วางใจในบทสรุปเช่นนั้น ถ้าฟังสถิติไม่สามารถจะขจัดความหวาดกลัวใน “ระเบิดเงียบ” (Silent bomb) โดยเฉพาะเมื่อญี่ปุ่นได้เพิ่มตัวเลขผู้รอดตายที่เสียชีวิตลงไม่ว่าจะโดยสาเหตุใดก็ตาม ให้ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากระเบิดและสูญเสียชีวิตไป เพื่อให้มนุษย์ได้ประจักษ์ถึงความน่าสะพรึงกลัวของระเบิดปรมาณู (A bomb martyrs) ไม่มีหนทางใดจะขจัดความเจ็บปวดทางกายและใจของผู้ที่รอดตายได้ แต่บัดนี้ ในที่สุด ก็มีความหวังแล้วว่า ความทนทุกข์ทรมานจะตกแก่รุ่นผู้รอดตายเท่านั้น ไม่สืบทอดไปถึงอนุชนรุ่นต่อไปตามที่เคยหวาดหวั่นกันมาช้านาน

เดี๋ยวนี้ ใครเสียใจ?

โดยนายบิล เพาเวลล์

เมื่อครบ 50 ปีแห่งการทิ้งระเบิดปรมาณูต่อเมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ ญี่ปุ่นยังมีกลุ่มปีกขวา (Right-wing) ที่มีคำขวัญรักชาติศาสน์กษัตริย์ ญี่ปุ่นยังคงพยายามที่จะพิจารณาอดีตด้วยความระมัดระวังมิให้กระทบกระเทือนใจชาวญี่ปุ่นและชาวโลก แต่ญี่ปุ่นก็ไม่สามารถจะทำใจได้เหมือนเยอรมนีผู้เป็นพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 2 สำหรับชาวโลกและโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกแล้ว มันยังมีอีกมากที่จะต้องแก้ไขชดเชยกับการกระทำอันเหี้ยมโหดของทหารญี่ปุ่น ที่สำคัญคือ การสังหารครั้งใหญ่ที่นานกิง (Nanking massacre) การใช้เชลยศึกเป็นเหยื่อทดลองยาอันชั่วร้าย ขบวนการประท้วงความตายอันถือกันที่บาตาน (Bataan death march) ทุกวันนี้ โตเกียวไม่เต็มใจที่จะแสดงความเสียใจกับการกระทำอันป่าเถื่อนของทหารญี่ปุ่นต่อประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งภูมิภาคจึงเต็มไปด้วยความไม่ไว้วางใจญี่ปุ่น เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1995 สมาชิกอาวุโสของพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party, LDP) เรียกการยึดครองเกาหลีอย่างเหี้ยมโหดนั้นว่าเป็นการยึดครองโดยสันติวิธี ("peaceful") นักศึกษาเกาหลีได้ก่อการจลาจลและเผาหุ่นเขาในกรุงโซล เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม นายกรัฐมนตรีโตมิอิชิ มูรายามะ (Tomiichi Murayama) พยายามที่จะลบล้างความเสียหายจากสงครามบางประการ โดยประกาศว่า เขากำลังจะเขียนจดหมายถึงสตรีจีนและสตรีเกาหลีที่ยังมีชีวิตอยู่และเคยถูกบีบบังคับให้เป็น "นางบำเรอ" (Comfort women) ปรนเปรอกองทัพญี่ปุ่น เพื่อแสดงความเสียใจในความผิดในอดีตนั้น ถึงกระนั้น แม้เพียงแสดงความจำนงเช่นนั้น ก็ยังถูกโจมตีพาดพิงวิจารณ์อย่างรุนแรงภายในรัฐบาลของเขาเอง

ในประเทศใดก็ตาม ประวัติศาสตร์สามารถจะทำให้เกิดความคิดเห็นแตกต่างกันได้ เป็นเรื่องปกติธรรมดา เมื่อต้นปี ค.ศ. 1995 ภัณฑารักษ์ของสถาบันสมิธโซเนียน (Smithsonian

⁷ Bill Powell, "Who's Sorry Now?" *Newsweek* (July 24, 1995), pp. 44-45.

Institution, พิพิธภัณฑ์) ได้ขุดคุ้ยเรื่องราวจากบรรดาทหารผ่านศึก แล้วปรับปรุงแสดงนิทรรศการใหม่เรื่องเครื่องบินอีโนลา เกย์ (Enola Gay) ที่ทิ้งระเบิดปรมาณูถูกแรกต่อฮิโรชิมา แต่ญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ถือว่าความเห็นเป็นเอกฉันท์มีคุณค่าความหมายสูงสุด ทำให้นักประวัติศาสตร์เขียนประวัติศาสตร์ได้ยากยิ่งขึ้น ไม่ต้องกล่าวอะไรมากนัก เพียงจะคิดและสอนเรื่องราวสงคราม ก็ยังถือเป็นเรื่องเปราะบางละเอียดที่แสนจะปวดร้าวทรมานใจ ยุทธภูมียังเต็มไปด้วยสนามทุ่งระเบิดประวัติศาสตร์ สนามทุ่งระเบิดการเมืองและวัฒนธรรม ทั่วโลกอาจจะไม่เห็นความจริงนี้ แต่ญี่ปุ่นรู้ดีว่ามีสนามทุ่งระเบิดอยู่ ชาวญี่ปุ่นต้องก้าวเดินลุยฝ่าทุ่งระเบิดไปด้วยความศีกะระนอง แม้ว่าจะดูเคอะเขินอยู่บ้าง

ความปรารถนาที่จะให้สังคมมีคุณภาพได้ล้อมกรอบการถกเถียงเรื่องสงครามในญี่ปุ่นไว้ได้หลายสิบปี และประสบผลสำเร็จในการปิดบังข้อเท็จจริงมูลฐานไว้คือ ชาวญี่ปุ่นมากมายเชื่อว่า ประวัติศาสตร์สงครามมี 2 ฉบับ ฉบับของผู้ชนะซึ่งเป็นที่ยอมรับปัจจุบันเกือบจะทั่วโลก และฉบับของผู้แพ้ที่ถูกเพิกเฉย เพราะผู้ชนะจะพูดให้ยุติท้ายสุดเป็นอย่างไรย่อมได้อยู่แล้วเสมอ ทั้งสองฉบับแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในรายละเอียดปลีกย่อยและในวิธีการตีความหมายประวัติศาสตร์ แต่สำหรับชาวญี่ปุ่นแล้ว ความแตกต่างแม้เพียงเล็กน้อยก็มีความหมายใหญ่หลวง ดังนั้น การโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ (Pearl Harbor) การถอบโจมตีที่อภัยมิได้สำหรับชาวอเมริกา สำหรับชาวญี่ปุ่นแล้ว มันคือปฏิกิริยาตอบโต้ที่เป็นไปได้ทางเดียวเท่านั้นต่อการที่บรรดาพันธมิตรห้ามขนส่งสินค้าเข้าออก (Embargo) ให้แก่ญี่ปุ่น โดยเฉพาะน้ำมัน

ในประวัติศาสตร์ฉบับของผู้ชนะ การที่ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรกับเยอรมนียอมทำให้ญี่ปุ่นถูกเหมารวมเป็นพวกนาซี ซึ่งเป็นเสมือนฝ่ายชั่วร้ายแห่งศตวรรษที่ 20 เยอรมนีเต็มใจที่จะเผชิญกับอดีตอย่างไม่สะทกสะท้าน เมื่อพิจารณาถึงการที่เยอรมนีเป็นศูนย์กลางของสหยุโรป (United Europe) ความเต็มใจของเยอรมนีเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ และเมื่อเทียบกันแล้ว ญี่ปุ่นอีกเช่นเคยกลับต้องเป็นฝ่ายทนทุกข์ แต่ชาวญี่ปุ่นประท้วงว่า “เราไม่ได้เป็นนาซี” ศาสตราจารย์อาคิฮิโกะ ฟูกุนางา (Akihiko Fukunaga) แห่งมหาวิทยาลัยแลนคาสเตอร์ (Lancaster University) ได้เขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งของลอนดอนเมื่อปี ค.ศ. 1994 ว่า “ประเทศเยอรมนีนาซีถูกรอบล้อมด้วยความรุนแรงที่มีองค์กรจัดตั้ง พวกนาซีพยายามที่จะล้างบางฝ่ายตรงกัน

ข้ามทางการเมือง เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรมและอารยธรรมมากมาย อาชญากรรมที่ญี่ปุ่นได้กระทำ คือ การล่าอาณานิคม นำพาเรือรบและปฏิบัติไม่คิดต่อเชลยศึก ทุกประเทศก็ยกข้ออาชญากรรม มาแล้วในบางครั้ง ผมไม่เคยได้ยินว่ามีประเทศใดขอโทษขอมา....ยกเว้นญี่ปุ่น” ทรรศนะนี้ เป็นที่ยอมรับสำหรับเพื่อนร่วมชาติ เมื่อวันเวลาผ่านไปกับการครบรอบปีครั้งแล้วครั้งเล่าของการทิ้งระเบิดที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกแทบจะทนไม่รับรู้มิได้กับอดีตของตน มันมิได้เป็นแค่เพียงเฉพาะบรรดาผู้ที่ยึดมั่นในความถูกต้องและเชื่อถือว่า ความขัดแย้งในน่านน้ำแปซิฟิก เป็นเรื่องที่น่ายอฮิซาฮิโกะ โอคาซากิ (Hisahiko Okazaki) อดีตนักการทูตชั้นสูงในอดีตได้ชี้ไว้ว่าเป็นสงครามธรรมดา ๆ เท่านั้น หากแต่ยังมีข้อโต้แย้งว่า ก่อนสงครามโลกประมาณ 7 ศตวรรษ บรรดารัฐต่าง ๆ ได้ต่อสู้ทำสงครามกันเพื่อขยายอำนาจอาณาเขตของกันและกัน รัฐที่อ่อนแอก็ตกเป็นอาณานิคม ชาวอเมริกาก็ทำเช่นนั้น ชาวอังกฤษก็ทำ แม้แต่ชาวฮอลันดาก็ทำ ชาวญี่ปุ่นเพียงแต่ทำคล้ายตามกระแส และจีน เกาหลีและประเทศอ่อนแออื่น ๆ ก็เป็นเพียงเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายเท่านั้น กลุ่มที่นิยมความถูกต้องมากได้เสนอความคิดไกลกว่านั้นอีกว่า ไม่ควรใช้คำว่า “เหยื่อ” กับประเทศที่อ่อนแอ เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว ญี่ปุ่นคือผู้ที่ปลดแอกให้ประเทศอาทิ จีน พม่าและอินโดนีเซียที่ตกอยู่ใต้อำนาจจักรวรรดินิยมตะวันตก ให้สามารถกู้เอกราชได้ในภายหลังสงคราม

ทรรศนะนั้นยังคงมีข้อถกเถียงมิใช่น้อย นายโอคาซากิได้กล่าวว่า ประเด็นมิได้อยู่ที่ความมุ่งหมายที่จะอธิบายให้เหตุผลพฤติกรรมญี่ปุ่นในสมัยสงครามว่าถูกต้องชอบธรรมหรือไม่ หากแต่อยู่ที่การรับรู้เรื่องนี้เป็นข้อเท็จจริง และมีได้เป็นเรื่องที่มีคุณลักษณะพิเศษเฉพาะหรือเป็นความชั่วร้ายเป็นพิเศษเฉพาะ มันก็เป็นเพียงสงครามปกติธรรมดาเท่านั้น (a “normal” war) ความคิดที่ว่า บัดนี้ญี่ปุ่นต้องขอโทษขอมา (“apologize”) ที่ได้ก่อสงครามนำความพินาศโดยตรงมาสู่ประเทศนั้น เป็นความคิดที่กลุ่มนี้เห็นเป็นเรื่องขวนขวายน่าอับอาย และได้ย้อนถามว่า “พระเจ้าหลุยส์ที่ 18 ทรงขอโทษหรือไม่กับสิ่งที่นำไปเถียนได้ทรงทำไปแล้ว ? ทุกวันนี้มีใครใส่ใจบ้าง ? ข้อเท็จจริงก็คือ มันอาจจะต้องใช้เวลา 200 ปีเพื่อรักษามรดกแห่งระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลี ไม่ว่าเราจะขอโทษหรือไม่ก็ตาม กาลเวลาคือคำตอบ”

โลกตะวันตกผู้ตั้งชื่อเรียกร้องให้ญี่ปุ่นแสดงความเสียใจก็มิได้ใส่ใจกับความจริงว่า สงครามยังคงเป็นปัจจัยหนึ่งในการเมืองญี่ปุ่น นายทาดาชิ อิตากากิ (Tadashi Itagaki) ผู้

แทนราษฎรอนุรักษนิยมเป็นเลขานุการของกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า สมาคมครอบครัวผู้สูญเสียโดยเหตุสงคราม (Japan War-Bereaved Families Association, Nihon Izoku Kai) จนถึง ค.ศ. 1980 สมาคมนี้มีสมาชิก 1 ล้านกว่าคน มีฐานะเทียบเท่ากับองค์การทหารผ่านศึกต่างแดนของสหรัฐอเมริกา นายอิตางากิเองเป็นทหารผ่านศึกและเป็นเชลยศึกในเกาหลีเหนือ ในปีสุดท้ายของสงครามโลก เขาต้องทนทุกข์ถึง 5 ปีในค่ายทหารของโซเวียตในดินแดนไซบีเรีย บิดาของเขาเป็นพระในกองทัพ (Army minister) เป็นอาชญากรสงครามชั้น A ต้องโทษประหารแขวนคอหลังสงครามตามคำตัดสินที่โตเกียว เมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามที่จะขอโทษรับผิดชอบต่อสงคราม พวกเขาเต็มไปด้วยความโกรธแค้นและได้ย้อนว่า “ก็เหมือนกับที่ทหารผ่านศึกของคุณต่อต้านการแสดงนิทรรศการเครื่องบินอีโนตา เกย์ เราเองก็ขุ่นเคือง เมื่อรัฐบาลแสดงความรู้สึกละอายใจต่อความทรงจำที่มีผู้สละชีพเพื่อชาติ เราต้องก้าวเดินด้วยความระมัดระวัง เมื่อความทรงจำของเรามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย”

“ความละอายใจ” เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย แต่มันก็เป็นข้อเท็จจริงว่า ในญี่ปุ่น (เหมือนในประเทศจีนในเอเชียตะวันออก) ความละอายใจมีพลังข่มมหาศาล ดังนั้น การได้สวนตรวจสอบบาดแผลทางประวัติศาสตร์อย่างเปิดเผย ขณะที่จักรพรรดิฮิโรฮิโตะยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ นอกจากจะทำให้กลุ่มปีกขวารุนแรงโกรธแค้นแล้ว สำหรับชาวญี่ปุ่นแล้ว การกระทำเช่นนั้นยังถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกกาลเทศะ (bad form) ในแง่นี้ เมื่อจักรพรรดิฮิโรฮิโตะเสด็จสวรรคตไปแล้วใน ค.ศ. 1989 การที่รัฐบาลได้เริ่มให้ความจริงแก่อดีตจึงถือเป็นขั้นตอนที่เป็นไปโดยธรรมชาติวิสัย ใน ค.ศ. 1994 มีพลเรือนหลายกลุ่มจัดนิทรรศการเรื่องหน่วย 731 (Unit 731) ที่อื้อฉาวเกี่ยวกับการใช้เชลยศึกเป็นเหยื่อทดลองยา นิทรรศการนี้ได้ทำให้ทั่วทั้งประเทศเกิดความสนใจ และที่เมืองฮิโรชิมาเอง ที่เสมือนวิหารท้ายสุดสำหรับความรู้สึกของชาวญี่ปุ่นที่รู้สึกว่าการเป็นเหยื่อเลวเอง มีกลุ่มใหม่ที่สนใจเฉพาะเรื่องลัทธินิยมทหาร (Militarism) และลัทธิจักรวรรดินิยม แต่มันก็มีขอบเขตจำกัดเหมือนกันว่า ญี่ปุ่นจะจริงจังเพียงใดที่จะสนใจจนกว่าประชาชนรุ่นสงครามล้มหายตายจากไปหมดแล้ว ศาสตราจารย์ฟูกุนางา (Fukunaga) ได้อธิบายว่า “ผมไม่ได้ปกป้องลัทธินิยมทหาร แต่ต้องการจะปกป้องบรรพชนของเราผู้วายชนม์ในสงคราม”

โลกภายนอกญี่ปุ่นถึงเรื่องนี้มาก เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ การแสดงเหตุผลชอบธรรมมีแนวโน้มจะเปิดเผยปมเด่นที่ชาวญี่ปุ่นในวัยชราไม่ค่อยชอบประเทศเพื่อนบ้าน แต่ขณะที่มีเสียงดังครอบงำการถกแถลงประวัติศาสตร์กันอย่างขมขื่นนั้น เสียงดังเหล่านั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเสียงที่สำคัญเสมอไป ท้ายสุด บุคคลอย่างนายฮิโตะโกบุโร (Hiroto Kobura) ชายชราวัย 69 ปี ชาวเมืองฮิโรชิม่าผู้ตกเป็นเหยื่อของระเบิดปรมาณู ทุกเช้า เขาตื่นขึ้นแล้วปิดตาซ้ายด้วยผ้ากอซก่อนจะสวมแว่นตา เขาได้สูญเสียดวงตาซ้าย ขณะที่เขานั่งทำงานในสำนักงานที่ห่างจากจุดระเบิด 3 ไมล์

50 ปีต่อมา เขาได้พูดในร้านกาแฟในโรงแรมที่ไม่ไกลจากจุดระเบิดนักถึงการดำเนินชีวิตและความผิดและความขมขื่นใจที่ได้ค่อย ๆ จางหายไป เขาได้พูดว่า “ถ้าสงครามมีเหตุมาจากเรา รัฐบาลของเราควรน้อมรับและดูแลผู้ตกเป็นเหยื่อทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผมไม่คิดว่ารัฐบาลได้ทำเพียงพอแล้ว รัฐบาลมิได้สู้หน้ากับความรับผิดชอบที่รัฐบาลพึงมีต่อสงคราม” เขาไม่มีขวานที่จะมาขุดคุ้ย เขาเพียงแต่เลือกทางเดินเอง ผ่าดงทึบระเบิดแห่งประวัติศาสตร์และออกมาสู่อีกด้านหนึ่ง เขาคิดว่าประเทศเขาควรทำเช่นนั้นด้วย “เพื่อที่จะแยกออกจากอดีต เราต้องยอมรับอดีตและต้องขอโทษ จงสู้หน้ากับอดีต เราล้วนเป็นเหยื่อของสงครามนี้”

ไม่มีคำขอโทษ*

โดยนายเคนเนธ ออชินคอส

ศักดิ์ศรีเป็นถึงสำคัญในญี่ปุ่น เหตุใดรัฐบาลญี่ปุ่นจึงต้องแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสงคราม ? ที่ประหลาดก็คือ มีชาวญี่ปุ่นมากมายก็คิดว่า รัฐบาลควรแสดงความรับผิดชอบ หรือแม้แต่ชาวอเมริกาเองก็คิดว่า วอชิงตันควรขอโทษที่ได้ทิ้งระเบิดเมืองฮิโรชิม่า

* Kenneth Auchincloss, “No Apologies,” *Newsweek*, (July 24, 1995), p. 47.

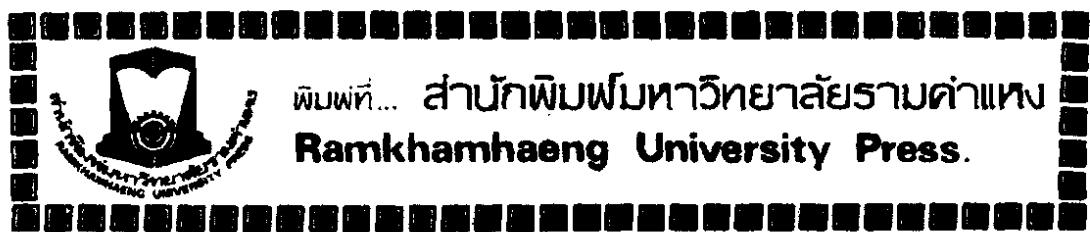
ความคิดความรู้สึกว่า ประเทศชาติควรขอโทษที่มีพฤติกรรมเลวร้ายในสงคราม เป็นความคิดความรู้สึกที่ทันสมัย ในอดีต ผู้แพ้ต้องชดเชยอย่างมหาศาลคือ สูญเสียดินแดน ประชากรถูกเหยียบย่ำ ผู้นำถูกปลดจากตำแหน่งหรือต้องโทษประหาร แต่ผู้แพ้ไม่ต้องกล่าวคำเสียใจ แล้วก็ไม่ต้องทำอะไรเช่นนั้น ประเทศชาติไม่ควรจะถูกสั่งให้ประพาศเหมือนประชาชน และควรมองไปสู่วันข้างหน้า มิใช่มองไปสู่อุบัติ แต่ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 มีความวิริยะอุตสาหะมากที่จะให้ผู้แพ้ขึ้นหัชคั้งตัวได้อีก โดยหวังจะได้ยื่นคำขอโทษ

ก็แล้วทำไมจะไม่ควรขอโทษ ? พฤติกรรมชั่วร้ายในสงคราม สมควรที่ผู้กระทำและประเทศนั้นต้องขอโทษมิใช่หรือ ? แต่ทำไมจึงไม่ควรขอโทษ ? มีเหตุผลประการบ่งบอกว่า ประเทศชาติไม่ควรต้องขอโทษ ประการแรก พฤติกรรมโหดในสงครามยิ่งใหญ่จนคำขอโทษไม่เป็นการเพียงพอที่จะชดเชยพฤติกรรมเหี้ยมโหดได้ ถ้าจะถามจริง ๆ แล้ว ก็น่าจะถามว่า ใครจะยอมรับคำขอโทษเช่นนั้น ? ประการที่สอง การขอโทษเป็นสิ่งที่ประชาชนประพาศปฏิบัติและประเทศชาติแตกต่างจากประชาชน การเรียกร้องให้ประเทศขอโทษเป็นความผิดพลาด เพราะว่าความคิดเห็นเช่นนั้นขาดหลักเหตุผลมากที่จะให้ประเทศประพาศเหมือนประชาชน แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า เราไม่สามารถจะชี้ผิดชี้ถูกพฤติกรรมของรัฐบาลตามครรลองศีลธรรมจรรยา แต่เราไม่ควรใช้มาตรฐานศีลธรรมเดียวกันในการวินิจฉัยพฤติกรรมรัฐบาลและประชาชน การใช้คำว่า “เมตตากฎา” (Compassion) ในการเมืองสมัยใหม่เป็นการใช้ที่ผิดกาลเทศะ เพราะเมตตากฎาหมายถึงความรู้สึกที่บุคคลพึงมีต่องาน ดังเช่นคำว่า เสรีเสียใจ (remorse) และการให้อภัย (forgiveness) ถ้าปราศจากความเสรีเสียใจและการให้อภัยเสียแล้ว คำขอโทษจะมีความหมายอันใด ?

ประการสุดท้าย ประเทศชาติ ในที่นี้ ก็เป็นเหมือนประชาชน จำเป็นต้องดำเนินชีวิตต่อไปและมีได้อยู่กับอดีตมากจนเกินไป ทั้งนี้ มีได้หมายความว่าให้เพิกเฉยต่อประวัติศาสตร์หรือให้ปิดบังอำพรางแง่มุมที่ไม่น่าดูไว้ อนุชนพึงเรียนรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับประเทศของตน เป็นการถูกต้องที่จะต้องตรวจสอบว่า ในการตัดสินใจที่จะระเบิดปรมาณูนั้นได้มีความคิดคำนึงถึงผลทางศีลธรรมบ้างหรือไม่ รัฐบาลอาจจะเป็นผู้ให้การตรวจสอบได้ยาก ดังเช่นพิพิธภัณฑสถานมิชิแกนเองก็ได้พบว่า ทหารผ่านศึกอเมริกาประพาศสถาบันอย่างรุนแรง ถึงขนาดบังคับให้ยกเลิกการจัดนิทรรศการโฉมหน้าเครื่องบินอีโนลา เกย์ อดีตคือดินแดนอัน

แปลกถิ่น ดังที่ แอล. พี. ฮาร์ตลีย์ (L. P. Hartley) ได้เขียนไว้ และแน่นอนว่า 50 ปีแห่งความหลังได้ทำให้การเรียกร้องขอให้ขอโทษมีขอบเขตจำกัดไปมากจนแทบจะเรียกร้องได้ยากแล้ว

สำหรับบางคนแล้ว ความคิดเห็นที่จะทำให้ประวัติศาสตร์อยู่เบื้องหลังเรา เป็นเรื่องที่ไม่ยอมรับศีลธรรมจรรยาความผิดชอบชั่วดี ในทหระณะของบุคคลเหล่านี้ ประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยคะแนนสะสมคุณความดีของนานาอารยประเทศ และเต็มไปด้วยประเทศต่าง ๆ ที่ประสบความล้มเหลวในการที่จะปรับตนเองให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนานแล้ว อีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์อันน่ารังเกียจโดยมีผลเป็นการปลดปล่อยทางจิตใจ นี่มิได้เป็นคำแนะนำที่ดีสำหรับบุคคล สำหรับประเทศชาติแล้ว คำแนะนำเช่นนี้เป็นอันตรายได้ ดังกรณีของนายราอูล อัลฟองซิน (Raul Alfonsin) ประธานาธิบดีของอาร์เจนตินาที่มีบทบาทในหลายปีหลังจากสงครามสกปรกของกองทัพต่อฝ่ายซ้ายและความล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่าในหมู่เกาะฟอร์คแลนด์ (Falklands) ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เขาได้รับเสียงแซ่ซ้องสรรเสริญไปทั่วโลกที่ได้ส่งนายทหารมากมายไปขึ้นศาล แต่ไม่นานนักก็ปรากฏชัดว่า ในกระบวนการเช่นนี้ เขาได้ทำให้ประเทศแตกแยก อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ได้ทำให้ชาวอเมริกาสูงส่งขึ้นทางศีลธรรม เมื่อท่านได้ขอให้ชาวอเมริกาสมานรอยแผลของประเทศชาติบางที นี่อาจจะหมายถึงการขอร้องมิให้มองกลับไปสู่เบื้องหลัง

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.